

KUŞADASI PEYZAJ DEĞERLERİ

ISBN: 978-605-01-1236-8

Editör

Prof. Dr. Tanay BİRİŞÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KALAYCI ÖNAÇ

2018

KUŞADASI PEYZAJ DEĞERLERİ

Editör

Prof. Dr. Tanay BİRİŞÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KALAYCI ÖNAÇ

Kapak Tasarımı

Ahenk KARCI DEMİRKOL

ISBN

978-605-01-1236-8

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, 2018

Copyright © TMMOB Peyzaj Mimarları Odası. Bu kitap TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İzmir Şubesi, Aydın İl Temsilciliği ve Ege Üniversitesi katkılarıyla Kuşadası'nın sahip olduğu peyzaj değerlerinin tanımlanması, sorunların ortaya konması ve Kuşadası'nın doğal ve kültürel değerlerinin korunarak geliştirilmesi için öneriler sunulması amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmanın rapor halinde hazırlanarak kitap olarak basılması hakları TMMOB Peyzaj Mimarları Odası'na verilmiştir. Bu kitabın tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan kurumun önceden izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

ÖNSÖZ;

Kuşadası doğal güzellikleri, kültürel varlıkları ve konumu itibariyle ülkemizin önemli turizm merkezlerinden biridir. Plansız kentleşme sonucu turistik bir sahil kasabası idealinden yola çıkıp denetimsiz ve programsız kentleşme sonucunda turizm odaklı gelişimine karşın; çarpık kentleşme, ulaşım sistemindeki yanlışlıklar, yoğun yapılaşma, yüksek emsal kararları sonucunda Kuşadası bugün yaşanamaz duruma gelmiştir. Turizm merkezi olması idealiyle yola çıkmış olmasına karşın, tarihi merkez ve kıyısı dışında sıradan bir kent görünümündedir. Coğrafyanın ve iklimin kendisine vermiş olduğu avantajları kullanamamıştır. Bugün için ilçenin en cazip kentsel mekânını oluşturan kıyı kullanımı çok katlı beton bloklar tarafından hapsolmuş durumdadır. Ayrıca, kent bir yağ lekesi gibi doğuya doğru denetimsiz bir biçimde yayılmaya devam etmekte, bu denetimsiz yayılma ile birlikte mevcut tarım alanları hızla yok olmaktadır. Kuşadası içerisinde açık ve yeşil alan varlığı arada kalan portakal, mandalina bahçeleri ve zeytinlikler dışında yok denecek kadardır. Kent içerisindeki en önemli yeşil alan Adalızade mezarlığıdır. Bugün için ekolojik açıdan sürdürülebilir bir kentten söz etmek Kuşadası için olanaksızdır.

Bu denli yoğun kentleşme ve turizm faaliyetleri nedeniyle baskı altındaki Kuşadası'nın doğal ve kültürel peyzaj değerlerini gelecek kuşaklara aktarabilmek ve sürdürülebilir yönetimine katkı sağlamak amacıyla; değerli hocalarımızla beraber bir çalışma gerçekleştirdik. Bu çalışmayla Kuşadası özelinde doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin bir bütün olduğunu ve bu değerlerin korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması için yapılması gerekenlerin önemini vurgulamak istedik.

Bu çalışmada bilgi ve birikimlerini bizlerle paylaşan, kitabın oluşması için emek harcayan değerli hocalarımıza ve bu kitabın sizlerle buluşmasını sağlayan Prof. Dr. Tanay BİRİŞÇİ ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KALAYCI ÖNAÇ'a çok teşekkür ederim.

Dr. Ayşegül ORUÇKAPTAN

TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI BAŞKANI

EDİTÖRDEN...

Günümüz dünyasında kentler, küreselleşmeye bağlı olarak artan nüfus, kentleşme oranı ve iklim değişikliği gibi küresel boyuta ulaşmış çevre sorunları nedeniyle baskı altındadır. Kentlerin doğal kaynakları hızla tükenirken, tarih, kültür, kimlik gibi değerleri de çözülmekte, kentler küresel boyutta birbirlerine benzemeye başlamakta ve kimliksiz mekanlar oluşmaktadır.

Peyzaj kavramı, anlamı itibariyle bir yerin sahip olduğu tüm doğal ve kültürel bileşenleri kapsamaktadır. Dolayısıyla; bir kenti tanımlamak, kentin sahip olduğu fırsatları ve geçirmekte olduğu sorunları anlamak için kentin peyzaj değerlerinin irdelenmesi yeterlidir.

Kuşadası gerek doğal gerekse kültürel peyzaj değerleri ile ön plana çıkmış, ülkemizin önemli turizm merkezlerinden biridir. Sahip olduğu kurvaziyer liman Kuşadası'nın çevresindeki diğer birçok turizm merkezinden farklı olarak uluslararası düzeyde tanınma potansiyelini artırmakta, bu durum ekonomik açıdan olumlu olsa da, kentin doğal ve kültürel peyzaj değerleri üzerindeki baskının da artmasına neden olmaktadır.

Bu çalışma, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İzmir Şubesi, Aydın İl Temsilciliği ve Ege Üniversitesi katkılarıyla Kuşadası'nın sahip olduğu peyzaj değerlerinin tanımlanması, sorunların ortaya konması ve Kuşadası'nın doğal ve kültürel değerlerinin korunarak geliştirilmesi için öneriler sunulması amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Kitabın oluşması için bizlerle kıymetli çalışmalarını paylaşan saygıdeğer hocalarımıza ve katkıları için TMMOB Peyzaj Mimarları Odası'na teşekkürlerimizi sunarız.

Prof. Dr. Tanay BİRİŞÇİ

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KALAYCI ÖNAÇ

İÇİNDEKİLER

Kuşadası Bölgesi Endemik Bitki Türlerine Genel Bir Bakış

Nurcan YİĞİT, Ayşe ÖZTÜRK, İnci Sevinç KRAVKAZ KUŞCU..... 1-11

Kuşadası'nda Kurakçıl Peyzaj Uygulamalarının Önemi

Zerrin SÖĞÜT, Deniz ÇOLAKKADIOĞLU, Damla ŞENOL, Mustafa SATAR..... 12-26

Yol Ağaçlandırmalarının Kuşadası (B Türkiye) Ölçeğinde Değerlendirilmesi

Zerrin SÖĞÜT, Elif BOZDOĞAN SERT, Damla ŞENOL, Barış KAHVECİ, Mustafa SATAR...27-37

Kuşadası Marina Bölgesinde Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi Ve Gürültünün Azaltılmasında Bitkisel Gürültü Engeli Kullanım Örnekleri

Özge GÜRSOY, Yıldız AKSOY..... 38-48

Kuşadası'nda Biyokonfor; Kentsel Peyzaj Plan Kararları İçin Bir Araştırma

Mehmet ÇETİN, Hakan ŞEVİK, Burak ARICAK, Durmuş Ali ÇELİK..... 49-58

Kuşadası İlçesinde Uzun Yıllar Gözlemlenen Sıcaklık Ve Yağış Verilerinin Küresel İklim Değişikliğine Bağlı Olarak Değerlendirilmesi

M. Cüneyt BAĞDATLI, Oğuzhan ARSLAN, Yiğitcan BALLI..... 59-76

Kuşadası Kentsel Alanında Biyotop Haritalamanın Önemi

Sibel MANSUROĞLU, Veysel DAĞ..... 77-95

Kaynak Değerleri Ve Sorunlarıyla Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı

Bülent DENİZ, Çiğdem KILIÇASLAN, Tendü Hilal GÖKTUĞ, Emine MALKOÇ TRUE..... 96-109

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Ekoturizm Potansiyeli

Sevgi ÖZTÜRK, Merve KALAYCI..... 110-119

Türkiye'de İkinci Konut Sorunu: Kuşadası Örneğinde Değerlendirmeler

Çiğdem KILIÇASLAN, Emine MALKOÇ TRUE, Bülent DENİZ, Tendü Hilal GÖKTUĞ.... 120-135

Kamusal Mekânlarda Kentsel Kimlik Özelliklerinin Değerlendirilmesi: Kuşadası Örneği

Barış KARA, Yasin AŞIK..... 136-146

Yerel Halkın Turizme Bakış Açısı Ve Turizm Planlamasına Etkisi

Uğur ÇALIŞKAN, Özgür ÖZER, Özkan TÜTÜNCÜ..... 147-166

Turizm Bölgelerinde Kentleşmeye Bağlı Doğal Ve Kültürel Peyzaj Değişimleri; Kuşadası Örneği

Tanay BİRİŞÇİ, Ayşe KALAYCI ÖNAÇ, Ahenk KARCI DEMİRKOL..... 167-179

Kent Estetiği: Kuşadası Örneği

Barış KARA, Yasin AŞIK..... 180-193

İÇİNDEKİLER

Kuşadası Kent Markalaşması Sürecinde Kentsel Peyzaj Değerlerinin Rolü

Ayşe KALAYCI ÖNAÇ, Gökhan BALIK, Erden AKTAŞ, Tanay BİRİŞÇİ.....194-204

Çed-Yönetmeliğinin Gerekliliğinin Sorgulanması

Muzaffer YÜCEL.....205-224

Kuşadası Peyzaj Değerleri

Özlem SAROHAN.....225-234

KUŞADASI BÖLGESİ ENDEMİK BİTKİ TÜRLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Nurcan YİĞİT*, Ayşe ÖZTÜRK*, İnci Sevinç KRAVKAZ KUŞCU*

*Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, 37150, Kuzeykent-KASTAMONU, 0366 2801747, nyigit@kastamonu.edu.tr

Özet

Türkiye bulunduğu coğrafi konumu, özellikle yükseklik ve bakı gibi çok farklı topoğrafyası ve çeşitli iklim şartları ile dünya üzerinde ekvatorial-subekvatorial bölgelerden sonra en zengin vejetasyon örtüsüne sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Ülkemiz de özellikle dağ kuşaklarının son derece engebeli olması relik bitki türlerinin barınmasına aynı zamanda da dünya üzerinde herhangi bir bölgesinde bulunmayan endemik bitkilerin barınmasına neden olmuştur. Bitki türü bakımından kıta özelliği gösteren ülkemizde tür ve tür altı kategorilerde bulunan takson sayısı yapılan çalışmalarla 12.000'e yaklaşmakta olup bu sayının da %31'i endemiktir.

Kuşadası bölgesi Ege Denizi kıyısında ve Dilek Yarımadası Milli parkı sınırlarında tam bir Akdeniz iklim tipinin etkisi altında hüküm sürmektedir. Kuşadası'ndaki arazi örtüsü (yapısı) büyük ölçüde değişiklik göstermektedir. Anakayanın tam olarak parçalanmadığı bazı bölgeler çok az bitki örtüsüne sahipken, diğer alanlar ise doğal bitki örtüsü ile endemik bitki türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Kuşadası'nda doğal yayılışa sahip 3 tanesi CITES Sözleşmesi (Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme), 1'i de Bern Sözleşmesi (Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi) kapsamında koruma altında olan toplamda 20 familya 32 cinse ait 40 endemik takson belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuşadası, Endemik Bitki, IUCN, Bitki

AN OVERVIEW OF ENDEMIC PLANT SPECIES in KUŞADASI REGION

Abstract

Turkey is among the countries which have the richest vegetation cover due to the geographical position, especially its very different topography such as altitude and exposure, and various climatic conditions after equatorial-subequatorial regions on earth. In our country, especially because of the ruggedness of the mountain ranges, it has caused the residence of relic plant species and also the sheltering of endemic plants which are not located in any part of the world. In our country which shows continental characteristics in terms of plant species, the number of taxa found in the species and subspecies categories approaches 12.000 and 31% of this number is endemic.

Kuşadası region is under the influence of a full Mediterranean climate type on the Aegean Sea coast and on the border of the Dilek Peninsula National Park. The land structure in Kuşadası varies greatly. Some areas where the main rock is fully fragmented have very little plant cover while other areas are home to natural plant cover and endemic plant species. In Kuşadası, 40 endemic taxa belonging to 32 families and 32 genera have been determined and 3 of them under protection by CITES Convention and 1 of them under protection by the Bern Convention.

Key Words: Kuşadası, Endemic Plant, IUCN, Plant

1. GİRİŞ

Türkiye coğrafi olarak orta kuşağın güney kısmında yer alması, jeomorfolojik yapısı yanında paleocoğrafyası, denizlerle çevrili olması, üzerinde sıralar halinde dağ kuşaklarının uzanması, sahip olduğu farklı iklim ve toprak yapısıyla bitki çeşitliliği açısından dünyada başta gelen ülkelerdendir. Ayrıca, Asya ve Avrupa kıtalarını bağlayan ve aynı zamanda da Akdeniz, İran-Turan ve Avrupa-Siberian olmak üzere 3 fitocoğrafik bölge arasında köprü konumunda yer almaktadır (Şekil 1). Bununla birlikte, oldukça fazla cins ve türün gen merkezi olmasının yanında birçok kültür bitkisinin de anavatanı durumundadır. Tüm bu etkenler ile endemik bitkiler, flora ve farklı vejetasyon tipleri bakımından zengin olmasının başlıca nedenlerindedir (Davis et al., 1965-1985; Saya ve Güney, 2014; Atalay ve Efe, 2015). Kısacası; Ülkemizde değişik yöresel ve bölgesel iklim koşullarının hüküm sürmesi sonucunda oldukça çeşitli vejetasyon formasyonlarının yetişmesini sağlamıştır. Ülkemiz koşullarında topoğrafyanın oldukça yüksek ve özellikle dağ kuşaklarımızın son derece engebeli olması relict bitkilerinde barınmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, bu sahaların izolasyonunun kuvvetli olması da dünyanın herhangi bir bölgesinde bulunmayan endemik bitkilerin de yoğun olarak bulunmasına neden olmuştur. Dördüncü zamanda oluşan iklim değişimleri sonucunda ülkemizde bugün ki iklim şartlarının eseri olmayan bitkilerin yerleşmesini sağlamıştır. Ayrıca, kurak ve yarıkurak bölgelere insanın doğal vejetasyon üzerine yaptığı müdahale antropojen bozkırların yaygınlaşmasına yol açmıştır (Atalay ve Efe, 2015).

Şekil 1. Türkiye'nin Fitocoğrafik Bölgeleri

Ülkemizde 1963-1972 yılları arasında 20.2 milyon Ha olan orman alanımız (%26,1) 2012'de 21.6 milyon ha (%27,6) alana ulaşmıştır. Bunun sebebi ise, son yıllarda yapılan ağaçlandırma çalışmaları ile birlikte kırsal alanlardan kent alanlarına göç olaylarının köylerde nüfusun azalmasına ve buna bağlı olarak terk edilen tarım alanlarına ormanlık alanların gelmesi etkili olmuştur (OGM, 2014).

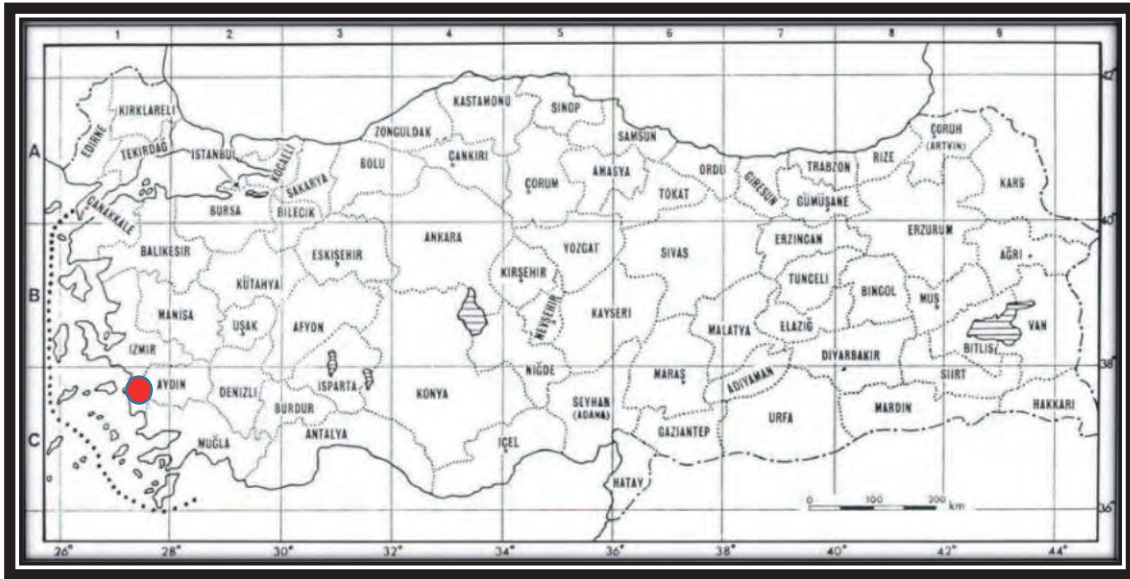
Ülkemizde son yapılan çalışmalar ışığında, 9.753 eğrelti otu ve tohumlu bitki türü yetişmekte ve yüzlerce bitki vejetasyonu bulunmakta olduğu tespit edilmiştir. Bu rakamlar içerisinde karayosunu, liken, mantar vb., gibi mikroflora ve bitkiler yer

almamaktadır (Saya ve Güney, 2014). Bitki türü bakımından kıta özelliği gösteren ülkemizde tür ve tür altı kategorilerde bulunan takson sayısı Güner (2012)'e göre 11.707 olup bu sayının 3.649 (%31)'u endemiktir (Güner, 2012). Avrupa kıta florasının 2750'si endemik toplamda 12.000 adet eğrelti ve tohumlu bitkiye sahip ve kıtanın ülkemizin yaklaşık olarak 15 katı büyüklüğünde olduğu düşünüldüğünde, yurdumuzun bitki çeşitliliği anlaşılakta, yapılan flora, vejetasyon, bitki sosyolojisi, revizyon ve monograf vb. çalışmalarla bu çeşitlilik gün geçtikçe daha da artış göstermektedir (Eminağaoğlu, 2002). Özhatay vd. (2003)'e göre ülkemizde yapılan çalışmalar dikkate alındığında, her 5 gün 12 saatte yeni bir taksonun Türkiye florası listesine eklenmesi olasıdır.

2. Kuşadası Bölgesi Genel Özellikleri

Kuşadası, Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan Aydın İli'nin bir ilçesidir. İlin kuzey batısında bulunan ve 264 km²'lik bir alana sahip olan ilçe, Ege Denizi kıyısında konumlanmıştır. Büyük menderes havzasından Dilek Yarımadası Dağları ve Aydın Dağları uzantıları ile ayrılan Kuşadası, bu dağlar ile deniz arasındaki dar kıyı ovalarından oluşan bir topoğrafya yapısına sahiptir (Yörür, 2008). P.H.Davis'in Türkiye Haritası Kareleme (Grid) Sistemi'ne göre, C1 karesinde (Şekil 2), biyocoğrafya açısından ise; Akdeniz Fitocoğrafik Bölgesinin Batı Anadolu sektöründe bulunmaktadır (Henderson, 1961).

Şekil 2. P.H.Davis'in Türkiye Haritası Kareleme (Grid) Sistemi

Akdeniz fitocoğrafya bölgesi; Marmara denizinin kuzey kıyılarının güneyinden başlar Gelibolu Yarımadası ve Biga Yarımadasının batısını içine almaktadır. Ayrıca, Ege Bölgesinin Ege bölümünü ve aşağı yukarı tüm Akdeniz Bölgesini kapsamaktadır. Bu bölgede yıllık ortalama sıcaklık 13-20°C arasında değişiklik göstermektedir. Özellikle kıyı kesimlerinde kış aylarında nadir veya hafif derecede don olayları meydana gelmektedir. Bölgenin genelinde yıllık ortalama yağış ise 400 ila 1200 mm arasında değişmektedir. Bölgede ki vejetasyon yapısı özellikle yaz döneminin sıcak ve kurak geçmesine bağlı olarak genellikle kurakçıl bitki türlerinden oluşmaktadır. Bu nedenle, bölge de ışık ve sıcaklık isteği oldukça yüksek olan herdemyeşil, kalın ve parlak

yapraklı bitkilere ve bunların yanında iğne yapraklı bitkilere rastlanmaktadır. Akdeniz bölgesi bitki yapısının en başta gelen özelliği ise yaz kuraklığı ile mücadele edebilecek kabiliyette bitkiler olmalarıdır (Atalay ve Efe, 2015).

3. Kuşadası Bölgesi Bitki Türü Çeşitliliği

Kapladığı Önemli Doğa Alanı (ÖDA) bakımından Aydın ili, Türkiye’de tanımlanan 305 alandan ilk 10 içerisinde yer almaktadır. Aydın ili Kuşadası ilçesi sınırları içerisinde “Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı” bulunmakta, bunun yanı sıra yakın çevresinde “Spil Dağı Milli Parkı”, “Saklı Kent Milli Parkı” ve “Marmaris Milli Parkları” olmak üzere bölgede 4 adet Milli Park ile “Bafa Gölü Tabiat Parkı”, “Tavşanburnu Tabiat Parkı”, “Çağlayan Tabiat Parkı” ve “Şarlan Tabiat Parkı” olmak üzere 4 adet de Tabiat Parkı bulunmaktadır. 205’i arkeolojik, 7’si kentsel, 3’ü tarihi, 1’i ise doğal sit ile çakışan toplamda 216 Sit Alanı da yine Aydın İli içerisinde yer almaktadır (Eken, 2006; Url-1).

Aydın ilinde Türkiye Bitkileri Veri Servisi (TÜBİVES)’e göre doğal olarak yayılış gösteren tür ve tür altı kategoride toplamda 67’si endemik olmak üzere 561 takson bulunmaktadır. Endemik bitkilerin tüm taksonlar içerisindeki oranı yaklaşık %12 olup 23 familya 51 cins ile temsil edilmektedir (URL-2).

Aydın ilinin Kent florasını tespit etmek amacıyla yapılan çalışmada 86 familya, 313 cinse 457 takson tespit edilmiştir. Bu taksonlardan 2’si Pteridophyta (Eğrelti), 455’i Magnoliophyta (Tohumlu Bitkiler) şubesindedir. Bu bitkiler içerisinden “*Allium proponticum* subsp. *proponticum*”, “*Scrophularia floribunda*”, “*Onopordum boissierianum*”, “*Ranunculus isthmicus* subsp. *tenuifolius*” taksonları endemiktir. Türlerin fitocoğrafik bölgelere göre dağılımına bakıldığında ise Akdeniz elementi (% 43.32) türlerin çoğunlukta olduğu, bunu da sırasıyla Avrupa-Sibirya elementi (% 8.09), İran- Turan elementi (% 2.84) taksonlarının takip ettiği görülmektedir. Alandaki bitkilerin % 12.69’ı Doğu Akdeniz elementi, % 33.06’sının ise geniş yayılışlı ya da fitocoğrafik bölgesi belli olmayan türler olduğu tespit edilmiştir (Aşıcı, 2013).

Çilden (2011) Aydın Paşayaylası’nda yürüttüğü çalışmasında; 72 familya ve 262 cinse ait toplam 407 takson tespit etmiştir. Tespit edilen 407 taksonun 5’i Pteridophyta, 402’si Spermatophyta bölümündendir. Spermatophyta bölümünde bulunan taksonlardan 6 tanesi Gymnospermae, 396 tanesi Angiospermae; Angiospermae’lerin 349’si Dicotyledoneae, 47’si ise Monocotyledoneae sınıfındadır. Bölgede doğal olarak yayılış gösteren taksonların 36’sı endemik olup toplam takson sayısına oranı % 8.8’dir. Bölgede yayılış gösteren türlerin fitocoğrafik bölgelere göre dağılımına bakıldığında; Akdeniz elementi (35.3), taksonların çoğunlukta olduğu bunu da sırasıyla Avrupa-Sibirya elementi (% 4.9) ve İran- Turan elementi (% 4.6) taksonların takip ettiği görülmektedir. Geri kalan 224 (% 55) takson ise geniş yayılışlı veya fitocoğrafik bölgesi bilinmeyen türlerdir. En çok taksona sahip ilk 10 familya: Asteraceae 53 (% 13), Fabaceae 39 (% 9.6), Lamiaceae 28 (% 6.8), Brassicaceae 28 (% 6.8), Caryophyllaceae 22 (% 5.4), Poaceae 19 (%4.6), Liliaceae 18 (% 4.4), Apiaceae 17 (% 4.1), Scrophulariaceae 14 (% 3.4) ve Rosaceae 14 (% 3.4) şeklinde sıralanmaktadır. En çok taksona sahip ilk 10 cins: *Trifolium* 11 (% 2.7), *Silene* 7 (% 1.7), *Anthemis* 7 (% 1.7), *Centaurea* 7 (% 1.7), *Vicia* 6 (% 1.4), *Lathyrus* 5 (% 1.2), *Ranunculus* 5 (% 1.2), *Astragalus* 4 (% 0.9), *Inula* 4 (% 0.9) ve *Micromeria* 4 (% 0.9) şeklinde sıralanmaktadır. Bu çalışma sonunda Paşayayla’ında varolan türlerin % 8.8’ünün (36 tür) endemik olduğu saptanmıştır. “Buldan (Denizli), Sultanhisar-Nazilli-Kuyucak (Aydın) ve Beydağ (İzmir) ilçeleri arasında kalan Aydın Dağları’nda” yapılan

çalışmada; bitkilerden 73'ü endemik olmak üzere 95 familya, 395 cinse ait 836 damarlı bitki taksonu tespit edilmiştir. Belirlenen taksonların %21.48'i "Akdeniz", %6.12 si "Avrupa Sibirya", %3.96'sı "İran Turan", %0.24 ü ise "Öksin" flora bölgesine ait olan türlerden olduğu belirlenmiştir (Çelik, 1995; Deniz ve Şirin, 2010).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli parkının Dilek Yarımadası bölümünde 77 familyaya ait toplamda 626 takson belirlenmiştir (Özel, 1996). Yarımadanın güney ve kuzey yamaçlarındaki iklimsel farklılık, jeomorfolojik yapı ve alanın milli park olarak korunmasından dolayı doğal bitki örtüsü tahrip edilmeden uzun süre muhafaza edilmiştir. Milli parkın orman-kıyı ekosisteminde; "*Pinus brutia* (kızılçam)", "*Arbutus andrachne* (sandal)", "*Arbutus unedo* (kocayemiş)" gibi Akdeniz maki florası bitkileri Orman-dağ ekosisteminde "*Pinus nigra* (karaçam)", "*Platanus* sp. (çınar)", "*Quercus* sp. (meşe türleri)" hakimdir (Başar 2007). Vadi ve kanyonlarda ise "*Tilia rubra* (kırmızı ıhlamur)", "*Tilia argentea* (gümüşü ıhlamur)", "*Acer sempervirens* (doğu akçağacı)", "*Sorbus torminalis* (akçaağaç yapraklı üvez)", "*Castanea sativa* (Anadolu kestanesi)", "*Populus tremula* (titrek kavak)", "*Fraxinus ornus* (çiçekli dişbudak)", "*Viburnum lantana* (tüylü kartopu)" ve "*Quercus cerris* (saçlı meşe)" gibi türlerin hakim olduğu görülmektedir. Ayrıca "*Quercus ilex* (pırnal meşe), *Ceratonia siliqua* (keçiboynuzu), *Olea europea* (zeytin), *Laurus nobilis* (Akdeniz defnesi), *Arbutus andrachne* (sandal ağacı), *Spartium junceum* (katır tırnağı), *Phillyrea latifolia* (geniş yapraklı akçakesme), *Cupressus sempervirens* (Akdeniz servisi)" ve "*Juniperus phoenicea* (Finike ardıcı)" gibi türler de yine bu bölgede geniş bir yayılış göstermektedir. "*Campanula tomentosa* (çan çiçeği), *Silene splendens* (silene), *Verbascum meandri* (sığırkuyruğu), *Malope anatolica*, *Helsichhyrsium heywoodium*, *Centaurea acicularis* spp. *davisiana*" bölgede yetişen endemik bitkilerden bazılarıdır (Özel, 1996). Büyük Menderes Deltası'nın kıyı bölgelerinde ve lagün göllerinde *Salicornia europaea* (deniz börülcesi) türünün hakim olduğu tuzcul vejetasyonu, nehir kıyılarında ise tatlı su bataklık vejetasyonu görülmektedir (Sezer, 2006; Eşbah, 2002; Bekdemir, 2010).

Dilek yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkında yapılan çalışmada 95 familyaya ait tür ve tür altı düzeyinde 804 takson belirlenmiştir. Endemik takson sayısı 30 olup endemizm oranı ise 7.6'dır. *Campanula tomentosa*, *Campanula ravey*, *Silene splendens*, *Verbascum meandrii*, *Malopeanatolica*, *Helsichhyrsium heywoodium*, *Centaurea acicularis* spp. endemik türlerden bazılarıdır. Akdeniz flora elemanlarının yanı sıra Avrupa Sibirya flora elemanlarını da barındıran bu bölge Avrupa konseyinin yürüttüğü Avrupa biyogenetik rezervleri şebekesi tarafından flora 'Biyogenetik Rezerv Alanı' olarak kabul görmüştür (Durmuşkahya, 2000; Sezer, 2006; Başar, 2007).

Kuşadası (Aydın)'nın Kent Florasını belirlemek amacıyla Aydemir (2016) tarafından yapılan çalışmada 90 familya ve 363 cinse ait tür ve tür altı seviyede 611 takson tespit edilmiştir. Bu taksonlarından 1 tanesi "Pteridophyta (Eğreltiler)" bölümüne, diğer 610 takson ise "Magnoliophyta (Tohumlu Bitkiler)" bölümüne aittir. Magnoliophyta bölümüne ait 610 taksondan 4 tanesi "Pinophytina (Açık Tohumlular)" sınıfına, geriye kalan 606 takson ise "Magnoliophytina (Kapalı Tohumlular)" sınıfına aittir. Tespit edilen 611 türden 13 tanesi (*Liquidambar orientalis*, *Allium proponticum* subsp. *proponticum*, *Helichrysum heywoodianum*, *Onopordum boissierianum*, *Rhaponticoides mykalea*, *Campanula lyrata* subsp. *lyrata*, *Campanula tomentosa*, *Dianthus elegans* var. *cous*, *Gypsophila tubulosa*, *Cyclamen mirabile*, *Ranunculus isthmicus* subsp. *tenuifolius*, *Scrophularia floribunda*, *Verbascum pinardii*) endemiktir. Araştırma alanında tespit edilen 611 türün 235'i (% 38.46) Akdeniz, 89'u (%14.56) Doğu Akdeniz ve 2'si Batı Akdeniz fitocoğrafik bölgelerine aittir. Çalışmada 26 taksonun (%4.25)

Avrupa-Sibirya ve 15 taksonun (%2.45) İnan-Turan fitocoğrafik bölgesine ait olduğu tespit edilmiştir (Aydemir, 2016).

Kuşadası'nda doğal yayılışa sahip 20 familya 32 cinse ait toplamda 40 endemik takson belirlenmiştir (Şirin, 2010; Anonim; 1997; Aydemir, 2016; Çelik ve Şat, 2018). Belirlenen endemik taksonlardan *Alkanna pinardii* Boiss., *Cyclamen mirabile* Hildebr. ve *Cyclamen alpinum* Dammann ex Spreng. türleri CITES Sözleşmesi (Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme)'ne tabidir. *Cyclamen mirabile* Hildebr. türü 1982 yılında Avrupa Birliği tarafından geliştirilen Bern Sözleşmesi (Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi) kapsamında koruma altında olan türlerdendir. Kuşadası bölgesi endemik bitki türleri, elementi ve koruma statüleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kuşadası bölgesi endemik türleri, elementi ve koruma statüleri

Takson Adı	Familya	Türkçe Adı	Elementi	İucn Kategori	Cites	Bern
<i>Acantholimon acerosum</i> subsp. <i>brachystachyum</i> (Boiss.) Doğan & Akaydn	Plumbaginaceae	Fızık	İran-Turan elementi	Lr(Lc)		
<i>Alkanna pinardii</i> Boiss.	Boraginaceae	Özge Havaciva	D. Akdeniz elementi	En	+	
<i>Allium proponticum</i> Stearn Et N. Özhatay var. <i>proponticum</i> Stearn Et N. Özhatay	Amaryllidaceae	Top Körmen	D. Akdeniz elementi	Lr(Lc)		
<i>Alyssum hirsutum</i> Bieb. var. <i>caespitosum</i> Dudley	Brassicaceae	Kılıdemet	İran-Turan elementi	Lr(Nt)		
<i>Arenaria luschanii</i> Meneill	Caryophyllaceae	Kırk Kumotu	D. Akdeniz elementi	Vu		
<i>Astragalus condensatus</i> Ledeb.	Fabaceae	Sıkgeven	İran-Turan elementi	Lr(Lc)		
<i>Campanula raveyi</i> Boiss.	Campanulaceae	Efe Çingırağı		En		
<i>Campanula tomentosa</i> Lam.	Campanulaceae	Yakalı Çan		Vu		
<i>Cyclamen mirabile</i> Hildebr.	Primulaceae	Domuzturpu	D. Akdeniz elementi	En	+	+
<i>Cyclamen alpinum</i> Dammann ex Spreng.	Primulaceae	Domuzelması	D. Akdeniz elementi	Lr(Lc)	+	
<i>Dianthus lydus</i> Boiss.	Caryophyllaceae	Kan Karanfil		Lr(Lc)		
<i>Ferulago humilis</i> Boiss.	Apiaceae	Kılkuyruk	D. Akdeniz elementi	Lr(Lc)		
<i>Fraxinus ornus</i> subsp. <i>cilicica</i> (Lingelsh.) Yalt.	Oleaceae	Toros Dişbudacağı	D. Akdeniz elementi	Lr(Lc)		
<i>Galium brevifolium</i> SM subsp. <i>brevifolium</i> SM.	Rubiaceae	Sünnetlikotu	D. Akdeniz elementi	Lr(Le)		
<i>Gypsophila confertifolia</i> Hub.-Mor.	Caryophyllaceae	Bahar Yıldızı	D. Akdeniz elementi	Lr(Cd)		
<i>Gypsophila tubulosa</i> (Jaub. & Spach) Boiss.	Caryophyllaceae	Ege Çevgeni	D. Akdeniz elementi	Lr(Lc)		
<i>Helichrysum heywoodianum</i> P. H. Davis	Asteraceae	Kadim Altınotu		Cr		
<i>Iberis carica</i> Bornm.	Brassicaceae	Kayabeğendi	D. Akdeniz elementi	Lr(Nt)		
<i>Limonium effusum</i> (Boiss.) O. Kuntze	Plumbaginaceae	Kaya Marulu	D. Akdeniz elementi	Vu		
<i>Linum tmoleum</i> Boiss.	Linaceae	Mavi Keten	D. Akdeniz elementi	Lr(Nt)		
<i>Malope anatolica</i> Hub.-Mor.	Malvaceae	Ana Köynik	D. Akdeniz elementi	En		
<i>Matthiola longipetala</i> (Vent.) DC. subsp. <i>pumilio</i> (Sibth. Et Smith) P.W. Ball	Brassicaceae	Cüce Şebboy		En		
<i>Nepeta cadmea</i> Boiss.	Lamiaceae	Honaz Pisikotu	Akdeniz elementi	Lr(Lc)		
<i>Nepeta viscida</i> Boiss.	Lamiaceae	Yağlı Pisikotu	Akdeniz (dağ) elementi	Lr(Nt)		
<i>Onopordum boissierianum</i> Raab-Straube & Greuter	Asteraceae	Kahve Dikeni	D. Akdeniz elementi	Lr(Nt)		
<i>Origanum sipyleum</i> L.	Lamiaceae	Mor Mercan	D. Akdeniz elementi	Lr(Lc)		
<i>Quercus aucheri</i> Jaub. Et Spach	Fagaceae	Boz Pırnal	D. Akdeniz elementi	Lr(Cd)		
<i>Ranunculus isthmicus</i> subsp. <i>tenuifolius</i> (Steven) P.H.Davis	Ranunculaceae	İnce Köstebekotu	Akdeniz elementi	Vu		

Tablo 1'in devamı

<i>Ranunculus reuterianus</i> Boiss.	Ranunculaceae	Has Dügünçeği		Lr(Lc)		
<i>Rhamnus pichleri</i> Schneider Et Bornm. Ex Bornm.	Rhamnaceae	Bahar Cehrisi	D. Akdeniz elementi	Lr(Nt)		
<i>Rhamnus pyrella</i> O.Schwarz	Rhamnaceae	Karadiken	D. Akdeniz elementi	Lr(Lc)		
<i>Rhaponticoides mykalea</i> (Hub.-Mor.) M.V.Agab. & Greuter	Asteraceae	Aydın Gaşağı	Akdeniz elementi	Cr		
<i>Scabiosa reuteriana</i> Boiss.	Caprifoliaceae	Efe Uyuzotu	D. Akdeniz elementi	Lr(Lc)		
<i>Scrophularia floribunda</i> Boiss. Et Bal.	Scrophulariaceae	Ege Sıracaotu	D. Akdeniz elementi	Lr(Nt)		
<i>Senecio castagneanus</i> DC.	Asteraceae	Çalı Kanaryaotu	Akdeniz elementi	Lr(Le)		
<i>Sideritis sipylea</i> Boiss.	Lamiaceae	Sipil Çayı	D. Akdeniz elementi	Lr(Nt)		
<i>Silene splendens</i> Boiss.	Caryophyllaceae	Gelin Nakılı	D. Akdeniz elementi	Lr(Cd)		
<i>Verbascum maeandri</i> Bornm.	Scrophulariaceae	Selçuk Sığırkuyruğu	D. Akdeniz elementi	En		
<i>Verbascum pinardii</i> Boiss.	Scrophulariaceae	Akça Sığırkuyruğu	D. Akdeniz elementi	Lr(Cd)		
<i>Verbascum tossiense</i> Freyn Et Sint.	Scrophulariaceae	Bağ Sığırkuyruğu	İran-Turan elementi	Lr(Lc)		

Kuşadası ilçesinde doğal olarak yayılış gösteren türlerden Türkiye'nin tehlike altındaki endemik bitkileri listesi içerisinde yer alan 40 adet taksonun, "Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı'na göre IUCN tehlike kategorilerine dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre; 2 takson CR (çok tehlikede); 6 takson EN "tehlikede", 4 takson VU "zarar görebilir", 8 takson NT "tehlikeye yakın", 20 takson ise LC "en az endişede" statüsündedir. Herhangi bir takson çok yakın bir gelecekte yok olma riski altında ise CR (çok tehlikede) kategorisinde değerlendirilir. Bunun yanında; popülasyonda 10 yıl içerisinde, "habitat özelliğinin değişimi ve türün kaplama derecesinin azalması, aktüel ve potansiyel bir toplama tehdidi altında olması ve başka bir taksonun istila tehdidi, melezleme, hastalık, tohum bağlamama, kirlenme, rekabetçiler ve parazitlerin etkisi altında olması" sebeplerinden dolayı %80 oranında kaybolma olasılığı bulunursa ve aynı zamanda da "bitkinin toplam yayılış alanı 100 km² den ve tek yayılım alanı 10 km²den az, çok parçalanmış veya tek bir lokasyondan biliniyor" ise takson yine CR kategorisinde değerlendirilir. Bir takson "oldukça yüksek bir risk altında ve yakın gelecekte yok olma tehlikesi altında ancak henüz CR (çok tehlikede) grubunda" değilse EN tehlike sınıfı içerisinde değerlendirilir. Ayrıca EN kategorisine konmak için kabul edilen ek kriterler de bulunmaktadır. "Habitat özelliğinin değişimi ve türün kaplama derecesinin azalması"; "Aktüel ve potansiyel bir toplama tehdidi altında olması"; "Başka bir taksonun istila tehdidi, melezleme, hastalık, tohum bağlamama, kirlenme, rekabetçiler ve parazitlerin etkisi altında olması" nedenleriyle yüksek risk altında, "son 10 yıl içinde veya 3 nesilde popülasyonda % 50 azalma olacağı düşünülüyor; yayılış alanı 5000 km² veya tek bir alanda 500 km² kadar, birey sayısı 2500'ün altında veya en çok 5 lokasyondan biliniyor" ise yine tür bu kategori içerisinde değerlendirilmektedir. CR ve EN gruplarına konamamakla birlikte, "birden fazla lokaliteden bilinen şimdilik durumlarında tehlike olmayan doğada orta vadeli gelecekte yüksek tehdit altında olan taksonlar", gelecekte korunmalarının sağlanması için, VU (Zarar Görebilir) gruba konulmaktadır. Bu türler "son 10 yıl veya 3 nesil içinde popülasyonda % 20 oranında bir azalma olacağı düşünülen; yayılış alanı 10 lokasyondan fazla olmayan, yayılış alanı toplam 20.000 km², olgun birey sayısı 10.000 den az veya arazi çalışmaları sırasında 100 yıl içinde popülasyonunda %10 azalma olabileceği düşünülen" türlerdir. Herhangi bir koruma gerektirmeyen ve tehdit altında olmayan bitkiler LC (En Az Endişe Verici) kategorisinde yer almaktadır. Tehditle karşılaşma eşiği yakın hem de taksonun devamlılığı üzerinde tehlike arz etmeyen bir diğer anlamda özel koruma programı gerektirmeyen türler NT (tehlikeye yakın) kategorisinde değerlendirilir (Ekim vd., 2000).

Kaynaklar

- Anonim (1982), Yurt Ansiklopedisi (Türkiye İli; Dünü, Bugünü, Yarını), *Aydın Maddesi*, 2. Cilt, s.966 1101, İstanbul.
- Anonim, 1997. Dilek Yarımadası Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı. Rapor. T.C. Orman Bakanlığı, Milli parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, TÜSTAŞ Projesi, Ankara.
- Aşıcı, O. (2013). Aydın'ın şehir florası (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi).
- Atalay, İ ve Efe, R., Türkiye Biyocoğrafyası (Türkiye Vejetasyon ve zoocoğrafyası)
- Aydemir, S. (2016). Kuşadası (Aydın) kent florası (Master's thesis, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

- Başar, H. 2007. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası milli parkının rekreasyon amacıyla kullanımının ekonomik değerinin saptanması: Bir seyahat maliyeti yöntemi uygulaması. Yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi. 35-41 s., İzmir.
- Bekdemir, L. Feray 2010 Kültürel peyzaj değerlendirmesi: Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası milli parkı örneği yüksek lisans tezi Ankara Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü)
- Deniz, B., Şirin, U., (2010). A Study of Ecological İntegrity Based on Native Plants in Kuşadası (Turkey) Urban Area and Surrounding Natural Environment, Scientific Research and Essays Vol. 5(14), pp. 1820-1828, 18 July, 2010, Available online at <http://www.academicjournals.org/SRE>, ISSN 1992-2248 ©2010 Academic Journals
- Çelik, Ali. 1995 Aydın dağlarının (Aydın) flora ve vejetasyonu doktora tezi Ege Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Biyoloji Anabilim Dalı 143s İzmir.
- Çelik, A., Şat, H.C., 2018. Kuşadası'nın Önemli Bitkileri ve Anıt Ağaçları
- Çilden, E. (2011). Paşayaylası (Aydın) Florası ve Etnobotanik Özellikleri. Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Davis, P.H. 1965-1985. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol.; 1-9. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Diñçay, İ., (1998), *Kuşadası ilçesi Coğrafyası*, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Ankara.
- Durmuşkahya, C. (2000). Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Biyoçeşitliliği Üzerine İncelemeler. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 121s.
- Eken, G. (Ed.). (2006). Türkiye'nin önemli doğa alanları.
- Ekim, Tuna, et al. "Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı" Ankara: Türkiye Tabiatını Koruma Derneği & Yüzüncü Yıl University (2000).
- Eminağaoğlu, Ö. (2002). Şavşat ilçesi Karagöl-Sahara milli parkı ve çevresinin flora ve vejetasyonu. KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. Trabzon. 283 s.
- Eşbah, H. 2002. Kıyı Kesimlerindeki Milli Parkların Bölgesel Ölçekte Bağlanması. Türkiye'nin Kıyı ve deniz alanları IV. ulusal konferansı, Türkiye Kıyıları 02 Konferansı Bildiriler Kitabı, İzmir.
- Güner, A. (2012). Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler). Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi Yayınları, XV.
- Henderson, DM. 1961. Contribution to Bryophyte Flora of Turkey IV. Notes of the Royal Botanical Garden Edinburgh 23, 263–278.
- Orman Genel Müdürlüğü, (2014). Türkiye Orman Varlığı, Orman İdaresi ve Planlama Daire Başkanlığı, Yayın No: 115, Ankara.
- Özel, N. 1996. Beşparmak Dağları ve Dilek Yarımadası Milli Parkı Bitki Örtüsü Üzerine Araştırmalar. TC Çevre ve Orman Bakanlığı Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Teknik Bülten No:1, sf:17.
- Özhatay, Neriman, Byfield, A., Atay, S., 2003, Türkiye'nin Önemli Bitki Alanları, WWF Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı), İstanbul, 88 s.
- Sezer, İ. 2006. Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Erzurum.

Şirin, U. (2010). A study of Ecological Integrity based on Native Plants in Kuşadası (Turkey) Urban Area and Surrounding Natural Environment. Scientific Research and Essays, 5(14), 1820-1828.

Url-1 <http://bolge4.ormansu.gov.tr/4Bolge/AnaSayfa.aspx?sflang=tr>. Erişim tarihi:23.02.2018.

URL-2 <http://www.tubives.com/index.php?sayfa=210&name=9>. Erişim tarihi: 11.05.2018.

Yörür, N, 2008. Kuşadası Kırsal Alanında Yaşanan Dönüşümün Değerlendirilmesi. II. Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu. Kuşadası.

KUŞADASI'NDA KURAKÇIL PEYZAJ UYGULAMALARININ ÖNEMİ

Zerrin SÖĞÜT*, Deniz ÇOLAKKADIOĞLU**, Damla ŞENOL**, Mustafa SATAR**

*Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
Adana,03223386545, sogutzerrin@gmail.com

**Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Hatay

***Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Adana

ÖZET

Dünya genelinde ortaya çıkan küresel ısınma, artan kentsel nüfus, kentlerin sürdürülebilirliği için yeterli miktarlarda ve sürdürülebilir yeşil alanların gerekliliği gibi konular, suyun daha az kullanıldığı kurakçıl bahçe uygulamalarını zorunlu hale getirmektedir. Kuşadası nüfusu hızla artan ve bu artışın yaz aylarında daha fazla olduğu bir turizm kentidir. Kuşadası Belediyesinin 2015-2019 yılları için hazırladığı stratejik planda yapılaşma yoğunluğu, yeşil alanların azlığı, şehir planlamasının çarpık ve düzensiz oluşu, altyapının yetersizliği, doğal güzelliklerin hızla kaybolması, moloz ve hafriyatların kaçak olarak boş arsalarla dökülmesi, gürültü kirliliği gibi sorunlara değinilmiştir. Aynı planda Belediye çağdaş kent anlayışı içinde planlı ve marka bir kent olmak, yeşil alanları artırmak, çevre sağlığını tehdit eden unsurların azaltılması gibi konular amaçlanmaktadır. Kuşadası'nın sürdürülebilir bir yeşil dokuya kavuşmasının en uygun yollarından birisi kurakçıl peyzaj uygulamalarının bir plan dahilinde kent geneline yaygınlaştırılmasıdır. Bu çalışmada Kuşadası'nda kurakçıl peyzaj uygulamalarının önemi ortaya konularak, sürdürülebilir bir kent dokusu oluşumuna katkı sağlayacak örneklere ve yararlarına yer verilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Kurakçıl Peyzaj, Su-Etkin Peyzaj, Kuşadası

THE IMPORTANCE OF ARID LANDSCAPE APPLICATIONS IN KUSADASI

ABSTRACT

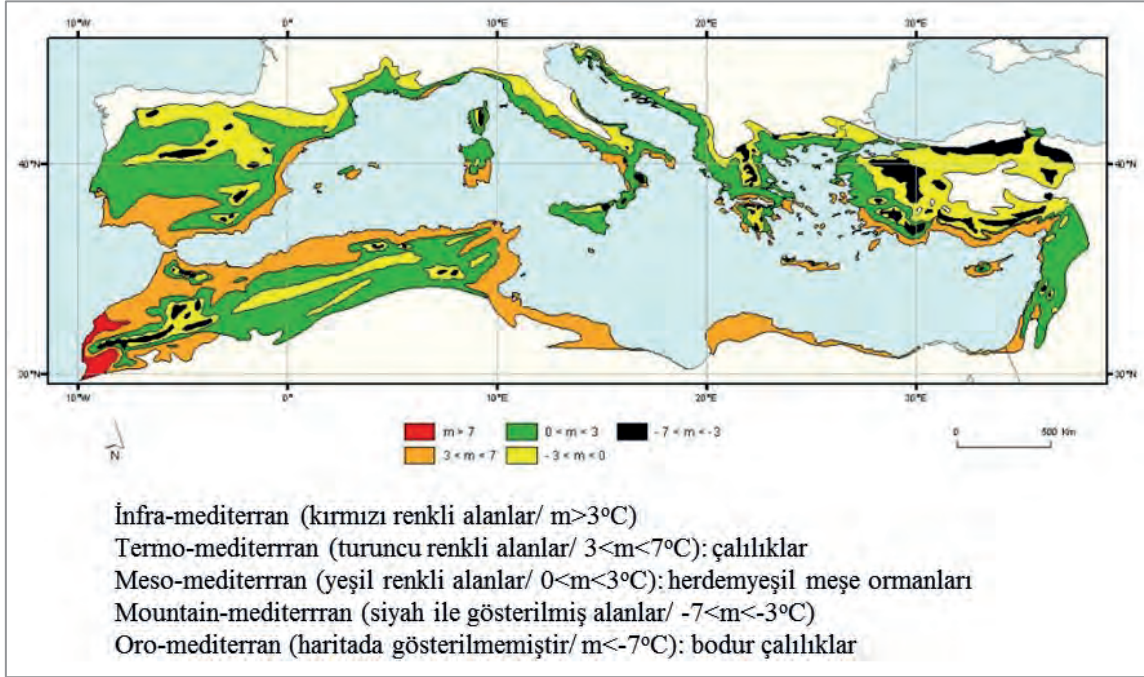
The global warming that is occurring all over the world, issues such as the increasing urban population, the necessity of sustainable green spaces in sufficient quantities for the sustainability of cities necessitate the use of arid garden applications where water is less used. Kusadasi population is rapidly increasing and this increase is more in summer than in a tourism city.

In the Kusadasi Municipality's strategic plan for the years 2015-2019, the problems such as concentration of settlements, the scarcity of green spaces, the irregularity of urban planning, the inadequacy of infrastructure, the rapid disappearance of natural beauties, illegal pouring and noise pollution have been addressed. In the same plan, Municipality aims to have a planned and branded city in contemporary urban understanding, increased green areas and reduced the threats to environment health. One of the most convenient ways for Kuşadası to attain a sustainable green texture is to spread the applications of arid landscape to the whole city within a plan. In this study, examples and benefits of contributing to the formation of a sustainable urban texture have been put forward in Kuşadası by emphasizing the importance of arid landscape applications.

KEYWORDS: Arid landscape, Water-efficient landscape, Kuşadası

1.GİRİŞ

Tüm dünyada kabul edilen kurakçıl peyzaj (su-etkin peyzaj) anlayışı, yapılan bitkisel düzenlemelerde su kullanımını azaltmak için geliştirilmiştir. Bütün bitkilendirmelerde de hedef genelde suyu daha az kullanan düzenlemeler oluşturmaktır. Tolunay (2017), 2011 yılı verilerine göre dünyada karasal yüzeylerin %41.3'ünün kurak alanlarda yer aldığını ve yaklaşık 2 milyar insanın da kurak bölgelerde yaşadığını bildirmiştir. Akdeniz havzası temelinde ele alındığında Kuşadası'nın içinde bulunduğu alan herdem yeşil meşe ormanları ile temsil edilen (tipik veya potansiyel bitki örtüsü) meso-mediterran kuşakta belirlenmiştir (Şekil 1) (Quezel ve Medall, 2003).

Şekil 1. Akdeniz-iklim kuşağının yayılışı, en soğuk aydaki ortalama minimum sıcaklıkları (m 7, 3, 0, -3, -7 $^{\circ}\text{C}$) takiben iklimsel çevreyi tanımlayan tipik veya potansiyel vejetasyon haritası (Quezel ve Medall, 2003).

Dünyada günümüzde üzerinde en fazla durulan konular arasında ilk sıraları iklim değişikliğine bağlı olarak küresel ısınma ve kuraklık almaktadır. İklim değişikliği ile yaz aylarında toprak nem içeriğinin önemli düzeylerde azalması ve bu kurak dönemde aşırı (yoğun) yağışların artışı ilgili öngörüler bulunmaktadır (Başkan, 2017). Kentel alanlarda sürdürülebilirliğin sağlanmasında kentlerdeki ağaç sayılarının artmasının da önemli rol oynadığı bilinmekte; bu kapsamda küresel ısınmaya karşı önlem başta olmak üzere diğer yararları da dikkate alınarak çeşitli bitkilendirme çalışmaları yapılmaktadır. Bunlar arasında giderek yaygınlaşmaya başlayan ve ülkemizde de “şehrime seviyorum, ağacımı dikiyorum” kampanyası ile Şanlıurfa’da da yürütülen “milyon ağaç” projeleridir (Şanlıurfa Belediyesi, 2017). Kentel dokudaki ağaç sayısını milyonluk düzeylere ulaştırmak için çok sayıda kentin arasında bu işlemi *tamamlayan* New York (ABD) başta olmak üzere Miami (ABD), Londra (İngiltere), Stellenbosch (Güney Afrika), Mississauga (Kanada), Auckland (Yeni Zelanda) gibi kentler bulunmaktadır. Ülkesel ölçekte Jamaica’da da bir milyon ağaç projesi gündemdedir. Ağaç sayısı Brisbane (Avustralya) ve Şanlıurfa’da 2 milyon, Wellington’da (Avustralya) 20 milyon ağaçtır. Afrika kıtasında 4HTMT-AFRICA adıyla yürütülen gönüllülük projesinde de gıda güvenliği, erozyon kontrolü, rüzgâr, sıcaklık ve su kontrolü gibi amaçlarla farklı

bölgelerde ağaçlandırmalar yapılmaktadır. Kanada’da Ontorio yerel yönetimi özellikle doğal alanlarda 50 milyon ağacı 2025 senesine kadar dikmeyi planlamaktadır (Söğüt ve ark., 2017). Kurak alanlarda yer alan kentsel dokuda bitkilendirmelerin uzun ömürlü olabilmesi için ya bakım işlemlerinin düzenli ve yeterli seviyelerde yapılması ya da bu olumsuz koşullara uygun plantasyonların yapılması gerekmektedir. Küresel ölçekte kuraklıkla ilgili sorunların giderek artacağı öngörüsüne bağlı olarak kurakçıl peyzaj uygulamalarının kentsel dokuda yaygınlaştırılması yerinde bir seçimdir. Zaten kurakçıl bahçeler, bulunduğu coğrafi konum ve elverişsiz iklimsel koşullar nedeniyle oluşan veya insan etkisi ile çoraklaşan alanlarda oluşturulan bahçeler olarak tanımlanmaktadır. Kentsel alanlar içinde bulunduğu kırsal dokudan farklı ve olumsuz özelliklere de sahiptir. Kentler, kendisini çevreleyen kırsal alandan iklimsel olarak farklılıklar gösterdiği gibi, toprak yapısındaki bozulmalar ile çevre kirliliği yönünden de farklılıklar gösterir. Kentlerde kendisini çevreleyen kırsal alana göre sıcaklık (0.5-9°C), yağış (%5-20), sis oluşumu (%30-100) ve bulutluluk (%5-10) artarken, oransal nem (%2-30), radyasyon (%15-20) ve güneşlenme süresi (%5-15) azalmaktadır. Ayrıca hızlı rüzgârlar kent içinde %10-20 oranında hız kaybederken, kent çevresinde rüzgârın hızlı olmadığı zamanlarda kent içinde rüzgâr %5-20 oranında hız kazanabilmektedir. Kentsel alanlarda hava kirliliği de 10 (toz ve partiküller) ile 5-25 kat (gaz halindeki partiküller) daha fazla olabilmektedir. Bu farklılıkların sınırları kentlerin fizyonomisi ile vejetasyon büyüklüğüne bağlı olarak değişir (Harris ve ark., 2004).

Bu çalışmada Kuşadası’nda kurakçıl peyzaj uygulamalarının önemi ortaya konularak, sürdürülebilir bir kent dokusu oluşumuna katkı sağlayacak örneklerle ve yararlarına yer verilmiştir.

2. KUŞADASININ BAZI ÖZELLİKLERİ

Türkiye’nin en batısında yer alan Kuşadası sakin bir sahil kasabasından kozmopolit bir metropole dönüşerek nüfusu yaz aylarında daha fazla olmak üzere giderek artmaktadır. 1923 nüfusu 10 453 iken, 2000 yılında 65 765 kişiye, ulaşmıştır (Belen, 2007). Günümüzde ise kentin nüfusu yüzünü aşarak 109 058 kişiye ulaşmıştır (<http://www.nufusune.com/kusadasi-ilce-nufusu-aydin>). 2025 yılında kent nüfusunun toplam 441 585’e ulaşacağı öngörülmektedir. Kuşadası nüfusu yaz döneminde 500 000-600 000’e yükselmektedir. 2013 yılında kruvaziyer limanına gelen gemilerle giriş yapan turist sayısı 583 459 kişidir (KUTO, 2017). Bu kapsamda büyük potansiyele sahip olan kentin turizm etkinliğinin artabilmesi için kent altyapısına, tanıtım çalışmalarından alışveriş ortamlarına kadar çok sayıda alanda kruvaziyer turizmi için ilgi çekecek düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu başarıldığında kentin Akdeniz havzasında en dikkat çekici alanı olabileceğine dikkat çekilmektedir (Sezer, 2014). Kuşadası nüfusunun artışında içinde bulunduğu coğrafya kadar turizmin de etkili olduğu ifade edilebilir. Uzun bir sahil şeridinde sahip olan kentin güneyindeki milli park alanı da değerini artırmaktadır. Kuşadası’nda arazi kullanımı durumu incelendiğinde, toplam 34 029 ha arazinin % 61.49’unun (20 926 ha) orman ve fundalık alan, % 10.47’sinin (3 563 ha) tarım alanı, diğer kısmının da (mera:36 ha, bataklık, taşlık, su yüzeyi: 9 504 ha) farklı niteliklerde olduğu anlaşılır (Kahraman, 2011). Kuşadası yerleşimini içine alan merkez kısmı zeytinlikler, yerleşim, tarımsal alanlar, ormanlar ve kırsal alanlar dâhil 6764.9 ha alan kaplamaktadır (Dal ve Baysan, 2011). 2006 yılı rakamlarına göre yerleşim alanının büyüklüğü 1523.4 ha’dır (Esbah ve ark., 2007). Kuşadası’nda bulunan park sayısı 91 adet olup, toplam alanı 155 096 m²’dir (Kuşadası

Belediyesi, 2017). Kişi başına düşen park alanı 1.42 m²'dir. Yaz aylarında artan nüfus düşünüldüğünde kişi başına düşen park alanının daha da azaldığı; park alanlarının yetersiz olduğu açıktır.

Yıllar içinde yapılan ve uzun vadeli düşünülmeden uygulanan imar uygulamaları nedeni ile çarpık kentleşme ve buna bağlı birçok sorun yaşanmaktadır. Liman çevresinde yoğunlaşan birçok işletme buradaki 2 km²'lik alana sıkışmış, çevre yolu da kentin büyümesi ile yerleşim alanının orta kesiminde kalmıştır (KUTO, 2017).

Kuşadası ve çevresindeki doğal özellikler incelendiğinde, farklı jeolojik devirlere ait formasyonların kısa mesafelerde farklılık gösterdiği, alanda yüksek dağlık alanlar, alçak plato düzlükleri ve kıyı ovaları bulunduğu anlaşılır. Dilek yarımadası dışındaki yüksek alanlar Kuşadası yerleşiminin doğu ve kuzeydoğusundaki dağlık alanlardır. Burada en yüksek nokta 1229 m civarındadır. Güney kesimde Kuşadası'nın doğusunda Davutlar bölgesinde iç kısımlara doğru kıyı ovaları yer almaktadır. Tarımsal alanlar eğimin uygun olduğu Davutlar Ovası, Kirazlı, Yeniköy ve Çınar köyleri arasındadır. Son yıllarda bu araziler üzerinde yapılaşma artmakta; zeytinlikler başta olmak üzere tarımsal aktiviteler yerini ikinci konut ve turizm tesislerine bırakmaktadır. 1997-2005 arasında tarımsal alanların kaybedilme oranları Kuşadası'nda % 56.2, Davutlar'da ise % 28.3'tür (Dal ve Baysan, 2011; Kahraman, 2011). Yapılaşmanın alandaki orta derecede eğimli kesimlerdeki artışı ile buradaki doğallık kaybolmuş; bitki örtüsünün tahrip edilmesi sonucu heyelan riski ortaya çıkmıştır. Nitekim Şubat 2010'da meydana gelen heyelanda 10 da alan etkilenmiş, 1.5m'ye varan derinliklerde çatlaklar ve çökmeler oluşmuştur.

Kuşadası'ndaki doğal alanlarda kurağa dayanıklı ve sıcaklık isteği yüksek türler yaşamaktadır. Bu alanlarda 500-600m yükseltiye kadar maki, üst kısımlarda da kuru ormanlar baskın bitki örtüsünü oluşturmaktadır (Kahraman, 2011). Bu alanlarda çoğu dış mekanlarda kullanım alanı bulan bitkilerden *Arbutus andrachne*, *Ceratonia siliqua*, *Cistus creticus*, *Cistus salviifolius*, *Daphne gnidioides*, *Erica manipuliflora*, *Laurus nobilis*, *Myrtus communis*, *Nerium oleander*, *Olea europaea* var. *sylvestris*, *Phillyrea latifolia*, *Pistacia lentiscus*, *Pistacia terebinthus*, *Platanus orientalis*, *Quercus aucheri*, *Quercus coccifera*, *Sarcopoterium spinosum*, *Satureja thymbra*, *Spartium junceum*, *Styrax officinalis*, *Vitex agnus-castus* gibi türler görülmektedir (Tosunoğlu ve ark., 2013). Kuşadası bitki tür çeşitliliği yönünden önemli bir zenginliğe sahiptir.

Kuşadası'nın içinde bulunduğu alanda Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Köppen iklim sınıflandırmasına göre "Ilıman iklimler kuşağında kışı ılık, yazı sıcak ve kurak Csa sınıfında" yer almaktadır. Yıllık ortalama sıcaklık 16.8°C, en düşük sıcaklık 8.9 °C, en yüksek sıcaklık 25.6 °C'dir. Toplam yağış miktarı 72 yıllık veriler dikkate alındığında 646 mm'dir. En fazla yağış aralık ayında, en düşük yağış miktarı da ağustos ayında görülmektedir. Nisan ayından itibaren sıcaklıklar yükselmeye başlamakta, yağışlar da bu dönemden itibaren azalmaya başlamakta; Nisan-Ekim arasında sıcak ve kurak bir dönem yaşamaktadır (Çizelge 1). Aydeniz iklim sınıflamasına göre Kuşadası'nın iklim tipi yarı kurak olup kuraklık katsayısı 0.85'dir. 1952-2016 arasındaki 64 yıllık veriler incelendiğinde kentte 21 yılın kurak geçtiği, en kurak yılın da 1987 yılı olduğu bildirilmektedir (MGM, 2018a; MGM, 2018b; Climate-data.org, 2018). Yapılan bir çalışmada da Kuşadası'nda 1970-2004 yılları arasındaki dönemde kentsel ısı adasındaki sıcaklığın giderek arttığı, bunun da son yıllardaki şehirleşmenin artışı ile ilişkili olduğu bildirilmektedir. 1970 ve 2004 yıllarında ölçülen sıcaklıklar (07, 14 ve 21 saatlerinde) karşılaştırıldığında, 1970 yılındaki sıcaklıkların (07: 15.06°C, 14: 20.58°C, 21: 15.88°C) 2004 yılından (07: 15.67°C, 14: 21.17°C, 21: 17.31°C) daha

düşük olduğu görülmektedir. Benzer şekilde ortalama (1970: 16.76°C, 2004: 17.43°C), en düşük (1970: 11.31°C, 2004: 15.25°C) ve en yüksek (1970: 22.24°C, 2004: 24.15°C) sıcaklıklarda da artış eğilimi bulunmaktadır (Tanrıku, 2006).

Çizelge 1. Kuşadası sıcaklık ve yağış verileri (Climate-data.org, 2018; Kuşadası Belediyesi, 2015)

	Ocak	Şub.	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağus.	Eylül	Ekim	Kas.	Ara.	Yıl.*
Ortalama Sıcaklık (°C)	8.8	9.8	11.4	14.9	18.8	22.8	24.9	24.5	21.7	17.9	14.1	11.0	16.8
En Düşük Sıcaklık (°C)	4.9	5.6	6.7	9.8	13.5	17.1	19.3	18.9	16.1	12.6	9.5	7.1	8.9
En Yüksek Sıcaklık (°C)	12.8	14.0	16.1	20.0	24.2	28.5	30.6	30.2	27.4	23.2	18.8	15.0	25.6
Yağış (mm)	148	103	78	42	26	6	2	2	17	47	86	155	646

*Yıllık rakamlar kent belediyesi stratejik planından alınmıştır

Kuşadası Belediyesinin 2015-2019 Dönemi stratejik planında kentteki çevre sorunları arasında hızlı göç alması, yapılaşmanın yoğun olması, yeşil alanların az olması, şehir planlamasının çarpık ve düzensiz olması, altyapının yetersizliği, doğal güzelliklerin hızla kaybolması, motorlu araç sayısındaki artış, trafik ve otopark sorunu, moloz ve hafriyatların kaçak olarak boş arsalarla dökülmesi, gürültü kirliliği, sahipsiz hayvanların çokluğu, kaldırım ve caddelerin işgali gibi konular da yer almaktadır. Aynı plandaki Belediyenin amaçları arasında çağdaş kent anlayışı içinde planlı ve marka bir kent olmak, var olan yeşil alanları artırmak, kişi başına düşen yeşil alan miktarını artırmak, Belediye hizmet kalitesini artırmak, çevre sağlığını tehdit eden unsurların azaltılması gibi konular bulunmaktadır. Bu amaçlara ulaşmada kurakçıl peyzaj uygulamalarının çok büyük yararları vardır.

3. KURAKÇIL PEYZAJ UYGULAMALARININ BAZI ÇEVRESEL YARARLARI

Kurakçıl peyzaj, genel olarak suyun az ve etkin kullanıldığı tasarım ve uygulamaları ele alan bir bitkilendirme anlayışıdır. Suyun az ve etkin kullanımını sağlayan peyzajların oluşturulması, kırsal alanlarda olduğu kadar kentsel alanlarda da su tasarrufuna neden olmaktadır. Bunun için kurakçıl peyzaj uygulamalarında etkin bir sulama sisteminin devrede olması gerekmektedir. Sulamanın planlanması da su kullanım miktarını etkilemektedir. Sulama sisteminin otomatik olarak planlanması suyun elle verilmesine göre % 33 daha az su kullanımını sağlamaktadır. Otomatik planlanmayan sistemlerde yağmurlama sulama sisteminde % 35, otomatik zamanlama ile % 47, damlama sulama ile % 16 daha fazla su kullanılmaktadır. Suyun alternatif kaynaklardan kullanılması da su giderlerini ancak % 25 azaltabilmektedir. Yapılan bir çalışmada 70 katılımcıya ait bahçelerin her birinde kurak dönemlerde 341 ton/ay su kullanıldığı belirlenmiştir. Bu bahçelerde kurakçıl peyzaj uygulamaları (su kullanımı düzenlemeleri ve malçlama) sonucu hem estetik değer artışı olmuş, hem de su kullanımı % 75 azaltılarak ayda 85 tona düşmüştür (Whitman, 2002). ABD’de yapılan bir çalışmada 5 yıllık bir çalışma sonunda bir evde kurakçıl peyzaj uygulamaları ile çim alana kıyasla % 76 daha az su kullanıldığı belirlenmiştir. Bir çim alanın kurakçıl peyzaja dönüştürülmesinin her metrekaredeki maliyeti azaltma miktarı 5.92-14.32 ABD dolarıdır. Yıllık hesaplanan su tasarrufu da 733-2 526 lt/m²’dir (Hilaire ve ark., 2008).

Ülkemizde yeşil alanlar temiz (içme) su ile sulanmaktadır. Kuşadası gibi su kesintilerinin yaşandığı bir kentte sulama suyundan tasarruf yapılmasının önemi göz ardı edilemez. Ayrıca bu su tasarrufu sonucunda bazı dönemlerde temiz su rezervlerinin

daha az kullanılabilmesi de ifade edilebilir. Kurakçıl peyzaj uygulamaları doğal kaynakların ve habitatların korunmasına da destek olacaktır. Kuşadası gibi yeraltı sularının deniz suyundan etkilenme riski bulunduğu bildirilen denize kıyılı alanlarda doğal su kaynaklarının korunması daha da büyük önem taşımaktadır. Yeraltı suyu kaynaklarının yağışların 400 mm/yıl düzeyinin altına düşmesi ile azaldığı bildirilmektedir. Küresel ısınma sonucu ortaya çıkan kuraklık nedeniyle ve açılan derin kuyu sondajları ile aşırı kullanımları da bu kaynakların azalması ve temiz suya ulaşmada zorluklar yaşanmasına neden olmaktadır. Kuşadası gibi kıyı kentlerinde deniz suyunun yeraltı sularına karışması ile bu sularda kirlilik ortaya çıkabilmektedir. Bir bölgedeki mevcut rezerv ve emniyetli kullanım hesapları yapılmadan bölgedeki turizm tesisleri gibi suya bağlı işletmeler, endüstri merkezleri ve bilinçsizce yapılan tarımsal çalışmalar yeraltı sularının tükenmesi ve kurutulmasındaki en büyük nedenlerdir (Çetindağ, 2006). Kuşadası'nda tatlı su kaynakları kısıtlıdır. Turizm döneminde günlük su tüketimi 450 lt/kişi'ye kadar çıkabilmektedir. Turizm tesislerindeki havuzlar ve kullanma amaçlı sular artezyenler yoluyla aşırı miktarlarda çekilerek kullanılmaktadır (Kahraman, 2011). Belediyenin kişi başına hesapladığı günlük su miktarı ise 211 lt'dir. Buna göre kentte belirli dönemlerde su açığı olacağı da açıktır. Kurakçıl peyzaj uygulamalarında kurağa dayanıklı yerel bitki türlerinin kullanımı su kullanımında önemli bir tasarruf sağlamaktadır (Çizelge 2) (Landscape Water Efficiency Guide, 2017). Çizelge 2'deki verilerden de anlaşılacağı üzere kurak dönem uzadıkça kurağa dayanıklı olmayan türler için kullanılan su miktarı artacaktır. Kaba bir hesapla 100 m² çim alan için aylık su gereksinimi 28 000 lt iken, bunun yerine aynı alanda kurağa dayanıklı yer örtücü kullanıldığında aylık su gereksinimi 18 000 lt olmakta, aylık 10 ton su tasarrufu sağlanmaktadır.

Çizelge 2. Kurak dönemlerde bitkilerin aylık su gereksinimleri

Bitkiler	Su gereksinimi (lt/ay)	Uygulama Birimi
Kurağa dayanıklılığı olmayan ağaçlar	200	Birey
Kurağa dayanıklı ağaçlar	6	Birey
Doğal ağaçlar	0	Birey
Kurağa dayanıksız çalılar	160	Birey
Kurağa dayanıklı çalılar	90	Birey
Çim veya çim yerine kullanılan <i>Dicondra</i>	280	m ²
Kurağa dayanıklılığı olmayan yer örtücüler	180	m ²
Kurağa dayanıklı yer örtücüler	60	m ²

Aynı büyüklükte (100 m²) bir park alanında 4 ağaç, 10 çalı ve çim/kurağa dayanıklı yer örtücü kullanıldığı varsayılarak yapılan hesaplama sonucunda da 21 270 lt/ay su tasarrufu yapılabilecektir (Çizelge 3). Kurak dönemin 6-7 aya uzaması ile sulanan tüm yeşil alanlardan elde edilecek su tasarrufu çok önemli miktarlara ulaşabilecektir. Ağaç tür seçiminde yerel türlerin kullanımı tasarruf miktarını daha da artırabilecektir. İlçede 155 096 m² alan kaplayan park alanlarında bitki kompozisyonun kurakçıl peyzaja yönlendirilmesi ile bu hesaplamaların yapılması tasarrufun boyutunu daha iyi gösterecektir. ABD'de yeşil alanlardaki sulama suyu miktarının bitki kompozisyonuna, yönetim şekline, bulunduğu alana bağlı olarak evsel kullanım miktarlarının %40-70'i düzeylerinde olduğu bildirilmektedir (Hilaire ve ark., 2008).

Kentsel ölçekte kurakçıl peyzaj uygulamalarının yararlarının başında daha az su kullanımı ile birlikte sulamada kullanılan enerji düzeyinin de azaltılması gelmektedir. Kurakçıl peyzaj uygulamalarında ağaç ve bitkilerin doğru yerleştirilmesi ile ev, ofis gibi alanlarda ısıtma ve soğutmada kullanılan enerjinin azaltılması da önemli bir yarardır. Bu

kapsamda kurağa dayanıklı istilacı sarılıcı bitki türleri ile yapılacak cephe ve çatı bitkilendirmeleri bu katkının daha da artmasını sağlayacaktır. Kentsel alandaki yapı yüzeylerinin bir zarf gibi yeşil ile kaplanmasının soğutma giderlerini % 84 azaltacağı ileri sürülmüştür. New York'ta (ABD) yapılan bir modellemede tüm çatıların yarısının yeşil olması durumunda yüzey sıcaklıklarının 0.1-0.8°C azalacağı belirlenmiştir. Her bir derece için enerji tasarrufu 495 kWh'tir. Toronto'da 50 milyon m² potansiyel yeşil çatı alanının tamamının yeşil olması durumunda ısı adasında sıcaklığın 0.5-2°C kadar düşeceği bildirilmiştir; kentsel ölçekte enerji tasarrufu (12 milyon dolar ve 2.37 kWh/m²) sağlayacağı ifade edilmiştir. Buna bağlı olarak kentsel ölçekte bir politika da başlatılmıştır. Tokyo'da çatıların yarısının yeşil çatıya dönüştürülmesi ile yazın gündüz sıcaklıklarının 0.84°C düşeceği ve soğutma için harcanan enerji tasarrufunun 110 milyon Yen olacağı bildirilmiştir (GLA, 2008).

Çizelge 3. Kurağa dayanıklı bitki kullanımı ile 100 m² alanda gereksinim duyulan aylık su miktarları değişimleri

Bitkiler	Bitki miktarı	Su gereksinimi (lt/ay)	
Kurağa dayanıklılığı olmayan ağaçlar	4 adet	800	
Kurağa dayanıklı ağaçlar	4 adet		24
Kurağa dayanıksız çalılar	10 adet	1 600	
Kurağa dayanıklı çalılar	10 adet		900
Çim veya çim yerine kullanılan <i>Dicondra</i>	90 m ²	25 200	
Kurağa dayanıklı yer örtücüler	90 m²		5 400
Toplam		27 600	6 324

Kurakçıl peyzaj uygulamaları ile aşırı sulamanın ortaya çıkardığı suyun yüzey akışına geçmesi; gübre, pestisit ve toprağın taşınmasına da engel olunabilecektir. Özellikle eğimli alanlarda yer alan Kuşadası gibi yerleşimlerde bu husus daha da önem kazanmaktadır. Eğimli alanlarda oluşturulacak yeşil dokunun erozyonun önüne geçebilmesi için de uygun dikim teknikleri kullanılması gerekmekte; teraslama gibi doğal yapıyı bozacak uygulamalardan kaçınılmalıdır. Mevcut doğal otsu dokunun (toprak horizonlarının) korunarak erozyona karşı bitkilendirmelerin yapılması başarıyı artıran bir husustur. İklim değişikliği ile kurak dönemlerde ortaya çıkacak aşırı yağışlarla erozyonun artacağı öngörülmektedir. Bu nedenle toprakların su tutma kapasitesinin artırılması ve toprak neminin korunması ile aşırı yağışların etkisinden korunmanın mümkün olacağı bildirilmektedir (Başkan, 2017). Topraktaki organik madde miktarının artırılması suyun toprakta tutulmasını sağlayacağı için de çok önemlidir. Kurakçıl peyzaj uygulamalarında bakım işlemleri daha az yapılmaktadır. Bu da işçilik ve maliyetin azalması ile eşdeğerdir. Çok fazla sulanan, gübrelenen, budanan alanlardaki bitkiler, herhangi bir nedenle ortaya çıkacak kurak koşullara uyum sağlayamazlar. Oysa kurağa dayanıklı ve daha az bakım uygulanan bitkilerin olumsuz koşullara dayanıklılığı da daha yüksektir.

4. KUŞADASI İÇİN ÖNERİLER

Bitkilendirme çalışmalarının çok sayıda yararı bulunmaktadır. Bu yararlar büyüme hızı, bitki boyu, dal yapısı ve sıklığı, yaprak iriliği, yapısı ve yoğunluğu, kök yapısı ile türlerin çevresel koşullara dayanıklılığı ile doğrudan ilişkilidir. Ağaçların-bitkilerin yararları sıcaklık, nem ve rüzgâr gibi iklim faktörlerinin düzenlenmesi, yaşam konforunun sağlanması, farklı kullanımların birbirinden ayrılması ve mekânlar oluşturulması, rekreasyona olanak veren alanların kazandırılması, sesin-gürültünün-azaltılması, çeşitli şekillerde tahrip gören alanların yeniden kazanılması, tahrip

faktörlerinin etkilerinin azaltılması/ ortadan kaldırılması, erozyon ve taşkınların kontrolü ile hava-toprak ve su kirliliklerinin azaltılması olarak sıralanabilir. *Bu yararların ortaya çıkabilmesi için kentsel ölçekte bir bütün halinde planlanan yeşil alanlara gereksinim bulunmaktadır.* Kuşadası gibi marka niteliği olan yerlerde ise bu konunun mutlaka ön plana alınması gerekir. Tüm kent ve çevresini kapsayan bir yeşil alan sistemi bu yararlar dışında kentin markasının da olumlu yönde gelişmesine önemli katkı sağlayacaktır. Burada kurakçıl peyzaj uygulamaları sonucu sağlıklı bitkisel dokuların ortaya çıkması hedeflenmektedir.

Kuşadası kentinde belirli bir plan dahilinde tüm yeşil alanlarda kurakçıl uygulamaların etkili olabilmesi için mevcut alanlarda da yapılacak işlemler vardır. Mevcut alanlarda mevsimlik bitkilerin kullanımından vazgeçilmelidir. Estetik değeri yüksek, kurağa dayanıklı türlerle yapılacak gruplamalar, malçlama uygulamaları, çim alanların azaltılarak kurağa dayanıklı yer örtücülerin yaygınlaştırılmasının yanısıra etkin bir sulama sisteminin de alanda bulunması sağlanmalıdır. Yeni yapılacak alanlarda ise kurakçıl uygulamaların tamamına yer verilmelidir. Kurakçıl peyzaj uygulamaları için öneriler Çizelge 4’de özetlenmiştir.

Çizelge 4. Kuşadası’nda kurakçıl peyzaj uygulamalarının yaygınlaşması için yapılması gerekenler

	Uygulama Aşamaları	Açıklama
1	Kurakçıl peyzaj uygulaması yapılacak alanların seçimi ve sınıflandırılması	Kent içi ve yakın çevresinde bitkilendirilebilecek tüm alanların ele alınması
2	Uygun bitki türlerinin seçimi	Kurağa dayanıklı yerel ve yabancı yurtlu türlerin sınıflandırılan alanlara göre dağılım ve yoğunluklarının belirlenmesi
3	Uygun bitki kompozisyonlarının oluşturulması	Mevcut alanlarda kurakçıl uygulamalara uygun düzenin oluşturulması çalışmaları ve yeni alanlarda tümüyle kurakçıl peyzaja uygun kompozisyonların oluşturulması
4	Dikim yerinin hazırlığında bazı hususlara dikkat edilmesi	Toprağın ıslahı (STK, KDK, geçirgenlik), dikim alanı büyüklüğü, vd
5	Etkin sulama sisteminin oluşturulması	Su kayıplarını en düşük düzeye indirecek sulama sistemlerinin kurulması ve yönetilmesi
6	Malçlama yapılması	Topraktan su kaybı, yabancı ot çıkışı gibi konularda engelleyici olan organik materyallerle malçlama yapılması
7	Diğer işlemler	Destekleme (herək), yönlendirme
8	Bakım işlemleri	Alandaki kurakçıl peyzaj niteliğini bozmayacak şekilde planlanan bakım işlerinin yapılması

Kurakçıl peyzaj uygulaması yapılacak alanların seçimi ve sınıflandırılması:

İlçedeki tüm alanlar bitkilendirilebilecek alan olarak nitelendirilerek buna uygun bir sınıflama yapılması gerekmektedir. Buradaki sınıflandırma kentsel doku içindeki dağılımları da dikkate alınarak yapılabilir. Bu sınıflandırma Deniz ve Şirin (2010) tarafından yapılan çalışmada olduğu gibi kentsel dokuda belirlenen dokuz tip kullanım dikkate alınarak yapılabilir. Söz konusu araştırmacılar yaptıkları çalışmada bu dokuz kullanım dokusu içinde bulunan doğal odunsu taksonların oranlarını da belirlemişlerdir: 1) İçinde tek ve iki katlı konutların bulunduğu banliyö kesimi (% 2,7), 2) kentin sınırında bulunan çok katlı yerleşimlerin bulunduğu kesim (%1.2), 3) Geleneksel kent merkezinde yer alan çok katlı ve yoğun yapılaşmanın olduğu kesim (% 4.3), 4) kademeli boş arazilerin olduğu kesimler (% 7), 5) sokaklar (%1.4), 6) tarım arazileri (% 12.9), 7) endüstriyel alanlar (% 4.6), 8) parklar (% 5.6), 9) çevre yolları (% 4.2). Her kesimdeki mevcut park ve diğer bitkilendirilmiş alanlar, yeni park alanları, yollar, cepheler-çatılar, doğal veya doğala yakın yerleşim içi ve yakınındaki kamuya ait alanlar, eğimli alanlar, diğer alanlar (turizm tesisleri, sahipli tarım alanları, vd) kurakçıl

peyzaj uygulamaları için potansiyel alanlardır. Bu alanların bütününde yapılacak kurakçıl uygulamalar kentin küresel ısınma dâhil çok sayıda çevre sorununu yok etme/azaltma yönünden katkı sağlayarak yaşam kalitesini artıracaktır. Ev, konut bahçelerinde de bu uygulamaların artmasını sağlayacak teşvikler yapılabilir. Bu teşvikler arasında her bahçenin büyüklüğüne bağlı olarak kurağa dayanıklı ağaç türü fidanlarının dağıtımını önemli olabilir. Örneğin “*Her bahçede zeytin ağaçları büyümeli*” gibi bir sloganla zeytin kent genelinde yeniden her alana yaygınlaştırılabilir. Belediye organik atıklardan kompost üretimi yaparak halka malç materyali olarak toprağın ilk 5 cm derinliğine karıştırılarak toprak yüzeyinde de 3-5 mm kalınlık oluşturacak düzeylerde dağıtımını yapabilir.

Uygun bitki türlerinin seçimi: Kuşadası bitki tür çeşitliliğinin fazla olduğu bir alanda bulunmaktadır. Kuşadası'nın hemen güneyinde yer alan Dilek Yarımadası Milli Park Sınırları içinde 95 familyaya ait 804 bitki taksonu yaşamaktadır. Bunlardan 18'i endemiktir (Bekdemir ve Sezer, 2008). Yerleşim alanı etrafında bulunan doğal alanlarda da maki toplulukları etkin olarak bulunmaktadır. Kurağa dayanıklı çok sayıda bitki türünü barındıran bu zenginliğe sahip bir alanda yer alması Kuşadası'nın kurakçıl peyzaj uygulamaları yapabilmesi-başarabilmesini sağlayacak önemli bir avantajdır. Yapılacak uygulamalarda kullanılacak bazı türler Çizelge 5’de verilmiştir. Kentlerin sürdürülebilirliğinde ağaçlar çok önemlidir. Bu nedenle ağaçların kent genelinde artması gerekir. Kuşadası için yerel ağaçların ön planda tutulması ve zeytin, meşe, erguvan, fıstıkçami gibi yerel türlerin yoğun ve yaygın kullanımı gereklidir. Kuşadası'nın en azından % 60'ının ağaç tacı ile kaplı olması için gerekli ağaç sayısı miktarı 7 m taç çapı olması durumunda yaklaşık 300 000 adettir.

Kurağa dayanıklı ağaç ve ağaççıklar derin ve kuvvetli köklü bitkilerdir. Türkiye’de, Bölgede ve Kuşadası’nda doğal olan türlerin yaygınlığı kurakçıl uygulamaların başarısı ve sürdürülebilirliği için önemlidir. Kent genelindeki parklar ve bahçelerde, yollarda, kent içindeki doğal/doğala yakın alanlarda ve yakın çevresinde yerel ağaçlara daha fazla yer verilmesi gerekir. Özellikle kent merkezinden çevresine doğru uzaklaşırken sadece yerel türlerin kullanılması çok daha doğrudur. Yabancı yurtlu türlerin kısıtlı ve küçük alanlarla kent merkezindeki kesimlerde yoğunlaşması kent kimliği bakımından da anlamlıdır. Çizelgede çok az yer örtücü türe yer verilmiştir. Yaprakları grimsi-yeşil, tüylü bodur çalılar da yer örtücü gibi kullanılmaya uygun bitkilerdir. Yer örtücü grup içinde özellikle bahar aylarında sarıçiçekleri ile çok gösterişli olabilen kantaronlar doğala yakın geniş ağaçlık alanlarda, gölge alanlarda kullanılacak bitkilerdir. Bu türlerin tıbbi kullanımda yeri olması da halkın ilgisini artıracaktır. Kurakçıl peyzaj uygulamalarında çim alanlara gerektiğinde yer verildiğinde, burada kullanılacak türün de kurağa dayanıklı olması gerekir. Bölge için en uygun tür *Cynodon dactylon*-Bermuda Çimidir. Fakat çoğu alanda bu çimin kış döneminde sıcaklıklar 7°C'nin altına düştüğünde sararması bir sorun olarak görülmektedir. Bunun yerine yaz-kış yeşil bir çim kullanılmak isteniyorsa *Agrostis stolonifera* yönünde bir seçim yapılabilir. Fakat kurakçıl peyzaj uygulamalarında çim alan çok gerekmedikçe kullanılmamaktadır.

Doğal türlerin baskın ve yaygın kullanımı Kuşadası'nın Akdeniz Bölgesinin tipik bitkisel özelliğini kendi oluşturduğu kompozisyonla sunması “marka” oluşturmada önemli katkı sağlayacaktır. Bu kullanımın yaygınlaşmasında “Park Bahçeler” birimine önemli görevler düşmektedir. Bu görev doğal türlerin üretimidir. Doğada bulunan türlerin üretilerek kentte kullanımı “*Üretiyorum, Kullanıyorum, Doğamı ve Suyumu Koruyorum*” gibi kampanyalarla ilgi odağı da olabilir. Bu konu Araştırma Enstitüleri veya Üniversitelerle üretim projelerine de dönüştürülebilir. Kentte örnek bir kurakçıl

uygulamanın merkezi veya herkesin ulaşabileceği bir konumda uygulanması kurakçıl peyzaja ilgiyi artıracak ve halkın bilgilenmesini de sağlayacaktır.

Çizelge 5. Kuşadası'nda kurakçıl peyzaj uygulamalarında kullanılacak bitki türleri

Bitkinin Adı	Türkçe Adı	Türler	
		DOĞAL/YEREL	YABANCI YURTLU
Ağaçlar ve Ağaççıklar			
<i>Acacia</i>	Akasya	-	<i>A.dealbata</i>
<i>Acer</i>	Akçaağaç	<i>A.campestre, A.hircanum, A.monspessulanum</i>	<i>A.palmatum</i>
<i>Albizzia</i>	Gülibrişim Akasya	-	<i>A.julibrissin</i>
<i>Amygdalus</i>	Badem	-	<i>A.communis</i>
<i>Araucaria</i>		-	<i>A.heterophylla</i>
<i>Broussonetia</i>	Kâğıt Dutu		<i>B.papyrifera</i>
<i>Callistemon</i>	Fırça Çalısı	-	<i>C.citrinus, C.viminalis,</i>
<i>Casuariana</i>	Demir Ağacı		<i>C.equisetifolia</i>
<i>Catalpa</i>	Kılıç-Kalkan Ağacı		<i>C.speciosa</i>
<i>Crataegus</i>	Alıç	<i>C.monogyna</i>	-
<i>Ceratonia</i>	Keçiboynuzu	<i>C.siliqua</i>	-
<i>Cedrus</i>	Sedir	<i>C.atlantica, C.libani</i>	-
<i>Celtis</i>	Çitlembik	<i>C.australis,</i>	<i>C.occidentalis</i>
<i>Cercis</i>	Erguvan	<i>C.siliquastrum</i>	<i>C.canadensis</i>
<i>Cornus</i>	Kızılcık	<i>C.mas, C.sanguinea</i>	-
<i>Cupressus</i>	Servi	<i>C.sempervirens</i>	<i>C.arizonica, glauca, C.macrocarpa</i>
<i>Elaeagnus</i>	İğde	<i>E.angustifolia,</i>	<i>E.pungens</i>
<i>Fraxinus</i>	Dişbudak	<i>F.angustifolia, F.excelsior</i>	-
<i>Ginkgo</i>	Mamut ağacı	-	<i>G.biloba</i>
<i>Gleditsia</i>	Üç dikenli akasya	-	<i>G.triacanthos</i>
<i>Juniperus</i>	Ardıç	<i>J.communis, J.oxycedrus, J.phoenicia</i>	-
<i>Lagerstroemia</i>	Dantel ağacı	-	<i>L.indica major</i>
<i>Laurus</i>	Defne	<i>L.nobilis</i>	-
<i>Liquidambar</i>	Sığla	<i>L.orientalis</i>	-
<i>Melia</i>	Zamzalak	-	<i>M.azedarach</i>
<i>Morus</i>	Dut	<i>M.alba, M.nigra</i>	-
<i>Olea</i>	Zeytin	<i>O.europeae</i>	-
<i>Parkinsonia</i>	İsa dikenli	-	<i>P.acuelata</i>
<i>Pinus</i>	Çam	<i>P.pinea, P.brutia,</i>	<i>P.mugo</i>
<i>Pistacia</i>	Sakız	<i>P.atlantica, P.lentiscus P.khinjuk P.terebinthus</i>	-
<i>Quercus</i>	Meşe	<i>Q.aucheri, Q.cerris, Q.ilex, Q.coccifera, Q.ithaburensis subsp. acrolepis, Q.pubescens,</i>	-
<i>Robinia</i>	Yalancı akasya	-	<i>R.pseudoacacia, R.hispida</i>
<i>Schinus</i>	Yalancı Karabiber	-	<i>S.molle</i>
<i>Sophora</i>	Sofora	-	<i>S.japonica</i>
<i>Styrax</i>	Tesbih çalısı	<i>S.officinalis</i>	-
<i>Phoenix</i>	Hurma	<i>P.theophrastii</i>	<i>P.canariensis</i>
<i>Trachycarpus</i>	Kıllı palmiye	-	<i>T.fortunei</i>
<i>Washingtonia</i>	Telli palmiye	-	<i>W.filifera, W.robusta</i>
<i>Ulmus</i>	Karaağaç	<i>U.minor</i>	-
	Toplam	38	29
Çalılar			
<i>Abelia</i>	Abelya	-	<i>A.grandiflora</i>
<i>Aucuba</i>	Oküba	-	<i>A.japonica</i>
<i>Bauhinia</i>	Orkide çalısı	-	<i>B.galpinii</i>
<i>Berberis</i>	Hanım Tuzluğu	<i>B.cretica</i>	<i>B.thunbergii atropurpurea</i>
<i>Buddleia</i>	Kelebek çalısı	-	<i>B.davidii</i>
<i>Carissa</i>			<i>C.grandiflora</i>
<i>Chaenomeles</i>	Süs ayvası	-	<i>C.japonica</i>

<i>Chimonanthus</i>	Limon Çiçeği	-	
<i>Cistus</i>	Laden	<i>C.creticus, C.laurifolius, C.monspeliensis, C.parviflorus, C.salviifolius,</i>	-
<i>Cotinus</i>	Boyacı sumacı	<i>C.coggyria</i>	-
<i>Cotoneaster</i>	Dağ muşmulası	<i>C.nummularia</i>	<i>C.horizontalis</i>
<i>Cycas</i>	Sago palmiyesi	-	<i>C.revulata</i>
<i>Elaeagnus</i>	Herdemyeşil İğde	-	<i>E.pungens</i>
<i>Forsythia</i>	Altın çanak	-	<i>F.intermedia</i>
<i>Hibiscus</i>	Hatmi	-	<i>H.syriacus</i>
<i>Ilex cornuta</i>	-	-	<i>I.latifolia, I.vomitorea</i>
<i>Jasminum</i>	Yasemin	-	<i>J.nudiflorum, J.humule,</i>
<i>Juniperus</i>	Ardıç	<i>J.sabina</i>	<i>J.horizontalis, J.chinensis</i>
<i>Ligustrum</i>	Kurtbağrı	-	<i>L.japonicum</i>
<i>Nandina</i>	Şans bambusu	-	<i>N.domestica</i>
<i>Nerium</i>	Zakkum	<i>N.oleander</i>	-
<i>Pittosporum</i>	Pitosporum	-	<i>P.tobira nana</i>
<i>Phillyrea</i>	Akçakesme	<i>P.latifolia</i>	-
<i>Polygala</i>	Herdemor	<i>P.anatolica</i>	<i>P.myrtifolia</i>
<i>Pyracantha</i>	Ateş dikenini	<i>P.coccinea</i>	<i>P.coccinea</i> (bodur çeşitleri)
<i>Photinia</i>	Alev çalısı	-	<i>P.fraseri</i>
<i>Rhus</i>	Derici sumacı	<i>R.coriaria</i>	<i>R.typhina</i>
<i>Rosmarinus</i>	Biberiye	<i>R.officinalis</i>	<i>R.officinalis prostratus</i>
<i>Spartium</i>	Katırtırnağı	<i>S.junceum</i>	-
<i>Spirae</i>	Keçi sakalı	-	<i>S.vanhouttei</i>
<i>Tamarix</i>	İlgün	<i>T.hampeana, T.tetrandra, T.parviflora, T.smyrnensis</i>	-
<i>Thuja</i>	Mazı	-	<i>T.orientalis</i>
	Toplam	20	28
Sarmaşıklar			
<i>Amphelopsis</i>	Amerikan asmaı	-	<i>A.quinquefolia</i>
<i>Campsis</i>	Acem Borusu	-	<i>C.radicans</i>
<i>Hedera</i>	Orman Sarmaşığı	<i>H.helix</i>	<i>H.canariensis</i>
<i>Ipomea</i>	Kahkaha Çiçeği	-	<i>I.quamoclit</i>
<i>Lonicera</i>	Hanımelı	-	<i>L.caprifolium, L.sempervirens</i>
<i>Pandorea</i>	Melek gözü	-	<i>P.jasminoides</i>
<i>Plumbago</i>	Mavi yasemin	-	<i>P.capensis</i>
<i>Tecomaria</i>	Herdemyeşil acem borusu	-	<i>T.capensis</i>
<i>Wistaria</i>	Mor Salkım	-	<i>W.sinensis</i>
	Toplam	1	10
Yerörtücüler			
<i>Aspidistra</i>	Gizli Çiçek	-	<i>A.elatior</i>
<i>Asparagus</i>	Kuşkonmaz	-	<i>A.densiflorus</i>
<i>Hypericum</i>	Kantaron	<i>H.atomarium, H. aviculariifolium subsp.aviculariifolium var.aviculariifolium(endemik), H.empetrifolium, H.lydium, H.perfoliatum, H.perforatum,</i>	
<i>Lavandula</i>	Lavanta	<i>L.stoechas</i>	<i>L.officinalis</i>
<i>Liriope</i>	Çiçekli Karaçim	-	<i>L.muscari</i>
<i>Ophiopogon</i>	Karaçim	-	<i>O.japonicus</i>
<i>Salvia</i>	Adaçayı	-	<i>S.officinalis</i>
<i>Santolina</i>	Kül Çiçeği	-	<i>S.chamaecyparissus</i>
	Toplam	7	7
	Genel Toplam	66	74

Uygun bitki kompozisyonlarının oluşturulması: Kurakçıl peyzaj uygulamalarının başarılmasındaki önemli konulardan biri bitkilerin oluşturduğu kompozisyonlardır. Bitkiler tek veya grup halinde kullanılabilir. Ağaçlar, ağaççıklar ve büyük çalılar tek

başına kullanılabilir. Bu kullanımlarda malçlama yapılması esastır. Tek kullanılan bitkilerin yakınında kullanılan diğer bitkilerle benzer su isteğine sahip olması durumunda sulama işleminin planlanması kolaylaşacak, oluşturulan peyzaj amaca uygun olacaktır. Yapılacak tüm gruplamalarda da benzer su isteği olan bitkiler aynı amaçla bir arada kullanılır. Bitkilerin gruplar halinde kullanılması sırasında bitkilerin rekabete girmesini engellemek için sık dikimden kaçınılması gerekir. Bitkilerin kaplayacağı alan dikkate alınarak birbirine girmeyecek şekilde dikim sıklığı ayarlanmalıdır. Grup dikimlerinde de malçlama yapılması gerekir. Bu uygulama genç bitkilerin su dengesini daha kolay oluşturmasının yanı sıra olumsuz çevre koşullarından daha az etkilenmesini sağlar. Dar alanlarda veya sınır oluşturacak gruplar, bulunduğu alandaki genel tasarıma uygun olarak formal veya informal düzende geniş hatlar şeklinde oluşturulmalıdır. Mevcut alanlarda kurakçıl peyzaj uygulamalarına dönüş için tek bitkilerin bırakılmaması veya bu bireylerin bulunduğu alanda malçlama yapılması, küçük grupların büyütülmesi, çim alanların azaltılması gerekmektedir. Kuşadası'nda ağaçlarda yapılan sert budama uygulamalarına da son verilmeli, ağacın kendi formunda büyümesi için gereken önlemler alınmalıdır. Çünkü bir ağaç kendi büyüklüğünde ve formunda kuraklık başta olmak üzere olumsuz çevre koşullarına daha dayanıklı hale gelir. Sürekli ve sert budamalar bitkinin kuvvetten düşmesine, zayıflamasına ve çabuk yaşlanmasına neden olan uygulamalardır.

Dikim yerinin hazırlığında bazı hususlara dikkat edilmesi: Bitkinin bir alanda iyi büyüüp gelişmesi, kendisinden beklenen estetik ve fonksiyonel katkıları sağlaması ve uzun ömürlü olması için dikildiği alanın da kendisine uygun olması gerekir. Kentsel topraklar genelde kazı ve altyapı faaliyetleri sonucu sıkışmış, horizonlarını kaybetmiş, farklı materyallerle kirlenmiştir. Kent topraklarında bol miktarda çakıl, taş ve inşaat artıkları bulunmakta, sıkışarak geçirgenliği azalmakta, bitkiye yararlı suyu yeterince depolayamamakta, kireçli yapısal malzemelerle mikro besinlerle fosfor noksanlığına neden olabilecek pH değişimi ortaya çıkabilmektedir. Toprakta organik madde ve temel besin içerikleri de az olup ağır metal ile kirlenmiş olabilmektedir (Jim, 1998). Ülkemizdeki kentlerde oluşturulan büyük parklarda genelde yetişme alanı ile ilgili sorunlar düşük seviyededir. Parklarda bitkiler eğer sık dikim yapılmamışsa genetik yapılarına uygun kök büyüme ve gelişimini sağlayacak kadar toprak hacmi bulabilmektedir. Oysa cetvel artığı denilen alanlarda ve yollarda yapılan bitkilendirmelerde yetişme alanı ile ilgili ciddi sorunlar yaşanmakta; bitki kökleri gereksindiği su, bitki besini ve oksijeni bulacak yeterli toprak hacmini bulamamaktadır (Söğüt ve Bozdoğan, 2013). Kurakçıl peyzaj uygulamalarında dikim için uygun büyüklüklerde alan ayrılmalıdır. Bireysel dikimlerde bir ağaç için en az 1 m³ toprak hacminde ıslah çalışmaları yapılmalıdır. Ağaçların büyüklüklerine bağlı olarak gereken dikim alanı büyüklükleri Çizelge 6'da verilmiştir. Toprağın su tutma kapasitesini artırmak için organik madde eklenerek saçak köklerin en yoğun bulunduğu 30 cm derinliğe karıştırılmalıdır. Topraktaki eksik besin maddeleri de dikim öncesinde yapılacak analizlerle belirlenerek toprağa "taban gübrelemesi" şeklinde verilmelidir. Toprağın bitki köklerinin rahatça büyüüp gelişebileceği niteliklere sahip olması kurakçıl peyzaj uygulamalarının başarısı için vazgeçilmezdir.

Etkin sulama sisteminin oluşturulması: Suyun ekonomik kullanıldığı, alternatif su kaynaklarının devreye girebildiği sulama sistemlerinin oluşturulması önemlidir. Kurakçıl peyzaj uygulamalarında sulama bitkilerin ilk dikim ve kendini kurma aşaması, yetişkin aşaması ve olgunluk aşaması olmak üzere farklı yetişme dönemleri dikkate alınarak planlanabilir. Sulama sırasında suyun tüm alana eşit yayılabilmesine, yüzey

akışına geçmemesine, alanda birikme ve gölcüklerin olmamasına dikkat edilmelidir. Bitkilerin gereksinim duydukları su miktarları hesaplanarak kurak dönemlerde bitkinin susuz kalmasını engelleyen bir sulama programının uygulanması gerekir.

Çizelge 6. Ağaçların büyüklüklerine bağlı olarak için gereken dikim alanları büyüklükleri* (Anonim, 2004).

No	Bitki Grupları	En küçük dikim alanı (m ²)	Önerilen en küçük toprak hacmi (m ³)
1	Büyük Herdem Yeşil Ağaçlar	12.0	17.0
2	Orta Ağaçlar	8.4	11.8
3	Küçük Ağaçlar	4.6	6.5
4	Sık ve Bodur Ağaçlar	2.8	4.0

*Toprak derinliği 0.76m olarak ele alınmıştır.

Malçlama yapılması: Tek ve grup dikimlerinde malçlama yapılması gerekliliğine “uygun bitki kompozisyonlarının oluşturulması” başlığında değinilmiştir. Malçlama ile topraktan su kaybının yarısının önüne geçilebilmektedir. Bunun dışında malçlama toprağın sıcaklık dengesinin kurulmasına katkı sağlar ve yabancı otlarla mücadele edilmesinde de kolaylık sağlar. Malçlamada inorganik materyaller kullanılsa da organik materyallerin kullanımının yararları daha fazladır. Malç olarak organik materyallerin kullanılması, bu materyallerin zaman içinde ayrışarak toprağa karışması, toprağın organik maddece zenginleşmesini sağlar. Toprağın su tutma kapasitesini de artırır. Organik malç materyalinin toprağın üstteki 5-10 cm derinliğine karıştırılarak uygulanması su tutma kapasitesinin etkin olarak artmasını sağlamaktadır.

Diğer İşlemler: Kurakçıl peyzaj uygulamalarında da özellikle ağaç ve ağaççıklarda gövdenin düzgün yapılanması için fidanların desteklenmesi gerekir. Araç ve yaya trafiğinin olduğu alanlarda destekleme daha da önem kazanmaktadır. Alanla ilgili ortaya çıkan herhangi bir özel durum varsa bitkinin sağlıklı büyüme ve gelişimi için gerekli önlemler alınmalıdır. Örneğin eğimli alanlarda hazırlanan dikim ceplerinin korunması için cansız çitlerin kullanılması gibi. Trafiğin yoğun olduğu alanlarda toprağın sıkışmasını engelleyecek materyallerin toprak içinde kullanımı gibi.

Bakım işlemlerinin düzenli yapılması: Kurakçıl bahçelerde bakım işlemlerinin düzenli yapılması gerekmektedir. Kurakçıl peyzaj uygulamalarında yeni kurulan alanlarda dikim öncesi hazırlıklar yapıldığından çok fazla bakım işlemi uygulanmamaktadır. Düzenli ve yeterli miktarlarda sulama temel bakım işlemidir. Sulama sisteminin düzenli çalışmasını engelleyen bir arızanın olması durumunda onarımın hemen yapılması gerekmektedir. Çim dokusuna yer verilmişse biçim işlemlerinin yapılması gerekir. Ancak genelde kurakçıl peyzaj uygulamalarında budama ve yer örtücülerde düzenli biçim işlemleri yapılmaz. Bu işlemler çok gerekmedikçe uygulanmaz. Alanda var olan yeşil dokunun kalıcılığı esas olduğu için bitkiler budanarak büyümeye teşvik edilmez. Çünkü budama bitkinin büyümesini teşvik etme etkisine sahiptir. Kurakçıl bahçelerde bitkinin fazla besin maddesi kullanmasının önüne geçmek için budama çok düşük düzeylerde yapılır. Fazla besin maddesi kullanımı, fazla su kullanımına da neden olur.

Hilaire ve ark. (2008) yerel yönetimler tarafından bir su-etkin peyzaj kuralları-direktifi oluşturulmasında başarı için önerilen adımları sırasıyla şu şekilde bildirmişlerdir: 1) Halka bu direktifleri kabul ettirebilmek için karşı olanlar da dahil olmak üzere tüm gruplarla toplantılar yapılmalıdır. 2) Daha sonra etkili peyzaj teknikleri ve örneğin damla sulama gibi uygun sulama sistemlerinin yararları hakkında halk

bilgilendirilmelidir. 3) verimli sulama teknikleri ile ilgili özel örnekler yapılmalıdır. 4) su-etkin peyzaja uyum için esnek bir puanlama sistemi oluşturulmalıdır. Örneğin yağmurlama sulama sistemine yağmur sensörü takılması ile 5 puan kazanılabilir veya sulama planı olmayan bir inşaat ruhsatında 5 puan azaltma yapılabilir.

Kuşadası genelinde halkın ve ilgili tüm tarafların bilgilendirilmesi, planların ve projelerin yapılması ve uygulanması, uygulama için gerekli materyallerin hazırlanması veya temin edilmesi, kurakçıl uygulamaların sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli düzenlemelerin oluşturulması gibi farklı alanlarda yapılacak çok sayıda iş bulunmaktadır. Bunların başarılmasının sonuçları Kuşadası'nın marka değeri ve estetik değerinin artmasını sağlayacaktır. Kentin diğer niteliksiz kentlere benzerliği ortadan kalkacak, Kuşadası'nın kendine has bir kent kimliği oluşmasına destek verecektir. Tüm kentte yaygın ve yoğun kullanılan ağaçlar (en az 300 000 adet 7 m taç çaplı), düzenli bitkilendirilmiş ağaçlıklı yeşil yollar, kurakçıl peyzaj uygulamalarının titizlikle uygulandığı parklar-bahçeler, uygun alanlarda yapılan yeşil çatı ve cepheler, kent çevresinde yerel ağaçlar başta olmak üzere maki bitkileri ile oluşturulmuş doğala yakın bitki kompozisyonu olan alanların bulunduğu bir Kuşadası, günümüzdeki kent dokusundan çok daha gelişmiş bir düzende olacaktır. Bu yeşil dokunun ekolojik ve ekonomik katkıları Kuşadası'nda yaşam kalitesinin artmasına da önemli katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2004. Landscaping Plant Selection Guides. Erişim Tarihi: 07.09.2004.
- Başkan, O., 2017. İklim Değişikliği ve Toprak, Yaşamın Her Karesinde Toprak Kitabı: 255-276
- Bekdemir, Ü.; Sezer, İ. 2008. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ve Yöre Ekonomik Faaliyetleri İlişkisi. Doğu Coğrafya Derg., Cilt 13 (19): 325-346.
- Belen, N., 2007. 20. Yüzyılda Kuşadası Nüfusu ve Kırsal Yaşam: Göç ve Kentleşme. 38.ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Çevre, Kentleşme Sorunları ve Çözümleri 10-15 Eylül Ankara. I. Cilt: 207-221.
- Climate-data.org., 2018. İklim: Kuşadası. <https://tr.climate-data.org/location/8989/> Erişim Tarihi: 27.03.2018
- Çetindağ, B. Yeraltı Suları Tükenir mi? Fırat Üniversitesi, Fırat Haber, Elazığ.
- Dal, N.; Baysan, S., 2011. Land Use Alterations in Kusadasi Coastal Area. Procedia Social and Behavioral Sciences 19: 331-338
- Deniz, B.; Şirin, U., 2010. A Study of Ecological Integrity Based on Native Plants in Kuşadası (Turkey) Urban Area and Surrounding Natural Environment. Scientific Research and Essays, Vol 5 (14): 1820-1828.
- Esbah, H.; Deniz, B.; Kara, B.; Atatanır, L., 2007. Monitoring Urban Development Near A Protected Area. 2007 Urban Remote Sensing Joint Event, IEEE, Paris, France.
- GLA- Greater London Authority, Living Roofs and Walls, Technical Report: Supporting London Plan Policy. 2008.
- Harris, R. W., Clark, J.R., Matheny, N.P. Arboriculture. Integrated Management of Landscape Trees, Shrubs, and Vines. Pearson Education Inc., 2004.

- Hilaire, R.St.; Arnold, M.A.; Wilkerson, D.C.; Devitt, D.A.; Hurd, B.H.; Lesikar, B.J.; Lohr, V.I.; Martin, C.A.; McDonald, G.V.; Morris, R.L.; Pittenger, D.R.; Shaw, D.A.; Zoldoske, D.F., 2008. Efficient Water Use in Residential Urban Landscapes. *HortScience* 43 (7): 2081-2098.
- <http://www.nufusune.com/kusadasi-ilce-nufusu-aydin>
- Jim, C.Y., 1998. Impacts of Intensive Urbanization on Trees in Hong Kong. *Environmental Conservation* 25 (2): 146-159.
- Kahraman, C., 2011. Kuşadasında Arazi Kullanımı. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi, Sayı: 22: 27-44.
- Kuşadası Belediyesi, 2015. Kuşadası Belediye Başkanlığı 2015-2019 Dönemi Stratejik Planı. www.kusadasi.bel.tr Erişim Tarihi: 27.03.2018
- Kuşadası Belediyesi, 2017. Faaliyet Raporu 2006. www.kusadasi.bel.tr Erişim Tarihi: 28.11.2017
- KUTO, 2017. Kuşadası Çevre Yolu (?) Raporu, Kuşadası Ticaret Odası, <http://www.kuto.org.tr> Erişim Tarihi: 28.11.2017
- Landscape Water Efficiency Guide, 2017 www.mwi.gov.jo Erişim Tarihi: 12.10.2017
- MGM, 2018a. İklim Sınıflandırması, Aydın-Kuşadası. 212.174.109.9/iklim/iklim-sisinlandirmalari.aspx?m=KUSADASI, Erişim Tarihi: 27.03.2018
- MGM, 2018b. Aydın-Kuşadası, Kuraklık İzleme Sistemi. kuraklikizle.mgm.gov.tr, Erişim Tarihi: 27.03.2018
- Quezel, P.; Medall, F., 2003. *Ecologie et Biogeographie des Forest du Bassin Mediterranéen*. Elsevier, Paris.
- Sezer, İ., 2014. Kruvaziyer Turizmde Dikkat Çeken Bir Nokta: Kuşadası Limanı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19 (32): 49-78.
- Söğüt, Z., Birişçi, T.; Mansuroğlu, S., 2017. Bitkisel Tasarımda Ele Alınması Gereken Politikalar. Türkiye Peyzajları II. Ulusal Konferansı, 20-21 Kasım, İTÜ, Taşkışla Kampüsü, İstanbul.
- Söğüt, Z.; Bozdoğan, E., 2013. Kentsel Yeşil Alanlarda Bitki Gelişimini Kısıtlayan Faktörler ve Alınması Gereken Önlemler. V. Süs Bitkileri Kongresi, 6-9 Mayıs Yalova. *Bildiriler*, Cilt I: 41-50.
- Şanlıurfa Belediyesi, 2017. <https://www.sanlıurfa.bel.tr/icerik/5146/21/sehrimi-seviyorum-agacimi-dikiyorum-kampanyasi-devam-ediyor>
- Tanrıkulu, M., 2006. İzmir'de Şehirleşmenin Sıcaklık ve Yağış Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya (Fiziki Coğrafya) Anabilim Dalı.127s.
- Tolunay, D., 2017. Toprak Fonksiyonları. Yaşamın Her Karesinde Toprak Kitabı: 27-46.
- Tosunoğlu, A.; Yenigün, A.; Bıçakçı, A.; Eliaçık, K., 2013. Airborne Pollen Content of Kuşadası. *Turkish Journal of Botany* 37:297-305
- Whitman, C.T., 2002: *Water- Efficient Landscaping: Preventing, Pollution and Using Resources Wisely*. United States Environmental Protection Agency, Office of Water. www.epa.gov/own/water-efficiency/index.htm Erişim Tarihi: 12.10.2017

YOL AĞAÇLANDIRMALARININ KUŞADASI (B TÜRKİYE) ÖLÇEĞİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Zerrin SÖĞÜT*, Elif BOZDOĞAN SERT**, Damla ŞENOL***, Barış KAHVECİ*,

Mustafa SATAR***

*Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 03223386545, zerrst@cu.edu.tr

**İskenderun Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü İskenderun

***Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 01330 Adana

ÖZET

Kent yollarında yapılan bitkilendirmelerin estetik, fonksiyonel ve psikolojik yararları vardır. Kentsel yeşil yollar kenti tümüyle ağ gibi sararak, yerleşim alanının doğal ve doğala yakın peyzajla bağlantısını sağlar. Yollardaki ağaç ve diğer bitkilerin düzenli ve etkin olması, kentsel yeşil alanların bir sistem oluşturarak etkisini kent bütününe yayması ile sonuçlanır. Kentsel yollarda yararların ortaya çıkabilmesi için bitki tür seçimi ve bu bireylerin normal büyüme ve gelişimini sürdürebilmeleri açısından bazı kısıtların dikkate alınması gerekir. Yaz aylarında artan turizm nedeniyle Kuşadası'nda karayolu ulaşımı artış göstermektedir. Kentsel alanda geometrik düzende oluşmuş bir yol sistemi yaygın değildir. Kuşadası'nda yol ağaçlarının ortaya çıkardığı yararlar sınırlı düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni yol ağaçlarının kentin tümünün iskeletini oluşturacak, park ve diğer yeşil alanların çevresindeki doğal alanlarla bağlantısını kuracak şekilde yapılandırılmamasıdır. Kuşadası'nda yollarda kullanılan ağaç türlerinin büyük çoğunluğu yabancı yurtdur. Kent yollarında mevcut alanlarda iyileştirme çalışmalarının yapılması, yerel ve kurağa dayanıklı türlere daha fazla yer verilmesi, uygun tüm alanların bitkilendirilmesi ile kent genelinde etkin bir yeşil yol dokusu ortaya çıkabilir. Bunlara ek olarak kentsel yönetim tarafından yerel bitki türlerinin uygun alanlarda kullanılması için üretim ve yetiştirme çalışmalarının da planlanması gerekmektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: Kuşadası, yeşil yollar, yerel bitki türleri

EVALUATION OF PLANTATION AT KUŞADASI (W TURKEY) SCALE

ABSTRACT

Plantation on urban roads have aesthetic, functional and psychological benefits. Urban green roads cover the whole city like a network, linking the settlement area with natural and natural-like landscapes. The well-ordered and efficient trees and other plants on the roads result in urban green areas to form a system by spreading its influence throughout the whole city. In order show-up the benefits in urban roads, some criteria need to be taken into account in selecting plant species and maintaining normal growth and development of these individuals. Due to increased tourism in the summer months, road transport in Kuşadası reveals an increase. In the urban area, geometric road network is not common. In Kuşadası, the benefits are used from road trees are at limited levels. The reason for this is that the road trees are not structured to create the skeleton of the whole city which by linking park and other green areas to the nearby natural areas. The vast majority of tree species used in roads in Kuşadası are exotic. An efficient green road texture can be revived within the whole city by undertaking improvement studies in the existing areas on the urban roads, giving more space to local and drought-resistant species, along with plantation of all suitable areas. Beside these, production and breeding activities must also be planned by the urban administration in order to use local plant species in suitable areas.

KEYWORDS: Kuşadası, green ways, natural plant species

1. GİRİŞ

Kentsel yollar yerel yönetimlerin dış mekân bitkisel uygulamalarında önemli gördükleri alanlar arasında ilk sıralardadır. Kentsel yolların tasarımı ile bu yollarda yapılan düzenlemelerin kullanıcı refahı ve kentsel tasarım kapsamında çok sayıda yararı vardır. Kent yollarında yapılan bitkilendirme çalışmalarının yararları estetik, fonksiyonel ve psikolojik olarak üç ana başlıkta ele alınabilir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Kentsel yol ağaçlarının estetik, fonksiyonel ve psikolojik yararları

Yararlar	Estetik	Fonksiyonel	Psikolojik
Monotonluğu ortadan kaldırarak hareketlilik eklemek (renk, doku, vd)	+++	+	++
Farklılıkları ortadan kaldırarak birliği sağlamak (renk, doku, çizgi, vd)	+++	+	++
Trafik emniyetini sağlamak (yolu belirginleştirmek, sinyal etkisi oluşturmak, ışık yansımalarını engellemek, oto-yaya mekânını ayırmak, vd)	+	+++	++
Ölçeği değiştirmek, mekân oluşturmak ve denge sağlamak	++	+++	+++
Perdelemek (görüntü engeli oluşturmak)	+++	+++	+
Gürültüyü azaltmak	+	+++	+
Çevre kirliliğini azaltmak (toz-partikül-kirleticileri tutmak, azaltmak veya ortadan kaldırmak)	+	+++	+
Yaban yaşamına destek vermek (avifauna başta olmak üzere diğer bazı hayvanlar için yaşam alanı oluşturmak, doğal alanlarla bağlantı kurmak, vd)	+	+++	+
İklimsel katkı sağlamak (sıcaklık, ışık, rüzgâr, oransal nem dengesini sağlamak başta olmak üzere yaşam kalitesini artırmak, vb)	+	+++	+
Kent estetiğine katkı sağlamak (belirli bir bitki grubunun baskın kullanılması ile kentsel ölçekte görsel değeri yüksek alanlar oluşturmak, vd)	+++	+	+

Kentsel yollar kenti ağ gibi sararak, yerleşim alanının doğal ve doğala yakın peyzajla bağlantısını sağlar. Yollardaki ağaç ve diğer bitkilerin düzenli ve etkin olması, kentsel yeşil alanların bir sistem oluşturarak etkisini kent bütününe yayması ile sonuçlanır. Yollardaki ağaçlar ve diğer bitkiler mekânlar arasında perdeleme görevi üstlenerek yaşam mekânlarının trafikten olumsuz etkilenmesini engelleyebilir. Yollar boyunca düzenli yapılan bitkilendirmeler ve ortaya çıkan ağaç sıraları ile kentin yapısal kargaşası ortadan kaldırılarak bütünlük ve denge sağlanabilir. Bu ağaç sıraları ve bitkiler ölçeği değiştirerek çok katlı binaların bireylerdeki ezici etkisini ortadan kaldırabilir ve bazı mekânların oluşmasına neden olabilir. Kentsel mekânların birbirine bağlanması veya birbirinden ayrılması yönünde katkılar sağlanabilir. Trafikle yaşam alanları birbirinden ayrılırken oto-yaya trafiğini yönlendirme ve emniyetli kılma yönünde de yararlar oluşturur. Yolların iyi algılanmasını sağlayarak trafiği yönlendirir ve emniyeti sağlar. Sıcak bölgelerde veya yazları sıcak olan yerlerde yollar, ışık yansımaları ve doğrudan gelen güneş ışığı nedeniyle sürücüler için olumsuz özellikler taşır. Yağışlı zamanlarda özellikle güneş battıktan sonra da ıslak yollar sürücüler için risk oluşturabilecek şekilde ışığı yansıtırlar. Yollardaki uygun ağaçlandırmalar sürücü ve yayaların daha konforlu bir mekânda hareket etmesini sağlar. Gerek düzenli ve etkin yeşil doku, gerekse mevsimlerle ortaya çıkan renk değişiklikleri ile çiçek-meyvelerin etkileri kente görsellik yönünden kazanımlar sağlar. Sürekli bu alanları kullanan kentlinin psikolojisi de bu

bitkilerden olumlu etkilenir. Doğru ve etkin bir ağaçlandırma insanı doğaya yaklaştırdığı gibi, mevsimlik değişimler yaşam sevincini yeniler. Bu durum çalışan insanlarda iş verimini de artırıcı bir unsurdur. Yollarda yapılan ağaçlandırma ve bitkilendirmelerin kent iklimi açısından yararları vardır. Etkin, düzenli devam eden yol ağaçlandırmalarının yeşil alanlarla ve doğal veya doğala yakın alanlarla ilişkili olması sonunda kentteki iklim ekstremeleri ortadan kalkabilir. Bu alanlarda özellikle avifauna başta olmak üzere bazı fauna üyeleri yaşam alanı bulur; yuva kurarak beslenebilir. Doğal alanlarla kurulan bağlantı nedeniyle bazı fauna üyeleri kentlinin yaşam alanı içinde yer alarak tanınabilir duruma gelir. Bu da özellikle genç bireylerin doğayı tanıması ve doğayı koruma bilincinin yerleşmesi bakımından katkı sağlar. Kentsel kirlilik etmenlerinin giderilmesi yönünden de etkin bir yeşil alan sisteminin katkıları fazladır. Etkin bir yol ağaçlandırması trafik başta olmak üzere çeşitli nedenlerle ortaya çıkan CO₂, SO₂, CO gibi kirlilik etmenleri ile tozların tutulmasının yanı sıra uygun tür kullanımı ile trafikten kaynaklanan kirliliklerin (Pb, NO_x, Cd, Ni, vd.) giderilmesinde de önemli rol oynar. Yol ağaçlarının gürültü azaltıcı etkisi de olabilir. Genelde kısa mesafelerde dar bitkisel hatlar gürültünün engellenmesinde çok etkili değilse de, bu etki; türlere, dikim sıklığına ve genişliğine bağlı olarak zaman içinde ortaya çıkabilir. Yollarda yapılan ağaçlandırma ve bitkilendirmelerin çok sayıda yararı vardır. Hatta sel ve taşkın alanlarında yol kenarlarında etkin bir yeşil dokunun yeterli genişliklerde oluşturulması ile bu afetlerin etkisini azaltma yönünde de katkıları olabilmektedir.

Kentsel yollarda yukarıda sıralanan yararların ortaya çıkabilmesi için özellikle tür seçimi ve bireylerin normal büyüme ve gelişimini sürdürebilmeleri açısından bazı kısıtların dikkate alınması gerekir. Bunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir (Söğüt, 2017):

Kentsel yollarda yerel/doğal türlerin yoğun kullanılması gerekir. Yabancı yurtlu türlerin doğal/doğala yakın alanlardan daha uzak olan kent merkezine yakın ve sınırlı alanlarda kullanılması ekolojik açıdan da yarar sağlar.

Yol ağaçlarında taç yüksekliği yayanın rahat hareketi için en az 2.5 m, otunun rahat hareketi içinse en az 4.5 m'dir. Bu nedenle en az 12 m boylanabilen ağaç türleri yol ağacı olarak seçilmelidir. Daha küçük ve/veya alttan dallanan ağaçlarda uygun taç yüksekliklerini elde etmek için budama gerekir.

Trafikten kaynaklanan kirlilikleri bertaraf edecek türlere yer verilmelidir. Bu türler kirlilik etmenini çeşitli şekillerde ortadan kaldırır veya etkisiz duruma getirir.

Kentsel yollarda kurağa dayanıklı türlere yer verilmelidir. Çünkü kentsel alanlarda genelde inşaat çalışmaları ile taban suyu seviyesi düşmüştür. Bu nedenle bakım çalışmaları ne denli iyi olursa olsun, kentsel alanlarda kullanılan türlerin kurağa dayanıklılıkları uzun vadede başarıyı arttıran bir husustur.

Yollarda sağlam yapılı ağaç türlerine yer verilmelidir. Rüzgâr yönüne paralel yollarda rüzgârın hız kazanması durumunda dalların kırılma olasılığı daha fazladır. Sıcak bölgelerde herdemyeşil, kışı soğuk olan bölgelerde yaprak döken türlere yer verilmesi kullanıcıların ışık/gölge gereksinimlerini karşılar.

Etkin yeşil dokuyu ve görselliği ortaya çıkaracak türlere yer verilmeli; iklim ve bölge ile uyumlu türler kullanılmalıdır. Örneğin Akdeniz iklim kuşağı içinde yer alan ve kış aylarında bile gölge gereksinimi olabilen yerlerdeki yollarda bu etkiyi sağlayan herdemyeşil türler kullanılmalıdır.

Kök yapısı kuvvetli, ancak yüzeysel kök yapmayan türler tercih edilerek rüzgâr-fırtına etkisi ile devrilmeleri önlenmelidir.

Ağaç köklerinin çeşitli altyapı elemanlarının etkisi ile zarar görmesi de engellenmelidir. Dikim sırasında uygun mesafeler korunmalı veya köklerle bu elemanlar arasında uygun yapısal engeller oluşturulmalıdır. Ağaç ile altyapı donanımları arasında en az 2.5 m mesafe olmalıdır. Buna ilişkin standartlara uyulmalıdır.

Ağacın normal kök büyüme ve gelişimini sürdürebilmesi için yeterli kök büyüme hacmi bırakılmalıdır. Genelde dikim sırasında fidan büyüklüğü değil, bitkinin büyüüp geliştikten sonra alacağı hacim dikkate alınarak yeterli alan bırakılmalıdır. Ağaç köklerinin sağlıklı büyüüp gelişmesi için gerekli olan hacim en az 1 m³ olup, bu alanda dikim öncesi ıslah işlemleri yapılmalıdır.

Kentsel yollarda bitki köklerinin yeterli düzeyde hava (O₂) alabilmesi için uygun kaplama malzemesi kullanılmalıdır.

Yollarda yapılan ağaçlandırmalarda dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de dikim aralıklarıdır. Genelde yollarda ağaçların dikim aralıkları 6-10 metredir. Kışın sıcaklığın düşük olduğu yerlerde kullanılan yaprak döken ağaç türlerinin dalları da, dal yoğunluğuna bağlı olarak %20-74 arasında gölgeleyici etki yapar. Bu nedenle güneş ışığının doğrudan zemin seviyesine %100 ulaşacağı aralıklar bırakılmalıdır.

Ağaç taç genişliği ve büyüme hızı dikkate alınmalıdır. Hızlı büyüyen türlerde taç genişliğini aşan aralıklar seçilirken, yavaş büyüyenlerde dikim aralığı daha dar olabilir. Dikim sırasında fidanlar desteklenerek düzgün gövde yapması da sağlanmalıdır. Tüm bu hususlara dikkat edilerek yapılan yol ağaçlandırmaları kentsel ölçekte yukarıda sıralanan yararların ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Kentlerde bu yararların ortaya çıkmasına engel olan bazı sorunlar da yaşanabilmektedir. Yol ağaçlandırmalarında ortaya çıkan sorunlar alansal, bitki tür seçimi, dikim ve yönetimsel olarak dört kısımda incelenebilir.

Alansal sorunlar dikim yapılan yerin darlığı, buradaki toprağın sığılığı, sıkışıklığı ve kalitesizliği ile ilgilidir. Kaldırım ve orta refüjlerdeki dar alanlar bitkilerin yetişmesi için kısıtlayıcı bir faktördür. Günümüzde çok sayıda kentsel dokuda bu kesimlerde kullanılan birçok bitki türü dar alanlarda ve sığ topraklarda yaşama mücadelesi vermekte; büyüme ve gelişme yönünden bitkinin yaşadığı olumsuzluklar fiziksel yapısı ve ömrü üzerine olumsuz etkiler yapmaktadır.

Yollarda kullanılan türlerin seçimindeki hatalar da bitkilerin kaybı ve niteliksiz yeşil doku ile sonuçlanmaktadır. Dar alanlarda taç yapısı dar olan bireyler değil de çok büyüyebilen türlerin kullanılması zaten çok geniş planlanmayan kentsel yollarda kalabalık bir yapı oluşturarak araç trafiğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Dikim sırasındaki sorunlar ise kök bölgesindeki yeterli hacimdeki toprağın ıslah edilmemesi ile zayıf büyüme ve gelişim, destek materyalinin kullanılmaması veya yanlış kullanımı ile gövdelerin eğri büyümesine neden olan bu uygulamaların yapılmasıdır. Eğri gövdeler üzerinde gelişen ağaçlarda ağırlık yönünden dengesizlik hem köklerde hem de üst aksamda ortaya çıkmaktadır. Bu dengesiz büyüme ve gelişme bitkinin çevresel koşullara dayanıksızlığını tetikler. Hızlı esen rüzgârlarla, aşırı yağışlarla bitki kolayca devrilebilir.

Yönetimsel sorunlar ise yol ağaçları ile ilgili bakım işlemlerinin hiç yapılmaması, düzensiz aralıklarla yapılması veya bitkinin gerek duymadığı şekilde yapılması ile ilgili konuları kapsar. Örneğin kurak dönemlerde genç bitkilerin yetersiz sulanması veya

geniş aralıklarla yapılan sulamalarda bir kerede çok fazla miktarda suyun kullanılması, hiç budama yapılmaması veya aşırı budamalarla bitkinin şeklinin aşırı derecede değiştirilmesi. Aynı ağaca her yıl değişen bakım uygulamaları yapılması da bitkinin sağlıklı büyüme ve gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu çalışmada Kuşadası yollarında yapılan ağaçlandırma çalışmalarının yukarıda sıralanan yararları oluşturup oluşturmadığı, yol ağaçlandırmalarında ortaya çıkan sorunlar irdelenmiştir. Bunun sonunda da Kuşadası için uygun olabilecek yol ağaçlandırmaları için uygulanması gereken hususlar belirlenmiştir.

2. KUŞADASINDA YOL AĞAÇLANDIRMALARI VE SORUNLAR

Türkiye'nin en önemli kıyı ve kültür turizmi merkezlerinden birisi olan Kuşadası, 2004 yılında yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasına göre Türkiye'deki 872 ilçe arasında 17. sırada, Aydın ili içinde ise ilk sırada yer almaktadır. İzmir, Efes, Meryemana, Milet, Didim, Pamukkale, Marmaris, Bodrum gibi önemli tarihi ve turistik merkezlerin de odağındadır. Bu da ilk çağlardan başlayarak eski dönemlerden beri önemli liman kenti özelliğinin sürmesini sağlamakta ve her yıl yaklaşık 700 000 yolcu bu limandan giriş yapmaktadır. Ülkemizin en fazla yolcu girişinin yapıldığı sınır kapısıdır (KUTO, 2017). Yaz aylarında artan turizm nedeniyle karayolu ulaşımı da artmaktadır. Kentsel alanda genelde geometrik düzende oluşmuş bir yol sistemi bulunmamakta; dahası çevre yolu da kentin ortasından geçmektedir. Kuşadası'nda yol ağaçlarının yararları da sınırlı düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni yol ağaçlarının kent yollarında, park ve diğer yeşil alanların çevresindeki doğal alanlarla bağlantısını kuracak düzende kullanılmamasıdır. Kuşadası'nda yollarda kullanılan ağaç türlerinin büyük çoğunluğu yabancı yurtdur. En fazla kullanılan türlerin başında telli palmyeler (*Washingtonia filifera*) gelmektedir. Orta refüjlerde yeşil doku oluşturan bitkilendirmeler bulunmakla birlikte bu doku zaten dar olan refüjlerde bitki boyunun 30-40 cm aralığında tutulması etkinliği azaltmaktadır. Bazı alanlarda yeşil doku az ve aralıklı, bazı alanlarda da hiç bulunmamaktadır.

Kuşadası'nda yol ağaçları ile ilgili sorunlar şu başlıklarda ele alınmıştır (Söğüt ve Bozdoğan, 2013; Söğüt ve ark., 2016): 1) Yetiştirme alanı ile ilgili sorunlar, 2) Bitki türü ile ilgili sorunlar, 3) Bakımla ilgili sorunlar

Yetiştirme alanı ile ilgili sorunlar: Kuşadası'nda ağaçların dikildiği alanlarla ilgili sorunlar arasında dikim alanının darlığı, sıkışık ve havasız toprak koşulları oluşturan geçirimsiz yapısal yüzeyler sayılabilir. Bu durum köklerin havalanmasında ve su alımında sorun yaratmakta; sığ ve yetersiz kök sisteminin oluşmasına neden olmaktadır. Kentlerde toprak kalitesi çeşitli inşaat faaliyetleri sonucu bozulmakta; horizonlarını kaybetmekte, sıkışarak geçirgenliği azalmakta, köklerin kullanacağı suyu yeterince depolayamamakta, çakıl, taş ve inşaat artıkları ile karışmakta, kireçli inşaat malzemeleri fosfor ve mikrobesebep noksanlığına neden olacak düzeyde toprak asitliğini değiştirebilmekte, organik madde miktarı ile temel besin içerikleri de azalmaktadır. Ayrıca içinde ağır metaller kirliliği de olabilmektedir (Jim, 1998). Bu olumsuz niteliklere sahip topraklarda yetişen bitkilerde büyüme ve gelişmede sorunlar yaşanmakta; zamanından önce de yaşlanmaktadır.

Bitki türü ile ilgili sorunlar: Uygun olmayan tür seçimi, plansız ve kopya bitkilendirmeler, yabancı yurtlu türlerin kullanımına öncelik verilmesi gibi konular kentsel alanlarımızda çok yaygındır. Kuşadası da Türkiye genelindeki kentlerden farksızdır. Çok sayıda yabancı yurtlu tür kent yollarında da yer bulmuştur. Tür

seçiminde yetişeceği alan ve alanın nitelikleri ile bakım olanakları dikkate alınmak durumundadır. Alanın dar/geniş oluşu, toprak yapısı, derinliği, ışık alma durumu dikkate alınmadan yapılan bitki türü seçimi sonucunda sağlıklı büyüme ve gelişme göstermeyen niteliksiz bitkili alanlar oluşmaktadır.

Küresel ısınma başta olmak üzere çeşitli çevresel sorunlar, suyun giderek kısıtlı duruma gelmesi, artan nüfusa bağlı olarak giderek artan yeşil alan gereksinimi kentsel alanlarda da sürdürülebilir yeşil dokuların oluşumunu zorunlu kılmaktadır. Kentsel alanlarda bitkilerin fonksiyonel kullanımının ön plana alınması, görsel amaçlarla kullanımın beklenen fonksiyonlara göre planlanması gereği vardır. Sürdürülebilir yeşil dokunun oluşturulmasında yerel türlerin büyük önemi vardır. Bu kapsamda yollarda sürekli yenilenmesi gereken mevsimliklerin ve bitki gösterilerinin çok kullanılması bakım maliyetini de arttırmaktadır.

Tür seçiminde gösterilen özensiz ve kopyacı yaklaşımlar, kentlerimizi birbirine benzer kimliksiz-kişiliksiz gösteren uygulamalar arasındadır. Ülkemiz kentlerinde palmyelerin yoğun kullanımı buna gösterilecek en iyi örnektir. Oysa kentsel alanlarda kentin simgesi olabilecek bitkiler ağaçlardır. Ağaçların da en etkin kullanılabilmesi için alanlardan birisi de yollardır. Güney Afrika'da Pretoria kentinin adı mor gelin (*Jacaranda mimosifolia*) ile birlikte anılmaktadır. Bu ağaç türü ile oluşturulan alleler, parklarda ve yeşil alanlarda bu türün belirgin şekilde yoğun kullanımı ile çiçeklenme döneminde kent mor-yeşil görülmektedir.

Bakım ile ilgili sorunlar: Bitkinin dikildiği alanda sağlıklı büyüme ve gelişmesi, kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getirmesi için sulama, gübreleme, budama, destekleme, hastalık ve zararlılarla mücadele gibi bakım işlemlerinin yapılması gerekir. Sulama sistemi Kuşadası kent merkezindeki orta refüjlerde ve bazı alanlarda olmakla birlikte, kent genelindeki yollara yaygınlaştırılmamıştır.

Malçlama gibi kurağa dayanıklılığı arttıracak ve su tüketimini azaltacak uygulamalar da yapılmamaktadır. Yollarda ağaçlarda şekil bozuklukları yaygındır. Bakımla ilgili sorunların başında kalifiye elemanlarla bakım işlemlerinin yürütülmemesi de gelmektedir. Budamadaki hatalar bitkinin fonksiyonunu yerine getirememesi, şekil bozuklukları ve çabuk yaşlanmaya neden olabilmektedir. Cekstere ve Osvalde (2013)'nin ıhlamurla yaptıkları çalışmada da belirledikleri gibi, yollarda kullanılan bitkilerin gübrenmemesi büyümede bozukluklara ve çeşitli sorunlara yol açabilmektedir.

Kuşadası'nda ağaçların düzgün gövde ve taç yapısı oluşturması amacıyla budamalara rastlanmamakta; bazı büyük ağaçların tacını tamamen ortadan kaldıracak düzeyde sert budama uygulamaları görülebilmektedir. Kadınlar Denizi Caddesi üzerinde orta refüjde kullanılan demir ağaçlarının (*Casuarina equisetifolia*) bireylerinde uygulanan derin ve ağacın şeklini tümüyle değiştiren budamalar bu konudaki örnekler arasında en belirginlerinden birisidir.

3. ETKİN YOL AĞAÇLANDIRMALARI İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Yol ağaçlandırmalarının etkin ve sürekli olması için gerekli olan hususlar aşağıda sıralanmıştır:

-Yol ağaçları düzenli aralıklarla devam etmeli, kendi büyüklüğü ve şekli ile etkin olmalıdır: Yollarda ağaçların dikim aralıkları bitkinin boyu ve taç genişliği ile ilişkilidir. Ancak küresel ısınma ve diğer çevresel olumsuzluklar dikkate alındığında, dikim

aralıklarının daha az olması yönünde de karar verilebilir. Genel kurallar çerçevesinde dikim aralıkları Kuşadası gibi sıcak ve güneşli alanlarda yaz döneminde gölge sağlayacak şekilde düzenli aralıklarla dikim yapılmalıdır. Bu aralıklar Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Ağaç, çalı ve otsuların büyüklüklerine bağlı olarak dikim aralıkları (Söğüt, 2017)

Bitki ve Büyüklüğü	Boyu (m)	Formu	Dikim Aralığı (m)
Küçük Ağaçlar	7.5-10	Dik piramidal	1.5
Küçük Ağaçlar	7.5-10	Yayılıcı-Sarkıcı	3.5
Orta Büyüklükte Ağaçlar	10-18	Dik piramidal	2.5
Orta Büyüklükte Ağaçlar	10-18	Yayılıcı-Sarkıcı	4.5
Büyük Ağaçlar	18 ve fazlası	Dik piramidal	3.5
Büyük Ağaçlar	18 ve fazlası	Yayılıcı-Sarkıcı	7.5
Küçük Çalılar	1.5 ve daha az	-	1.0
Orta Büyüklükte Çalılar	1.5-3.0	-	1.5
Büyük Çalılar	3 ve fazlası	-	2.0
			Dikim Yoğunluğu (adet/m ²)
Küçük Otsular	0.3 ve daha az	-	5-6
Orta Büyüklükte Otsular	0.3-1.2	-	5-6
Büyük Otsular	1.2-3.0	-	1

Ara yollardaki dar alanlarda kullanılan piramit formlu dik ve küçük ağaçlarda dikim aralıkları 1.5 m’ye kadar düşürülebilmekte, tersine geniş alanlarda kullanılacak yayılıcı-sarkıcı büyük ağaçlarda ise 7.5 m’ye kadar çıkmaktadır. Bu aralıklar düzenli bir yeşil doku oluşturmaya da uygun aralıklardır.

Dikim aralıkları alanın kullanım amacına bağlı olarak değişebilir. Örneğin kent merkezinde dükkanların bulunduğu dar kaldırımları olan yollarda 1.5 m ara ile ağaçları kullanabilmek mümkün değildir. Burada dikim aralıkları ile birlikte kullanılacak türlerin büyüklük ve şekilleri alanın yoğun trafiğine uygun olarak planlanmak durumundadır.

Dikim sırasında bitki taçlarının birbiri içine çok fazla girmesi istenmez. Bu durum bitkinin tacı içine ışığın girmemesi, hava değişiminin olmaması, bunun sonucunda da tacın iç kısımlarındaki sürgünlerin kuruması, yaprakların dökülmesi ile sonuçlanır. Genelde dikim aralıkları iki bitki tacının arasındaki açıklıklardan güneş ışınlarının toprak seviyesine kadar inebileceği şekilde ayarlanır. Ancak sıcak ve güneşli bölgelerde yoğun gölge oluşumu istendiğinde bitki taçlarının %10 düzeyinde birbiri içine girmesi gerekir.

-Yol ağaçlarını destekleyecek şekilde toprak yüzeyine daha yakın kesimlerde düzenli bitkisel hatların oluşturulması. Bu durum biyomasın artışı ile bitkilerden beklenen yararların da artmasını sağlar. Bu hatların oluşturulmasına izin veren genişliklerdeki orta refüjlerde ağaç gövdesinin taca kadar olan kesiminin en fazla 2/3’ü kadar boylanan çiçek ve/veya yaprakları ile etkin yerörtücü çalılarının kullanılması görsel etkinliğin de artmasını sağlayacaktır. Kaldırımlarda ise yeterli genişliklerin olduğu alanlarda bitkisel alanlar yine düzenli hatlar oluşturacak şekilde ayrılabilir. Ancak Kuşadası gibi yeterli kaldırım genişliklerinin olmadığı alanlarda bitkisel süreklilik ağaçlarla sağlanmalıdır. Dar yollarda taç genişliklerinin sorun oluşturmaması için daha dar sütun şeklinde yapılan ağaçlar kullanılabilir.

-Yol ağaçlarını desteklemek için yola komşu bahçe sınırları, eğimli alanlar, istinat duvarları, sağır duvarlar da uygun bitki türleri ile bitkilendirilebilir. Bu kesimlerde

sarmaşıkların veya yer örtücülerin kullanılması yeşil dokunun etkinliğini artırır. Örneğin Kuşadası'nda yol kenarındaki eğimli alanların orman sarmaşığı (*Hedera helix*) ile kaplanması bu etkinliğin artmasını sağlamakla kalmaz erozyonu da engeller.

-Etkin ve sürdürülebilir bir yeşil yol sisteminde bitki gösterilerinin genelde gereği yoktur. Ancak Kuşadası gibi marka kentlerde Liman çevresi gibi çok kullanılan alanlarda sınırlı olarak bu gösterilere yer verilebilir.

-Yeşil ve etkin bir yol sisteminin oluşturulmasında sürdürülebilirlik esastır. Sürdürülebilirliğin sağlanması az bakım isteyen, kendini yenileme yeteneği yüksek türlerle sağlanabilir. Yerel türlerin alanda etkin ve yoğun kullanılması ile bakım işlemleri en düşük düzeye indirilirken, etkinlik de en yüksek düzeylere çıkarılabilir.

Kuşadası kenti genelinde etkin ve sürekli bir yeşil yol sistemi oluşturmak için yapılması gerekenler kentteki alan kullanımlarına bağlı olarak Liman çevresi ve buna bağlı ana ulaşım arterlerinin kent içindeki bölümleri, mevcut bulvarlar, planlanan bulvarlar, mevcut ara yollar, planlanan ara yollar ve yolların üzerindeki bahçe sınırları olmak üzere ele alınmıştır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Kuşadası'nda etkin yeşil yol oluşumu için yapılabilecek işlemler

Yapılacak İşlemler	Liman çevresi bulvarlar	Mevcut bulvarlar	Planlanan bulvarlar	Mevcut Ara yollar	Planlanan ara yollar	Yola bakan bahçe sınırları
Gösterişli türlerin kullanılması	+					
Doğal türlerin kullanılması	+	+	+	+	+	+
Yabancı yurtlu türlerin kullanılması	+					
Kurağa dayanıklı türlerin kullanılması	+	+	+	+	+	+
Bitki gösterilerinin oluşturulması	+					
Dikim yeri ıslahlarının yapılması	+	+	+	+	+	+
Toprak eklemelerin yapılması	+	+	+	+	+	
Gübreleme uygulamalarının etkin bir program çerçevesinde yapılması	+	+	+	+	+	
Etkin sulama sisteminin tüm yollara yaygınlaştırılması	+	+	+	+	+	
Malçlama yapılması	+	+	+			
Destekleme yapılması	+	+	+		+	+
Doğru budama uygulamalarının yapılması	+	+	+	+	+	+
Geçirgen zemin uygulamalarının, kök koruma ve havalandırmalarının yapılması	+	+	+	+	+	

Liman çevresi ve buna bağlı ana ulaşım arterinin kent içi bölümleri: Bu alan özellikle turizm sezonunda trafiğin daha yoğun olduğu ve kentin tanıtımı için en önemli yol kesimidir. Bu yolların sınırları kent çevresinde de devam eder. Kent içinde tür seçimi yabancı yurtlu bitkilerden de yapılırken, kent çevresine ulaşma noktasında doğal türlerin kullanıldığı yeşil yol uygulamalarının sürdürülmesi gerekir.

Liman çevresinde yaz döneminde etkinliği daha fazla olan bitki kompozisyonlarının oluşumu sağlanmalıdır. Bu alanlarda palmyeler dâhil yabancı yurtlu gösterişli bitkiler yer verilebildiği gibi, yerel gösterişli veya marka türler de kullanılmalıdır. Kuşadası'nda marka oluşturabilecek yerel türler arasında ilk sıralarda fıstık çamı (*Pinus pinea*) ve zeytin (*Olea europea*) bulunmaktadır. Aynı türlerle ana ulaşım arterleri de

bitkilendirilebilir. Ancak kent içerisinde kullanılan yerel türlerin kentin çevresine doğru kullanım yoğunluğu ve çeşitliliği artırılabilir. Örnekleme gerekirse, kent içindeki kesimlerde yabancı yurtlu palmyeler yoğun ve düzenli aralıklarla kullanılırken, kent çevresine doğru bu palmyelerin yerini çitlembik (*Celtis australis*) gibi doğal ağaç türleri almak durumundadır. Liman çevresinde günümüzde yolların farklı kesimlerinde uygulanan bitki gösterilerine de yer verilebilir. Ancak bu gösterilerin ana ulaşım arterlerine taşması veya bu hatlar boyunca belirli aralıklarla sürdürülmesi etkilerini azaltır, yapılan uygulamanın da değerini düşürerek sıradanlaştırır.

Mevcut bulvarlar: Bunlar orta refüjü olan ve ana ulaşım arterlerinin dışında kalan bulvarlardır. Bu bulvarların kentin yeşil alan sistemini oluşturacak iskelet görevini üstlenecektir. Bu nedenle kurağa dayanıklı yerel türlerin yoğun kullanıldığı alanlar olarak planlanması gerekir. Ancak yine turizm sektörüne hizmet eden kesimlerde yabancı yurtlu bazı kurağa dayanıklı bazı türlere de az sayıda yer verilebilir. Bu bulvarların bazı kesimlerinde kaldırımlarda bulunan geniş alanlarda da ağaçlar eşit aralıklarla grup halinde alandaki sert zemini gölgeleyecek şekilde kullanılmalıdır. Izgara dikimi ile alanda bu ağaçlar istenen gölge etkisini sağlayacaktır.

Planlanan bulvarlar: Kuşadası için planlanan bulvarlarda orta refüjlerde bitkiler için yeterli genişlikte alanlar düşünülmelidir. Kaldırım genişlikleri de kullanıcılar (yaya-bisiklet gibi) için olduğu kadar bitkiler için de yeterli genişliklerde planlanmalıdır.

Mevcut ara yollar: Yerleşim içindeki ara yollar bitki alanları yönünden dardır. Her ara yol ayrı ayrı değerlendirilerek bitkilendirmeler buna göre yapılmalıdır, 1) kent merkezindeki yapısal yoğunluğu yüksek ara yollar, 2) bahçelere sınır ara yollar, 3) mahalle aralarında karışık düzendeki ara yollar. Ara yola komşu bitkilendirilebilecek alanlarda örneğin duvarlarda bitkiler kullanılabilir. Sarmaşıklar bu alanlar için uygun bitkilerdir. Ara yola komşu bahçe sınırlarında da yol ağacı gibi işlev görecektir ağaçların dikimi özendirilmelidir. Çok dar alanlarda bu sınırlarda ağaçlar yerine dantel ağacı (*Lagerstroemia indica-major*) gibi küçük yapılı ağaççıklar seçilebilir. Kent merkezindeki ara yollarda ise, işletmeler duvara asacakları, kapı önüne koyabilecekleri saksıları kullanmaya özendirilmelidir. Bu işletmelerde kullanılacak saksıların herhangi bir kazaya neden olmaması için gece saatlerinde içeri alınması da gerekebilir. Tek katlı binaların olduğu alanlarda çatılarda da bitki kullanımı kentsel yeşil alan sistemine katkı sağlar.

Planlanan ara yollar: Bu yollarda tüm kurallara uygun yeşil bir yol oluşturmak için gereken planlar oluşturulmalıdır.

Yolların üzerindeki bahçe sınırları: Yollara komşu tüm bahçelerde o alanda kullanılan türlerle uyum içinde olacak şekilde sınırlarda ağaç, çalı ve sarmaşık türleri kullanılmalıdır.

Günümüzde sadece fidanlıklarda üretim yapılmaksızın Belediye dışı alımlarla yürütülen bitkilendirme işlemleri kentin sıradanlaşmasına da yol açmıştır. Bu nedenle Belediyenin ilgili birimleri tarafından iyi bir planlama yapılması ve “*Kuşadası Yeşil Yol Sistemi*” için gereken işlemlerin de aşamalarının belirlenmesi gerekmektedir.

Kuşadası'nın bulunduğu alan doğal bitki örtüsü çeşitliliği yönünden zengindir. Bu zenginliğin değerlendirilmesinin estetik, ekolojik ve çevresel katkıları daha fazla olacaktır. Bu nedenle doğal türler içinde bulunan bitkiler kullanılabilirlik önceliği, piyasada bulunma durumu ve kaynağı (üretildiği ülke) kapsamında değerlendirilmeli, ülkemizde üretilenleri hemen kullanıma alınmalıdır.

Üretimi ülkemizde yapılmayan yerel ve doğal türler ise Kuşadası Belediyesi tarafından üretilmelidir. Bu türlerin üretimi için Belediye kendi kaynaklarını kullanabileceği gibi, araştırma kuruluşlarından da destek alabilir. Ortaklaşa yürütülecek projeler sonucunda bu türlerin üretim ve yetiştiriciliği yapılmalı ve kent yollarında kullanımı yaygınlaştırılmalıdır (Şekil 1).

Şekil 1. Doğal ve yerel türlerin yeşil yol oluşturulmasında öneri etkinleştirme aşamaları

4. SONUÇ

- Kuşadası marka bir kenttir, bunu sürdürebilmesi için standartlara uygun yollara sahip olmak durumundadır. Bu kapsamda kentsel yeşil alan sistemi içinde yer alan yeşil yol sistemine de sahip olması çok önemlidir. Kent yolları bakımlı, sürekli ve yeşil doku oluşturan ağaçların etkin olduğu bir nitelik kazanmalıdır. Bunun için yollarda kaldırımlar, orta refüjler dışında yol kenarlarındaki dar alanlar da (eğimli alanlar, bakımsız boş alanlar, alt geçitlere ait duvarlar gibi uygun her alan) bitkilendirilmelidir. Kentteki yeşil alanların sert zeminlere göre daha fazla olabilmesi kent estetiği bakımından da önemlidir. Yollarda bitkisel doku oluşturmaya sert zeminlerde yeni alanlarda yaratılması da gerekmektedir. Bu alanlarda ağaçlar başta olmak üzere alan kullanımı ve yoğunluğuna bağlı olarak kalıcı bitki türlerinin kullanılmalıdır.

- Kent yollarında doğal/yerel ve kurağa dayanıklı türlerin baskın olacağı bir planlama yapılmalıdır. Yabancı yurtlu türlere Liman çevresindeki kent merkezi dışında zorunlu olmadıkça yer verilmemelidir.

- Kent dokusu içinde bulunan fıstık çamı (*Pinus pinea*) gibi çok yaşlı ağaçların bulunduğu alanlarda var olan bu dokuyu bozmayacak ve hatta destekleyecek yol ağaçlandırmalarına yer verilmelidir.

- Kuşadası su kaynakları yönünden kısıtlı bir alanda bulunmaktadır. Yollarda kullanılan bitki türlerinin kurağa dayanıklı olması sürdürülebilirlik açısından düşünülmelidir. Kurağa çok dayanıklı türlerin birlikte kullanımı ve malçlama uygulamaları bakım işlemlerini de kolaylaştıracaktır.

- Kuşadası'nda Belediye Stratejik Planında (2015-2019) verilen mevcut 270 037 m uzunluğundaki yollarda düzenli oluşturulmuş ortalama 5 m çapında bir yeşil dokunun

toplamda oluşturduğu alan 1 350 185 m²'ye eşdeğerdir. Yolların iki kenarındaki ağaç sıralarının oluşturduğu taç çapının 10 m olması durumunda verilen rakam da iki katına çıkacaktır. Bu durum kentsel yeşil alanların artmasına katkı sağlayacak ve daha sağlıklı bir çevre oluşturacaktır.

- Kuşadası'nda yapılacak bitkilendirmelerin sürdürülebilirliği yönünden burada yaşayan halkın da bilinçlendirilmesi çok önemlidir. Bu kapsamda yapılacak çalışmalara halkın katılımını sağlayacak uygulamalara yer verilmesi, bahçe sınır alanları için fidan dağıtımları, ağaçlarda etiketleme işlemleri gibi konular planlar içinde yer almalıdır.

KAYNAKLAR

- Cekstere, G.; Osvalde, A., 2013. A Study of Chemical Characteristics of Soil in Relation to Street Trees Status in Riga (Latvia). *Urban Forestry and Urban Greening* 12: 69-78.
- Jim, C.Y., 1998. Urban Soil Characteristics and Limitations for Landscape Planting in Hong Kong. *Landscape and Urban Planning* 40: 235-249.
- Kuşadası Belediyesi, 2015. Kuşadası Belediye Başkanlığı 2015-2019 Dönemi Stratejik Planı. www.kusadasi.bel.tr Erişim Tarihi: 27.03.2018
- Kuto, 2012. Kuşadası Turizm Analiz Raporu. Kuşadası Ticaret Odası, Araştırma Yayınları. 48 s.
- Söğüt, Z., 2017. Ağaçlandırma. Ç.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü (Basılmamış Ders Notları).
- Söğüt, Z.; Mansuroğlu, S., Birişçi, T.; Önaç, A.K., 2016. Improving the Active Green Space Ratio in Coastal Cities in Turkey. *Landscape and Greenways of Resilience, Proceedings of 5th Fabos Conference on Landscape and Greenway Planning*. Budapest, 01 July 2016. Eds.: S. Jombach, I. Valanszki, K. Filep-Kovacs, J.Gy. Fabos, R.L. Ryan, M.S. Lindhult, L. Kollanyi. (Poster Session): 515-522.
- Söğüt, Z.; Bozdoğan, E., 2013. Kentsel Yeşil Alanlarda Bitki Gelişimini Kısıtlayan Faktörler ve Alınması Gereken Önlemler. V. Süs Bitkileri Kongresi, 6-9 Mayıs Yalova. *Bildiriler, Cilt I*: 41-50.

KUŞADASI MARINA BÖLGESİNDE ÇEVRESEL GÜRÜLTÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ VE GÜRÜLTÜNÜN AZALTILMASINDA BİTKİSEL GÜRÜLTÜ ENGELİ KULLANIM ÖRNEKLERİ

Özge GÜRİSOY *, Yıldız AKSOY *

*İstanbul Medeniyet Üniversitesi Göztepe, Kadıköy, İstanbul, 0 (216) 280 40 22,
ozge.gursoy@medeniyet.edu.tr, yildiz.aksoy@medeniyet.edu.tr

ÖZET

Gürültü, çevre ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemekte, insan sağlığına fiziksel ve psikolojik zarar vermektedir. Son yıllarda bu etkilerin kontrolü için çalışmalar artmaktadır. Yasalar ve yönetmelikler gürültünün denetlenmesini amaçlamaktadır. Kuşadası Marina ve çevresindeki eğlence mekânları, özellikle yaz aylarında, bölge halkı ve turistleri olumsuz etkileyen bir gürültü kaynağı haline gelmektedir. Bu gürültünün önlenmesi için yasa ve yönetmelikler gürültü kaynağı ve alıcı noktalarında denetimlere ilişkin yol göstermektedir. Bunun yanı sıra gürültü kaynağı ve alıcı arasında çevresel gürültünün yayılmasının önlemek amacıyla yapılan denetim yöntemlerinden biri gürültü engelleridir. Bitkisel elemanlar ile birlikte tasarlanan gürültü engelleri estetik ve işlevsel olarak kent peyzajına katkı sağlamaktadır. Yerel bitki türlerinin kullanıldığı gürültü engelleri, bu türlerinin tanıtımı ve korunması konusunda da etkili olabilmektedir. Çalışmada, Kuşadası Marina bölgesindeki gürültü sinyal noktaları belirlenerek, çevresel gürültüden etkilenen alan tespit edilmiştir. Bu sinyal noktalarında yayılan gürültünün denetimi için gürültü engelli kullanılabilir hatlar belirlenmiştir. Belirlenen hatlardaki gürültü engelleri için kullanılabilir bitkisel elemanlarla tasarlanmış gürültü engeli (bio-gürültü engeli) ve bu engellerde kullanılabilir Kuşadası yerel bitki türleri önerilmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Kuşadası, Gürültü Engeli, Gürültü Denetimi, Kentsel Peyzaj, Turizm

ASSESSMENT OF ENVIRONMENTAL NOISE IN KUŞADASI MARINA AREA AND EXAMPLES OF NOISE REDUCING BIO-NOISE BARRIERS

ABSTRACT

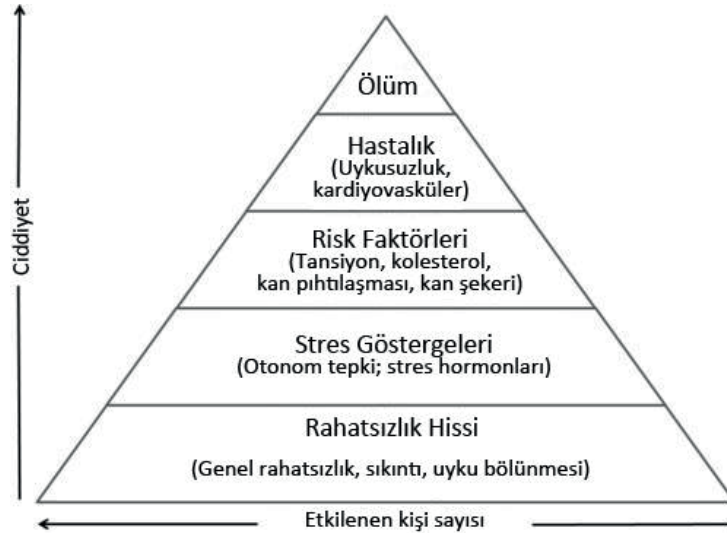
Noise; affects the environment and the quality of life negatively, and causes physical and psychological harm to human health. In recent years, efforts to control these effects have increased. Laws and regulations aim to control environmental noise. Kuşadası Marina and its surrounding entertainment venues are becoming sources of noise that negatively affects the locals and tourists, especially in the summer months. Laws and regulations guide for the prevention of this noise, at sources and receiving points. In addition, one of the noise control methods to prevent the spread of environmental noise between the noise source and the receiver is noise barrier. Noise barriers designed together with plant elements contribute aesthetically and functionally to the urban landscape. Noise barriers with native plant species can also be effective in promoting and protecting these species. In the study, the area affected by environmental noise was determined by detecting the noise signal points in the Kuşadası Marina area. For noise emission control at these signal points, noise barriers lines are designated. Noise barriers designed with plant elements (bio-noise barriers) can be used for noise control in the designated lines and Kuşadası native plant species which can be used in these obstacles are proposed.

KEYWORDS: Kuşadası, Noise Barrier, Noise Control, Urban landscape, Tourism

1.GİRİŞ

2012 yılında faaliyete geçen marina çarşısı ve yenilen marina ile birlikte Kuşadası marina bölgesi kentin en yoğun ve ilgi çeken odaklarından biri haline gelmiştir. Marina Çarşı'da ve marinanın bulunduğu Atatürk Bulvarında bulunan alışveriş mağazaları, kafe, restoran, bar gibi mekânlar özellikle turizmin arttığı yaz aylarında kalabalıklaşmaktadır. Bunun yanında marinadaki yat hareketliliği de bölgeyi canlandırmaktadır. Her turistik bölgede olduğu gibi Kuşadası'nda da gündüzleri denizde, havuzda ya da dinlenerek vakit geçiren turistler, akşamları Marina bölgesindeki mekânlarda eğlenmektedir. Turistlerin yanı sıra yerel halk da alışveriş ve eğlence için bu bölgeyi tercih etmektedir.

Bölgenin bu yoğun durumu gürültü sorununu da beraberinde getirmektedir. Gürültü yerel halkı olumsuz etkilemektedir. Psikoloji deneyleri, orta düzey gürültüye maruz kalmanın bile dolaylı yoldan, yüksek düzey gürültüye maruz kalmaya benzer sorunlara yola açtığını ortaya koymuştur. Nitekim göreceli düşük düzeydeki çevresel gürültü; yoğunlaşma gerektiren aktiviteleri, rahatlama ve uykuyu rahatsız etmektedir. Gürültünün sağlık üzerindeki en belirgin etkisi rahatsızlık ve uyku bölünmesidir. Bunlar daha ciddi sağlık sorunlarına yol açabilecek potansiyel etkenlerdir. Şekil 1'deki piramit uzun süre gürültüye maruz kalınması durumunda oluşabilecek rahatsızlıklardan etkilenen kişi sayısı arasındaki ilişkiyi göstermektedir (Murphy ve King, 2014).

Şekil 1. Gürültünün sağlık üzerindeki etki piramidi (Murphy, ve King, 2014)

Çevresel gürültü kaynaklarından biri olan eğlence gürültüsünün belirlenmesi ve denetlenmesi üzerinde çok sayıda çalışmalar yapılmıştır. Türkiye'nin en önemli turizm merkezi olan Antalya'nın şehir merkezinde bulunan 600 adet bar, pub, disko gibi eğlence mekânlarından kaynaklanan gürültünün yaklaşık 1.000.000 nüfus üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi kapsamında hazırlanan gürültü haritaları ve gürültü ölçümleri ise, kentin sahil şeridinde gürültünün oldukça yüksek düzeyde olduğunu, plaj kulüpleri ve diğer açık hava canlı müzik mekanlarının gürültüsünün, yerleşim alanlarını oldukça geniş bir alan içinde olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Yoğun bir konut alanının ortasında yer alan Bostancı'da yer alan lunaparkın gürültüsünün değerlendirildiği çalışmada ise, özellikle akşam ve belli oranda da gece saatlerinde, limit değerlerin çok üzerinde kalan gürültüden çevre binaların etkilendiği belirlenmiştir. Bir diğer çalışmada, İstanbul Boğazı üzerinde Kuruçeşme mevkiinde birbirine yakın

olarak konumlanmış üç eğlence mekânı etrafa yaydıkları gürültü açısından incelenmiştir.

Hazırlanan gürültü haritaları ve gürültü ölçüm sonuçları yardımıyla yapılan değerlendirmelerde, gece saatleri için kabul edilebilir gürültü düzeyi olan 55 L_{Aeq} üzerindeki gürültüden bölgede yaşayan oldukça fazla sayıdaki kişinin etkilendiği görülmüştür. İtalya’da Alpler bölgesinde bulunan önemli bir turizm ve eğlence merkezi olan Aosta Vadisi’nde eğlence mekânlarından kaynaklanan gürültü ile ilgili yapılan bir çalışmada, yapılan ses ölçümleri ve çevre sakinlerinin şikâyetleri değerlendirilmiştir. Vadideki 28 adet eğlence mekânından 20 tanesi diskotek ve bardır. Eğlence mekânlarında, yüksek ses müşteriler tarafından bir eğlence öğesi olarak algılanırken, çalışan personel ve çevre sakinleri için bir rahatsızlık kaynağı olmaktadır. Değişik noktalarda yapılan gürültü düzeyi ölçüm sonuçlarının büyük oranda, 2003/10/EC gürültü yönergesinde belirtilen 8 saatlik etkilene sınırdaki gürültü düzeyi olan 87 L_{Aeq} ’nin üzerinde olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca, anket çalışması ile şikâyetlerin büyük bir bölümünün (%46) müzikli eğlence mekânlarından kaynaklandığı görülmüştür (Pekyavaş ve Akdağ, 2017). Bu çalışmalar eğlence alanlarıyla bir arada bulunan yerleşim alanlarında, gürültünün yaşam konforunu fazlaca etkilediğini ortaya koymaktadır.

2. GÜRÜLTÜ DENETİMİ YAKLAŞIMLARI

Ülkemizde gürültü kontrolü “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği (ÇGDYY)” kapsamında sağlanmaktadır. Bu yönetmelik de yapılar gürültüye duyarlılık durumuna göre belirtilmiştir. Çok duyarlı kullanım alanları; konut, hastane, konaklama yapıları gibi gürültüden etkilene durumunun yüksek olduğu alanları ifade etmektedir. Bu bölgelerde yönetmelik kapsamında açık eğlence ve müzik yayını olan mekânlara izin verilmezken, kapalı eğlence mekânları için gürültü sınırlaması “çevreye yayılan çevresel gürültü seviyesi, Leq gürültü göstergesi cinsinden arka plan gürültü seviyesini 5 dBA’dan daha fazla aşamaz” olarak belirlenmiştir (TC Resmi Gazete, 2010).

Çevresel gürültünün belirlenmesinde “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi Ve Yönetimi Yönetmeliği” gereğince stratejik gürültü haritaları kullanılmaktadır. Belediyeler ve bakanlıklarca hazırlanan gürültü haritalarına dayanarak eylem planları hazırlanmakta ve bu eylem planlarına ilişkin çevresel düzenlemeler yapılmaktadır. Gürültü haritalarının yanı sıra yerinde ölçümler ve bölgede yaşayan kişilerle yapılan anketler ile gürültü durumu belirlenebilmektedir.

Gürültü kontrolü ve azaltılması için çeşitli önlem ve düzenlemeler bulunmaktadır. Öncelikle yasa ve yönetmeliklerin gösterdiği doğrultuda düzenlemeler yapılmalıdır. Ülkemizde yürürlükte olan “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi Ve Yönetimi Yönetmeliği (ÇGDYY)” ve “Binaların Gürültüye Karşı Korunmasına İlişkin Yönetmelik” eğlence mekânları ve konutların bu mekânlardan yayılan gürültüden korunmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. ÇGDYY’ne göre, eğlence yerlerinin gürültüye duyarlı alanların (Konut, otel, hastane) bitişiğinde, alt ve üstünde bulunması halinde Çizelge-1’de verilen iç mekân gürültü düzeyi sınır değerlerini sağlaması zorunludur. Ayrıca eğlence mekânlarından yayılan gürültünün mevcut arka plan gürültü seviyesini 5 dBA’dan daha fazla aşmaması gerektiği belirtilmiştir. Belirtilen sınır değerler aşıldığı takdirde yönetmelik gereğince, işletme sahibi mekânı çeviren tüm yapı elemanlarında (duvar, döşeme, tavan, merdiven vb.) çizelge 1’deki değerler sağlanacak şekilde ses yalıtımı yapmak zorundadır (TC Resmi Gazete, 2010).

Çevresel gürültü denetiminde yasa ve yönetmelikler ile yapılan sınırlamaların yetersiz kaldığı ya da ölçümlerle yüksek gürültü düzeyi belirlendiği durumlarda, çevre sakinlerini gürültüden koruyabilmek için gürültü engelleri kullanılabilir. Gürültü engeli ihtiyacını belirlenmesi, gürültü haritaları ve yerinde ölçüm gibi yöntemlerle yapılabilir.

Çizelge 1. İç Mekân Gürültü Düzeyi Sınır Değerleri (TC Resmi Gazete, 2010).

Kullanım Alanı		L _{eq} (dBA)	Zaman Dilimi (h)
Konut Alanları	Yatak odaları (şehir içinde)	40	Gece süresince
	Yatak odaları (şehir dışında)	35	Gece süresince
	Oturma odaları (şehir içinde)	55	Gündüz-akşam süresince
	Oturma odaları (şehir dışı)	40	Gündüz-akşam süresince
	Oturma odaları (şehir kenarı)	45	Gündüz-akşam süresince
	Servis bölümleri (mutfak) (şehir içi, dışı ve şehir kenarı)	60	Faaliyet süresince

Gürültü engelleri genellikle kara yolu, demir yolu ve havalimanı çevresi gibi yüksek düzeyli kaynaklardan yayılan gürültünün kontrolü için kullanılabilirken, şehir içinde farklı kaynaklardan çıkan gürültünün denetimi için de kullanılabilir. Farklı şekil, boyut ve malzemelerle tasarlanabilen gürültü engelleri, çevrenin peyzaj karakteri için de önemli bir unsur haline gelmektedir. Genellikle büyük boyutlarda olan gürültü engelleri bu özellikleri sebebiyle negatif etki oluşturabilse de yarattığı sessiz ortam ile kaliteli bir çevre yaratmaya katkı sağlamaktadır. Çevrenin ihtiyacına göre yükseklikleri 20 metreye kadar çıkabilen gürültü engelleri, böylece çevresel tasarım için özenle tasarlanması gereken bir unsur haline gelmektedir. Estetik ve görsel uyumun sağlanması engellerin boyutları nedeniyle genellikle zordur. Ancak doğru tasarlanan gürültü engelleri peyzaj ile uyumlu olacaktır ve yerel halk tarafından benimsenecektir (Kotzen ve English, 2001).

Beton, ahşap, metal, toprak, plastik ve karma malzemeler ile çok çeşitli gürültü engelleri tasarlanabilmektedir. Peyzaja uyum, estetik, maliyet ve gürültü azalmasına etkinlik malzeme seçiminde rol oynamaktadır. Bitki türlerinin kullanıldığı bitkisel gürültü engelleri kent peyzajına uyumlu olarak tasarlandığında kentsel mekânlara katkı sağlamaktadır.

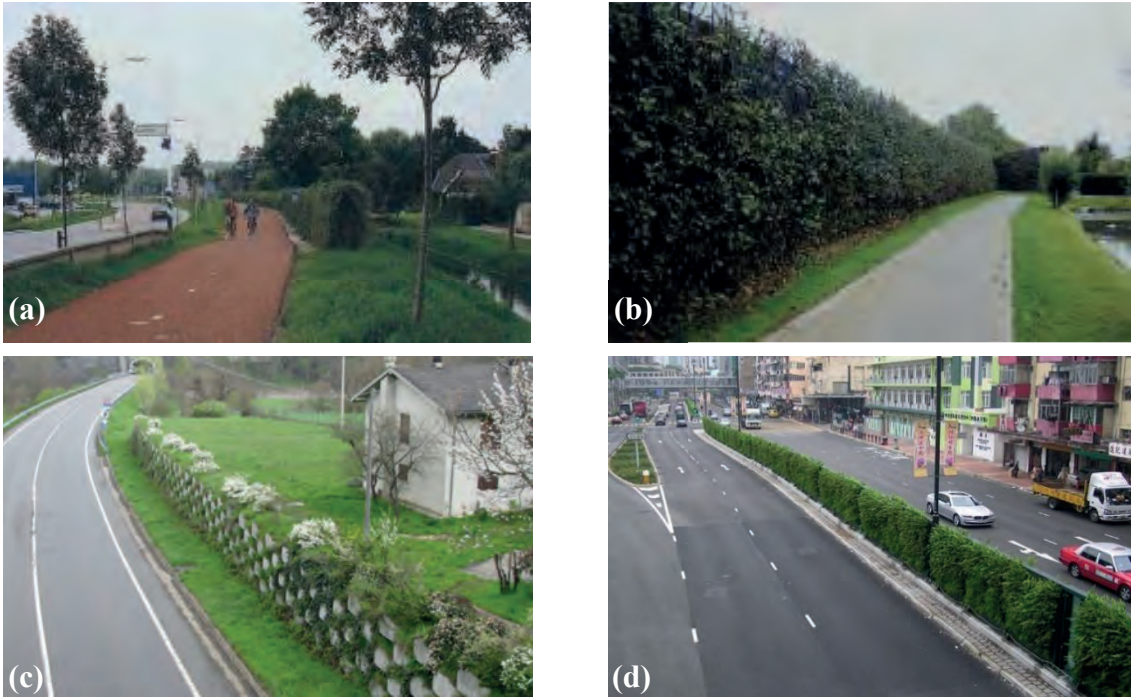
3. BİTKİSEL GÜRÜLTÜ ENGELİ ÖRNEKLERİ

Peyzaj ile uyumlu olarak tasarlanan gürültü engelleri kent içi peyzaj için önemli elemanlardır. Ses yutucu özelliğe sahip bitkiler gürültü engelleri etkinliğine katkı sağlamaktadır. Beton, metal, ahşap vb. malzemeler ile birlikte bitki örtüsünün kullanıldığı engel tipleri bio (bitkisel) gürültü engelleri olarak adlandırılmaktadır.

Herhangi bir bölge için gürültü engelleyici bitki türlerinin kullanımında yerel bitki türlerinin kullanımı hem daha estetik hem de daha ekonomiktir. Yerleşimlerde kentsel gelişim, tarım, yol yapımı gibi aktiviteler sonucu alandaki özgün bitki toplulukları zarar görmektedir. Oysa özgün bitki topluluklarının restorasyonu mevcut peyzaj ile daha kolay entegre olmasını sağlarken enteresan ve estetik yol görüntüleri de sağlanacaktır. Yaban çiçekleri ve gelişigüzel büyümüş çim-çimenlik alanlar karayolu peyzajında bir dizi doku ve renk etkisi yaratarak görsel katkı sağlamaktadırlar. Bitkisel materyalin

habituslarının her bölümü sesi absorbe etme ve dağıtmada etkindirler. Sesi absorbe etme ve dağıtma özelliği en fazla yapraklarda görülmektedir. Dal ve gövdelerin bu niteliği daha azdır. Bitki çeşitleri kendi içlerinde de yaprak özelliklerine bağlı olarak gürültüyü azaltmada farklılıklar göstermektedirler.

Yaprak boyu uzun, etli ve geniş ayallı yapraklar sesin yansıtılmasında ve absorbe edilmesinde daha etkilidirler. Gürültünün azaltılmasında kullanılan bitkilerin bir başka özelliği de yapraklı herdem yeşil olmalarıdır. Dendrolojik özellikleri ile gürültü azaltmada etkin değerleri ile orantılı olarak kullanılan bitkilerin dikim boy ve/veya yaşları kadar birbirleri ile kombinasyonları da önemlidir. Gürültüyü azaltmak amacı ile kullanılacak bitkiler oldukça büyük ve sert yapraklı türler olmalı, sık bir yaprak dokusuna sahip olmalı, boylu, mümkün ise yere kadar sarkan ve sık sıralı dikilebilen türler seçilmelidir (Erdoğan ve Yazgan, 2007). Aşağıda çeşitli bio gürültü engeli örnekleri verilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. (a) Hollanda'da yürüyüş yolu bio gürültü engeli (Kotzen ve English, 2001) (b) Kızıl ağaç kaplı gürültü engeli (Kotzen ve English, 2001) (c) Beton arası çalı ve çiçek dolgululu karayolu konut arası bio gürültü engeli (Betonform, 2018) (d) Hong Kong'ta karayolu ortası bio gürültü engeli (Hkie, 2018)

4. KUŞADASI MARİNA BÖLGESİ GÜRÜLTÜ DURUMU

Marina çarşısının yapılmasıyla gelişen ve kullanıcı çekmeye başlayan Kuşadası marina bölgesi, çevresindeki konut alanını olumsuz yönde etkileyen bir gürültü kaynağı haline gelmiştir. Kuşadası Marina bölgesi “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi Ve Yönetimi Yönetmeliği” kapsamında belirtilen “çok duyarlı kullanım alanları” sınıfına girmektedir. Marina bölgesinin bulunduğu Türkmen Mahallesi sakinleri gürültüden şikâyet etmekte hatta şikâyetlerini protestoya dönüştürmektedir. Mahalle sakinleri eğlence mekânlarında yayılan gürültüden ciddi derecede etkilendiklerini belirtmektedir. Kontrolsüz ve geç saatlere kadar devam eden gürültülü organizasyonlar halkın huzur ve sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bölge sakinleri şikâyetlerini “Bir canlının yeni güne başlaması için ihtiyacı olan uyku biz çevre sakinlerinden çalınmaktadır. Canlı müzik

ruhsatı olan ve yüksek sesle müzik yapan işletmeler ses izolasyonu yapılmaksızın gürültülerini sokaklara taşırmaktadır. Bu durum yerli ve yabancı turisti de rahatsız etmekte olup, şehrimizi ziyaret eden insanlar tarafından hayretle karşılanmaktadır.” şeklinde belirtmektedir (Milliyet Gazetesi, 2017).

Marina bölgesi ve çevresi gürültü kaynakları açısından incelenmiştir (Şekil-3). Bu bölgede konut ve eğlence alanları bir arada bulunmaktadır. Marina çarşısında bulunan canlı müzik mekânları ve restoranlar ile çarşının bulunduğu caddedeki bar, disko ve canlı müzik yapılan restoranlar gürültü kaynağı olmaktadır. Bunun yanında konut alanlarının içinde bulunan KEGEV Tesisinde yapılan açık hava organizasyonları (düğün, konser vb.) çevreye gürültü yaymaktadır. Öte yandan marinanın kuzeyinde devam eden sahil şeridinde bulunan otellerin eğlence mekânlarından da gürültü yayılmaktadır. Ayrıca bu otellerin çevresinde bulunan ve konutlar ile bitişik müzikli restoranlar gürültü kaynağı oluşturmaktadır. Ayrıca yoğun bir karayolu olan Atatürk Bulvarı da karayolu gürültü kaynağı olarak gözlenmektedir.

Bir tatil bölgesi olan Kuşadası’na dinlenmek ve şehirden uzaklaşmak için gelen turistler ve yazlık sahipleri bu gürültü durumundan olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca gürültü sorunu bir turizm şehri olan Kuşadası’nın kalitesini düşürebilir ve turistleri uzaklaştırabilir. Yazlık sahiplerini başka bölgelere itebilir. Gürültü sorunu Kuşadası’na zarar verebilecek durumdadır.

Kuşadası gürültü durumunu iyileştirebilmek için yasa ve yönetmeliklerin dışında, gürültü engelleri ile düzenleme yapılabilir. Gürültü engelleri bölgenin peyzaj düzenine ve bitki örtüsüne uygun, şehre estetik değer ile birlikte konforu da getirecek şekilde tasarlanabilir. Bölgedeki gürültü sinyal noktalarından (Şekil 3) yola çıkarak bu noktaların çevresine gürültü engeli önerilebilir. Gürültü haritaları ve ölçüm çalışmalarıyla gürültü engellerinin yükseklik, uzunluk, kalınlık gibi özellikleri doğru ve en faydalı olacak şekilde belirlenebilir.

Şekil 3. Marina ve çevresi gürültü sinyal noktaları

Gürültü sinyal noktalarından yola çıkarak belirlenen gürültü engeli hatları şekil 4'te verilmiştir. 1 numaralı engel hattı Marina Çarşısı boyunca karşılıklı olarak cadde boyunca uzamaktadır. Bar ve meyhane gibi gürültü kaynakları çevreye gürültü yaymaktadır. Bu gürültü engeli hattı ile hem eğlence gürültüsünün hem de karayolu gürültüsünün denetimi sağlanabilir. Peyzaj ile uyumlu olarak tasarlanacak gürültü engelleri ile bu bölge hem konforlu hem de estetik hale gelebilecektir. KEGEV tesisinin etrafı boyunca uzanan 2 numaralı gürültü engeli hattı, tesisdeki organizasyonlar sırasında yayılan gürültünün denetimini sağlayacaktır. Konut alanının ortasında olan bu tesisin yaydığı gürültünün kontrolü ile konutların maruz kaldığı gürültü düzeyi azalabilecektir. 3 numaralı engel hattı, eğlence ve karayolu gürültüsünün konut alanına ulaşmasını engellemektedir. 1 numaralı engel hattı ile aynı özelliklere sahiptir. 4 numaralı engel hattı, otel ve meyhanelerin yaydığı gürültüyü engelleyecektir. Bu bölgedeki konutlara ulaşan gürültünün iç kesimlere ulaşmasına engel olunacaktır. Konutlara ulaşan gürültü düzeyinin azalmasıyla, bölgede konforlu bir çevre sağlanabilecektir.

Şekil 4. Gürültü engeli öneri hatları

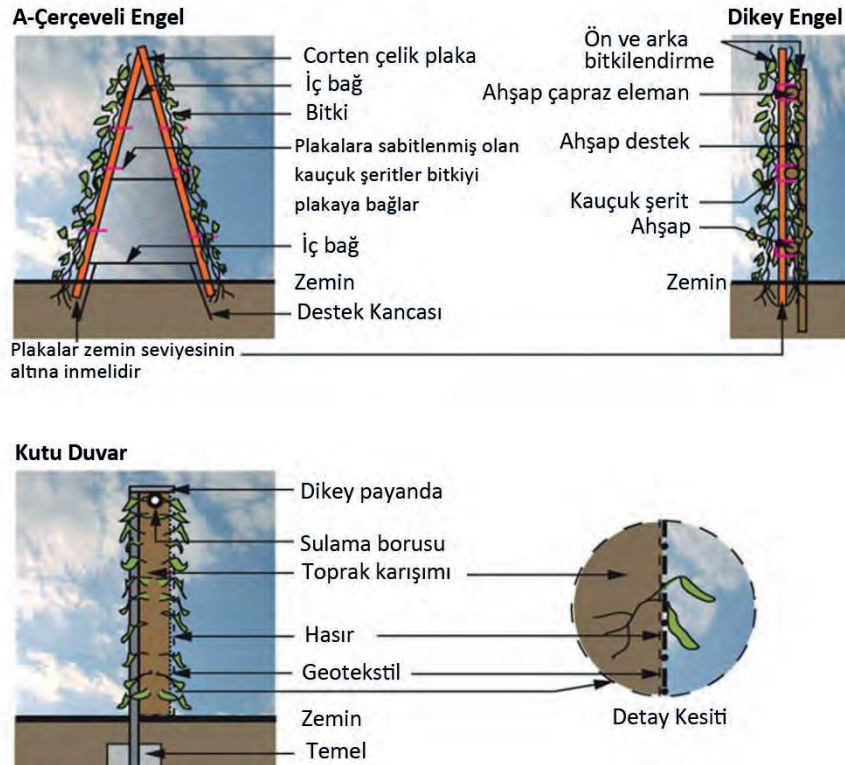
5.1 Bio-gürültü Engelinde Kullanılabilecek Bitkiler ve Gürültü Engelleri

Bio-gürültü engellerinde sık ve büyük yapraklı, tırmanıcı ya da sarkan, sık dikilebilen, her dem yeşil ve bakımı kolay bitki türleri kullanılmalıdır. Bio-gürültü engellerinde kullanılan bitki türlerinin bölgeye özgü türler olması peyzaj ve ekonomi açısından önemlidir. Yerel bitki türlerinin sergilenmesi ve devamlılığı için de önem taşımaktadır. Kuşadası bitki değerleri üzerinde yapılan çalışmalarda bölgeye ait yerel bitki türleri belirlenmiştir (Deniz ve Şirin, 2010). Bu verilerden yola çıkarak gürültü engellerinde kullanılabilecek Kuşadası yerel bitki türleri Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Gürültü engellerinde kullanılabilecek Kuşadası yerel bitki türleri

Hedera Helix	Erica Arborea
Parthenocissus Quinquefolia	Laurus Nobilis
Jasminum Officinale	Lonicera Caprifolium
Lonicera Periclymenum	Myrtus Communis
Rubus Fruticosus	Sambucus Nigra
Wisteria Sinensis	Spartium Junceum
Calycotome Villiosa	Tamarix Parviflora
Cistus Creticus	Viburnum Tinus
Cistus Laurifolius	Cistus Salviifolius

Kuşadası yerel bitkileri, ihtiyaçlarına göre farklı gürültü engeli sistemlerinde kullanılabilir. A çerçeve, dikey ve kutu sistemli gürültü engelleri tırmanıcı bitki türleri için idealdir (Şekil 5). Bu tür gürültü engellerinde yerel bitki türlerinden duvar sarmaşığı (hedera helix), amerikan sarmaşığı (parthenocissus quinquefolia) kullanılabilir. Sarmaşıklar ile birlikte çiçekli bitkiler de kullanılarak estetik ve peyzaja uyumlu gürültü engelleri tasarlanabilir. Yasemin çiçeği (jasminum officinale), avrupa hanımeli (lonicera periclymenum), mor salkımlar (wisteria sinensis), sarıçılı hanımeli (lonicera caprifolium) gibi yerel çiçekli bitkiler bu tür gürültü engelleri ile kullanılabilir. Bu tür engeller de yılın farklı dönemlerine göre çiçeklendirme yapılarak peyzajın yıl içinde değişimi sağlanabilmektedir. Şekil 6a parthenocissus quinquefolia kullanılan A çerçeve sistemli bio gürültü engelini göstermektedir (Kotzen ve English, 2001). Şekil 6b ise çeşitli tırmanıcı bitki türlerinin bir arada bulunduğu dikey bio gürültü engelini göstermektedir (Helix, 2018).

Şekil 5. İlkesel bio gürültü engelli sistem detayları (Kotzen ve English, 2001)

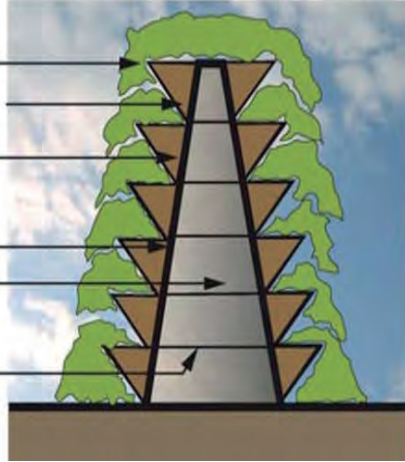

Şekil 7 (a) *Parthenocissus quinquefolia* kullanılan bio gürültü (Kotzen ve English, 2001)
(b) tırmanıcı bitki türlerin bir arada bulunduğu dikey bio gürültü engeli (Helix, 2018)

Yığın duvar tipindeki bio-gürültü engelleri çalı ya da çiçek tipi bitkiler için idealdir (Şekil 7). Yerel bitki türlerinden tamarix parviflora, tüylü kartopu (*viburnum tinus*), tüylü laden (*cistus creticus*), defne yapraklı laden (*cistus laurifolius*), katır tırnağı (*spartium junceum*), mor salkımlar (*wisteria sinensis*), sarıgül hanımeli (*lonicera caprifolium*), böğürtlen (*rubus fruticosus*), *erica arborea* vb. bitkiler yığın duvar tipi gürültü engellerinde kullanılabilir. Çeşitli bitki türlerinin bir arada kullanılabilmesini sağlayan yığın duvar tipi bio gürültü engelleri kentsel peyzajda çeşitlilik

Yığın Duvarlar

- Uygun bitki
- Bitki dikim ortamı
- Çelik/Beton planter
- Çelik/Beton çerçeve
- Bitki toprağı karışımı
- Çelik/Beton payanda

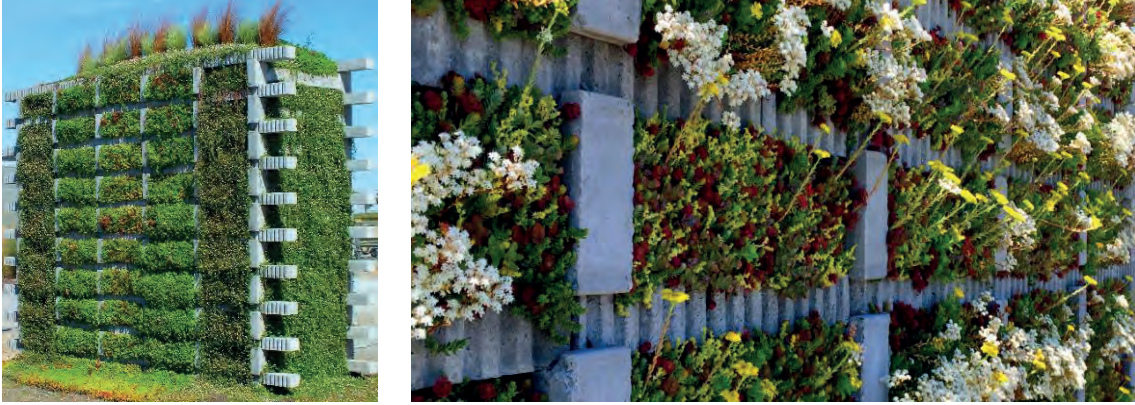
Şekil 6. Yığın duvar tipi gürültü engelli ilkesel detay ve örneği (Kotzen ve English, 2001)

sağlayabilmektedir.

Yukarıda ilkesel olarak verilen bio gürültü engellerinin dışında birçok gürültü engeli sistemi mevcuttur. Estetik, işlevsel ve gürültü azaltma özellikleri ile farklı sistemler tercih edilebilir. Şekil 8'deki gürültü engeli sistemi, üst üste konan beton üniteler arası bitki toprağından oluşmaktadır. Yığın ve dikey engel tipinin karması olan bu bio gürültü engelinde çeşitli bitki türleri (çalılar, çiçekler vb.) bir arada kullanılabilir.

Kuşadası Marina bölgesinde kullanılacak bio gürültü engelleri ile gürültü denetimi sağlanırken, aynı zamanda kentsel peyzaja ve estetiğe katkı sağlayacak elemanlar

yerleştirmiş olacaktır. Bölgenin yerel bitki türlerinin peyzajda ve gürültü denetiminde kullanılması ile bu bitki türlerinin tanıtımı ve devamlılığı sağlanabilecektir.

Şekil 8. Farklı bitki türlerinin bir arada bulunduğu beton strüktürlü bio gürültü engeli (VSS Global, 2018)

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kuşadası Marina bölgesi gürültü sorunu turistleri ve yerel halkı olumsuz etkilemektedir. Bölgedeki eğlence gürültüsü kontrol altına alınması gereken bir sorundur. Bir tatil bölgesi olan Kuşadası'na dinlemek için gelen turistlerin, eğlence gürültüsünden olumsuz etkilenmesi bölgenin turizmini etkileyebilme potansiyeli vardır. Gürültü bölgesi gelecek turistlerin kararlarını değiştirmelerinde bir etken olabilir. Yazlık tatilcileri ise gürültünün yarattığı rahatsızlık nedeniyle başka yazlık bölgelere yönlenebilir. Eğlence gürültüsünün kontrol altına alınması yerel halkın yaşam kalitesini önemli derecede etkileyecektir. Gürültünün yarattığı olumsuz fizyolojik ve psikolojik etkiler araştırmalarla ortaya konmuş gerçeklerdir ve önlenmesi gerekmektedir.

Gürültü sorununun kontrol altına alınmasında yasa ve yönetmeliklerin yanında peyzaj düzenlemeleri de kullanılabilir. Bio gürültü engelleri peyzaj ile gürültü denetimi sağlanmasında önemli araçlardandır. Farklı bitki türlerinin ve malzemelerinin bir arada kullanılmasını sağlayan, hem estetik hem de işlevsel olan bio gürültü engelleri şehir içinde kullanım için uygundur. Yerel bitki türleri açısından zengin bir bölge olan Kuşadası'nda, bu çeşitliliğinin sergilenmesi için gürültü engelleri bir araç olarak kullanılabilir. Bio gürültü engelleri, gürültü denetiminin sağlanmasının yanında, bölgenin bitkisel çeşitliliğinin tanıtılmasını da sağlayabilir.

Kuşadası Marina bölgesinde yer alan gürültü sorunu derinlemesine incelenmesi gereken bir konudur. Bu çalışmada bölgedeki mevcut gürültü durumu ortaya konmuş ve yerel bitki türlerinin gürültü denetiminde kullanılmasına ilişkin örneklendirmeler yapılmıştır. Bölgenin gürültü denetiminin sağlanması için gereken ideal engel tasarımı ölçümler ve hesaplar doğrultusunda yapılmalıdır. İlerleyen çalışmalar bölgede gürültü ölçümlerinin yapılması ve bölgenin gürültü haritasının hazırlanması ile ideal gürültü azalımı sağlayan kesite sahip bio gürültü engelli tasarımını kapsayabilir.

KAYNAKLAR

Betonform, 2018. Noise barriers Borgotaro BZ – Italy <http://www.betonform.com/en/references/street-protect/noise-barriers/>, 30.01.2018.

- Deniz, B. ve Şirin, U., 2010. A Study Of Ecological İntegrity Based On Native Plants İn Kuşadası (Turkey) Urban Area And Surrounding Natural Environment. Scientific Research and Essays, 5(14) 1820-1828, Nairobi.
- Erdoğan, E. ve Yazgan, M.E., 2007. Kentlerde Trafik Gürültüsü Sorununu Azaltmada Peyzaj Mimarlığı Çalışmaları, Ankara Örneği, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 4(2) 201-210, Tekirdağ.
- Helix, 2018. Helix Compacta, <https://www.helix-pflanzen.de/de/pflanzen-systeme/produkte/laermschutz/helix-compacta>, 29.01.2018.
- HKIE, 2018. Widening of Yeung Uk Road between Tai Ho Road and Ma Tau Pa Road Tsuen Wan., <http://www.hkie.org.hk/ea/eng/details.asp?id=126>, 29.01.2018.
- Kotzen, B. ve English, C., 2001. Environmental Noise Barriers-A Guide to their Acoustic and Visual Design, 2nd Edition, E & FN Spon., Londra
- Milliyet Gazetesi, 2017. Kuşadası'nda Mahalle Sakinlerinden Gürültü. Protestosu. <http://www.milliyet.com.tr/kusadası-nda-mahalle-sakinlerinden-gurultu-aydin-yerelhaber-2114952/>, 18.06.2017.
- Murphy, E. Ve King, E.A., 2014. Environmental Noise Pollution Noise Mapping, Public Health and Policy, First Edition, Elsevier, Burlington.
- Pekyavaş, Ö. Ve Akdağ, N.Y., 2017. Tatil Köylerinde Gürültünün Tasarım Kriteri Olarak Alınmasının Önemi – Bir Örnek Kapsamında Değerlendirmeler, 12. Ulusal Akustik Kongresi Bildiriler Kitabı, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 15-23, İzmir.
- TC Resmi Gazete, 2010. Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi Ve Yönetimi Yönetmeliği (27601), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/06/20100604-5.htm>, 04.06.2010.
- VSS Global, 2018. VSS® is Vegetated Sound Structures., <http://vss-global.com/index.php>, 29.01.2018.

KUŞADASI'NDA BİYOKONFOR; KENTSEL PEYZAJ PLAN KARARLARI İÇİN BİR ARAŞTIRMA

Mehmet ÇETİN*, Hakan ŞEVİK**, Burak ARICAK***, Durmuş Ali ÇELİK***

*Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fak. Peyzaj Mim. Böl. mcerin@kastamonu.edu.tr

**Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fak. Çevre Müh. Böl. hsevik@kastamonu.edu.tr

***Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Müh. Böl. baricak@kastamonu.edu.tr

ÖZET

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de kentleşme süreci hızlanmış ve bu süreç kent merkezlerinde yığılmaya sebep olmuştur. Bunun neticesinde kentsel yerleşme alanlarındaki ekolojik denge bozulmaya başlamıştır. Oysa fiziksel ve sosyo-ekonomik olarak gelişmişliğin temel göstergelerinden birisi de planlı kentleşmedir. Kentsel planlama çalışmalarında, insanların kendilerini rahat ve konforlu hissedecekleri alanların yani biyokonfor açısından uygun alanların belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Aydın Kuşadası ilçesinin iklim verileri kullanılarak fizyolojik eşdeğer sıcaklık endeksine göre biyokonfor açısından uygun olan alanların belirlenmesi ve biyokonfor haritalarının üretilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle, Kuşadası'nın biyokonfor yapısını belirleyebilmek amacıyla, alana ait iklim verileri meteoroloji istasyonlarından temin edilmiştir. Elde edilen veriler Rayman 1.2 Programı yardımıyla değerlendirilmiş ve coğrafi bilgi sistemi (CBS) yazılımları kullanılarak termal algı haritaları üretilmiştir. Çalışma sonucunda, termal algı haritaları vasıtasıyla, psikolojik eşit sıcaklık değerlerine göre, günlük faaliyetler için en uygun dönemler ve bölgeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen haritalar değerlendirildiğinde Kuşadası genelinde biyoiklimsel konfor süresinin yaz aylarında kıyı bölgesi ve dağlık alanlarda ve özellikle 200-800 m ve üzeri yükseklikte en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Kuşadası ilçesi aylık olarak FES indeksinin termal konfor kategorisine göre incelendiğinde Haziran-Ağustos ayları arasında hafif serin, konforlu ve hafif ılıman ısı algılamaları belirlenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Kuşadası, Biyokonfor, Peyzaj, Kentsel Planlama, CBS

BIOCOMFORT IN KUSADASI: A CASE STUDY FOR URBAN LANDSCAPE PLAN DECISIONS

ABSTRACT

As it is in the whole world, the process of urbanization in our country accelerated and this process caused the city to accumulate in its centers. As a result of this; the ecological balance in urban settlements has begun to deteriorate. Whereas, one of the basic indicators of physical and socio-economic development is planned urbanization. In urban planning studies, it is of utmost importance to identify areas where people feel comfortable and relax, that is, areas that are biocomfort area.

In this study, it is aimed to determine suitable areas for biocomfort according to physiological equivalent temperature index and to produce bioconfort maps using climate data of Aydın Kusadası district. For this purpose, it was first obtained from weather-related meteorological stations in order to determine the biocomfort structure of Kusadası. The data obtained was from Rayman 1.2 program and thermal perception maps were produced by using Geographic Information System software. As a result of the study, it has been tried to determine the most suitable periods and regions for daily activities according to psychological equal temperature values through thermal perception maps. When the obtained maps were evaluated, it was determined that the overall duration of bioclimatic comfort in Kusadası is highest in the coastal region and mountainous areas in summer and especially above 200-800 m and above. When the Kusadası district is analyzed monthly according to the thermal comfort category of the PET index, light cool, comfortable and slightly temperate thermal perceptions are determined between June and August.

KEYWORDS: Kuşadası, Biocomfort, Landscape, Urban Planning, GIS

1. GİRİŞ

Dünya genelinde insan popülasyonu hızla artarken, bununla birlikte kırsal kesimlerden kent merkezlerine göç de artmakta, bu durum dünya genelinde kent merkezlerinde kirlilik, plansız kentleşme, trafik, sağlıksız yaşam koşulları gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir (İsınkaralar vd., 2017; Mutlu vd., 2016; Tepe vd., 2004). 2030 yılında dünya nüfusunun %60-90'ının kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir (Güney vd., 2016). 2015 yılı Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre, Türkiye nüfusunun yaklaşık %92,1'i kentlerde, %7,9'u ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Aynı zamanda köyden kente göç halen devam etmekte, ilerleyen zamanlarda kentli nüfusunun daha da artacağı tahmin edilmektedir (Kalaycı ve Birişçi, 2013; Anonim, 2016a,b; Anonim, 2018).

Kent merkezlerindeki bu yığılma pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Şehirlerde hem köyden kente göçten kaynaklı, hem de plansız yapılaşma sonucu çarpık kentleşme oluşmakta, ekolojik dengeyi görmezden gelen şehirleşmede doğal alanlar azalmakta, iklim ve toprak koşulları değişmektedir (Çetin 2015a; Çetin 2016a). Yapay bir şehrin yaşama koşulları ile aşırı nüfus yoğunluğu, hava kirliliği, gürültü gibi faktörler şehirleri yaşanmaz kılmakta ve bu durum insan psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir (Çetin ve Sevik 2016a,b).

Son yıllarda bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de kentleşme süreci hızlanmış ve bu süreçte teknolojiye gelişmeler, iş imkanlarının artması, ulaşımın kolaylaşması gibi faktörler ile birlikte gelir düzeyinin artması kent merkezlerinde yığılmaya sebep olmuştur. Bunun neticesinde kentsel yerleşme alanlarındaki ekolojik denge iyice bozulmaya başlamıştır. Oysa fiziksel ve sosyo-ekonomik olarak gelişmişliğin temel göstergelerinden birisi de planlı kentleşmedir. Planlama başarısını etkileyen temel faktörlerin başında da planlamaya esas olan veri ya da kriterlerin duyarlılığı gelmektedir (Altunkasa ve Gültekin, 1991). Kentsel planlama çalışmalarında, insan konforu giderek önem kazanmakta, insanların kendilerini rahat ve konforlu hissedecekleri ortamların hazırlanması birçok meslek disiplininin ortak önceliği haline gelmektedir.

İnsanlar genel itibari ile duyu organlarına hitap eden sıcaklık, nem, rüzgâr, yağış gibi çevresel faktörlerin belirli aralıklarda olması durumunda kendilerini sağlıklı, rahat ve dinamik hissederler. Bu değerlerin insanlar için uygun aralıklarda olması biyokonfor olarak tanımlanmaktadır. Biyokonfor uygun değer aralıklarında değilse insanlar o ortamlarda rahatsız olur ve ortamdaki uzaklaşmak isterler. Bu sebeple insanların yaşamlarını sürdürdüğü alanlarda biyokonfor oldukça önem arz etmektedir. Birim alanda daha fazla insanın yaşadığı yerleşim alanlarında biyokonfor daha büyük önem taşımaktadır (Cetin ve ark., 2010; Alpay vd., 2013; Cetin, 2015; Cetin ve Zeren, 2016, Cetin ve ark., 2016; Cetin, 2016a,b).

Peyzaj mimarlığı planlama ve tasarımın çalışmalarında biyokonfor değerleri göz önünde bulundurulmaktadır. Biyokonfor değerlerinin uygun olduğu aralıkta insanlar kendilerini sağlıklı ve dinamik hissederken biyokonfor değer aralığında olmadığından insanlar o alanlarda bulunmak istemezler. Kentsel alanlarda bu güne kadar biyokonfor değer aralığına göre peyzaj planlama ve tasarım bakımından çok fazla çalışma yapılmamıştır (Cetin ve ark., 2010; Gülgün vd., 2014; Cetin, 2015; Cetin ve Zeren, 2016, Cetin ve ark., 2016; Cetin, 2016a,b).

Bu çalışmada, termal algı haritaları kullanılarak, peyzaj planlaması için çok önemli olan ısı konfor değerlerine göre, fiziksel planlama süreci için bir model oluşturulması amaçlanmıştır. İleriye dönük peyzaj planlama ve tasarım sürecindeki alanlarda biyokonfor uygunluk değerlerinin oluşturulmasını sağlamak, o alanlarda insanların rahat bir şekilde yaşamasına olanak sağlayacaktır. Çalışma kapsamında, Aydın İli Kuşadası ilçesinin iklim verileri kullanılarak fizyolojik eşdeğer sıcaklık endeksine göre biyokonfor haritalarının üretilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle, Kuşadası'nın

biyokonfor yapısını belirleyebilmek amacıyla, alana ait iklim verileri meteoroloji istasyonlarından temin edilmiştir.

Elde edilen veriler Rayman 1.2 Programı (Matzarakis ve ark., 1999; Matzarakis ve ark., 2007; Matzarakis ve ark., 2010) kullanılarak değerlendirilmiş ve coğrafi bilgi sistemi (CBS) yazılımları kullanılarak termal algı haritaları üretilmiştir. Çalışma sonucunda, termal algı haritaları vasıtasıyla, psikolojik eşit sıcaklık değerlerine göre, günlük faaliyetler için en uygun dönemler ve bölgeler tespit edilmiştir.

Sürdürülebilir kalkınma son yıllarda önem kazanan bir terim olup, kısaca insanların gelecek nesillerin devamlılığını tehlikeye atmadan kendi ihtiyaçlarını karşılaması şeklinde tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için öncelikle sürdürülebilir bir planlama yapılmalıdır. Sürdürülebilir planlama ise, kaynak planlama bileşenlerinin değerini kaybetmeden beklenen işlevleri yerine getirecek şekilde kullanımı olarak özetlenebilir (Birişçi vd., 2017). Bu yaklaşımda, öngörülen alan çevresel problemlere yol açmaz; sürdürülebilirlik doğal ve kültürel kaynakların verimli kullanılması ve ekolojik planlama kavramıyla ayrılmaz bir parça haline gelmesi anlamına gelir. Böylece, doğal, yapay ve sosyal kaynakların ekolojik planlama sistemi korunur (Topay ve Cinar 2008; Attia ve Herde 2009; Bezlova ve Doncheva-Boneva 2011; Topay 2012a; Topay 2012b; Topay 2013; Cetin ve ark., 2010; Olgyay, 2015; Cetin, 2015; Cetin ve Zeren, 2016, Cetin ve ark., 2016; Cetin, 2016a,b).

Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde kentsel gelişim çoğunlukla hızlı ve plansız olmuştur. Sonuç olarak, şehirlerin işlev yerlerinde kalabalık ve kasvetli yapılar oluşmuştur (Kalaycı ve Birişçi, 2013; Cetin vd., 2017). Hava sıcaklığı ve nem azalması, insan sağlığını ve verimliliğini etkileyen biyoklimatik stres üreten bir faktördür. Kentsel alanlarda hava ve yüzey sıcaklıkları kırsal alanlara göre daha yüksektir. Birçok şehir ve doğal araziye çevreleyen alanlarda hava sıcaklığı 13°C daha sıcak olmaktadır (Topay ve Cinar 2008; Attia ve Herde 2009; Bezlova ve Doncheva-Boneva 2011; Topay 2012a; Topay 2012b; Topay ve Parladir 2015).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, hızlı kentleşme ve ekolojik kaygılar bir yana insanlar işlevsiz ve estetik olmayan şehirler ile yüz yüze kalmak zorunda kalır. Ancak, şehirlerde ekolojik planlama yapılması durumunda, ileride bu sorunların önemli çevre sorunlarına neden olması engellenir. Ekolojik iklim yapısının planlanmasında dikkate alınması gereken önemli bileşenlerden biri de iklim faktörüdür. Çünkü iklim, yaşam tarzını belirleyen en önemli faktördür. Hava ve iklimin insanların davranışlarına ve fizyolojik durumuna önemli düzeyde etkisi olduğu bilinmektedir. İnsan performansı iklim değişimlerine göre ayırt edilebilir farklılıklar göstermektedir. Uygun iklim koşulları, bu farklılıklar olumlu yönde etkilemektedir. İklimsel durum ya da termal konfor insanın ruh hali için sağlıklı ve dinamik hava koşullarını, bu anlamda termal çevre ile insan memnuniyetini ifade eder (Olgyay 1973; Fanger 1970; Topay ve Cinar 2008; Attia ve Herde 2009; Bezlova ve Doncheva-Boneva 2011; Topay 2012a; Topay 2012b; Topay 2013; Milne 2013).

Biyoklimatik faktörlerin 6 önemli parametresi vardır. Bunların dördü nem, radyasyon, rüzgar ve sıcaklık gibi iklim koşulları ile ilişkilidir. Fiziksel ve sosyo-ekonomik gelişmişlik tahmini planlanan kentleşmede ana göstergelerden biridir (Steadman 1979; Synnefa ve ark 2007). En önemli parametrelerden biri olarak kentsel planlama, insan sağlığına uygun alanlar açısından değerlendirilmelidir. İklim koşulları sıcaklık, nem ve radyasyon gibi de birçok faktöre bağlıdır (Fukuoka 1997; Suminski ve ark 2008; Freitas 2003; Topay ve Cinar 2008; Topay 2012a; Topay 2012b; Topay 2013). Meteorolojik parametreler de dahil olmak üzere rahat ve konforlu havayı hissetmek insan gelişimini olumlu yönde etkileyebilir. Bu bağlamda peyzaj planlama çalışmalarının biyokonfor haritaları önem kazanmaktadır.

Ülkemizin de içinde bulunduğu orta enlem derecelerinde, 17-24,9 °C' ler arasındaki sıcaklık dereceleri, nem ve rüzgara da bağlı olarak biyoklimatik konfor açısından uygun olarak kabul edilmektedir (Koçman, 1991). Altunkasa (1990) ise, diğer bütün koşullar normal olduğunda 21-27 °C sıcaklık ve %30-65 bağıl nem değerlerinin bir arada konforlu bir ortam yarattığını belirtmektedir. Bu değerlerin altında ya da üzerindeki sıcaklık ve nem değerlerinde, biyoklimatik konfora ulaşmak için diğer faktörler değiştirilmeli, sıcaklık veya ışınım enerjisine ya da rüzgar, gölge ve özgül nemliliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum da ekstra bir maliyet getirmektedir. Bundan dolayı biyokonfor açısından uygun alanların belirlenerek planlama çalışmalarında kullanılması, sonradan oluşacak birçok olumsuzluğun yanı sıra emek ve para kaybını da önleyebilir (Altunkasa, 1990; Cetin ve Zeren, 2016).

Bu çalışmada, Kuşadası için detaylı meteorolojik veriler ve iklim analiz sonuçlarının değerlendirilmesi ile peyzaj planlama çalışmalarında kullanılabilecek, biyokonfor alanlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Çalışma materyalini Aydın İli Kuşadası ilçesi oluşturmaktadır. Doğal ve kültürel zengin alana sahip Kuşadası'nın coğrafik konumu 37°51'23'' Kuzey enlemleri ve 27°15'42'' Doğu boylamları koordinatları arasındadır. Kuşadası'nın konumu Şekil 1'de verilmiştir.

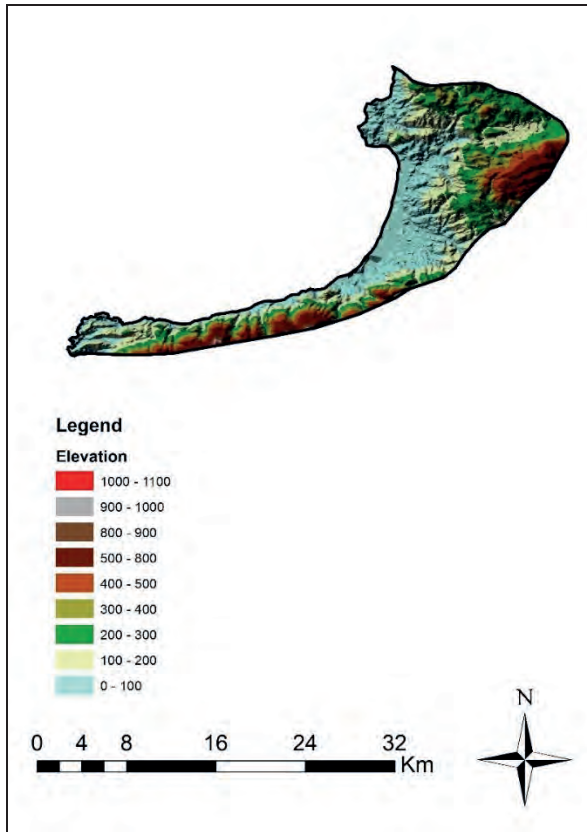
Şekil 1. Çalışma alanının lokasyon haritası

Çalışmada elde edilen doğal ve kültürel verilerle alanı tanımaya ve tarihsel ve kültürel yapısını anlamaya çalışılmıştır. Alanda yapılan arazi çalışmaları ile, alandaki mevcut yapı kullanımları, durumları nitelikleri gibi çalışmaya yön veren ve sonrasında önerilerin getirilmesini sağlayan haritaların oluşturulması sağlanmıştır.

Arazi çalışmaları kapsamında arazi gözlemleri fotoğraf çekimleri ve meteorolojik istasyonlarından elde edilen veriler doğrultusunda veriler toplanmıştır. Sonrasında CBS kullanılarak meteorolojik veriler ile doğal ve kültürel veriler sayısal ortamda işlenmiş, veri dönüşümleri gerçekleştirilmiş böylelikle CBS ortamında tematik haritalar üretilmiştir. Bu kapsamda alanın mevcut meteorolojik verileri içerisindeki, sıcaklık, nem, rüzgar ve yağış değerleri kullanılarak, sayısal yükseklik modeli, eğim, bakı vb. veriler değerlendirilerek envanterler ortaya konulmuştur.

Araştırma boyunca alana ait veriler CBS ortamında sayısallaştırılarak biyokonfor haritaları oluşturularak ve Kuşadası ilcesinin karakterlerini nasıl şekillendirdiği belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece biyoklimatik konfor bölgesinde her iklim elemanı için, biyokonfor açısından uygun değerlerin olduğu alanlar belirlenmiştir.

Çalışmanın yöntemi analiz aşamasında hazır hale getirilen sıcaklık, bağıl nem, rüzgar hızı verileri oluşturulmuştur. Bu haritalardan elde edilen veriler alanın biyoiklimsel konfor yapısını gösteren ve günümüzde yaygın olarak kullanılan Fizyolojik Eşdeğer Sıcaklık (FES) indiksinine göre hesaplanarak noktasal veriler elde edilmiştir. Elde edilen değerler CBS ortamında yer alan ArcMap 10 programında interpolasyon teknikleri kullanılarak yüzeye yaygınlaştırılmıştır. Çalışma alanının yükseklik haritası Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Çalışma alanının yükseklik haritası

3. BULGULAR

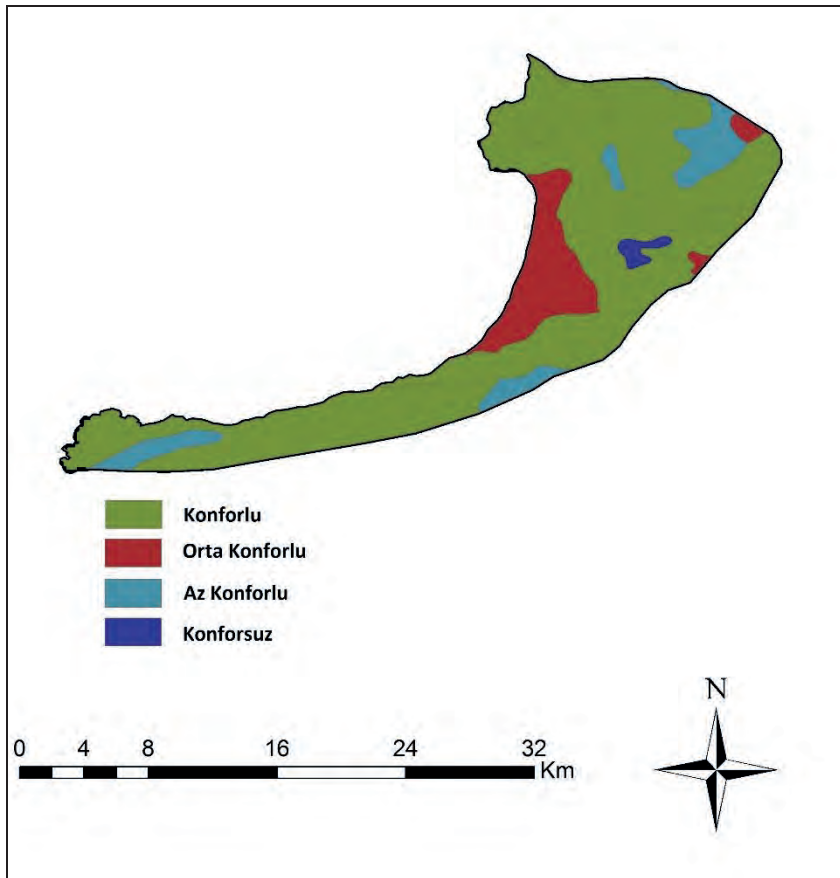
Çalışmada Kuşadası genelinde yer alan meteoroloji istasyonlarından alınan 50 yıllık (1965/2016) aylık ortalama sıcaklık, nem, rüzgar verileri kullanılmıştır (Meteoroloji, 2016). Meteoroloji genel müdürlüğünden elde edilen veriler kullanılarak, istasyonların sıcaklık değerlerine göre 3 aylık ortalama sıcaklık haritası üretilmiştir. Elde edilen bu

haritaya göre araştırma alanının uzun yıllar 3 aylık ortalama sıcaklık değerleri 18 °C ile 37 °C arasında değişim göstermektedir. Yıllık ortalama sıcaklık değerleri alanın batısından doğusuna (yükseletin artmasına bağlı olarak) azalmaktadır.

İstasyonların bağıl nem değerlerine göre elde 3 aylık ortalama bağıl nem haritası üretilmiştir. Elde edilen bu haritaya göre araştırma alanının bağıl nem değerleri % 52-66 arasında değişim göstermektedir. Bağıl nem durumu % değerleri, denizin etkisi ile çalışma alanının doğusuna doğru artış göstermektedir.

İstasyonların rüzgar hızı değerlerine göre elde edilen 3 aylık ortalama rüzgar hızı haritası üretilmiştir. Elde edilen bu haritaya göre araştırma alanının ortalama rüzgâr hızı değerleri 1.20 – 2.40 m/sn arasında değişmektedir. Ortalama rüzgâr hızı değerleri alanının doğusuna ve iç kesimlerine doğru artmaktadır.

Elde edilen PET (Physiological Equivalent Temperature) haritaları ile çevresel faktörlerin detayları ortaya konulmaktadır. Fiziksel faktörlerin hesaplanmasında Termal Bant Analizi kullanılarak Kuşadası biyoklimatik konfor açısından hangi alanlarda konfor anlamında uygun alanlar belirlenmiştir. Son yapılan çalışmalarda Kutahya, Kastamonu, Aydın illerinde yapılan çalışmalar göstermektedir ki illerin biyoklimatik konfor değerlendirilmesi peyzaj planlamasının önemini göstermektedir (Cetin et al., 2010, Cetin, 2015; Cetin et al., 2016). Biyoklimatik konfor değerlerin en uygun olduğu alanların genelde su ögesine yakın olan bölgelerde olduğu gözlenmektedir. Kuşadası da yapılan tüm analizlerin değerlendirilmesi sonucu genel itibariyle Kuşadası bölgesinin konfor değeri açısından uygun olduğu belirlenmiştir. Ancak, su ögesine yakın bölgelerde konfor değerlerine daha net ulaşıldığı gözlenmiştir ki yapılacak planlamalar bu durum göz önüne alınmalıdır (Şekil 3).

Şekil 3. Kuşadası ilçesinin biyoklimatik konfor haritası

4. SONUÇ

Çalışma sonucu elde edilen haritalar değerlendirildiğinde Kuşadası genelinde biyoiklimsel konfor süresinin yaz aylarında kıyı bölgesi ve dağlık alanlarda ve özellikle 200-800 m ve üzeri yükseklikte en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Kuşadası ilçesi aylık olarak FES (Fizyolojik Eşdeğer Sıcaklık) indeksinin termal konfor kategorisine göre incelendiğinde Haziran-Ağustos ayları arasında hafif serin, konforlu ve hafif ılıman ısı algılamaları belirlenmiştir.

Bu çalışma ile Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri biyoiklimsel konfor durumunun tespitinde daha etkin kullanılarak daha doğru ve hızlı bir şekilde sonuca ulaşılması hedeflenmektedir. Çalışma ile fiziki planlamalarda iklim verilerinin sadece girdi olarak kullanılmasından ziyade biyoiklimsel konfor durumunun da ortaya konularak planlamaya entegre edilmesinin önemini ortaya çıkarmıştır. Biyoiklimsel konfor durumunun planlamalarda dikkate alınması ile oluşabilecek ısı adaları veya olumsuz koşulların bilinmesiyle büyük ölçüde kazanımlara neden olacaktır.

Çalışma sonucunda, Kuşadası için biyoklimatik konfor kurgusu dahilinde alana ilişkin uygun kullanım alanları ve kararları oluşturulmuş ve bu kararlar doğrultusunda peyzaj tasarımı önerileri geliştirilmiştir. Belirlenmesi amaçlanan biyokonfor ilkeleri, hem doğal ve kültürel karakterlerin mevcut kullanımı, hem de gelecekteki peyzaj planlamalarının şekillenmesinde en önemli rolü oynaması bakımından önemlidir. Tasarım aşamasına gelmeden önce CBS'nin veri saklama, depolama ve güncelleme özelliklerinden faydalanılarak alana dair veriler toplanmış ve bu veriler işlenerek haritalar üretilmiş ve öneriler geliştirilmiştir. Sonuç olarak Kuşadası için, biyokonfor bakımından en uygun arazi kullanım kararları alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın, biyokonforun doğal ve kültürel değerlerin değerlendirilmesinde Kuşadası örneğinde, arazi kullanım kararlarına önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma sonucunda konfor olarak istenilen sonuçlara ulaşılabilirdiği gibi, benzer çalışmaların özellikle turistik alanlarda yaygınlaştırılması ve alan kullanım kararlarında etkin rol oynaması muhtemeldir.

Peyzaj mimarlığı ve planlama, biyoklimatik konfor şartları ilke ve tasarım kriterlerinin uygulanmasıyla geliştirilebilir. Yanlış koşullarda planlama ve biyo-iklimsel konfor tasarımı son derece olumsuz şartlar ve durumlar oluşturabilir. Çünkü doğal bitki örtüsü sıcak veya soğuk stres altında ve yoğun doğal koşulların olduğu alanlarda biyoklimatik konfor için uygun hale gelemmez. Ülkemizde yeni imar planı yapımında önemli ölçüde enerji kaybı tespit edilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda eski planların düzenlenerek enerji tasarrufu sağlanması açısından önemli olabilir.

Bu çalışmanın sonuçlarının belki de en önemli etkisi çalışma alanına ilişkin gelecekteki peyzaj planlamalarında en önemli yol gösterici olmasıdır. Biyoklimatik konforun, en üst düzeye çıkarılmasına yönelik olarak yapılacak planlama, Kuşadası bölgesinde yeni yerleşim alanlarının belirlenmesinde de yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

Alpay, C. O., Kalaycı A., Birişçi, T., 2013. Ekolojik Tasarım Kriterlerine Göre Kent Parkı İyileştirme Modeli; İzmir Kültürpark Örneği, TMMOB 2. Kent Sempozyumu, İzmir.

Altunkasa, F., 1990. Adana'da İklimle Dengeli Kentsel Yeşil Alan Planlama İlkelerinin Belirlenmesi ve Çok Amaçlı Bir Yeşil Alan Örneğinde Geliştirilmesi, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt No:5, S:39-54, Adana.

Altunkasa, F. ve Gültekin, E., 1991. Şanlıurfa'da İklimle Dengeli Kentsel Alan Kullanım İlkeleri ve Yeşil Alan Sistemlerinin Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 6: 23-38.

- Anonim, 2016a. Kusadasi Belediyesi web sitesi. <http://www.kusadasi.bel.tr/>, (Erişim: 07/11/2017)
- Anonim, 2016b. TC Orman ve Su İşleri Bakanlığı. Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Kuşadası için 1965 – 2016 yıllarını kapsayan meteorolojik veriler.
- Anonim, 2018. TÜİK, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel müdürlüğü, <http://www.tuik.gov.tr>, 25/01/2018.
- Attia, S., ve De Herde, A., 2009. Bioclimatic architecture: design strategies in Egypt. Aachen, Germany: Sustainable energy technologies.
- Bezlova, D., ve Doncheva-Boneva, M., 2011. Protected areas at the black sea coast as natural resources for development of ecotourism. *Journal of Environmental Protection and Ecology*, 12(3), 1179–1185.
- Birişçi, T., Mansuroğlu, S., Söğüt, Z., Kalaycı Önaç, A., Dağ, V., 2017. Doğa Dostu Peyzaj Uygulamaları. International Conference on Agriculture, Forest, Food Sciences and Technologies. 15-17 Mayıs, Kapadokya.
- Cetin M., 2016a. Determination of bioclimatic comfort areas in landscape planning: A case study of Cide Coastline, *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology* 4 (9), 800-804
- Cetin M., 2016b. Sustainability of urban coastal area management: a case study on Cide, *Journal of Sustainable Forestry*, 2016, 35 (7), 527–541.
- Cetin M., Adiguzel F., Kaya O., Sahap A., 2016. Mapping of bioclimatic comfort for potential planning using GIS in Aydin. *Environment, Development and Sustainability*, 1-16, DOI: 10.1007/s10668-016-9885-5
- Cetin, M., 2015a. Determining the bioclimatic comfort in Kastamonu city, *Environmental Monitoring & Assessment*, 187(10), 640.
- Cetin, M., Topay, M., Kaya, L.G., Yilmaz B., 2010. Efficiency of bioclimatic comfort in landscape planning process: the case of Kutahya. *Suleyman Demirel University. Journal of Faculty of Forestry*, A(1), 83–95. Isparta.
- Cetin, M., ve Zeren I., (2016). Evaluation of the value of biocomfort for Kastamonu-Inebolu”. International Conference GREDIT’2016 – Green Development Infrastructure Technology, Poster section 4: Management of Urban and Industrial Waste, Climate Change – Biodiversity – Efficiency, ISBN 978-608-4624-21-9, 31.03 and 01.04 2016, p4–35, page: 310, Skopje, Macedonia.
- Cetin, M., Sevik, H., 2016a. Assessing Ecotourism Potential Areas Through a Case Study in Ilgaz Mountain National Park, *Tourism - From Empirical Research Towards Practical Application*, DOI: 10.5772/62573. Chapter 5, p: 81-110, InTech, May, 2016
- Cetin, M., ve Sevik, H., 2016. Evaluating the recreation potential of Ilgaz Mountain National Park in Turkey. *Environmental monitoring and assessment* 188(1): 1-10
- Cetin M., Sevik H., Isinkaralar, K. 2017. Changes in the Particulate Matter and CO2 Concentrations Based on the Time and Weather Conditions: The Case of Kastamonu. *Oxidation Communications*, 40 (1-II), 477-485
- Fanger P. O., 1970. *Thermal Comfort*. McGraw Hill Book Company, New York.
- Freitas C. R., 2003. *Tourism Climatology: Evaluating Environmental Information for Decision Making and Business Planning in the Recreation and Tourism Sector*. *Int. J. Biometeorol*, 48, 45
- Fukuoka Y., 1997. *Biometeorological Studies on Urban Climate*. *Int. J. Biometeorol*, 40, 54
- Guney, K., Cetin, M., Sevik, H., Guney, KB., 2016. Effects of Some Hormone Applications on Germination and Morphological Characters of Endangered Plant

- Species *Lilium artvinense* L. Seeds, New Challenges in Seed Biology, ISBN:978-953-51-2659-1, Chapter 4, p:97-112, InTech, October.
- Gülgün, B., Güney, M., A., Aktaş, E., Yazici, K., 2014. Role of Landscape Architect in Interdisciplinary Planing of Sustainable Cities. Journal of Environmental Protection and Ecology 15, No 4, 1877–1880.
- Isinkaralar, O., Isinkaralar, K., Ekizler, A., Ilkdogan, C., 2017. Changes in the Amounts of CO2 and Particulate Matter in Kastamonu Province Depending on Weather Conditions and Locations, Journal of Chemical, Biological and Physical Sciences, 7(3); 643-650
- Kalaycı A., Birişçi, T., 2013. Kentsel Dönüşüm Sürecinde Değerlendirilmesi Gereken Sosyal Parametrelerin Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi, 5. Peyzaj Mimarlığı Kongresi, Adana.
- Koçman, A., 1991. İzmir'in Kentsel Gelişimini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri ve Bunlara İlişkin Sorunlar, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Cilt No:3, Sayfa No:101-123. İzmir.
- Matzarakis A., Mayer H., Iziomon M. G., 1999. Applications of a universal thermal index: physiological equivalent temperature, Int J Biometeorol 43, 76–84
- Matzarakis, A., Rutz, F., Mayer, H., 2007. Modelling Radiation fluxes in simple and complex environments – Application of the RayMan model. International Journal of Biometeorology 51, 323-334.
- Matzarakis, A., Rutz, F., Mayer, H., 2010. Modelling radiation fluxes in simple and complex environments: basics of the RayMan model. International Journal of Biometeorology 54, 131-139.
- Milne, M., 2013. Climate consultant 5.4. UCLA, Los Angeles: Energy design tool group.
- Mutlu, E., Kutlu, B., Demir, T. (2016). Assessment of Çınarlı Stream (Hafik-Sivas)'S water quality via physico-chemical methods. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 4(4), 267-278.
- Olgyay, V., 1973. Design with climate: bioclimatic approach to architectural regionalism. Princeton: Princeton University Press.
- Olgyay, V., 2015. Design with climate: bioclimatic approach to architectural regionalism, Princeton University Press.
- Steadman, R. G., 1979. The assessment of sultriness, part I: a temperature-humidity index based on human physiology and clothing science. Journal of Applied Meteorology, 18, 861–873.
- Suminski R. R., Poston W. C., Market M., Hyder M., Sara P. A., 2008. Meteorological Conditions Are Associated with Physical Activities Performed in Open-air Settings. Int. J. Biometeorology, 52, 189
- Synnefa, A., Santamouris, M., Akbari, H., 2007. Estimating the effect of using cool coatings on energy loads and thermal comfort in residential buildings in various climatic conditions. Energy and Buildings, 39(11), 1167–1174.
- Tepe, Y., Akyurt, I., Ciminli, C., Mutlu, E., Caliskan, M. (2004). Protective effect of clinoptilolite on lead toxicity in common carp *Cyprinus carpio*. Fresenius Environmental Bulletin, 13(7), 639-642.
- Topay M., ve Parladir M.O., 2015. İsparta ili örneğinde CBS yardımıyla alternatif turizm etkinlikleri için uygunluk analizi. Tar. Bil. Der. (21) 300-309.
- Topay, M., 2012a. Importance of thermal comfort in the sustainable landscape planning. Journal of Environmental Protection and Ecology, 13(3), 1480–1487.

Topay, M., 2012b. Human thermal comfort (HTC) for sustainable landscape planning, BENA Istanbul 2012 conference, sustainable landscape planning and safe environment proceedings book, 599–606, Istanbul.

Topay, M., 2013. Mapping of thermal comfort for outdoor recreation planning using GIS: the case of Isparta Province (Turkey). Turkish Journal of Agriculture and Forestry, 37, 110–120.

Topay, M., ve Cinar, I., 2008. Determining of bioclimatic comfort structure of Suleyman Demirel University East Campuses situated in the back of Mediterranean region. Geophysical Research Abstracts, 10. EGU general assembly.

Anonim, 2018. TUİK , Nufus ve Vatandaşlık İşleri Genel müdürlüğü, 25/01/2018 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr> adresinden alınmıştır.

KUŞADASI İLÇESİNDE UZUN YILLAR GÖZLEMLENEN SICAKLIK ve YAĞIŞ VERİLERİNİN KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE BAĞLI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

M. Cüneyt BAĞDATLI* Oğuzhan ARSLAN** Yiğitcan BALLI**

*Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi,
Biyosistem Mühendisliği Bölümü, cuneytbagdatli@gmail.com

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi,
Çevre Mühendisliği Bölümü, Nevşehir

ÖZET

Bu araştırmada Kuşadası ilçesinde Meteoroloji Genel Müdürlüğüne ait iklim istasyonunun 1970-2017 yılları arasında toplam 48 yıllık uzun yıllar aylık toplam ve maksimum yağış, minimum, maksimum ve ortalama sıcaklık değerlerinin Mann Kendall ve Sperman'ın Rho merteye korelasyon testlerine tabi tutularak yıllar bazındaki değişim trendleri ortaya konulmuştur. Trend analiz sonuçları ışığında Kuşadası ilçesinde uzun yıllar ortalama olarak minimum sıcaklık 7 °C, maksimum sıcaklık 28 °C, tüm sıcaklık değerlerinin ortalaması ise 17.2 °C olarak hesaplanmıştır. Uzun yıllar ortalama maksimum yağış değerinin 19 mm, toplam yağış ortalaması ise 631.4 mm olduğu görülmüştür. Maksimum sıcaklık değerlerinde ilkbahar, kış ve sonbahar aylarında yıllar bazında değişen anlamlı bir artışın olduğu görülmüştür. Minimum ve ortalama sıcaklık parametrelerinde ise bir trend gözlemlenmemiştir. Maksimum yağışlarda kış aylarında anlamlı bir artış olduğu görülmüş, toplam yağış dağılımlarında ise anlamlı bir trend olmadığı sonucuna varılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Sıcaklık, Yağış, Küresel İklim Değişikliği, Kuşadası

THE EVALUATION of TEMPERATURE and RAINFALL DATAS THAT OBSERVE on LONG TERM DUE TO GLOBAL CLIMATE CHANGE in KUŞADASI DISTRICT

ABSTRACT

In this research, the climate stations of the General Directorate of Meteorology in the province of Kuşadası subjected the total monthly and maximum rainfall, minimum maximum and average temperature values for 48 years, between 1970 and 2017, to the correlation tests Mann Kendall and Sperman's Rho rank. In the light of the trend analysis results, the average minimum temperature was calculated as 7 ° C, the maximum temperature was 28 ° C and the average of all temperature values was 17.2 ° C in Kuşadası district. For many years, the average maximum rainfall value was 19 mm and the average rainfall average was 631.4 mm. The maximum temperature values were found to increase significantly in spring, winter and autumn. No trend was observed in minimum and average temperature changes. At maximum rainfall it was observed that there was a significant increase in winter months, and in total rainfall. It was not a significant trend.

KEYWORDS: Temperature, Rainfall, Global Climate Change, Kuşadası District

1.GİRİŞ

Son yıllarda etkisini daha da gösteren küresel iklim değişikliği tüm alanlarda kendini olumsuz boyutlarda bazında göstermektedir. Karbon salınımının artması ve sera gazı etkisi ile Dünya İklim değişikliğinin tehdidi altına girmiştir. Karbon yaşamın temel elementlerinden birisidir. Ancak insan ihtiyaçları ve tüketimlerine bağlı olarak atmosferdeki CO₂ miktarının giderek artması ozon tabakasının koruyucu etkisini azaltmakta ve beraberinde sıcaklık ile birlikte yağışlarda düzensizliklerin oluşmasına neden olmaktadır. 2050 yıllarına kadar karbon salınımının bu oranda devam etmesi Dünya'da ortalama sıcaklığın 1.5 - 4.5 °C'ye kadar artmasına ortam hazırlayacaktır (Ahrens, 1994). Yapılan araştırmalarda her on yılda bir sıcaklığın 0.1 °C artış göstereceğini ortaya koymaktadır (Anonymous 2001). Özellikle fosil yakıt tüketiminin artması sera gazı emisyonlarının %56'sını oluştururken orman alanların tahrip edilmesi de sera gazı artışında %17'lik bir artışa neden olmaktadır. Ancak yapılan son araştırmalarda CO₂ miktarının milyonda 402.9 ppm'e ulaşarak son 80 yılın en yüksek seviyesinde olduğunu ortaya konulmuştur.

Ülkemizdeki uzun yıllar yağış ortalaması 631 mm iken bu miktarda 2000 yılında %7 oranında bir azalış seyretmiş ve bu oran küresel ısınmaya bağlı olarak giderek artış eğilimi göstermiştir. Sıcaklığın artış eğiliminde olmasına paralel olarak yağışlarda gözlemlenen bu düşüşler su kaynakları ile ilgili daha büyük sorunlarına meydana gelmesine neden olacaktır (Türkeş, 1999).

Bu araştırmada Kuşadası ilçesinin 1970-2017 yılları arasında gözlemlenen uzun yıllık toplam ve maksimum aylık yağış değerleri ile maksimum, minimum ve ortalama sıcaklık değerlerinin yıllar bazındaki değişim seyirlerinin trend analizi ile değerlendirilmesi ve artış veya azalış eğilimlerinin ortaya konulması amacıyla yapılmıştır.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

2.1. Materyal

Araştırma alanı Türkiye'nin batısında yer alan Aydın ili sınırları içerisinde Kuşadası ilçesidir. Çalışmada Kuşadası ilçesinde Meteoroloji Genel Müdürlüğüne ait iklim gözlem istasyonunun 1970-2017 yılları arası uzun yıllık aylık toplam ve maksimum yağış, minimum, maksimum ve ortalama sıcaklık değerleri çalışmada materyal olarak kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan Kuşadası ilçesinin yeri ve konumu Şekil 2.1'de verilen harita üzerinde görülmektedir.

Şekil 2.1 Araştırma Alanının Yeri ve Konumu

2.2. Yöntem

Araştırmada Kuşadası ilçesindeki meteoroloji istasyonunun 1970-2017 yılları arasında gözlemlenen sıcaklık ve yağış değerlerinin aylık değişimleri kullanılmıştır (Anonymous 2018). Toplamda 576 ay analize tabi tutulmuş ve elde edilen değerler istatistiki olarak grafik ve çizelgeler bazında ortaya konulmuştur.

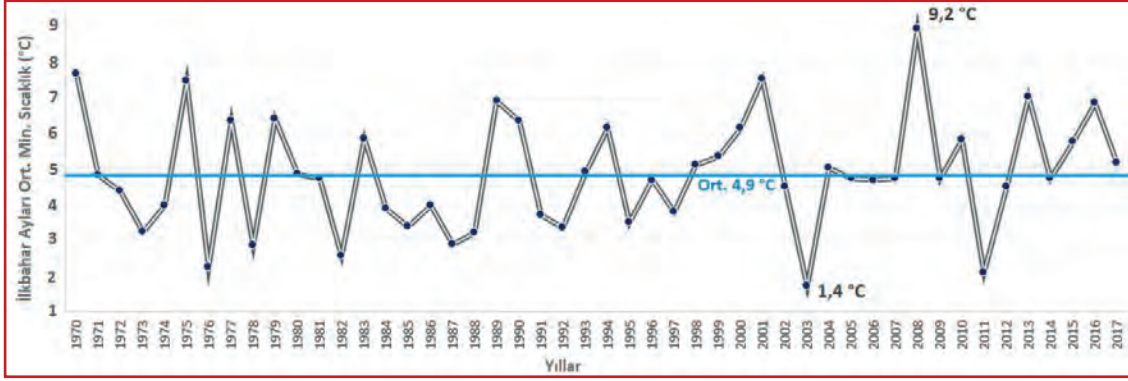
Çalışmada uzun yıllar toplam ve maksimum yağış, minimum, maksimum ve ortalama sıcaklık değişimleri trend analizine tabi tutulmuştur. Bu anlamda verilerin değerlendirilmesi için Mann Kendall ve Spearman'ın Rho Testi ve Sen'in Trend Eğimi metodu kapsamında değerlendirilmiş ve %95 güven seviyesi aralığında yapılmıştır (Mann 1945; Kendall 1975). Çalışmada "Trend Analysis for Windows" adında Mann-Kendall testi, Spearman'ın Rho testi, Mann- Kendall Mertebe Korelasyon testi ve Sen'in Trend Eğim metodunu verilere uygulayıp sonucu grafik ve metin olarak veren bir yazılım kullanılmıştır (Gümüş ve Yenigün 2006).

3. BULGULAR

Kuşadası ilçesine ait 1970-2017 yılları arasındaki uzun yıllar minimum, maksimum ve ortalama sıcaklık değerleri ile, maksimum ve toplam yağış değerlerine ilişkin yapılan trend analiz sonuçları aşağıda detaylı olarak sunulmuştur.

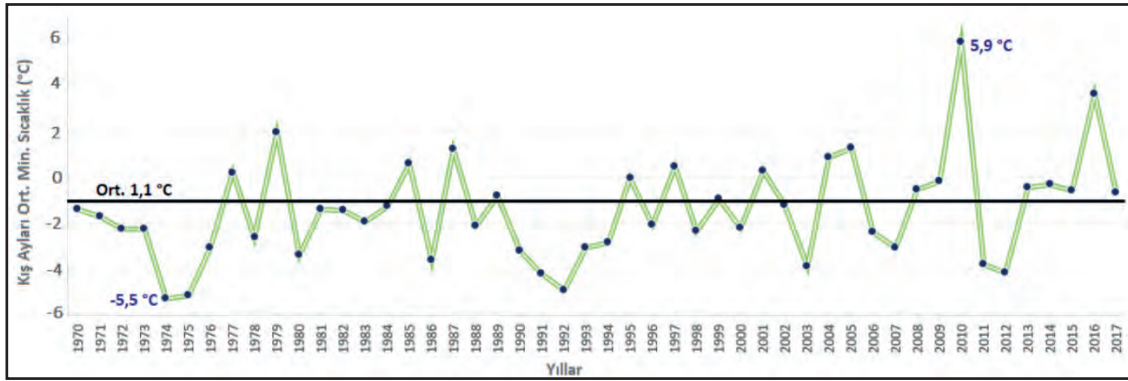
3.1. Uzun Yıllar Minimum Sıcaklık Değişimleri

Uzun yıllar bazında (1970-2017) analize tabi tutulan Kuşadası ilçesi minimum sıcaklık değerleri mevsimsel olarak (ilkbahar, sonbahar, yaz ve kış ayları) trend analizi ile değerlendirilmiştir. Uzun yıllar ilkbahar ayları ortalama minimum sıcaklık değerlerinin değişim seyri Şekil 3.1'de verilen grafik de detaylı olarak ortaya konulmuştur.

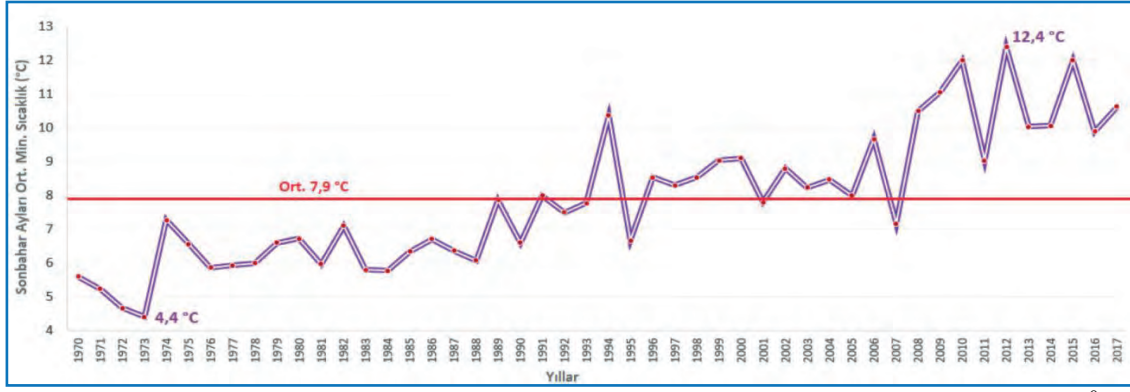
Şekil 3.1. Uzun Yıllar İlkbahar Ayları Ortalama Minimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Elde edilen veriler ışığında uzun yıllık ilkbahar ayları sıcaklık değerlerinin en düşük seyrettiği yıl 2003 yılı olup bu yılda 1.4 °C bir sıcaklık değişimi kaydedilmişken, 2008 yılında ise minimum sıcaklıkların en yüksek değeri olan 9.2 °C 'lik bir minimum sıcaklık değeri kaydedilmiştir. Uzun yıllık ilkbahar ayları minimum sıcaklık ortalamaları ise 4.9 °C olduğu belirlenmiştir. Kış aylarındaki uzun yıllık ortalama minimum sıcaklık değişimlerinin yıllar bazında dağılımı Şekil 3.2'de verilmiştir.

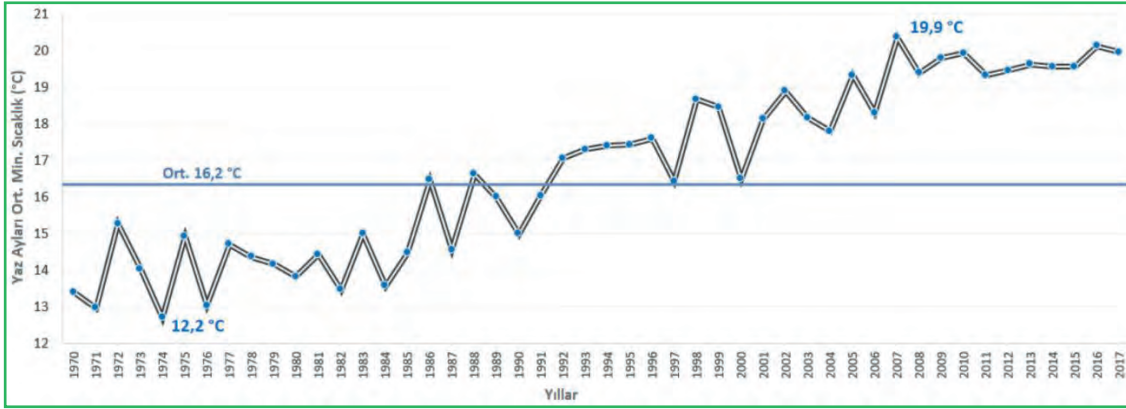
Şekil 3.2. Uzun Yıllar Kış Ayları Ortalama Minimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Uzun yıllar kış ayları minimum sıcaklık değerlerine bakıldığında en düşük gözlemlenen minimum sıcaklık değeri 1974 yılında -5.5 °C olarak kaydedilmişken en yüksek ölçülen minimum sıcaklık değeri ise 2010 yılında 5.9 °C olarak kayıt altına alınmıştır. Kış aylarındaki ortalama minimum sıcaklık değeri ise 1.1 °C olarak kayıtlara geçmiştir. Uzun yıllar sonbahar aylarında gözlemlenen ortalama minimum sıcaklık değerlerinin dağılımları ise Şekil 3.3'de verilen grafik üzerinde detaylı olarak sunulmuştur.

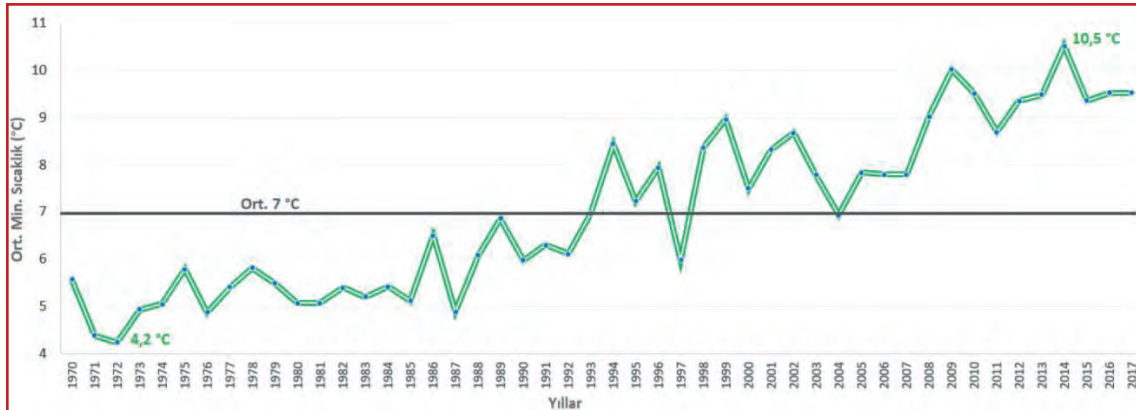
Şekil 3.3. Uzun Yıllar Sonbahar Ayları Ortalama Minimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Uzun yıllar sonbahar ayları minimum sıcaklıkların dağılımına bakıldığında en düşük minimum sıcaklık gözlemlenen yıl 1973 olup 4.4 °C sıcaklık kaydedilmiştir. En yüksek ise 2012 yılında 12.4 °C hissedilmiştir. Uzun yıllar sonbahar ayları ortalama minimum sıcaklık değeri ise 7.9 °C olarak kayıt altına alınmıştır. Uzun yıllar yaz aylarındaki ortalama minimum sıcaklık değerlerinin dağılımı ise Şekil 3.4’de sunulmuştur.

Şekil 3.4. Uzun Yıllar Yaz Ayları Ortalama Minimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Yaz aylarındaki uzun yıllar minimum sıcaklık değişimlerine bakıldığında 1975 yılında 12.2 °C en düşük, en yüksek ise 2007 yılında 19.9 °C olarak, uzun yıllar ortalaması ise 16.2 °C kaydedilmiştir. Uzun yıllar tüm mevsimlerin ortalaması olarak gözlemlenen minimum sıcaklıkların ortamları değerlerinin dağılımı Şekil 3.5’de verilmiştir.

Şekil 3.5. Uzun Yıllar Ortalama Minimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Uzun yıllar minimum sıcaklıkların ortalama değerlerine bakıldığında en düşük 1972 yılında 4.2 °C, en yüksek 2014 yılında 10.5 °C ve uzun yıllar minimum sıcaklık ortalaması ise 7 °C olarak gözlemlenmiştir. Çizelge 3.1.'de Uzun yıllar minimum sıcaklık değişimindeki trend analiz sonuçları verilmiştir.

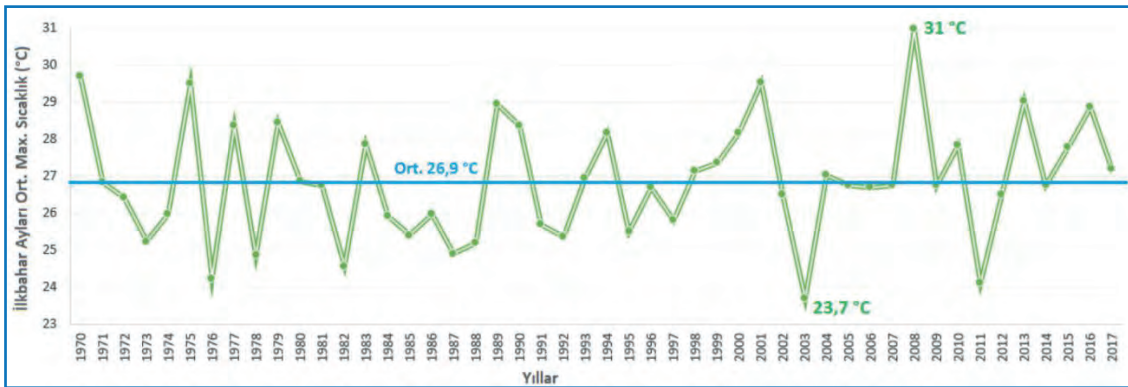
Çizelge 3.1. Uzun yıllar ortalama minimum sıcaklıkların trend analiz sonuçları

Parametre Veri Aralığı	Mevsimler	Mann-Kendall Testi	Spearman'in Rho Testi
Minimum Sıcaklık (1970-2017)	İlkbahar	Trend Var	Trend Var
	Kış	Trend Var	Trend Var
	Sonbahar	Trend Var	Trend Var
	Yaz	Trend Var	Trend Var
	Genel Ort.	Trend Var	Trend Var

Uzun yıllar bazında minimum sıcaklıklarına ilişkin yapılan trend analiz sonuçlarına göre Mann-Kendall ve Spearman'ın Rho Testlerine göre tüm mevsimlerde ve genel ortalama bazında trend olduğu ve minimum sıcaklık değerlerinin giderek arttığı sonucuna varılmıştır.

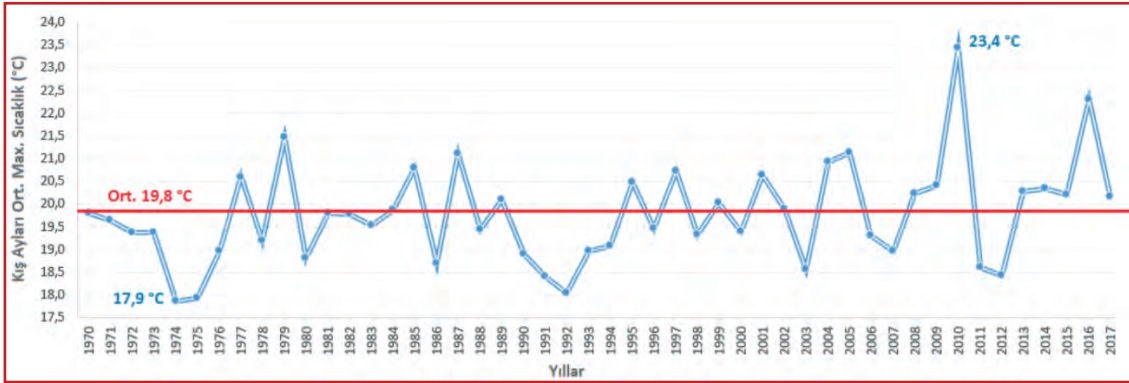
3.2. Uzun Yıllar Maksimum Sıcaklık Değişimleri

Uzun yıllar Maksimum sıcaklık değişimleri mevsimsel ve genel ortamlarda bazında trend analizine tabi tutulmuş ve elde edilen maksimum sıcaklık değişimlerinin dağılımları aşağıda sunulan grafiklerde detaylı olarak verilmiştir. Bu bağlamda uzun yıllar ilkbahar ayları ortalama maksimum sıcaklık değerlerinin dağılımları Şekil 3.6'da sunulmuştur.

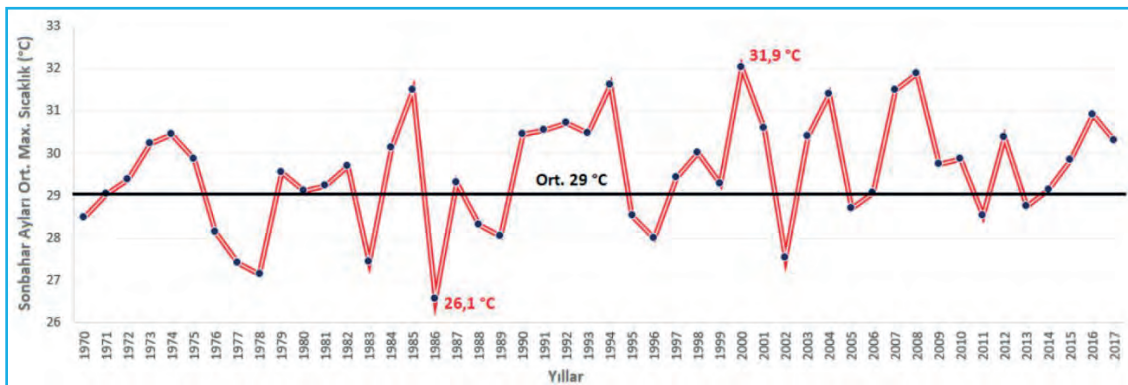
Şekil 3.6. Uzun Yıllar İlkbahar Ayları Ortalama Maksimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Uzun yıllar ilkbahar ayları ortalama maksimum sıcaklık değişimlerine bakıldığında en yüksek maksimum sıcaklık 2008 yılında 31⁰C, en düşük sıcaklık 2003 yılında 23.7⁰C ilkbahar ayları maksimum sıcaklık ortalaması ise 26.9⁰C kaydedilmiştir. Uzun yıllar kış ayları ortalama maksimum sıcaklık değerlerinin dağılımı Şekil 3.7’de verilmiştir.

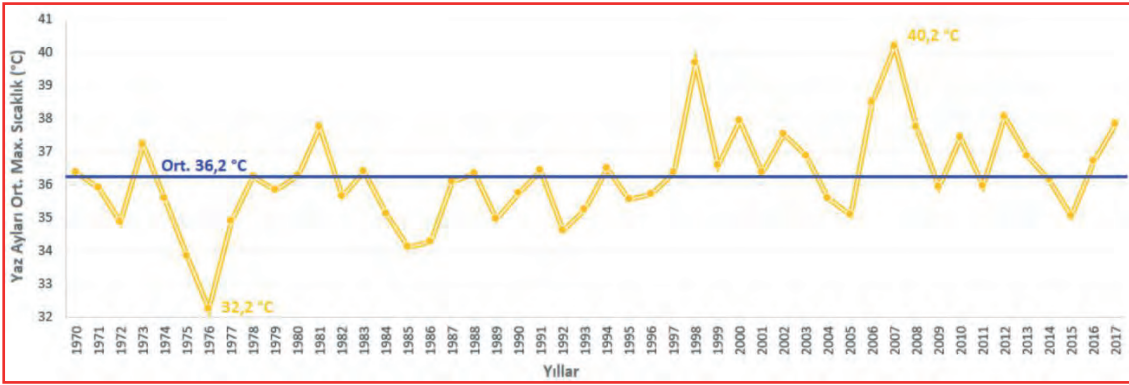
Şekil 3.7. Uzun Yıllar Kış Ayları Ortalama Maksimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Uzun yıllar bazında kış ayları ortalama sıcaklık değişimlerine bakıldığında en düşük 1974 yılında 17.9⁰C, en yüksek ise 2010 yılında 23.4⁰C ve ortalama olarak ise 19.8⁰C gözlemlenmiştir. Sonbahar aylarındaki ortalama maksimum sıcaklık değerlerinin uzun yıllar bazında dağılımı Şekil 3.8’de verilmiştir.

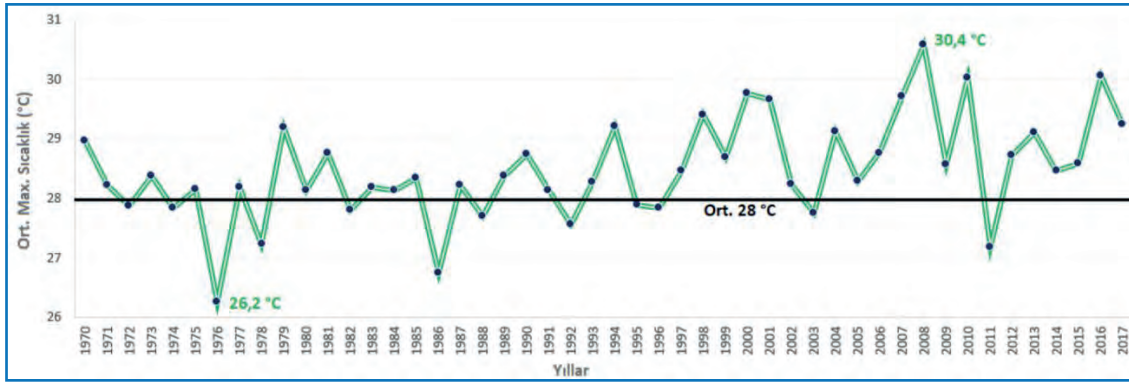
Şekil 3.8. Uzun Yıllar Sonbahar Ayları Ortalama Maksimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Sonbahar aylarındaki ortalama maksimum sıcaklık dağılımlarına bakıldığında en yüksek 2000 yılında 31.9⁰C, en düşük 1986 yılında 26.1⁰C ve ortalama maksimum sıcaklık değeri ise 29⁰C gözlemlenmiştir. Yaz aylarındaki ortalama maksimum sıcaklık dağılımları Şekil 3.9’da verilmiştir.

Şekil 3.9. Uzun Yıllar Yaz Ayları Ortalama Maksimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Yaz ayları ortalama maksimum sıcaklık değişimlerinde en yüksek 2007 yılında 40.2 °C, en düşük 1976 yılında 32.2 °C ve ortalama ise 36.2 °C olarak gözlemlenmiştir. Uzun yıllar maksimum sıcaklıkların ortalama değerlerinin değişimi Şekil 3.10'da verilmiştir.

Şekil 3.10. Uzun Yıllar Ortalama Maksimum Sıcaklık Değişimleri (°C)

Uzun yıllar bazında tüm mevsimler dikkate alınarak yapılan analizler sonucunda maksimum sıcaklıklarının ortalaması olarak 2008 yılında en yüksek 30.4 °C, en düşük 1976 yılında 26.2 °C ve maksimum sıcaklıkların ortalaması 28 °C kaydedilmiştir. Çizelge 3.2.'de uzun yıllar ortalama maksimum sıcaklık değişimindeki trend analiz sonuçları verilmiştir.

Çizelge 3.2. Uzun yıllar ortalama maksimum sıcaklıkların trend analiz sonuçları

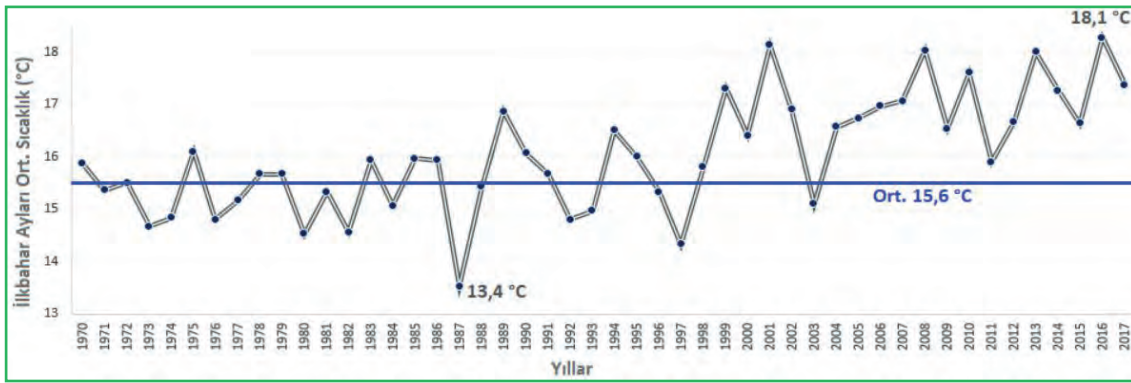
Parametre Veri Aralığı	Mevsimler	Mann-Kendall Testi	Spearman'in Rho Testi
Maksimum Sıcaklık (1970-2017)	İlkbahar	Trend Yok	Trend Yok
	Kış	Trend Var	Trend Yok
	Sonbahar	Trend Var	Trend Yok
	Yaz	Trend Var	Trend Var
	Genel Ort.	Trend Var	Trend Var

Maksimum sıcaklıkların uzun yıllar bazında değişim durumlarına ilişkin yapılan trend analiz sonuçlarına göre Mann-Kendall testinde ilkbahar mevsimlerindeki maksimum sıcaklık değişimlerinde anlamlı bir terendin olmadığı diğer tüm mevsimlerde ve genel ortalamada ise anlamlı bir trendin olduğu görülmüştür. Sperman'ın Rho test sonuçlarına göre sadece yaz mevsimlerinde ve genel ortalama değerlerinde anlamlı bir trendin olduğu sonucuna varılmıştır.

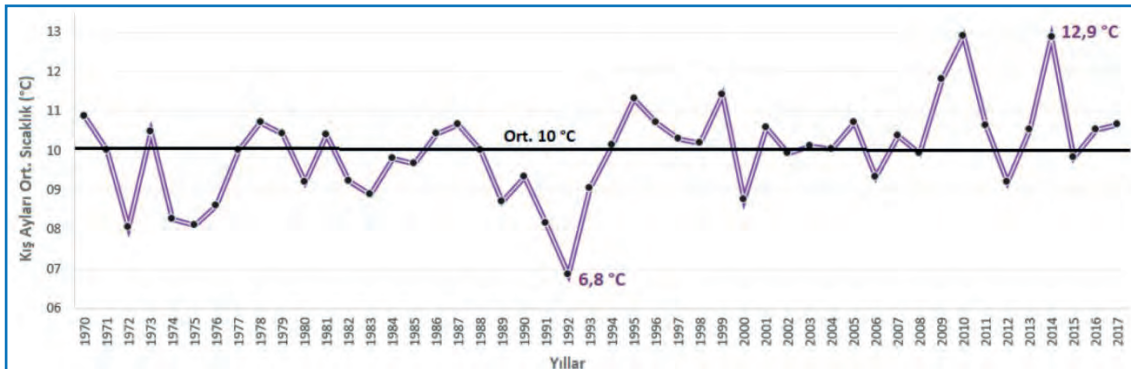
3.3. Uzun Yıllar Ortalama Sıcaklık Değişimleri

Uzun yıllar bazında ortalama sıcaklık değerleri mevsimsel bazda değerlendirilmiş ve elde edilen analiz sonuçları aşağıda verilen grafikler dahilinde detaylı olarak sunulmuştur. Uzun yıllar bazında ilkbahar ayları ortalama sıcaklık dağılımları Şekil 3.11'de verilmiştir.

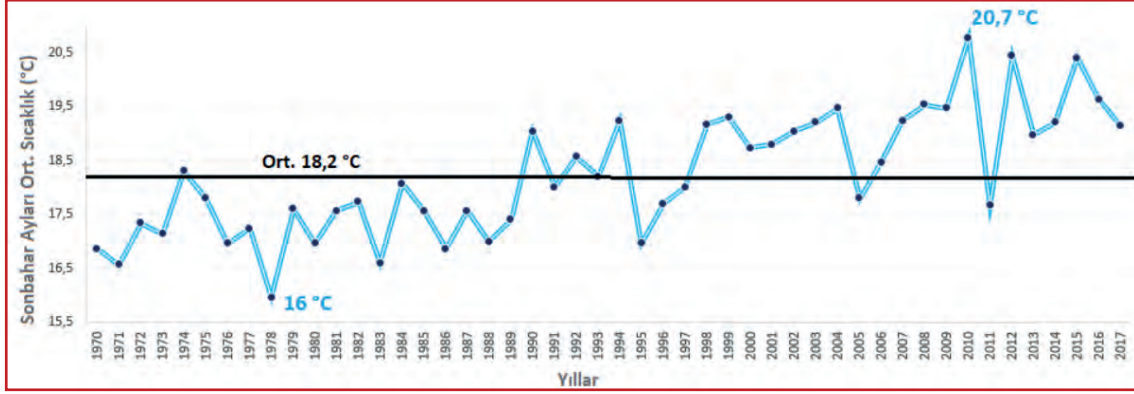
Şekil 3.11. Uzun Yıllar İlkbahar Ayları Ortalama Sıcaklık Değişimleri (°C)

İlkbahar ayları ortalama sıcaklık değerlerinin uzun yıllar bazındaki değişim seyrine bakıldığında en düşük ortalama sıcaklık değeri 13.4 °C ile 1987 yılında, en yüksek ortalama sıcaklık 18.1°C ile 2016 yılında, ortalama sıcaklıkların genel ortalaması ise uzun yıllar bazında 15.6 °C olarak kaydedilmiştir. Kış ayları ortalama sıcaklık değerleri ise Şekil 3.12'de detaylı olarak verilmiştir.

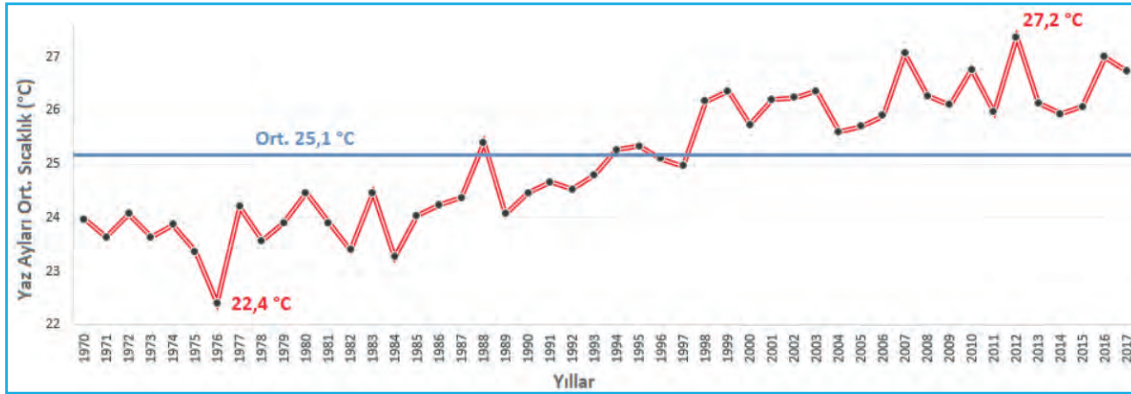
Şekil 3.12. Uzun Yıllar Kış Ayları Ortalama Sıcaklık Değişimleri (°C)

Kış ayları ortalama sıcaklık değerlerinde en düşük değer 1992 yılında 6.8 °C, en yüksek 2014 yılında 12.9 °C ve kış ayları genel ortalama ise 10 °C olarak gözlemlenmiştir. Sonbahar aylarındaki ortalama sıcaklık değişimleri Şekil 3.13’de detaylı olarak sunulmuştur.

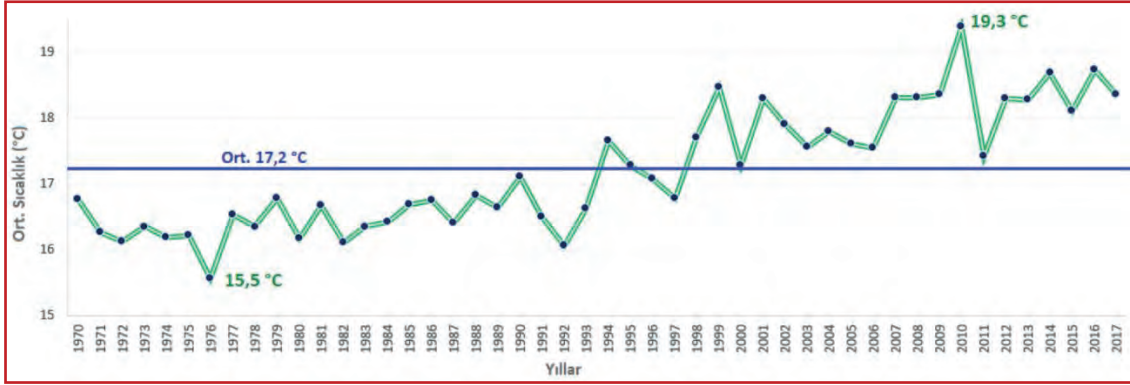
Şekil 3.13. Uzun Yıllar Sonbahar Ayları Ortalama Sıcaklık Değişimleri (°C)

Sonbahar ayları uzun yıllık ortalama sıcaklık olarak en düşük değer 16 °C ile 1978 yılında, en yüksek ortalama sıcaklık değeri 20.7 °C ile 2010 yılında ve sonbahar ayları genel ortalaması ise 18.2 °C olarak kayıt altına alınmıştır. Yaz ayları ortalama sıcaklık dağılımlarının uzun yıllar bazındaki dağılımı Şekil 3.14’de sunulmuştur.

Şekil 3.14. Uzun Yıllar Yaz Ayları Ortalama Sıcaklık Değişimleri (°C)

Uzun yıllar yaz ayları ortalama sıcaklık dağılımlarına bakıldığında 1998 yılından itibaren ortalamanın üzerinde bir artış görülmektedir. En yüksek görülen değer 27.2 °C ile 2012 yılında, en düşük değer 1976 yılında 22.4 °C olarak ve genel ortalama ise 25.1°C kaydedilmiştir. Uzun yıllar tüm mevsimler bazında ortalama sıcaklık değişimlerinin dağılımları Şekil 3.15’de verilmiştir.

Şekil 3.15. Uzun Yıllar Ortalama Sıcaklık Değişimleri (°C)

Uzun yıllar tüm aylar bazında genel ortalama sıcaklık dağılımlarına bakıldığında en yüksek ortalama sıcaklık değeri 19.3 °C ile 2010 yılında, en düşük ortalama sıcaklık değeri 15.5 °C ile 1976 yılında tüm aylar bazındaki genel ortalama ise 17.2 °C olarak görülmüştür. Ortalama sıcaklık değerlerinin uzun yıllar bazındaki trend analiz sonuçları Çizelge 3.3’de sunulmuştur.

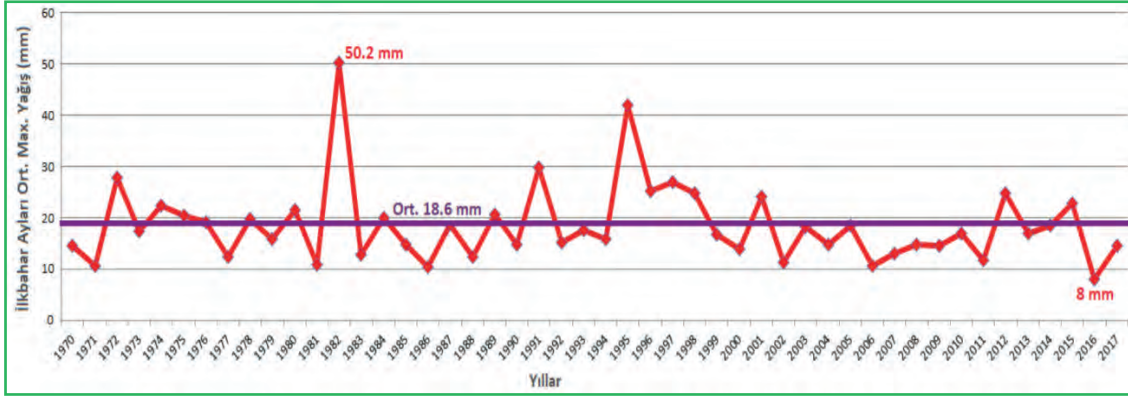
Çizelge 3.3. Uzun yıllar ortalama sıcaklık değerlerinin trend analiz sonuçları

Parametre Veri Aralığı	Mevsimler	Mann-Kendall Testi	Spearman'in Rho Testi
Ortalama Sıcaklık (1970-2017)	İlkbahar	Trend Var	Trend Var
	Kış	Trend Var	Trend Var
	Sonbahar	Trend Var	Trend Var
	Yaz	Trend Var	Trend Var
	Genel Ort.	Trend Var	Trend Var

Uzun yıllar ortalama sıcaklık değerlerinin trend analiz sonuçlarına bakıldığında uygulana her iki test içinde tüm mevsimler ve genel ortalama bazında artan bir trendin olduğu ve ortalama sıcaklık değerlerinin uzun yıllar bazında giderek artış eğiliminde olduğu sonucunu göstermektedir.

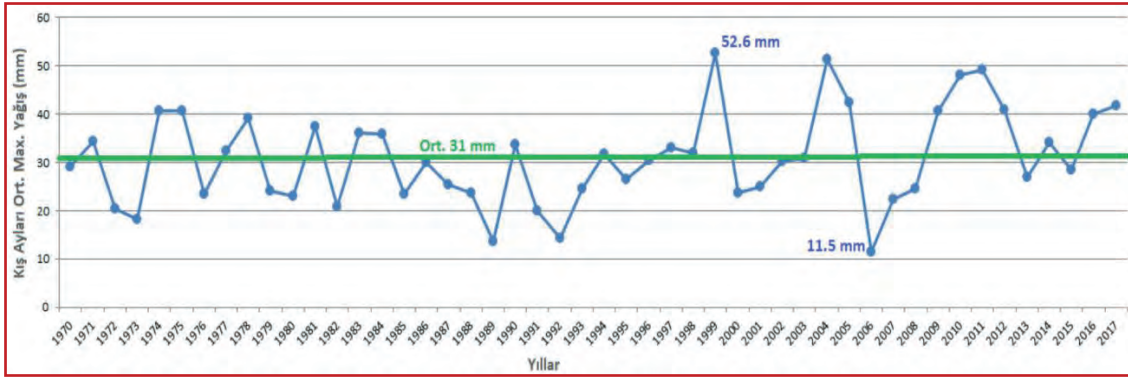
3.3. Uzun Yıllar Maksimum Yağış Değişimleri

Uzun yıllar maksimum yağış değişimleri mevsimler bazında ve genel ortalama olarak değerlendirilmiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda sunulan grafikler dahilinde değerlendirilmiştir. Uzun yıllar bazında gözlemlene ilkbahar ayları ortalama maksimum yağış değerleri Şekil 3.16’da verilmiştir.

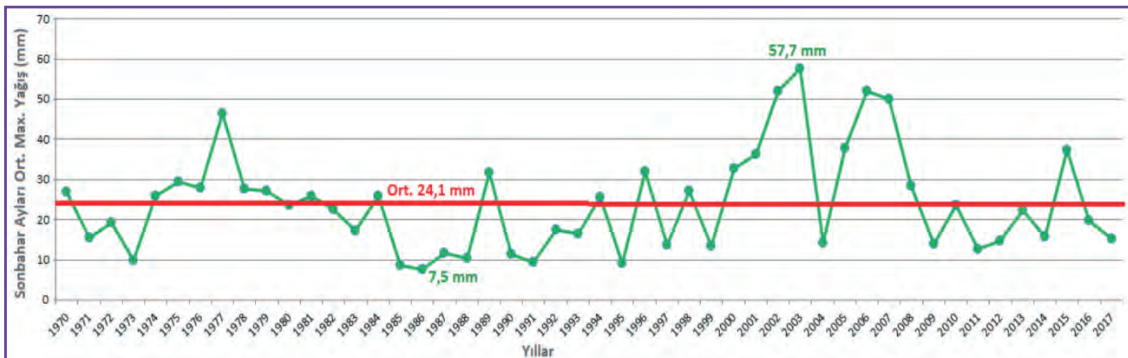
Şekil 3.16. Uzun Yıllar İlkbahar Ayları Maksimum Yağış Değişimleri (mm)

İlkbahar ayları maksimum sıcaklık değişimleri uzun yıllar bazında en yüksek olarak 1982 yılında 50.2 mm, en düşük olarak 2017 yılında 8 mm ve genel ortalama olarak ise 18.6 mm maksimum yağış değeri olduğu görülmüştür. Kış aylarının maksimum sıcaklık değişimleri ise Şekil 3.17’de verilmiştir.

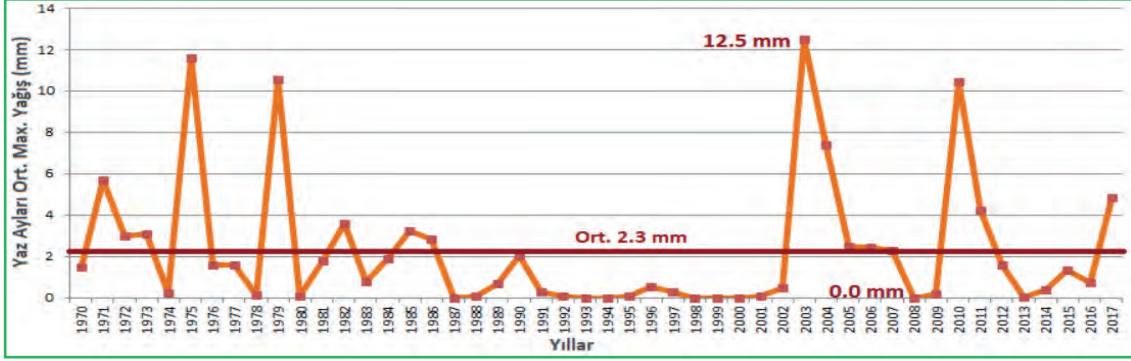
Şekil 3.17. Uzun Yıllar Kış Ayları Maksimum Yağış Değişimleri (mm)

Uzun yıllar kış ayları ortalama maksimum yağış değerlerinin en yüksek olarak gözlemlendiği yıl 2000 yılı olup 52.6 mm olarak kaydedilmiş, en düşük değer ise 2007 yılında 11.5 mm ve genel ortalama olarak ise 31 mm maksimum yağış değeri gözlemlenmiştir. Sonbahar ayları maksimum yağış dağılımlarının uzun yıllar değişimi Şekil 3.18’de verilmiştir.

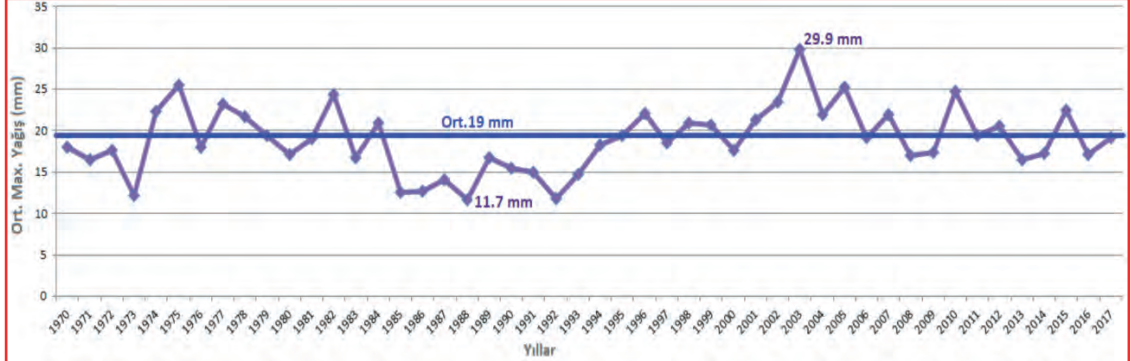
Şekil 3.18. Uzun Yıllar Sonbahar Ayları Maksimum Yağış Değişimleri (mm)

En yüksek maksimum yağış değeri 2003 yılında 57.7 mm en düşük maksimum yağış değeri 7.5 mm ile 1988 yılında genel ortalama ise 24.1 mm gözlemlenmiştir. Uzun yıllar yaz ayları ortalama maksimum yağış değişimlerinin dağılımı Şekil 3.19'da sunulmuştur.

Şekil 3.19. Uzun Yıllar Yaz Ayları Maksimum Yağış Değişimleri (mm)

Yaz ayları ortalama maksimum yağış değişimlerine bakıldığında en yüksek 2004 yılında 12.5 mm, en düşük ise hiç yağışın gözlemlenmediği birçok yılda kaydedilmiş olup genel ortalama olarak 2.3 mm ölçülmüştür. Ortalama maksimum yağışların uzun yıllar bazındaki değişim seyri Şekil 3.20'de verilmiştir.

Şekil 3.20. Uzun Yıllar Ortalama Maksimum Yağış Değişimleri (mm)

Maksimum yağışların ortalama değerlerine bakıldığında 1989 yılında 11.7 mm ile en düşük değer, 2004 yılında 29.9 mm ile en yüksek değer kaydedilmişken gözlemlenen maksimum yağış değerlerinin ortalaması ise 19 mm olarak görülmüştür. Uzun yıllar maksimum yağış değerlerinin trend analiz sonuçları Çizelge 3.4'de verilmiştir.

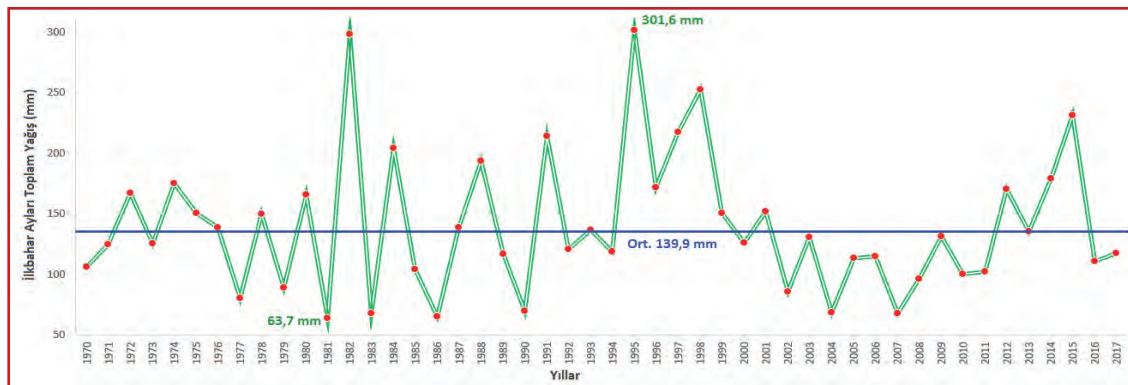
Çizelge 3.4. Uzun yıllar maksimum yağış değerlerinin trend analiz sonuçları

Parametre Veri Aralığı	Mevsimler	Mann-Kendall Testi	Spearman'in Rho Testi
Maksimum Yağış (1970-2017)	İlkbahar	Trend Yok	Trend Yok
	Kış	Trend Var	Trend Var
	Sonbahar	Trend Yok	Trend Yok
	Yaz	Trend Yok	Trend Yok
	Genel Ort.	Trend Yok	Trend Yok

Maksimum yağış değerlerinin trend analiz sonuçlarına göre her iki test için sadece kış aylarındaki maksimum yağış değerlerinde anlamlı bir trend olduğu diğer mevsimlerdeki aylarda ve genel ortalama itibarıyla anlamlı bir trendin olmadığı görülmüştür.

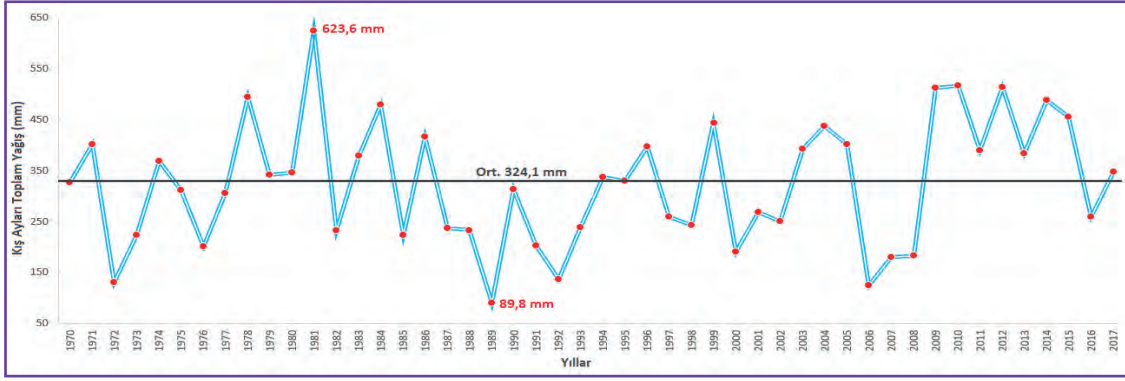
3.4. Uzun Yıllar Toplam Yağış Değişimleri

Uzun yıllar bazında toplam yağış değerleri mevsimler ve genel ortalama seyrinde analize tabi tutulmuş ve elde edilen sonuçlar ışığında yapılan tüm değerlendirmeler grafiksel olarak ortaya konulmuştur. Bu anlamda uzun yıllar ilkbahar ayları ortalama toplam yağış değerlerinin dağılımı Şekil 3.21’de detaylı olarak gösterilmiştir.

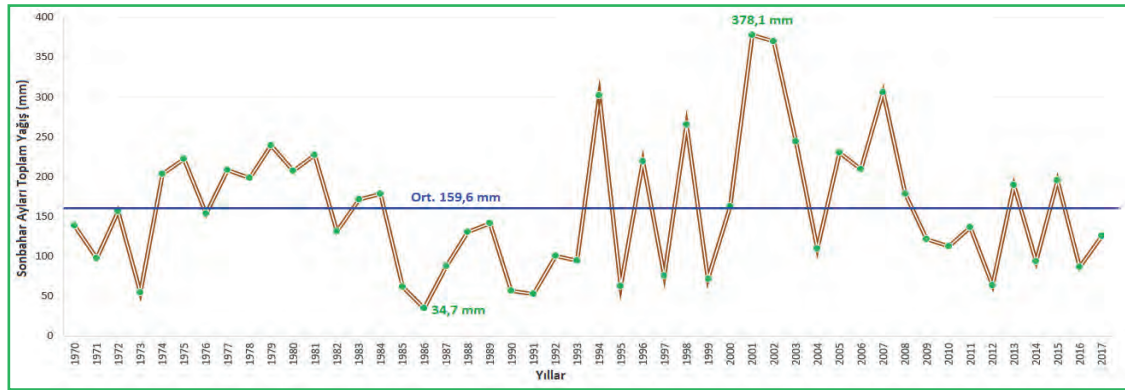
Şekil 3.21. Uzun Yıllar İlkbahar Ayları Toplam Yağış Değişimleri (mm)

İlkbahar ayları toplam yağış değerleri bazında en yüksek toplam yağış değeri 300.1 mm ile 1995 yılında, en düşük 63.7 mm ile 1981 yılında genel ortalama olarak 139.9 mm toplam yağış değerleri ortalaması görülmüştür. Şekil 3.22’de uzun yıllar bazında gözlemlenen kış ayları toplam yağış değişimlerinin dağılımları verilmiştir.

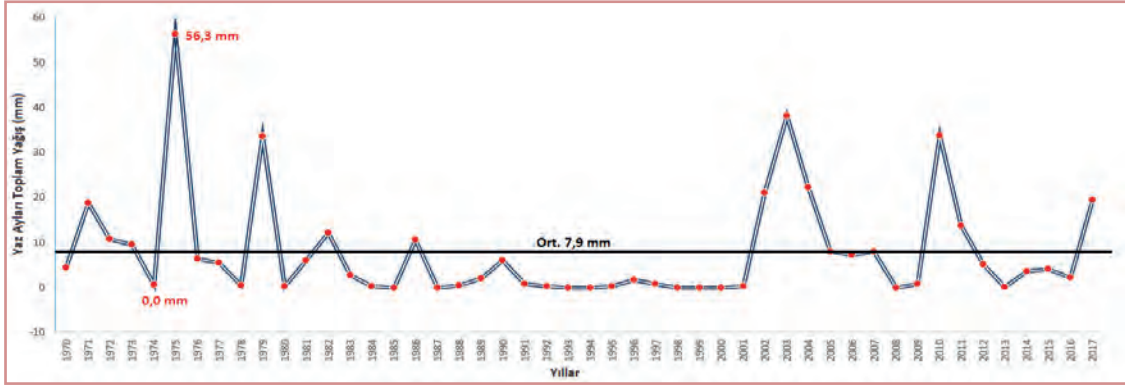
Şekil 3.22. Uzun Yıllar Kış Ayları Toplam Yağış Değişimleri (mm)

Kış ayları toplam yağış değişimleri incelendiğinde en düşük toplam yağış değeri 89.8 mm ile 1989 yılında, en yüksek toplam yağış değeri 623.6 mm ile 1981 yılında, uzun yıllar ortalaması ise 324.1 mm kaydedilmiştir. Sonbahar ayları toplam yağış değerlerinin dağılımı ise Şekil 3.23’de verilmiştir.

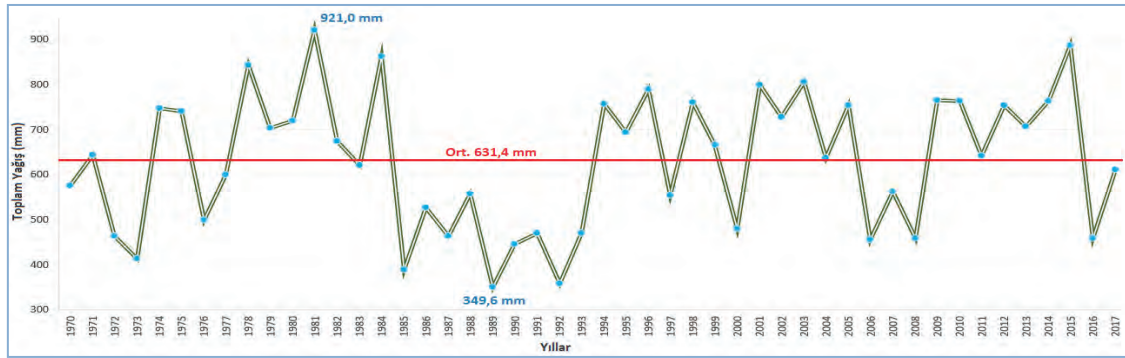
Şekil 3.23. Uzun Yıllar Sonbahar Ayları Toplam Yağış Değişimleri (mm)

Uzun yıllar sonbahar ayları toplam yağış dağılımlarına bakıldığında en yüksek toplam yağış değeri 378.1 mm ile 2001 yılında, en düşük toplam yağış değeri 34.7 mm ile 1986 yılında görülmüştür. Genel ortalama olarak sonbahar ayları toplam yağış değeri ise 159.6 mm olarak gözlemlenmiştir. Yaz ayları toplam yağış değişimleri Şekil 3.24’de verilen grafik üzerinde görülmektedir.

Şekil 3.24. Uzun Yıllar Yaz Ayları Toplam Yağış Değişimleri (mm)

Yaz ayları toplam yağış değişimleri incelendiğinde en yüksek 1975 yılında 56.3 mm olarak kaydedilmişken, en düşük değer olarak ise bir çok yıl bazında hiç gözlemlenmediği görülmüştür. Yaz aylarında kaydedilen toplam yağış değerlerinin ortalaması ise 7.6 mm olarak kayıt altına alınmıştır. Toplam yağış değerlerinin genel ortalamasının uzun yıllar bazındaki değişim seyri ise Şekil 3.25’de sunulmuştur.

Şekil 3.25. Uzun Yıllar Toplam Yağış Değişimleri (mm)

Uzun yıllar bazında toplam yağış değerlerinin dağılımına bakıldığında en yüksek toplam yağış değeri 921 mm ile 1981 yılında, en düşük toplam yağış ise 349.6 mm ile 1989 yılında, uzun yıllar ortalaması toplam yağış değeri ise 631.4 mm olarak Türkiye ortalamasının üzerinde gözlemlenmiştir. Uzun yıllar toplam yağış değerlerinin trend analiz sonuçları Çizelge 3.5’te sunulmuştur.

Çizelge 3.5. Uzun yıllar toplam yağış değerlerinin trend analiz sonuçları

Parametre Veri Aralığı	Mevsimler	Mann-Kendall Testi	Spearman'in Rho Testi
Toplam Yağış (1970-2017)	İlkbahar	Trend Yok	Trend Yok
	Kış	Trend Yok	Trend Yok
	Sonbahar	Trend Yok	Trend Yok
	Yaz	Trend Yok	Trend Yok
	Genel Ort.	Trend Yok	Trend Yok

Toplam yağış değerlerinin yıllar bazındaki değişim trendine bakıldığında iki test sonucuna göre tüm mevsimler bazında ve genel ortalama olarak anlamlı bir trendin olmadığı sonucuna varılmıştır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Uzun yıllar bazında (1970-2017) toplam ve maksimum yağış, minimum, maksimum ve ortalama sıcaklık değerlerinin aylar bazında toplamda 48 yıllık ve 576 ay bazında bir değerlendirmeye tabi tutulduğu bu çalışmada sıcaklık değerlerinde küresel ısınmaya bağlı olarak giderek artan bir eğilim görülmüşken buna karşın yağış değerlerinde bir artış ve azalış eğilimi kaydedilmemiştir. Sıcaklık değerlerine bakıldığında uzun yıllık minimum sıcaklık değerlerinin ortalamaları ilkbahar ayları için 4.9 °C, kış ayları ortalaması 1.1 °C, sonbahar ayları ortalaması 7.9 °C, Yaz ayları ortalaması 16.2 ve genel ortalaması ise 7 °C olarak belirlenmiştir. Maksimum sıcaklık değerlerinin uzun yıllık ortalamaları ilkbahar ayları için 26.9 °C, kış ayları ortalaması 19.8 °C, sonbahar ayları ortalaması 29 °C, Yaz ayları ortalaması 36.2 °C ve genel ortalaması ise 28 °C olarak belirlenmiştir. Uzun yıllar ortalama sıcaklıkların ilkbahar ayları ortalaması 15.6 °C, Kış ayları ortalaması 10 °C, Sonbahar ayları ortalaması 18.2 °C, yaz ayları ortalaması 25.1 °C, genel ortalaması ise 17.2 olarak gözlemlenmiştir. Yağış değerlerine bakıldığında uzun yıllık maksimum yağış ortalamaları ilkbahar ayları için 18.6 mm, kış ayları ortalaması 31 mm, sonbahar ayları ortalaması 24.1 mm, Yaz ayları ortalaması 2.3 mm ve genel ortalaması ise 19 mm olarak belirlenmiştir. Toplam yağış değerlerinin uzun yıllar bazındaki değişimleri ilkbahar aylarında 139.9mm, kış aylarında 324.1 mm, sonbahar aylarında 159.6 mm, yaz aylarında 7.9 mm ve uzun yıllar ortalama toplam yağış değerleri ise 631.4 mm olarak kaydedilmiştir. Maksimum ve minimum sıcaklık değişimlerinde tüm mevsimler bazında artan bir trend gözlemlenmişken Maksimum yağışlarda sadece kış aylarında artış eğilimi kaydedilmiş toplam yağış değerlerinin yıllar bazında dağılımında ise herhangi bir trend gözlemlenmemiştir.

Kuşadası ilçesinde uzun yıllar bazında sıcaklık ve yağış değişimlerinin küresel iklim değişikliğine bağlı olarak değerlendirilmesi kapsamında yürütülen bu çalışmada sıcaklıklarda artış eğilimi olduğu ancak yağışlarda herhangi bir değişimin olmadığı sonucuna varılmıştır. Canlılar için hayati derecede önem sahip olan yağışların sıcaklığın artmasına paralel olarak artış eğiliminde olmaması su kaynaklarının giderek tükenmesine, canlı yaşamının tehlikeye düşmesine ve tarımsal üretimde olumsuz verim kayıplarının oluşmasına neden olacaktır. Özellikle sera gazı etkisini minimize edecek önlemlerin tüm dünyada alınması gerektiği ve bunu tetikleyecek Karbon salınımlarının salınımların minimum seviyeye düşürülmesi için gerekli çalışmaların ve önlemlerin arttırılması küresel ısınmanın etkilerinin azaltmada önemli bir rol oynayacaktır.

KAYNAKLAR

Ahrens, D.C., Meteorology Today, An Introduction to Weather, Climate and The Environment, Fifth Edition, West Publishing Company, USA, 1994.

Anonymous 2001. The Scientific Basis Contribution of Working Group I to The Third Assessment Report of The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Cambridge University Press, Cambridge.

Anonymous 2018. Kuşadası İlçesi Meteoroloji İstasyonu 1970-2017 yılları arası yağış ve sıcaklık değerleri, Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Ankara.

Gümüş, V., Yenigün, K., 2006. Fırat Havzası Akımlarının Trend Analizi İle Değerlendirilmesi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa

Kendall M. G., 1975. Rank Correlation Methods. Charles Griffin, London, 135pMann H. B., 1945. Non-parametric Tests Against Trend. Econometrica, 13: 245- 259

Türkeş, M., Vulnerability of Turkey to Desertification with Respect to Precipitation Aridity Condition, Ankara, 1999.

KUŞADASI KENTSEL ALANINDA BIYOTOP HARİTALAMANIN ÖNEMİ

Sibel MANSUROĞLU*, Veysel DAĞ**

*Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,0242 310 2485,
smansur@akdeniz.edu.tr, 07070 Antalya.

**Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı,0242 310 6599,
veyseldag@akdeniz.edu.tr, 07070 Antalya.

ÖZET

Ülkemizde kent planlama çalışmalarının ekolojik boyutunun bulunmaması, kentlerin doğal özelliklerine zarar vermektedir. Kentlerin sürdürülebilir gelişimi açısından biyotop haritalaması çalışmaları önem taşımaktadır. Kuşadası, turizmde yaşanan gelişmelere paralel olarak nüfusun ve yapılaşmanın hızlı arttığı bir yerleşim alanıdır. Bu durum kentin hava, su ve toprak kaynakları ile birlikte, flora ve faunası olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmada, Kuşadası'nda ekolojik açıdan önem taşıyan biyotoplar (orman, maki, garig, akarsular, göl, su kaynakları ve bataklıklar, kayalıklar ve tarihsel kalıntılar, kumullar, tarım alanları, boş araziler ve yol kenarları) belirlenmiş, kent gelişiminin bunlar üzerindeki etkileri alan kullanımları temelinde ele alınmış ve biyotop haritalarının sürdürülebilir kentlerin planlanması açısından önemi peyzaj mimarlığı meslek disiplini açısından değerlendirilmiştir. Ekolojik açıdan önem taşıyan biyotoplar üzerine etkili olan alan kullanımının en önemlisi ise ikinci konut yerleşimleri olduğu saptanmıştır. Ekolojik verileri dikkate alan kent planlama çalışmalarında biyotop haritalarının kullanılması ile doğal kaynakların korunacağı ve geliştirileceği, böylece sürdürülebilir kentler yaratılabilecektir.

Anahtar kelimeler: Biyotop haritalama, Kentleşme, Kentsel alan, Kuşadası, Aydın.

IMPORTANCE OF BIOTOPE MAPPING IN KUŞADASI URBAN AREA

ABSTRACT

The lack of an ecological dimension of urban planning studies in Turkey, harms the natural characteristics of the cities. Biotope mapping are important for the sustainable development of cities. Depend on the tourism development population and urbanization are increased rapidly in Kuşadası. This affects flora and fauna adversely with the city's air, water and soil resources. In this study the ecological important biotopes (forest, maquis, garrique, river, lake, water resources and marshes, rocks and historical ruins, sand dunes, agricultural area, waste lands and road edges) of Kuşadası were determined. Urban development of Kuşadası has been evaluated in terms of planning of sustainable cities, on the basis of the use of space on these areas with the scope of landscape architecture. It has been determined that the most important use of the area, which is effective on ecologically important biotopes, is secondary settlement. By using biotope maps in urban planning studies that take ecological data into account, sustainable cities can be created so that natural resources can be preserved and improved.

Keywords: Biotope mapping, Urbanization, Urban area, Kuşadası, Aydın.

1. GİRİŞ

Kentleşme kişilerin arazi kullanımı, ulaşım, endüstriyel ve tarımsal üretim, tüketim ve sosyal faaliyet biçimlerini değiştirdiğinden doğal kaynakları olumsuz etkilemektedir. Verimli tarım alanları, ormanlar, deniz kıyıları ve akarsu kaynakları çevresinde yoğunlaşan plansız kentler, bu alanlarda ekolojik açıdan geri dönüşü zor kayıplara yol açmaktadır. Doğal kaynaklarımızın korunması ve özelliklerine uygun kullanılması açısından da önem taşıyan peyzaj planlamanın ülkemiz planlama sürecinde özellikle de kent planlamada yer bulması kaçınılmazdır. Nitekim taraf olduğu Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nde "Peyzajı, bölgesel ve şehir planlama politikalarına ve kültürel, çevresel, tarımsal, sosyal ve ekonomik politikalara ve aynı zamanda peyzaj üzerinde doğrudan veya dolaylı etkisi olabilecek diğer politikalara katmayı" yükümlenmeyi kabul ettiğimizden, peyzaj planlama yaklaşımının ilgili yasalar ile politikalara taşınması yasal zorunluluk haline gelmiştir. Kentlerin plansız gelişimleri tarım ve orman alanlarının işgal edilmesine, su kaynaklarının kirletilmesine ve tarihi dokunun zarar görmesine yol açmaktadır. Tüm bunların başlangıcında engellenmesi için kentlerdeki planlama çalışmalarında doğal yapıyı temel alan ve kent gelişimini buna göre yönlendiren bir yaklaşım gereklidir. Kısacası kent planlama çalışmalarında ekolojik veriler temel alınarak, doğal yapının korunması ve sürdürülebilir kullanımı öncelikli olmalıdır. Kent ekosisteminin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından önem taşıyan biyotop haritalaması çalışmaları, gelişmiş ülke kentlerinin planlama çalışmalarında yoğun olarak kullanılmaktadır. Ülkemiz kentlerinde ise bu yönde bir uygulama bulunmamakta ve akademik araştırmalardan daha ileriye gidememektedir. Örneğin, Köseoğlu (1983) Bornova/İzmir, Yılmaz (1986) Buca/İzmir, Atik (1997) Adana, Mansuroğlu ve ark. (2003) Antalya kentinde biyotop haritalama çalışmaları yapmışlar, ancak ne yazık ki bu haritalar kent planlama çalışmalarında etkili olamamıştır.

Biyotop, bir canlılar toplumunun, çevresinden oldukça kesin sınırlarla ayrılabilen homojen özellikteki yaşam mekanıdır. Biyotop haritalaması ise, yaşam mekanlarının belirlenmesi ve nitelenmesidir. Haritalama bir peyzajın bütünü içerisinde yapılabildiği gibi, belirli araziden yararlanma mekanlarıyla da sınırlı kalabilir (kent biyotop haritalaması, orman biyotop haritalaması gibi) (Çepel, 1995). Biyotoplar bitki ve hayvan türleri için bir yaşam ortamı oluştururken, bölgenin iklim ve su dengesinin sağlanmasında da önemli rol oynarlar (Yücel, 2001).

Kentler her ne kadar yoğun insan kullanımlarını içeren, doğal alanların olmadığı mekanlar olarak görülse de, kentlerdeki yapılaşmış ve yapılaşmamış alanlarda ekolojik açıdan değerli biyotoplar bulunmaktadır (Lofvenhaft ve ark., 2002). Kent peyzajının geliştirilmesi için kentte bulunan doğal alanlar sürekli araştırılmalı ve ekolojik bir bilgi ağı sistemi içerisinde korunmalıdır (Anonim, 1995). Antropojen etkiler kent ekosistemine zarar vermekte, kentlerdeki biyolojik çeşitlilik azalmakta, özellikle kentlerdeki doğal bitki türleri yok olmakta ya da yerlerini egzotik türlere bırakmaktadır. Kentlerde doğa koruma yalnızca nesli tükenmekte ya da tehdit altında olan türleri kapsamaz, aynı zamanda kentli halk için önem taşıyan hava, su ve toprak başta olmak üzere tüm abiyotik kaynakların sürdürülebilir kullanımını da sağlar.

Kentlerde doğa koruma, bakım ve geliştirme önlemlerini sistematik bir şekilde belirlemek ve hayata geçirmek için biyotop haritaları, en uygun ve gerekli araçlardır (Adam, 1988). Gelişmiş ülkelerde kabul gören biyotop haritalaması çalışmaları, toplumun doğal çevre içerisinde yaşama isteği ile doğal sistem öğelerinin korunması yanında bilimsel araştırmalara olanak sağlamaktadır (Köseoğlu, 1983).

Biyotopların korunması kent ekosistemini olumlu etkilemekte, kent insanının psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan yaşam kalitesini arttırmaktadır. Tüm bunların farkına varılması sonucu, 1970’li yıllarda gelişmiş ülke kentlerinde biyotop haritalama çalışmaları başlatılmış, birçok kentte ve eyalette uygulanmıştır (Anonim, 1995; Anonim, 2002a; Anonim, 2002b; Anonim, 2002c; Zizka ve ark., 2002; Gyllin, 2002).

Kuşadası’nda doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımının, mevcut durumun belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması ile sağlanabileceği yaklaşımla, bu çalışmada, Kuşadası kent sınırları içerisinde, ekolojik açıdan önem taşıyan biyotoplar (orman, maki, garig, akarsular, göl, su kaynakları ve bataklıklar, kayalıklar ve tarihsel kalıntılar, kumullar, tarım alanları, boş araziler ve yol kenarları) belirlenmiş, kent gelişiminin bunlar üzerindeki etkileri alan kullanımları temelinde ele alınmış ve biyotop haritalarının sürdürülebilir kentlerin planlanması açısından önemi peyzaj mimarlığı meslek disiplini açısından değerlendirilmiştir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Kent planlamada biyotop haritalamanın önemini ortaya konulduğu bu çalışma, Kuşadası ilçe sınırları içerisinde ve iki ana aşamada yürütülmüştür. Doğal yapının ayrıntılı incelenmesi temeline dayanan araştırma, konuyla ilgili yapılmış çalışmaların incelenmesi, Kuşadası’nın doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan değerlendirilmesi, ekolojik açıdan önemli biyotop tiplerinin tanımlanması ve kentsel alanda haritalanması, kentsel gelişimin biyotoplar üzerindeki etkilerinin belirlenmesi aşamalarından oluşmaktadır.

Araştırmanın ilk aşamasında konu ile ilgili çalışmalar incelenerek, kentin doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik özellikleri hakkında bilgiler özetlenmiştir. Türkiye’ye özgü ya da yerleşmiş yabancılar olan bitki türlerini ve yaşam ortamlarını belirlemeye yönelik en kapsamlı çalışma olan, editörlüğünü P. H. Davis’in yaptığı “Flora of Turkey and the East Aegean Islands” isimli ve ek ciltlerle 11 ciltten oluşan eser bu çalışmanın temel materyalini oluşturmuştur. Eser 1965-1985 yılları arasındaki yirmi yıllık sürede 9 cilt olarak yayınlanmıştır (Davis, 1965-1985). Ciltlerin yayınlanmasından sonra ortaya çıkan yeni bulguların da eklenmesiyle 1988 yılında 10. cilt Davis ve ark. (1988), 2000 yılında ise 11. cilt Güner ve ark. (2000) tarafından ek ciltler olarak yayınlanmıştır. Kuşadası, P. H. Davis’in eserinde verdiği grid kareleme sistemine göre C1 karesi içerisinde yer almaktadır. Araştırmanın ikinci aşamasında sözü edilen çalışmanın tüm ciltleri ayrıntılı olarak taranmış, Kuşadası’nda bulunan doğal bitki türleri yaşam ortamları ile birlikte listelenmiştir. Bu listeden yola çıkılarak ekolojik açıdan önemli biyotopları temsil eden bitki türleri sınıflandırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü aşamasında Google Earth (2017) görüntüleri kullanılarak Kuşadası kent merkezi ve çevresinde ekolojik açıdan önemli biyotopların varlığı araştırılmıştır. Bu aşamada iki farklı yönde değerlendirmeler yapılmıştır. İlk değerlendirme Kuşadası kent merkezinde örnek olarak belirlenen bir alanda, kentsel gelişime rağmen yukarıda belirlenen biyotopların varlığını ortaya koyma yönündedir. Örnek alan doğusunda Selçuk-Kuşadası yolu (Turgut Özal ve Süleyman Demirel Bulvarları), kuzeyinde Bayraklıdede (Kuşadası Devlet Hastanesi Kavşağı), güneyinde Süleyman Demirel Bulvarı’nın Hüseyin Can Caddesi ile birleştiği Kavşak, batısı ise Ege Denizi olacak şekilde belirlenmiştir (Şekil 1). Böylece yoğun kentleşmenin olduğu bir alanda olan kayıpların belirlenmesi ve kalan değerlerin korunması konusunda yapılabileceklerin değerlendirilmesi üzerinde durulmuştur. İkinci değerlendirmede ise Kuşadası kenti genelinde ekolojik açıdan önemli biyotopların sorunları ortaya konulmuştur.

Son aşamada ise elde edilen veriler ışığında belirlenen kentsel gelişimin biyotoplar üzerindeki etkileri değerlendirilmiş ve biyotopların korunması yönünde alınması gereken önlemler üzerinde durulmuştur.

Şekil 1. Çalışma alanının konumu.

3. BULGULAR

3.1 Kuşadası'nın Özellikleri

Kentlerimizin plansız gelişmesi ve yapılan planların politik olarak yönlendirilmesi sonucu kent merkezleri ve çevrelerinin doğal özellikleri kaybolmaktadır. Önemli turizm kentlerimizden olan Kuşadası'nda son yıllarda aldığı göç ile nüfusun hızla artması, yazlık konut yapılaşmasının özellikle kent çevresine doğru yayılması, yapılaşmış alanlarda açık ve yeşil alanların azalması, koruma alanlarının farklı kullanımların baskısı altında olması gibi nedenlerle kentin hava, su ve toprak kaynakları ile flora ve faunasının olumsuz olarak etkilendiği düşünülmektedir.

Ege Bölgesi'nin Asıl Ege Bölümü'nde yer alan Kuşadası, 1954 yılına kadar İzmir'e bağlı bir ilçe olup, bu tarihten sonra Aydın'a bağlanmıştır. Kuşadası, yer şekilleri, iklim, doğal bitki örtüsü, nüfus ve ekonomik faaliyetler yönünden bulunduğu bölgenin ve bölümün özelliklerini yansıtmaktadır. İlçede, genel olarak toplu yerleşmeler bulunmakta, sürekli yerleşmeler şehir, kasaba ve mahallelerden oluşmaktadır. Yakın bir zamana kadar alanda bulunan geçici yerleşmeler, tarımsal faaliyetlerin önemini yitirmesiyle ortadan kalkmıştır. Mevcut turizm potansiyelinin kullanılması ile yakın bir

zamana kadar ekonomisi tarıma dayanan ilçede, turizm tarımın yerini almış ve ülkemizin sayılı turizm merkezlerinden biri haline gelmiştir (Dinçay, 1998).

1965 yılında 7.388 kişi olan Kuşadası kent nüfusunun, 2000'de 47.661 kişi, 2010'da 64.359 kişi ve 2016'da ise 106.939 kişi olması ve 1965-2016 döneminde % 1.500 gibi artış yaşanması yanında yaz aylarında artan insan yoğunluğu bu etkinin düzeyini ortaya koymaktadır (TUİK, 2017).

Kuşadası, Batı Anadolu'da Ege kıyılarında, kuzeyde Doğanbeyli Burnu, güneyde ise Sisam Adası ile Dilek Yarımadası arasında büyük bir girinti oluşturan körfezin merkezindedir. Kuşadası'nın doğu ve güneydoğusunda Söke/Aydın, kuzeyinde Selçuk/İzmir, kuzeydoğusunda Germencik/Aydın ilçeleri, güneybatı ve batısında ise Ege Denizi bulunur. İlçe Bülbül Dağı (359 m.), Davutdağ (446 m.) ve Maden Dağı (640 m.) gibi yükseklikleri fazla olmayan dağlar ile çevrilmiştir (Öner, 2000). Bu topografya denizselliğin daha etkili olduğunun kanıtıdır. Sahile paralel dağ sırası ve etkili bir yükselti bulunmadığından, hava akımları kara içlerine girebilmektedir (Dinler, 2000).

Kuşadası insan yaşamı ve etkinlikleri için uygun koşullar sunan Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağışlıdır. Kuşadası'nda yıllık ortalama sıcaklık 16,6 °C'dir. Ortalama sıcaklığın en düşük olduğu ay 8,9 °C ile Ocak, en yüksek olduğu ay 25,3 °C ile Temmuz'dur. Bu rasat dönemi boyunca görülen ekstrem sıcaklıklar ise maksimum 41,6 °C (05.08.1998), minimum -10 °C'dir (03.01.1942). Yıl boyunca hakim rüzgar yönü kuzey ve güneydoğudur. Kış aylarında kuzey, yaz aylarında güneydoğudan esen rüzgârlar hakim iken, yıllık ortalama yağış miktarı 642,1 mm.'dir (Öner, 2000).

Kuşadası'nın Kent Florasını belirlemek amacıyla 2014-2015 yılları arasında Aydemir (2016) tarafından yapılan yüksek lisans tezinde 90 familya ve 363 cinse ait tür ve türaltı seviyede 611 taksonun var olduğu belirlenmiştir. Bu taksonların 235'i (% 38,46) Akdeniz, 89'u (% 14,56) Doğu Akdeniz, 2'si Batı Akdeniz, 26'sı (% 4,25) Avrupa-Sibirya ve 15'i (% 2,45) İran-Turan fitocoğrafik bölgesine aittir. Bunların 13 tanesi (*Liquidambar orientalis*, *Allium proponticum* subsp. *proponticum*, *Helichrysum heywoodianum*, *Onopordum boissierianum*, *Rhaponticoides mykalea*, *Campanula lyrata* subsp. *lyrata*, *Campanula tomentosa*, *Dianthus elegans* var. *cous*, *Gypsophila tubulosa*, *Cyclamen mirabile*, *Ranunculus isthmicus* subsp. *tenuifolius*, *Scrophularia floribunda*, *Verbascum pinardii*) endemiktir.

3.2. Kuşadasında Ekolojik Açıdan Önemli Biyotop Tiplerinin Sınıflandırılması

Davis (1985), Davis ve ark. (1988) ile Güner ve ark. (2000)'dan yararlanılarak oluşturulan Kuşadası'nda bulunan doğal bitki türleri listesi kullanılarak, ekolojik açıdan önemli biyotopları temsil eden bitki türleri sınıflandırılmış ve Çizelge 1'de sunulmuştur. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda Kuşadası kentsel gelişim alanındaki ekolojik açıdan önemli biyotoplar orman, maki, garig, akarsular, göl, su kaynakları ve bataklıklar, çayırlar, kayalıklar ve tarihsel kalıntılar, kumullar, tarım alanları ile yeşil alanlar ve mezarlıklar başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Çizelge 1. Ekolojik Açıdan Önemli Biyotoplar ve Karakteristik Bitki Türleri.

<p>Pinus brutia ormanı bitkileri <i>Myrtus communis</i> L. <i>Lathyrus cicera</i> L. <i>Heliychnysum orientale</i> L. <i>Styrax officinalis</i> L. <i>Anchusa undulata</i> L. <i>Teucrium lamiifolium</i> d'Urv. <i>Chrozophora tinctoria</i> L. <i>Gynandris sisyrrinchium</i> L. <i>Gladiolus anatolicus</i> Boiss. <i>Ophrys vernixia</i> Brot. <i>Andropogon distachyos</i> L. Orman bitkileri <i>Quercus pubescens</i> Willd. <i>Castanea sativa</i> Miller <i>Quercus pubescens</i> Willd. <i>Fraxinus ornus</i> L. <i>Centaurea solstitialls</i> L. <i>Scabiosa sicula</i> L. <i>Hedera helix</i> L. <i>Rhus coriaria</i> L. <i>Galium setaceum</i> Lam. Orman açıklığı bitkileri <i>Silene italica</i> L. <i>S. splendens</i> Boiss. <i>Crucianella latifolia</i> L. <i>Ophrys fascis</i> link in Schrader <i>O. iricolor</i> Desf. <i>O. ferrum-equinum</i> Desf. <i>Orchis papilionacea</i> L. <i>Merendera attica</i> Spruner <i>Trifolium echinatum</i> Bieb. Kumul bitkileri <i>Sporobolus virginicus</i> L. <i>Cutandia maritima</i> L. <i>Vulpia fasciculata</i> Fritsch <i>Lolium rigidum</i> Gaudin <i>Ammophila arenaria</i> L. <i>Teucrium polium</i> L. <i>Echium angustifolium</i> Miller <i>Otanthus maritimus</i> L. <i>Anacyclus clavatus</i> Desf. Pers. <i>Limonium bellidifolium</i> Gouan <i>Pseudorlaya pumila</i> L. <i>Eryngium maritimum</i> L. <i>Lythrum hyssopifolia</i> L. <i>Lotus cytisoides</i> L. <i>L. edulis</i> L. <i>Medicago littoralis</i> Rohde <i>Salsola ruthenica</i> Iljin <i>Pancreatium maritimum</i> L. <i>Lotus edulis</i> L.</p>	<p>Garig bitkileri <i>Bupleurum gracile</i> d'Urv. <i>Reichardia intermedia</i> Hayek, <i>Globularia alypum</i> L. <i>Satureja thymbra</i> L. <i>Salvia fruticosa</i> Miller <i>S. viridis</i> L. <i>Chrozophora tinctoria</i> L. <i>Allium subhirsutum</i> L. <i>A. neapolitanum</i> Cyr. <i>Muscari weissii</i> Freyn <i>Crocus pallasii</i> GoJdb. <i>Gladiolus illyricus</i> W. Koch <i>Sarcopoterium spinosum</i> <i>Bromus rigidus</i> Rothin Maki bitkileri <i>Cistus salviifolius</i> L. <i>Helianthemum salicifolium</i> L. <i>Velezia pseudorigida</i> Hub.-Mor. <i>Malope anatoliea</i> Hub.-Mor. <i>Pistacia lentiscus</i> L. <i>Hymenocarpus circinnatus</i> L. <i>Anthyllis hermanniae</i> L. <i>Bryonia cretica</i> L. <i>Cyclamen persicum</i> Miller, <i>Convolvulus oleifolius</i> Desr <i>Alkanna tinctoria</i> L. <i>Arisarum vulgare</i> Targ.-Tozz. <i>Smilax aspera</i> L. <i>Ophrys iricolor</i> Desf. <i>O. ferrum-equinum</i> Desf. <i>Barlia robertiana</i> Loisel. <i>Orchis papilionacea</i> L. <i>O. fragrans</i> Pollini Su kıyası bitkileri <i>Phagnalon graecum</i> Boiss. <i>Lapsana communis</i> L. <i>Calystegia sepium</i> L. <i>Plantago major</i> L. <i>P. maritima</i> L. <i>Juncus articulatus</i> L. <i>J. heldreichianus</i> Marsson <i>J. maritimus</i> Lam. <i>Cyperus rotundus</i> L. <i>Carex pendula</i> Hudson <i>Bolboschoenus maritimus</i> L. <i>Scrophularia peregrina</i> L. <i>Typha domingensis</i> Pers. <i>Mentha spicata</i> L. <i>Acroptilon repens</i> L. <i>Scrophularia peregrina</i> L. <i>Galium album</i> Miller, Bataklık bitkileri <i>Oenanthe pimpinelloides</i> L. <i>Apium graveolens</i> L. <i>Inula crithmoides</i> L.</p>	<p>Kayalıklar ve harabeler <i>Velezia quadridentata</i> Sibth. & Sm. <i>Silene fabaria</i> L. <i>Malva cretica</i> Cav. <i>Anagyris foetida</i> L. <i>Vicia meyeri</i> Boiss. <i>Ononis ornithopodioides</i> L. <i>Trifolium lappaeum</i> L. <i>Lotus peregrinus</i> L. <i>Umbilicus rupestris</i> Salisb. <i>Sedum litoreum</i> Guss. <i>S. sediforme</i> <i>Crithmum maritimum</i> L. <i>Scaligeria napiformis</i> Sprengel <i>Smyrnum rotundifolium</i> Miller <i>Heptaptera anatolica</i> Boiss. <i>Valerianella discoidea</i> L. Lois. <i>Heliychnysum orientale</i> L. D C <i>Picris altissima</i> Delile <i>Centaureum erythraea</i> Rafn, <i>Verbascum glomeratum</i> Boiss. <i>Prasium majus</i> L. <i>Phlomis samia</i> L. <i>Ballota acetabulosa</i> L. <i>Stachys cretica</i> L. <i>Salvia pomifera</i> L. <i>Euphorbia acanthothamnos</i> Heldr. <i>Valantia hispida</i> L. <i>V. muralis</i> L. <i>Gagea graeca</i> L. <i>G. peduncuhris</i> J. & C. Presl <i>Iris suaveolens</i> Boiss. <i>Ficus carica</i> L. <i>Onopordun illyricum</i> L. <i>Teucrium divaricatum</i> Sieber, <i>Ornithogalum refractum</i> Kit. <i>Bellevalia dubia</i> Guss. <i>Colchicum stevenii</i> Kunth <i>Aegilops geniculata</i> Roth, Tarlalar <i>Lavatera punctata</i> All. <i>Erodium. malacoides</i> L. <i>Vicia villosa</i> Roth, <i>Lathyrus annuus</i> L. <i>L. setifolius</i> L. <i>Hippocrepis unisiliquosa</i> L. <i>H. multisiliquosa</i> L. <i>Echinophora tenuifolia</i> L. <i>Pimpinella peregrina</i> L. <i>Ferula tingitana</i> L. <i>Tordylium aegaeum</i> Runem. <i>Daucus broteri</i> Ten. <i>Filago pyramidata</i> L. <i>Bellis sylvestris</i> Cyr. <i>Senecio vulgaris</i> L. <i>Calendula arvensis</i> L.</p>
<p>Boş araziler ve yol kenarları <i>Trifolium resupinatum</i> L. <i>Sanguisorba minor</i> Scop. <i>Anthemis cotula</i> L.</p>		

<i>Carduus pycnocephalus</i> L. <i>Carthamus lanatus</i> L. <i>Cichorium intybus</i> L. <i>Solanum alatum</i> Moench <i>Datura stramonium</i> L. <i>Marrubium peregrinum</i> L. <i>Aegilops markgrafii</i> Greuter <i>Ae. triuncialis</i> L. <i>Vulpia ligustica</i> All. Link <i>Bromus diandrus</i> Roth. <i>Hordeum murinum</i> L. <i>Elymus hispidus</i> Opiz <i>Brachypodium retusum</i> Pers. <i>Phalaris brachystachys</i> Link <i>Verbascum sinuatum</i> L. <i>Cerinthel major</i> L. <i>Chrysanthemum coronarium</i> L. <i>Astericus aquaticus</i> L. <i>Pterocephalus plumosus</i> L. <i>Centaurea solstitialls</i> L. <i>C. cyanus</i> L. <i>Lavatera punctata</i> All. <i>Anthemis cotula</i> L. <i>Sonchus tenerrimus</i> L.	<i>Centaureum tenuiflorum</i> Hoffmanns. & Link <i>Allium roseum</i> L. <i>Juncus gerardi</i> Loisel <i>Sporobolus virginicus</i> L. <i>Imperata cylindrica</i> L. <i>Triglochin bulbosa</i> L. Çayırklar <i>Trifolium hybridum</i> L. <i>Spiranthes spiralis</i> L. <i>Orobanche minor</i> Sm. <i>O. schultzi</i> Mutel <i>Mentha suaveolens</i> Ehrh. <i>Bellevalia trifoliata</i> Ten. Kunth <i>Spiranthes spiralis</i> L. <i>Juncus inflexus</i> L. <i>Isolepis cernua</i> Vahl <i>Alopecurus myosuroides</i> Huds <i>Phleum subulatum</i> Savi <i>Ornithogalum montanum</i> Cyr. <i>Orchis collina</i> Banks & Sol.	<i>Anthemis pseudocotula</i> Boiss. <i>A. palestina</i> Reuter <i>Atractylis cancellata</i> L. <i>Helminthotheca echioides</i> L. <i>Lactuca serriola</i> L. <i>Anagallis arvensis</i> L. <i>Salvia virgata</i> Jacq. <i>Euphorbia peplus</i> L. <i>Crucianella latifolia</i> L. <i>Ornithogalum narboneme</i> L. <i>Setaria adhaerens</i> Forsskål <i>Crucianella latifolia</i> L. <i>Sternbergia lutea</i> Zeytinlikler <i>Ophrys vernixia</i> Brot. <i>O. fascs</i> Schrader <i>O. tenthredinifera</i> Willd. <i>Trachynia distachya</i> L.
--	---	--

3.2.1. Orman

Fiziksel çevreye (iklim, su, hava ve toprak) olumlu etkilerde bulunan ormanlar, kent ekosistemlerinin iyileştirilmesi, flora ve fauna için yaşam ortamları oluşturması ve komşu biyotoplara önemli katkılar sunması açısından önemlidir. Bölgede orman biyotopu kızılçam ormanları, yaprak döken karışık ormanlar ve orman açıklığı bitkileri ile karakterize edilmektedir. Kuşadası ve çevresinde *Pinus brutia*'nın Ten. hakim olduğu orman biyotopları deniz kıyısında, kentin 1-3 km kuzeyinde kireçtaşı üzerinde yer almaktadır. Bu biyotopda *Myrtus communis* L., *Styrax officinalis* L. gibi Akdeniz elementi türler bulunmaktadır. Ayrıca daha kuzeyde ve yükseltinin artışına bağlı olarak yaprak döken ve karışık orman biyotoplarında (*Quercus-Fagus* veya *Picea-Fagus* birlikleri) *Castanea sativa*, *Pinus nigra*, *Quercus cerris*, *Fagus* sp., *Pyrus elaeagnifolia*, *Cistus laurifolius*, *Hedera helix* L., *Paliurus spinachristi*'nin antropojenik bozkır veya yarı stepte ilişkilendirildiği bu ormanlarda *Quercus pubescens* Willd. gibi Avrupa-Sibirya fitocoğrafik bölgesine ait türler bulunmaktadır. Orman açıklarında yaşayan ve endemik olan *Silene splendens* Boiss., IUCN'in Tehlike Altındaki Bitkilerinin Kırmızı Listesinde LR (Lower Risk) Az Tehdit Altında ancak cd (Conservation Dependent) Koruma Önlemi Gerektiren türler arasındadır (Ekim ve ark., 2000).

3.2.2. Maki

Ormanların altında sekonder bitki tabakasını oluşturan makiler, genellikle herdem yeşil ve 1 m'den yüksek çalı ve ağaççıklardan oluşmaktadır. Antropojen etkilerin süreklilik gösterdiği maki biyotopları bitki ve hayvan türleri açısından fazla çeşitlilik göstermemektedir. Kireçtaşı üzerinde *Quercus coccifera* türünün ağırlıklı olarak bulunduğu maki denizden 20-30 m yükseklikteki yamaçlarda ve kayalıklarda görülmektedir. Denizden yükseklik arttıkça maki biyotopu çam ormanları ile karışık ya da orman açıklıklarında saf topluluklar oluşturmaktadır. Toprak, su kapasitesi ve arazi morfolojisine bağlı olarak maki bitkilerinin gelişiminde bazı farklılıklar olabilmektedir. Örneğin, toprak ve suyun az bulunduğu kayalık ve taşlı arazilerde zayıf gelişen bitkiler,

sulak alan ve akarsu çevrelerinde daha çok yeşil aksam oluşturmaktadır. *Cistus salviifolius* L., *Pistacia lentiscus* L., *Smilax aspera* L., *Cyclamen persicum* Miller bu biyotopda dikkat çeken türlerdir.

3.2.3. Garig

Orman ve makilerin tahribi ile oluşan garig biyotopu maki, orman ve kayalık biyotopları ile birlikte bulunabilmektedir. Garig bitkileri, kurak ve radyasyonun şiddetli olduğu ortamlarda yetişen ve genellikle çok az nemde hayatlarını sürdüren halofitlerdir. *Sarcopoterium spinosum* L.'un simgelediği garig biyotopu denizden itibaren 50 m yüksekliğe kadar görülürken, maki elemanı da olan *Quercus coccifera* gariglerinin denizden itibaren 150 m yüksekliğe kadar ulaştığı belirtilmektedir. Deniz kıyısında kireçtaşı kayalıklar ve kumlu araziler üzerinde, iç kesimlerde ise tuzlu bozkır ve taşlı verimsiz açık yamaçlarda bulunmaktadır. Baskın türler olan *Satureja thymbra* L., *Salvia fruticosa* Miller, *S. viridis* L.'e soğanlı ve yumrulu türlerden *Allium subhirsutum* L., *A. neapolitanum* Cyr., *Gladiolus illyricus* W. Koch, *Muscari weissii* Freyn in Öst. Bot. Zeitschr., *Crocus pallasii* gibi elemanlar katılmaktadır.

3.2.4. Akarsular, göl, su kaynakları ve bataklıklar

Akarsu ve su kıyısında ağaç ve çalılardan *Platanus orientalis* L. ve *Salix alba* L., otsulardan *Mentha spicata* L., *Lapsana communis* L., *Calystegia sepium* L., *Acroptilon repens* L., *Plantago major* L., *P. maritima* L., *Galium album* Miller bulunmaktadır. Göl, su kaynakları ve bataklıklar içerdikleri su ve toprak kaynakları nedeniyle flora ve fauna için önemli bir biyotoptur. Jeolojik yapısı nedeniyle yeraltı su kaynakları açısından zengin olan Kuşadası'nda bu biyotopla *Phragmites communis* Trin., *Inula crithmoides* L., *Juncus gerardi* Loisel, *Sporobolus virginicus* L., *Imperata cylindrica* L., *Triglochin bulbosa* L., *Juncus articulatus* L., *J. heldreichianus* Marsson, *J. maritimus* Lam., *Cyperus rotundus* L., *Carex pendula* Hudson, *Bolboschoenus maritimus* L. ve *Typha domingensis* Pers. görülmektedir. *Triglochin bulbosa* L. endemik olmamasına karşın IUCN Tehlike Altındaki Bitkilerinin Kırmızı Listesinde LR (Lower Risk) Az Tehdit Altında ancak lc (Least Concern) En Az Endişe Verici türlerdendir (IUCN, 2017). Bataklıklar deniz seviyesine yakın bölümlerde tuzlu olabilmekte, çevrelerinde tuzlu çayırlar ve kumul araziler bulunmaktadır. Bunun dışında Kuşadası'nın 1-3 km kuzeyinde *Typha*, *Juncus* ve *Phragmites*'li tatlı su veya tuzlu durgun bataklıklar, *Orchis palustris*'li su çayırları, akarsu ve nehirler, nehir yatakları, soda gölleri, termal kaynaklar, alüvyal düzlükler, sulama hendeklerinde bu biyotop gözlenebilir.

3.2.5. Çayırlar

Çayır biyotopları araştırma alanında, alüvyal toprakların bulunduğu, akarsuların denize döküldüğü, yağışlı mevsimlerde su toplanan ve durgun su çevrelerindeki düz arazilerde görülmektedir. Genellikle tarım alanı olarak kullanılan bu alanların bir bölümü imar planlarında konut alanlarına ayrıldığından tarım yapılmamaktadır. Sıklıkla yazın kuruyan ıslak yerler, otsu bitkilerin yaşadığı ıslak açık alanlar, kurumuş bataklıklar olarak tanımlanabilir. Genelde denize yakın kesimlerde 50 m yüksekliğe kadar rastlanır. Bu biyotopun karakteristik bitkileri *Trifolium hybridum* L., *Spiranthes spiralis* L., *Orobanche minor* Sm., *O. schultzei* Mutel, *Mentha suaveolens* Ehrh., *Bellevalia trifoliata* Ten. Kunth, *Spiranthes spiralis* L., *Juncus inflexus* L., *Isolepis cernua* Vahl, *Alopecurus myosuroides* Huds, *Phleum subulatum* Savi, *Ornithogalum montanum* Cyr. ve *Orchis collina* Banks & Sol.'dir.

3.2.6. Kayalıklar ve tarihsel kalıntılar

Kuşadası kentsel yerleşiminin topoğrafik yapısı içerisinde önem taşıyan alanların başında gelen kireçtaşından oluşan kayalıklarda, kaya araları ve kaya çatlakları, bitki ve hayvanlar için yaşam ortamı oluşturmaktadır. Özellikle deniz kıyısında denizin etkisi ile tuza ve rüzgara dayanıklı türlerin görüldüğü falezler Akdeniz'in simge alanlarından olup, *Crithmum maritimum* L., *Silene fabaria* L., *Sedum litoreum* Guss., *Prasium majus* L., *Salvia pomifera* L., *Ornithogalum refractum* Kit., *Phlomis samia* L. dikkat çeken türlerdir. Ayrıca Kuşadası farklı uygarlıkların yerleşim yeri olduğundan, kent çevresinde ve merkezinde tarihsel kalıntılara sıkça rastlanmaktadır. İnsanlar tarafından doğrudan değiştirilmesine izin verilmeyen ya da sınırlı verilen bu kalıntılar doğal özelliklerini kısmen korumaktadır. Bu alanlarda *Scaligeria napiformis* Sprengel, *Onopordun illyricum* L., *Verbascum glomeratum* Boiss. ve *Valantia muralis* L. gibi türler gözlenmiştir. Denizden iç kesimlerdeki kayalık alanlarda çam ormanı ve maki biyotopları ile bir arada bulunan kayalık biyotopları otsu türler açısından zengindir.

3.2.7. Kumullar

Ağırlıklı olarak deniz kenarındaki sahillerde kumul biyotopları yer yer kumul tepcikleri şeklinde, sulak alanlar, orman ve maki biyotopları ile birlikte görülmektedir. Kendine özgü bitki türlerini barındıran kumulların korunması bölgenin biyoçeşitliliğinin korunması açısından ayrı öneme sahiptir. Deniz kıyısındaki kumullarda en fazla görülen bitki türleri *Sporobolus virginicus* L., *Cutandia maritima* L., *Vulpia fasciculata* Fritsch, *Lolium rigidum* Gaudin, *Ammophila arenaria* L., *Teucrium polium* L., *Echium angustifolium* Miller, *Otanthus maritimus* L., *Anacyclus clavatus* Desf. Pers., *Limonium bellidifolium* Gouan., *Pseudorlaya pumila* L., *Eryngium maritimum* L., *Lythrum hyssopifolia* L., *Lotus cytisoides* L., *L. edulis* L., *Medicago littoralis* Rohde, *Salsola ruthenica* Iljin, *Pancratium maritimum* L. ve *Lotus edulis* L.'tir.

3.2.8. Tarım alanları

Bu biyotop içerisinde zeytinlikler, bağlar, bahçeler, tarla sınırları, ekilmemiş ve ekilmiş tarlalar yer almaktadır. Tarlalar sulanan ve sulanmayanlar olarak değerlendirilmiştir. Ekilmemiş tarlalarda *Erodium malacoides* L., *Echinophora tenuifolia* L., *Ferula tingitana* L., *Filago pyramidata* L., ekilmiş tarlalarda *Calendula arvensis* L., *Anagallis arvensis* L., tarla sınırlarında *Lactuca serriola* L., *Ornithogalum narbonense* L., *Hippocrepis unisiliquosa* L., *H. multisiliquosa* L., *Anthemis pseudocotula* Boiss., *A. palestina* Reuter, *Atractylis cancellata* L., sulanan tarlalarda *Setaria adhaerens* Forsskål, *Lathyrus annuus* L., bağlarda *Daucus broteri* Ten., *Crucianella latifolia* L., zeytinliklerde *Ophrys vernixia* Brot., *O. fascs* Schrader, *O. tenthredinifera* Willd. ve *Trachynia distachya* L. bulunmaktadır. Tarlalarda saptanmış olan *Lupinus anatolicus* W.& W.K. endemik bir tür olup, IUCN'in Tehlike Altındaki Bitkilerinin Kırmızı Listesinde EN (Endangered) Tehlikede bulunan türler arasındadır (Ekim ve ark., 2000).

3.2.9. Boş araziler ve yol kenarları

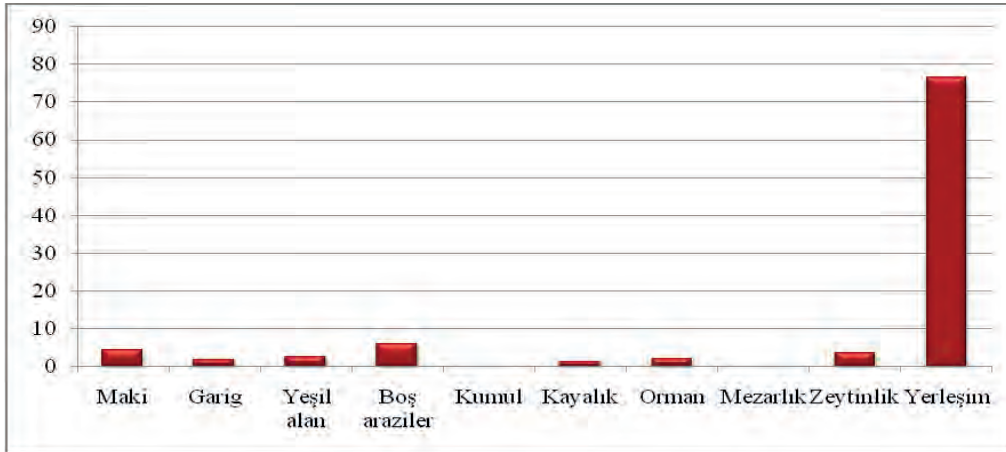
Boş araziler, üzerinde herhangi bir yapı bulunmayan, ancak yapılar arasında kalan alanları temsil eden bir biyotoptur. Ruderal bitkilerin yaşama ortamı olarak dikkat çeken boş arsalar, kent merkezlerindeki yapılaşmaya paralel olarak azalmaktadır. Boş arazilerin yapılaşması nedeniyle buralarda yaşayan türler yol kenarları başta olmak üzere ev bahçeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının bahçeleri, bazı yeşil alanlar vb. açık alanlarda yaşam ortamı bulmaya çalışmaktadır. Kent gelişimi ve çevre kirliliğinden doğrudan etkilenen boş arazilerde *Trifolium resupinatum* L., *Sanguisorba minor* Scop., *Anthemis cotula* L., *Carduus pycnocephalus* L., *Centaurea solstitialis* L., *Carthamus*

lanatus L., *Cichorium intybus* L., *Solanum alatum* Moench, *Aegilops markgrafii* Greuter, *Ae. triuncialis* L., *Anthemis cotula* L., *Datura stramonium* L. ve *Sonchus tenerrimus* L., yol kenarlarında *Astericus aquaticus* L., *Chrysanthemum coronarium* L., *Centaurea cyanus* L., *Verbascum sinuatum* L., *Marrubium peregrinum* L., *Hordeum murinum* L., *Bromus diandrus* Roth, *Phalaris brachystachys* Link ve *Vulpia ligustica* All. Link, *Brachypodium retusum* Pers., *Elymus hispidus* Opiz, *Pteroccephalus plumosus* L. hakim olan bitki türleridir.

4. KUŞADASI KENTSEL GELİŞİM ALANINDA EKOLOJİK AÇIDAN ÖNEMLİ BİYOTOPLARIN VE SORUNLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

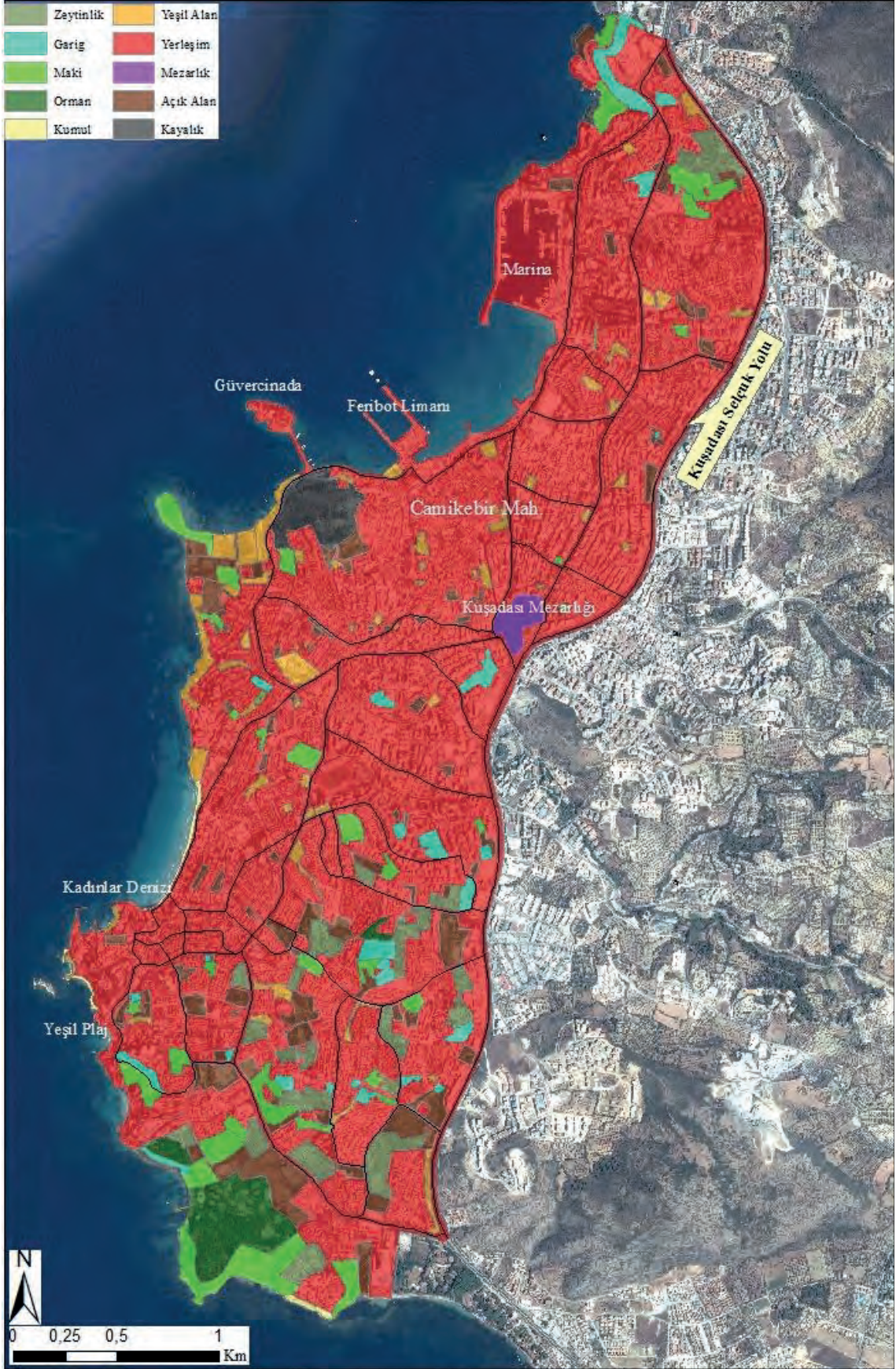
Kuşadası kent merkezinde seçilen örnek bir alanda, belirlenen biyotop tipleri haritalanmıştır. Buna göre Kuşadası kent merkezinde bulunan ekolojik açıdan önemli biyotopların kentleşme yoğunluğu bağlamında değerlendirilmesi sonucunda toplam 879,6 ha alanda, ormanlar % 2,3 (19,8 ha), maki % 4,5 (39,7 ha), garig % 2,0 (17,2 ha), kayalıklar % 1,4 (12,4 ha), kumullar % 0,3 (2,3 ha), boş araziler % 6,0 (52,4 ha), zeytinlik % 3,7 (32,6 ha) oranında bulunmaktadır. Kentsel alan olarak değerlendirilen diğer alanlardan yeşil alanlar % 2,8'ini (24,8 ha), mezarlık % 0,4'ünü (3,9 ha) ve yerleşim alanları ise % 76,7'sini (674,6 ha) oluşturmaktadır (Şekil 2 ve Şekil 3).

Kent merkezinde bulunan, kültürel, tarihi, doğal ve arkeolojik değerler nedeniyle 6.11.1991 tarihinde Aydın Müze Müdürlüğü'nün 2238 nolu kararıyla 1. derece sit alanı ilan edilen, Adalızade Mezarlığı Kuşadası'nın önemli kültür miraslarından olması yanında büyüklüğü ve yeşil dokusu ile de dikkat çekmektedir. Mezarlık, yeşil alanlar ve yol bitkilendirmeleri kentsel alanlarda doğal bitki ve hayvan türleri açısından önem taşıyan biyotoplardır. Ancak bu alanlarda yabancı yurtlu bitkilerle yapılan bitkilendirme çalışmaları yöre ile uyumlu olmayan daha fazla bakım (sulama, gübreleme, budama vb.) gerektirmesi, istilacı türleri içermesi, hastalık ve zararlılar getirmesi gibi nedenlerle doğal ekosistemlere çok yönlü zarar vermektedir.

Şekil 2. Kuşadası Kent Merkezinde Bulunan Ekolojik Açıdan Önemli Biyotoplar (%).

Ekolojik açıdan önemli biyotoplara yönelik ikinci değerlendirmede ise kentsel gelişimin ilerlediği Güzelçamlı, Davutlar ve Soğucak çevresindeki değişimler ile sürdürülebilir kentsel gelişim için dikkat edilmesi gerekenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Kentin gelişimine bağlı olarak ekolojik açıdan önemli biyotoplar ile kültürel biyotopların çoğunlukla iç içe geçtiği, kent merkezinde bulunan ekolojik açıdan önemli biyotopların çok sınırlı alanda bulunduğu, buna karşın kent çevresinde daha geniş alanlar kapladığı ancak turizme bağlı yapılaşmadan olumsuz etkilendiği ortaya konulmaya çalışılmış ve elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Şekil 3. Kuşadası Kent Merkezinde Ekolojik Açından Önemli Biyotopların Yayılımı.

- Kuşadası kentini etkileyen ormanlar kent merkezinden uzakta olup, güneybatıda Güzelçamlı ve Davutlar'ın güneyinde, kentin doğu ve kuzey doğusunda ise eğimli alanlardadır. Orman biyotoplarının en önemli sorunu yapılaşma ve tarımsal amaçlı açmalardır. Bunlara ek olarak piknik amaçlı kullanımlar ve bundan kaynaklanan çevre kirliliğinden de zarar görmektedirler. Kentsel gelişim alanına yakın bulunan orman biyotoplarının varlığının buradaki arkeolojik kalıntılara bağlı olduğu düşünülmektedir. Koruma altındaki Dilek Yarımadası'nda bulunan ormanlar ise koruma alanında izin verilen ve desteklenen yeni turizm anlayışlarına bağlı bölgeye yoğun insan aktivitesi taşıyacağından zarar görebilecektir. Bu durumun ve Güzelçamlı ile Davutlar'daki yapılaşmanın önceden değerlendirilmesinde yarar bulunmaktadır. Bölgenin zemin özelliklerine bağlı olarak heyelan gibi doğal afetler çok sık görülmesi de özellikle ormanların tahrip edilerek yapılaştığı alanlarda böyle bir risk ortaya çıkmıştır. Kahraman (2011) 2010 yılında Kuşadası Türkmen ve Kadınlar Denizi mahallelerinde meydana gelen heyelanların, yaklaşık 10 dönümlük bir alanda etkili olduğunu, 1,5 metreye varan derin çatlaklar ve yer yer çökmeler oluştuğunu, alan yapılaşmaya açılmadan önce bu boyutta bir heyelan olmadığını belirtmektedir.

- Akdeniz Bölgesi'nin simgesi olan maki ve garig biyotoplarının sınırlı alanda görülmesi, bu biyotopların hızla yok edildiğini kanıtlamaktadır. Çünkü kent çevresinde ve koruma altındaki Dilek Yarımadası'nda (Akdeniz ve Karadeniz bitki örtüsünden türleri içeren) bu biyotopların geniş alanlar kaplaması ve en güzel örneklerinin bulunması bu durumu açıklamaktadır. Genelde sahile yakın bölümlerde kumul, diğer alanlarda kayalık ve Kızılçam ormanı ile birlikte hemen her yerde görülen, bu nedenle daha geniş alanları etkileyen, maki ve garig biyotoplarında antropojen etkiler yoğun olup, süreklilik göstermektedir. İmar planlarında kolaylıkla gözden çıkarılan maki ve garig biyotopları kentsel kullanımlara ayrılmaktadır. Yamaç arazilerde bulunan maki ve garig alanlarında manzara üstünlüğü nedeniyle çok katlı yapılaşmanın başladığı görülmektedir (Şekil 4). Oysa Akdeniz ve Ege'nin simgesi olan, kendine has özellikleri dikkat çeken bu biyotopların korunması etkilediği diğer ekosistemlerin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

- Akarsu, göl, su kaynakları ve bataklıklar içerdikleri su ve toprak kaynakları nedeniyle flora ve fauna için önemli bir biyotoptur. Adını Güvercinada'da bulunan kuş yuvalarından aldığı söylenen Kuşadası ve çevresinin ekosistem çeşitliliği kuşların yuvalaması, yumurtlaması ve beslenmesi için uygun koşullar yaratmaktadır. Biyolojik çeşitlilik açısından zengin olan biyotop, yeraltı suyu reşarjı ve deşarjı, taşkın kontrolü ve su temini açısından değer taşımaktadır. Sahildeki bataklıklar yapılaşmaya bağlı yok olma, alüvyon arazilerde bulunanlar ise tarımsal ilaç ve gübrelerden dolayı kirlenme riski altındadır. Davutlar ve Güzelçamlı karstik kaynakların beslediği bir bölgedir. Buradaki yerleşimlerin artışı yeraltı su kaynaklarının beslenmesini engelleyeceğinden, artan nüfusun gelecekte su sıkıntısı yaşama ihtimali de yüksektir. Ayrıca yazlıkçıların su gereksinimini karşılamak için alüvyonlardan fazla miktarda su çekmesi sonucu boşalan alanlara deniz suyu gireceğinden, su kaynaklarında tuzlulaşma görülebilecektir.

Kuşadası ve çevresi akarsu varlığı açısından fakir olup, var olan derelerin yağışlı mevsimlerde su taşıdığı belirtilmektedir. Yaz aylarında kuruyan bu akarsular, yağmur sularının drenajını sağlaması ve doğal yaşama sığınma mekanı olması açısından önemlidir. Bölgedeki akarsuların yapılaşması ya da farklı kullanımlar için doldurulması, yağış sularının tahliyesinde sorunlar ortaya çıkaracağından, küresel iklim değişikliğine bağlı olarak düzensiz yağışların arttığı bölgede teknik ve ekonomik açıdan sorunlar ortaya çıkarabilecektir.

Şekil 4. Maki ve garig biyotoplarında çok katlı yapılaşma.

- Kuşadası'nı çevreleyen topoğrafik yapı içerisinde önem taşıyan alanların başında gelen kayalıklarda, kaya araları ve kaya çatlakları, bitki ve hayvanlar için yaşam ortamı oluşturmaktadır. Kayalık biyotopları, kentin doğusundaki yamaç araziler ile sahildeki falezlerde görülmektedir. Denizden yüksekliği sahile göre fazla olan bu alanlar manzara hakimiyeti nedeniyle getirisi yüksek alanlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle gün geçtikçe artan inşaat yoğunluğu ve yapılaşma kentin bu özgün doğal yapısının geleceği açısından önemli bir sorun oluşturabilecektir. Kayalık biyotopların arkeolojik kalıntılarının olduğu alanlara benzer canlı desenine sahip olması nedeniyle bu iki biyotop birlikte ele alınmalıdır. Su Kemerli, Kurşunlu Manastırı, Kale Tepe, Miken Kalesi, Yavansu Galerisi gibi 17 adet arkeolojik sit ve 5 adet taşınmaz kültür varlığının bulunduğu Kuşadası'nda bu biyotopun etki alanının daha geniş olduğu ortaya çıkmaktadır (Koruma Kurulları, 2017).

- Kuşadası'nda kumulların yapılaşmanın etkisiyle doğal özelliklerini tamamen yitirmesi önemli bir sorundur. Güzelçamlı'ya kadar olan kumullar yapılaşmış, kumul arkasındaki tarım alanlarında yapılaşma ise yoğunlaşmıştır. Kumul biyotoplarına bazı alanlarda, sahil gerisinde de rastlanmaktadır. Sahile yakın kumullar kentleşmenin etkisiyle doğal özelliklerini tamamen yitirmiştir. Ülkemizin önemli kumul alanları arasında bulunan Soğucak-Davutlar kumulları, yazlık konutlara bağlı yapılaşmaktadır. Denize yakın kesimlerde ise turizm tesisi kapsamında baraka, büfe, çadır, çardak, disko, kahvehane, kulübe, lokanta, tatil köyü, turizm merkezleri ve turizm yatırım alanları tesis edilmiştir. Özellikle devlet mülkiyetindeki kumullar üzerindeki plajların kiraya verilmesi bu alanlarda zararlanmayı artırmaktadır. 1982 yılında çıkartılan "Turizmi Teşvik Yasası" kıyılardaki rant paylaşımını artırmış, ilgili Bakanlıkların tahsisleri ile kumul ve plajların kiralaması, özelleştirmesi ve satışı yapılmıştır. Kumulların imar planları sonucu yapılaşmaya açılması ise önemli bir çelişkidir. Kumullar üzerindeki büyük tahribatlardan biri de kıyı kumulları üzerine veya kenarına yapılan balıkçı barınaklarıdır. Davutlar'da 87 m uzunluğunda, Güzelçamlı'da ise 208 m uzunluğunda olan barınaklar doğrudan kumul üzerine yapılmıştır. Balıkçı barınakları kumulun üstüne veya kenarına tesis edilse de buralara gelen yollar ve tesisleri ile de kumulları tahrip etmektedir.

- İklimsel özellikleri, toprak ve su kaynakları Kuşadası'nın tarımsal potansiyelini arttırmaktadır. Ekonomisi turizm ve tarıma bağlı olan Kuşadası, turizm ağırlık kazanmadan önce meyve ve sebze alanıdır. Başlıca ürünler zeytin, buğday, mısır, incir, turuncgiller ve arpadır. Tarım alanları turistik tesis yapımı nedeniyle azalmıştır (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2017). Kentin büyümesine bağlı olarak yapılan imar planlarında tarımsal niteliği korunması gereken alanların iskana açılması önemli bir sorundur. Kuşadası ilçesinde 1963-2003 yılları arasında turizmin etkisi ile 2. konut ve turizm tesislerinde büyük artış görülmüş ve ilçe genelinde toplam 2.216,32 ha'lık yeni alan yerleşime açılmıştır. Özellikle zeytinliklerde ve sulu tarım arazilerinde kentleşmeden dolayı kayıplar yaşanmıştır. Bu dönemde eğimli ve tarımsal özelliği olmayan araziler yerine, düz, denize yakın ve peyzaj açısından değerli alanlar yerleşim merkezlerinin baskısı altında büyük kayıplar vermiştir. Kuşadası kent gelişimi Davutlar ve Güzelçamlı mahallelerine doğru yoğunlaşmış ve geçen zaman sürecinde bu yerleşim alanları birleşmiştir (Türk, 2004).

Davutlar kıyı ovası Kuşadası'nın doğusundan Davutlar bölgesinin iç kesimlerine kadar gelişme göstermektedir. Samsun Dağları ve aşağısında gelişen etek düzlüklerinden taşınan malzemenin kıyı kesimde birikmesi ve deniz akıntılarının taşıdığı malzemenin kıyı bandında depolanması ile oluşan ovanın, denize yakın bölümlerde yer yer bataklıklar görülmektedir. İkinci konutların en yoğun görüldüğü yerlerden biri olan ovada, tarımsal etkinlikler giderek azalmakta ve yerlerini hızla ikinci konutlara bırakmaktadır. Bu bölüm, kıyıya yakın sahalarda ikinci konutların yoğunlaştığı bir saha olarak dikkat çeker. Ovanın, iç kesimleri ise zeytinlikler ve şeftali alanları başta olmak üzere tarım alanlarına ayrılmıştır. Bölgede, yüksek dağlık alanlar arasında, ortalama 500 m yüksekliğinde alçak plato düzlükleri bulunmaktadır. Tarım etkinlikleri açısından eğimin uygun olduğu Davutlar Ovası, Kirazlı, Yeniköy ve Çınar Köyleri arasında bulunan hafif eğimli araziler tarımsal üretim için önemlidir. Ancak, son yıllarda verimli tarım arazileri üzerindeki turizm baskısı giderek artmaktadır. 2000 yılında Kuşadası'nda 6.878 ha olan tarım alanı 2005 yılında 5.630 ha'a, 2010 yılında ise 3.563 ha'a gerilemiştir. Kuşadası'nda tarım alanlarındaki en fazla azalma Kuşadası kenti ile Davutlar'da yaşanmıştır. Bu sahalarda özellikle son on yılda verimli tarım toprakları, daha karlı olduğu gerekçesiyle arsaya dönüştürülerek satılmış, bu arsalar üzerine de 2. konutlar ve tatil siteleri inşa edilmiştir (Şekil 5) (Duman, 1997; Kahraman, 2011).

Şekil 5. Davutlar ovasında tarım alanlarının yerleşim alanlarına dönüşmesi.

Turizm ilçe gelir kaynakları arasında ilk sırada yer almakla birlikte, yerli halkın önemli geçim kaynağının tarım olduğu bir gerçektir. Kuşadası'nda azalan tarım alanlarının başında zeytinlikler ve kıyıya yakın alanlardaki sulu tarım alanları, yerel halkın geçim kaynaklarını yok etmesi bağlamında düşünülmesi gereken bir konudur. Alt yapı yetersizliğine rağmen bu aksta kıyı boyunca uzanan 2. konutlar, batısında yer alan ve verimli tarım arazilerinin bulunduğu Davutlar ovasının çevresindeki eğimli alanlara doğru ilerlemektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Zeytinliklerin ikinci konut alanlarına dönüşümü.

5. SONUÇ

Ekolojik açıdan önemli biyotopların belirlenmesi temelinde yürütülen bu çalışmada, Kuşadası'ndaki farklı ekolojik unsurlar ve aralarındaki ilişkiler irdelenmiştir. Elde edilen bulgular mekansal planlama çalışmalarına altlık oluşturması ve kentsel biyoçeşitliliği kullanarak planlama stratejileri geliştirme açısından önem taşımaktadır.

Kent hayatının yapay çevresi insanları psikolojik ve fiziksel olarak olumsuz etkiler. Kentlerdeki doğal özelliklerin, yapılacak tüm planlama ve tasarım çalışmalarına yansıtılması ile çevreye olumlu katkı sağlanabileceği gibi kentlerin özgünlüğü korunabilecektir. Bu durum son yıllarda pazarda değişen turizm taleplerine bağlı olarak sıkı bir rekabet içerisindeki turizm kentleri açısından ayrı bir öneme sahiptir. Turizmi besleyen doğal, tarihsel ve kültürel değerler ile kentin gelişimi arasında bir bağ kurulduğu takdirde kentler özgün değerlerini yitirmeden gelişip büyüyeceklerdir. Bireylerin günlük hayatlarındaki taleplerini karşılamaya yönelik gelişmeyi temel edinen turizm kentleri zaman içerisinde kimliklerini kaybedip, sıradanlaşmaktadır. Bu nedenle kentlerin doğal ve kültürel peyzaj değerleri belirlenmeli, bir bilgi sisteminin temelinde sınıflandırılmalı, kente yönelik çalışmalarda her meslek disiplini tarafından dikkate alınmalı, ilgili birimlerin eşgüdümü sağlanmalıdır.

Küresel ısınmaya bağlı olarak değişen iklim koşulları, su kaynaklarımız başta olmak üzere tüm doğal kaynaklarımızın sürdürülebilir kullanımını gerektirmektedir. Bu nedenle Kuşadası'nda yapılacak her türlü peyzaj düzenleme çalışmalarında yörenin ekolojisine bağlı olarak adaptasyonunu tamamlamış doğal türlerin kullanımı desteklenmelidir. Bu düzenlemelerde yabancı yurtlu bitkilerin kullanımı ise dış alımdan dolayı ekonomik, bitki örtüsü açısından zengin olan bölgede tür azalmalarına yol açacağından dolayı da ekolojik olarak olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca bir

turizm kenti olarak Kuşadası'nda doğal bitkiler kullanılarak yapılacak peyzaj düzenleme çalışmaları ile kente özgün bir kimlik kazandırılacaktır. Doğal bitki örtüsünü oluşturan türlerin özellikle herdem yeşil olması nedeni ile de tüm yıl boyunca yeşil bir doku elde edilecektir. Ancak yöre ekosistemine uyum sağlamış olan bu türlerin büyük bir çoğunluğunun üretimi yerel fidanlıklarda yapılmamaktadır. Bu türlerin çoğaltılmasının ve peyzaj düzenlemelerinde kullanımının desteklenmesi ile ulusal anlamda önemli bir ekolojik ve ekonomik katkı da sağlanmış olacaktır.

Kuşadası'nın doğal bitki örtüsünde bulunan ve peyzaj düzenleme çalışmalarında kullanılacak bitki türlerinden bazıları; *Alnus orientalis* (Kızılağaç), *Arbutus* sp. (Sandal), *Calicotome villosa* (Azgan), *Capparis spinosa* (Kapari), *Celtis australis* (Çitlenbik), *Ceratonia siliqua* (Keçiboynuzu), *Cercis siliquastrum* (Erguvan), *Cistus* sp. (Laden), *Erica arborea* (Püren), *Juniperus oxycedrus* (Ardıç), *Laurus nobilis* (Defne), *Myrtus communis* (Mersin), *Nerium oleander* (Zakkum), *Olea europaea* (Zeytin), *Phillyrea latifolia* (Akçakesme), *Pinus brutia* (Kızılçam), *Pinus pinea* (Fıstık çamı), *Pistacia lentiscus* (Menengiç), *Platanus orientalis* (Çınar), *Quercus coccifera* (Kermes meşesi), *Quercus ilex* (Pırnal meşesi), *Rhamnus oleoides* (Cehri), *Rhus coriaria* (Sumak), *Ruscus aculeatus* (Tavşan memesi), *Sarcopoterium spinosum* (Abdest bozan), *Spartium junceum* (Katır tırnağı), *Tamarix smyrnensis* (Ilgın), *Vitex agnus-castus* (Hayıt) şeklinde sıralanabilir. Bunların yanı sıra, kültür bitkisi olarak yetiştirilen ve yörenin ekolojisi ile uyumu bulunan *Punica granatum* (Nar), *Citrus limon* (Limon), *Citrus sinensis* (Portakal) ve *Citrus aurantium* (Turunç) gibi türleri, hemen her türlü peyzaj düzenlemelerinde kullanılabilir. Kente özgünlük kazandırabilecek doğal bitki türlerinin kullanılması ile bitkisel tasarımda akılda kalabilecek özgün sonuçlar elde edilebilecektir.

Kuşadası'nda;

- Ekolojik yapıyı temel almayan planlama yaklaşımları nedeniyle, kentin karakteristik özelliklerini yansıtan, turizmi besleyecek kaynaklar olan ekolojik açıdan önemli biyotoplar kent gelişimden zarar görmektedir.
- Sulak alan, kumullar ve kayalıklar gibi ekolojik açıdan değerli ekosistemleri bir arada bulunduran kıyıya yakın bölgeler yapılaşmadan en fazla zarar gören yerler de bu alanlardır.
- Kıyıda yer alan alanların içerisinde konut, turizm ve ikinci konut, yerleşme ve konaklama, açık ve yeşil alanlar ile liman, marina ve balıkçı barınakları bulunmaktadır.
- Kıyı gerisinde olmasına rağmen, orman alanlarına yakın bölgeler ağırlıklı olmak üzere kentin doğusundaki tarım toprakları üzerinde yazlık siteler dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır.
- Kentsel alandaki artan yapılaşmaya karşı halen ekolojik açıdan önemli biyotopların bulunması, kentin sürdürülebilirliği açısından değerlendirilmesi gereken bir durumdur.
- Kentsel alanda bulunan ekolojik açıdan önemli biyotopların turistik, bilimsel ve eğitim amaçlı kullanılmak üzere, seçilecek örnek alanlarda muhafaza edilmesi gelecek nesiller için önem taşımaktadır.
- Ekolojik açıdan önemli biyotopların kentin tüm imar sınırları içerisinde belirlenmesi ve imar planı ile birlikte değerlendirilmesi yaşanabilir ve sürdürülebilir bir Kuşadası açısından önemlidir.
- Ekolojik açıdan önemli biyotopların özelliklerini en iyi yansıtan örnekleri yeşil alan sistemi içerisinde değerlendirilmesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.

- Kentiçi yollarla oluşturulacak yeşil koridorlar ile ekolojik açıdan önemli biyotoplar arasında ilişki kurulabilir. Böylece kent içerisinde organik bir yapı oluşturulur ve kent ekosistemine olumlu etki sağlanabilir. Örneğin, sıcak yaz aylarında gölge mekanlar yaratılır, hava kirliliği azaltılır, kış aylarında yağmur sularının drenajı bitkiler aracılığı ile sağlanabilir.

- Peyzaj düzenleme çalışmalarında yörenin ekolojisine bağlı olarak adaptasyonunu tamamlamış doğal türlerin kullanımını desteklenmelidir.

Sonuç olarak, Kuşadası gibi önemli turizm merkezimizde ekolojik yapıyı temel almayan planlama yaklaşımları nedeniyle, kentin karakteristik özelliklerini yansıtan, turizmi besleyecek kaynaklar olan ekolojik açıdan önemli biyotoplar kent gelişimden zarar görmektedir. Ancak kentsel alandaki artan yapılaşmaya karşı halen ekolojik açıdan önemli biyotopların bulunması, kentin sürdürülebilirliği açısından değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Kentsel alanda bulunan ekolojik açıdan önemli biyotopların turistik, bilimsel ve eğitim amaçlı kullanılmak üzere, örnek alanlarda muhafaza edilmesi gelecek nesiller için önem taşımaktadır. Kısacası ekolojik açıdan önemli biyotopların kentin imar sınırları içerisinde belirlenmesi ve imar planı ile birlikte değerlendirilmesi yaşanabilir ve sürdürülebilir bir Kuşadası açısından önemlidir. Kuşadası'nda doğal ve kültürel peyzaj değerlerini olumsuz yönde etkileyen hızlı dönüşmenin, toplum ve kent ekosistemi yararına değişimini sağlayabilecek planlama çalışmaları yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Adam, K., 1988. Stadtökologie in Stichworten. Verlag Ferdinand Hirt AG, CH 6314 Unterägeri, Printed in Germany, ISBN 3-266-03030-3.

Anonim 1995, Hessische Biotopkartierung (HB), Hessisches Ministerium für Umwelt, Landwirtschaft und Forsten, 3. Fassung, Wiesbaden.

Anonim, 2002a. Biotokartierung Berlin. http://www.stadtentwicklung.berlin.de/umwelt/naturschutz/de/lebensraeume_biotope/biotopekartierung.html

Anonim, 2002b. Biotopkartierung Heidelberg <http://www.technologypark.heidelberg.de/umwelt/naturs07.htm>

Anonim, 2002c. Biotopkartierung in Bayern. <http://www.bayern.de/LFU/natur/schutzgebietskonzepte/biotopkartierung/index.html>

Atik, M., 1997. Adana Kentinde Biyotopların Haritalanması. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Aydemir, S., 2016. Kuşadası (Aydın) kent florası. Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Denizli.

Çepel, N., 1995. Çevre Koruma ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü. TEMA Yayınları No:6, İstanbul.

Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2017. Kuşadası tarım verileri, <http://www.csb.gov.tr/iller/aydin/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=223>

Davis P.H., 1965. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Davis PH (ed.) Vol. 1. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Davis P.H., 1967. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Davis PH (ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Davis P.H., 1970. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Davis PH (ed.) Vol. 3. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- Davis P.H., 1972. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Davis PH (ed.) Vol. 4. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Davis P.H., 1975. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Davis PH (ed.) Vol. 5. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Davis P.H., 1978. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Davis PH (ed.) Vol. 6. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Davis P.H., 1982. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Davis PH (ed.) Vol. 7. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Davis P.H., 1983. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Davis PH (ed.) Vol. 8. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Davis P.H., 1985. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Davis PH (ed.) Vol. 9. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Davis PH, R.R. Mill , K. Tan, 1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol. 10. (Suppl. 1), pp. 324-326. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Dinçay, İ., 1998. Kuşadası ilçesi coğrafyası. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), Ankara.
- Dinler, A., 2000, Hızlı Gelişmenin ve Şehirleşmenin Kuşadası İklimi Üzerine Etkileri, Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu, Kuşadası, s:25-38.
- Duman, O., 1997, Toplu konut şeklinde yayılan ikinci konutların kıyısız alanlara olan baskılarının Kuşadası örneğinde incelenmesi. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), İzmir.
- Ekim, T., M. Koyuncu, M. Vural, H. Duman, Z., Aytaç, N. Adıgüzel, 2000. Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı (Eğrelti ve Tohumlu Bitkiler), Barışcan Ofset, Ankara.
- Google Earth, 2016. Kuşadası ve çevresi uydu görüntüleri. Image©2016 CNES/Astrium, ©2016 Google, Image©2016 TerraMetrics
- Güner, A., N. Özhatay, T. Ekim, K.H.C. Başer, 2000. Flora of Turkey and East Aegean Islands. Vol. 11 (Suppl.2), Edinburgh Univ. Press., Edinburgh.
- Gyllin, M., 2002. Integrating Biodiversity in Urban Planning. Departments of Landscape Planning, Alnarp, Swedish University of Agricultural Sciences. <http://www.arbeer.demon.co.uk/MAPweb/Goteb/got-mats.htm>
- IUCN, 2017. The IUCN Red List of Threatened Species. <http://www.iucnredlist.org>
- Kahraman, C., 2011. Kuşadası'nda arazi kullanımı. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi, Sayı 22, 27-44.
- Koruma Kurulları, 2017. Kuşadası arkeolojik sit ve taşınmaz varlıkları, <http://www.korumakurullari.gov.tr/TR,94279/kusadasi.html>.
- Köseoğlu, M., 1983. Bornova Yerleşme Merkezinde Ekolojik Yönden Önemli Biyotoplar Üzerinde Araştırmalar. E.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 475, İzmir.
- Lofvenhaft, K., C. Bjorn, M. Ihse, 2002. Biotope patterns in urban areas: a conceptual model integrating biodiversity issues in spatial planning. Landscape and Urban Planning, Vol: 58, (2-4).
- Mansuroğlu, S., V. Ortaçşme, O. Karagüzel, E. Yıldırım, C. Baytekin. Antalya Kentinde Ekolojik Açından Önemli Biyotopların Haritalanması Üzerinde Bir Araştırma. Akdeniz Üniversitesi BAPYB 21.04.0104.12 nolu proje kesin sonuç raporu, 91 s., Antalya.

Öner E., 2000, Kuşadası Gelişiminde Coğrafi Çevre Özelliklerinin Etkisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu, Kuşadası, s:1-11.

TUIK, 2017. Nüfus sayımı İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr>

Türk, T., 2004. Uzaktan algılama (UA) ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS) kullanılarak tarım ve doğal alanlar üzerine kent baskısının belirlenmesi-Söke, Kuşadası ve Davutlar örneği. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi (Basılmamış), İzmir.

Yılmaz, T., 1986. Buca Yerleşme Merkezinde Ekoloji Yönünden Önemli Biyotopların Haritalanması. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), İzmir.

Yücel, M., 2001. Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED). Baki Kitabevi, Adana.

Zizka, G., A. Malten, D. Bonsel, 2002. Projekt Stadtökologie und Biotopkartierung der Stadt Frankfurt am Main. <http://www.senckberg.uni-frankfurt.de/fis/Biotop.pdf>.

KAYNAK DEĞERLERİ VE SORUNLARIYLA DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI

Bülent DENİZ*, **Çiğdem KILIÇASLAN***, **Tendü Hilal GÖKTUĞ***,
Emine MALKOÇ TRUE**

*Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, AYDIN

Tel: +90 256 772 70 23, ckilicaslan@adu.edu.tr

**Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İZMİR

Tel: +90 232 311 26 45, eminemalkoc@hotmail.com

ÖZET

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı; coğrafi konumu, hareketli topografik yapısı, özgün bitki örtüsü ve yaban hayatına sahip olması, birçok ekosistemi barındırması nedeniyle ulusal ve uluslararası öneme sahip bir koruma alanı niteliğindedir. Sahip olduğu doğal değerlerinin yanında, arkeolojik ve kültürel yapısı, ziyaretçi akımına uğrayan koyları ve bunun sonucunda turistik çekiciliğe sahip olması gibi nedenlerle de, değerler bütünü olarak ele alınmıştır. Çalışmada, Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın genel özellikleri ve doğal kaynak değerleri ele alınmış, karşılaşılan sorunların, Büyük Menderes Deltası ve Dilek Yarımadası özelinde ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca, rekreasyonel amaçlı kullanımlardan kaynaklanan sorunlar ve yönetsel sorunlar tartışmaya açılmıştır. Sonuç olarak; Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın ulusal ve uluslararası öneme sahip olduğu, yaşanan çeşitli olumsuzluklar nedeniyle Milli Parkın doğal ve kültürel değerlerinin baskı altında kaldığı, özellikle Milli Parkın sahip olduğu eşsiz kaynak değerlerinin ziyaretçilere ve yerel halka daha iyi anlatılması ve Milli Parkın bilinçli ve çevreye duyarlı bir şekilde korunarak kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Milli Park, Dilek Yarımadası, Büyük Menderes Deltası, Aydın

DILEK PENINSULA GREAT MENDERES DELTA NATIONAL PARK WITH ITS RECOURSE VALUES AND PROBLEMS

ABSTRACT

Dilek Peninsula Great Meander Delta National Park has national and international importance with its geographical location, varied topographical structure, unique vegetation and wildlife, and different ecosystem types it possesses. National Park was evaluated as an alliance of values because of its archaeological and cultural structure besides its natural values and its touristic attractiveness depending on the bays being flooded by visitors. In this study, the general characteristics and natural resource values of Dilek Peninsula Great Meander Delta National Park were discussed and it was aimed to put forward the problems encountered in Great Meander Delta and Dilek Peninsula. In addition, problems arising from recreational uses and administrative problems were discussed. As a result, it was emphasized that Dilek Peninsula Great Meander Delta National Park has national and international importance and the natural and cultural values of the National Park are under pressure because of the negativities experienced. Especially the unique resource values of the National Park should be explained better to the visitors and the local people and the National Park should be used in an environmentally sensitive manner.

KEYWORDS: National Park, Dilek Peninsula, Great Menderes Delta, Aydın

1.GİRİŞ

2873 sayılı Milli Parklar Kanununa göre milli park; “Bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları” olarak tanımlanmaktadır. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı bu tanıma da uygun bir şekilde, ulusal ve uluslararası önemde, birçok ekosistemi içinde barındıran, çeşitli kara ve su varlıklarına ev sahipliği yapan; hareketli topografik yapısı ile zengin yaban hayatı ve bitki örtüsüne sahip bir korunan alandır. Dağ, deniz ve sulak alan ekosistemlerinin iç içe olduğu çok zengin bir habitat özelliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra, Milli Park, sahip olduğu tarihi, arkeolojik, sosyal ve kültürel özellikleri yönüyle de korunmaya değer niteliktedir.

Milli Park, doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerin bütünleştiği bir harmonik görünüm arz etmekte, bu coğrafi desen içinde tarihi ve kültürel değerler kıyı kuşağını bir açık hava müzesi durumuna getirmektedir (Bekdemir ve ark., 2010).

Batı Ege Bölgesi Aydın il sınırları içinde Dilek Yarımadası ve Büyük Menderes nehrinin Ege Denizine döküldüğü deltayı kapsayan alanda bulunan Milli Park, bulunduğu bölge ve yakın çevresindeki en önemli koruma alanıdır. Ancak Milli Park günümüzde turizm faaliyetleri, yapılaşmalar, tarımsal faaliyetler ve avcılık başta olmak üzere birçok tehditle karşı karşıyadır. Özellikle insan kaynaklı baskıların oluşturduğu olumsuz sonuçlar, modern teknoloji ile önlenemediği gibi, doğanın kendini kısa sürede yenileyebilmesi ve eski özgün haline dönebilmesi de olası değildir (Yücel, 1995). Bu nedenle, Milli Parkın karşı karşıya kaldığı sorunların detaylı bir şekilde ortaya konulması, çok yönlü olarak tartışılması ve ivedilikle alternatif çözüm önerileri getirilmesi gerekmektedir.

Milli Parkın 1966 yılından bu yana korunuyor olması, buna karşın bölgede turizm faaliyetlerinin özellikle 1980’lerden sonra hız kazanması, Milli Parkın turizme dayalı yapılaşmalardan korunmasını sağlamış ve Milli Parkın ikinci konutlar tarafından yok edilmesinin önüne geçilmiştir. Bununla birlikte, günümüzde, özellikle ikinci konut yapılaşmalar, Milli Parkı kuzey yönden kuşatmış bulunmaktadır ve bu durum, Milli Parkın çevresinden izole olmasına neden olmaktadır.

Milli Park Kanununa göre milli parklar, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları olarak kabul edilmekte ve gününbirlik turizm desteklenmektedir. Bunun sonucunda da, Milli Parkın özellikle kuzey bölgesindeki, doğal güzellikler ve plajlar yoğun gününbirlik ziyaretçi akınıyla karşı karşıya kalmakta, dolayısıyla artan ziyaretçi ve taşıt baskısı, Milli Parkın doğal değerlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Korunan alanların planlanmasında ziyaretçi yönetimi ve taşıma kapasitesi konusu çok büyük önem arz etmesine karşın, Milli Parkın artan düzeyde bir kullanıcı baskısıyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Güney kesimde ise Milli Park sınırının kontrolsüz olması ve Mili Park sınırları dâhilinde yerleşim alanlarının varlığı ve tarımsal faaliyetlerin devam ediyor olması, yönetsel ve kullanıma dayalı sorunları da beraberinde getirmekte ve sonuçların çeşitlenmesine yol açmaktadır.

Milli Parkın ülkemiz için vazgeçilemez değerinin, yerel halka ve Milli Park ziyaretçilerine yeterince anlatılamaması, korunarak kullanılmasına yönelik beklentilerin sözde kalmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda da, yerel halkın ve ziyaretçilerin yeterince bilinçlenmeden, Milli Parkı sahiplenme ve benimseme duygusu yerleşmeden, korumaya yönelik gerçekleştirilecek çalışmaların, beklenen düzeyde sağlanamayacağı bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

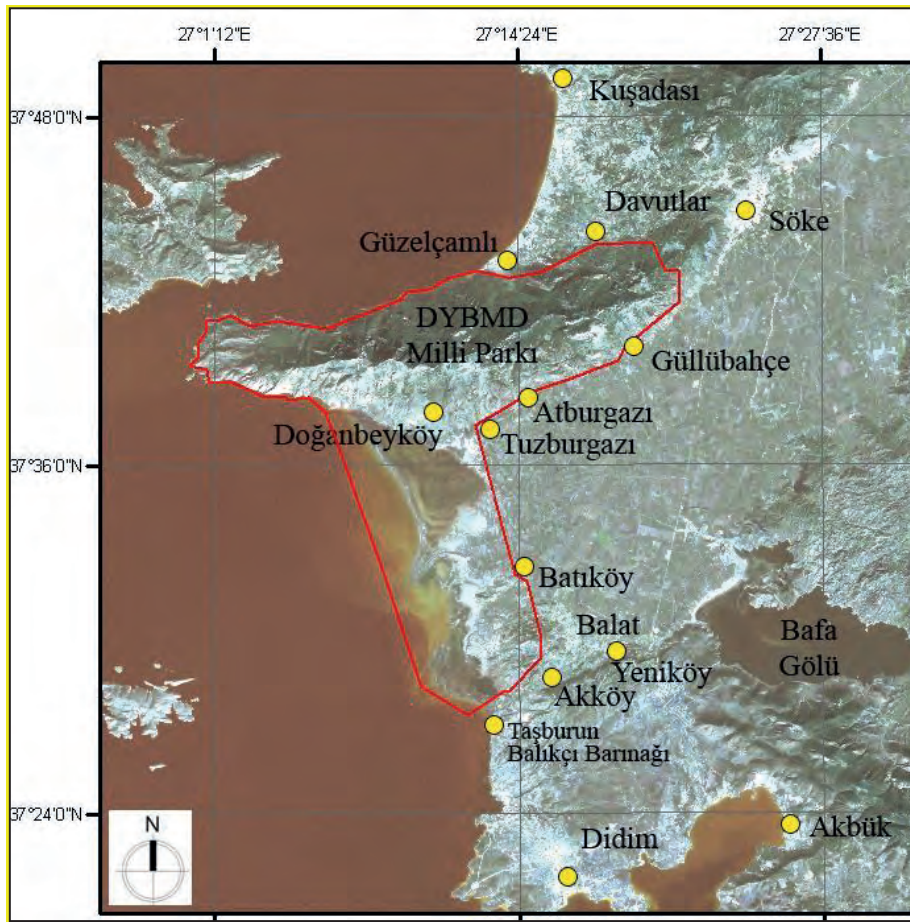
Milli Parkta ortaya çıkan sorunların çeşitliliği ve çözümsüzlükler, ivedilikle peyzaj yönetim planlarının hazırlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı ise, Dilek

Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkının sahip olduğu kaynak değerlerini bir kez daha ortaya koymak, karşılaşılan sorunları gözler önüne sermek ve bu planları hazırlaması / hazırlatması gereken yönetimlere rehberlik etmektir.

2. DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES MİLLİ PARKININ KAYNAK DEĞERLERİ VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

2.1 Milli Parkın Coğrafi Konumu ve Genel Özellikleri

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Ege Bölgesinde, Aydın ilinin güneybatısında yer almaktadır. Aydın'a 87 km, Kuşadası'na 24 km mesafede olan Milli Park, Didim'e ise 27 km uzaklıktadır. Kuşadası, Söke ve Didim ilçe sınırları içerisinde kalmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı sınırları

Milli Park kuzey, güney ve batı yönünde Ege Deniziyle çevrili olup, kuzeybatısında Sisam Adası bulunmaktadır. Milli Parkın doğu ve kuzeydoğusunda Güzelçamlı beldesi yer almaktadır. Panionion antik kentinin bir kısmı ve Zeus mağarasını da içine alacak şekilde uzanan Milli Park, ormanlar arasında, vadiler hattını ve sırt çizgisini takip etmektedir. Milli parkın sınırı Tuzburgazı köyünün batısından uzanmakta, Milli Parkın güneyinde ise Batıköy, Balat ve Akköy yer almaktadır. Parkın son bulunduğu güney ucunda, Taşburun balıkçı barnağı bulunmaktadır. Milli Park içinde yer alan yerleşimler ise Eski ve Yeni Doğanbey köyleridir.

Doğanbey köyü, yarımada ile deltanın birleştiği kesimdedir (Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, 2018a).

Dilek Yarımadası 1966 yılında koruma altına alınmış ve Milli Park olarak ilan edilmiştir. 1994 yılında Büyük Menderes Deltasının da Milli Park'a dahil edilmesiyle, Milli Park'ın yüzölçümü, 10.985 hektardan 27.675 hektara yükselmiş ve Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı adını almıştır.

Milli Park'ta yer alan Samsun Dağları, kuzey – güney doğrultulu vadilerle kesilmiştir. En yüksek yeri 1237 metre olan Dilek Tepesidir. Burada birçok kanyon ve vadi bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en önemlisi Oluklu Kanyondur (Yücel, 1995).

Milli Parkın kullanımını en çok etkileyen faktör, kuzey kıyılarındaki girintiler sonucunda oluşan, doğal güzellikleriyle kullanıcıların akınına uğrayan koylardır. Kalamaki koyları olarak bilinen İçmeler, Aydınlık, Kavaklıburun ve Karasu plajları Milli Parktaki rekreasyonel amaçlı kullanımların yoğunlaştığı en çok dikkat çeken kaynak değerleridir (Şekil 2).

Şekil 2. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı koylarından bir görünüm

Büyük Menderes Deltası'nın en önemli su kaynağı, deltaya ve verimli tarım arazilerine can veren 584 km. uzunluğundaki Büyük Menderes Nehri'dir. Yeraltı su seviyesini düzenlemek üzere Söke'den Ege Denizi'ne kadar uzanan 30 km uzunluğunda drenaj kanalı ve yine drenaj amaçlı açılmış sayısız kanal bulunmaktadır. Delta, morfolojik gelişimin hızlı olduğu ağız kısmında, bu gelişim sürecinin ürünü olan birçok lagün ile tuzcul bataklıklar ve çamur düzlüklerini kapsamaktadır. Bu alan; içerdiği biyolojik çeşitlilikten, nesli tükenmek üzere olan canlılardan ve endemik türlerden dolayı uluslararası öneme sahiptir ve uluslararası Ramsar, Bern ve Rio Sözleşmeleri ile Barselona Konvansiyonu ile korunmaktadır (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2018).

Delta alanında üç lagün grubu bulunmakta olup, bunlardan kuzeyde yer alan Dil Gölü (Karine Lagünü) en büyük lagündür ve 100-150 m genişliğindeki kıyı kordonuyla denizden ayrılmaktadır. Karine lagününe, Dilek dağından akarsularla gelen tatlı suların dolması nedeniyle, lagünün suyu denize oranla daha az tuzludur ve dalyan olarak kullanılmaktadır. Karine lagününün güneyinde yeni ve eski menderes ağızları arasında, daha küçük boyutlu ve parçalı lagünler bulunmaktadır. Bu lagünler, 19. ve 20. Yüzyılda, Büyük Menderes Nehrinin getirdiği alüvyonların birikmesi ve denizden gelen dalgalar sonucu oluşan kıyı okları ve

kordonlarının deniz önünde set oluşturmasıyla meydana gelmiştir (Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, 2018b).

Dilek Yarımadasının güney ve kuzey yamaçlarındaki klimatolojik asimetri jeomorfolojik yapı nedeniyle kısa mesafede iklim özellikleri farklılaşmaktadır. Milli Parkta tipik Akdeniz iklim özellikleri görülmekte olup, kış ayları yağmurlu geçerken yaz ayları ise sıcak ve kuraktır. Çok yıllık ortalama sıcaklık değeri 17.97 °C'dir (Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, 2018c).

2.2. Milli Parkın Doğal Kaynak Değerleri

2.2.1. Milli Parkın doğal bitki örtüsü ve yaban hayatı varlığı

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı; dünyada bir örneği daha olmayan, Akdeniz'den Kafkasya'ya kadar kıyılarda yayılım gösteren neredeyse tüm bitkilerin doğal olarak bir arada görüldüğü botanik bahçesi özelliğine sahip bir kara alanıdır. Diğer yandan yaban hayvanları ve kuşlarıyla ve onu çevreleyen sualtı zenginlikleriyle dikkati çekmektedir. Yüzlerce kuş türünü barındıran, zengin balık çeşitleriyle bir deltaya sahiptir. Bu bağlamda; Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası ulusal açıdan önemli olduğu kadar uluslararası açıdan da önem taşımaktadır (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2018).

Milli Parkta iki farklı coğrafi özellik dikkati çekmekte ve bu farklılık, bitki örtüsü ve yaban hayatında da farklılığa neden olmaktadır. Yarımada şeklinde denize doğru uzanan Samsun Dağı ve Menderes Nehrinin denize ulaştığı yerde şekillenen delta, topografik yapıda hareketliliğe neden olmuş, yükselti farklılıkları da habitat çeşitliliğini beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda da, Milli Park flora ve fauna açısından oldukça zengin bir özellik göstermiştir.

Milli Parkın Samsun Dağları kısmı bitki örtüsü bakımından oldukça dikkat çekicidir. Bitki örtüsünün şekillenmesindeki en önemli özellik iklim olarak karşımıza çıkmakta olup, güney ve kuzey yamaçları arasındaki klimatolojik asimetri, kuzey yamaçlarda sıcaklık değerlerinin daha düşük, buna karşın nispi nem oranının daha yüksek olmasına neden olmuştur. Bu durum, kuzey yamaçların ormanlarla kaplıyken güney yamaçlardaki orman dokusunun daha zayıf olması sonucunu doğurmuştur.

Samsun Dağı'nın güney yamaçlarında kızılçam, karaçam, kuzeyde ise ardıç, meşe, karaağaç, akçağaç, dişbudak, üvez, badem, keçi boyunuzu, ahlat, delice bitkileri yoğun olarak görülmektedir. Akdeniz bitki örtüsünün hemen bütün türleri yanında Karadeniz Bölgesi ormanlarına ait ıhlamur, kestane ve pırnal meşesi gibi bitkilerin de bulunması sonucunda, Milli Park doğal bitki örtüsü açısından bir botanik bahçesine benzemektedir (Yücel, 1995).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı florasında, 95 familyaya ait tür, alttür ve varyete düzeyinde 804 çeşit bitki saptanmıştır (Durmuşkahya 2000). Milli Park alanında Akdeniz, Doğu Akdeniz, Avrupa-Sibirya ve İran-Turan flora elemanlarını görmek mümkündür. Bu düzeyde çeşitlilik ve zenginliğe sahip olan Dilek Yarımadası, Akdeniz flora elemanlarının büyük bir kısmını barındırmanın yanı sıra Avrupa-Sibirya flora elemanlarını da barındırdığı için Avrupa Konseyi'nin yürüttüğü Avrupa Biyogenetik Rezervleri Şebekesi tarafından flora "Biyogenetik Rezerv Alanı" olarak kabul edilmiştir (Bingöl, 2011).

Yarımada üzerinde 31 endemik bitki türü bulunmaktadır. Bu bitki türlerinden 6 adedi dünyada sadece bu alanda görülürken, 18 adedi ise ülkemiz için endemik olan türlerdir. Ayrıca alan içerisinde, ilk kez ülkemizde tespit edilen iki adet bitki türü ile Türkiye genelinde tehlike altında bulunan endemik bitki türleri de bulunmaktadır. Milli Parkın vejetasyonu, Dilek Yarımadası vejetasyonu ve Büyük Menderes Deltası vejetasyonu olarak iki ayrı bölüme ayrılmakta ve deniz, kıyı kumul, kıyı tuzcul, tatlı su bataklığı, acı su bataklığı, yol kenarı ve terk edilmiş tarlalar, Akdeniz step, tarlalar ve zeytinlikler, frigana, maki, Akdeniz orman, dere

ve kıyı kayalıkları olmak üzere 13 vejetasyon tipine rastlanmaktadır (Uslu, 1985 ve Bingöl, 2011).

Milli Park, yaban hayatı yönüyle de dikkati çekmektedir. Milli Parkın coğrafik özelliklerindeki çeşitlilik birçok canlı türüne yaşama, üreme, barınma ve kışlama ortamları oluşturmaktadır. Dünya'nın en nadir 10 adet deniz memelisinden biri olan Akdeniz Foku Milli Parkın kıyılarında yaşamaktadır. Yaban domuzu, karakulak, vaşak, çakal, sırtlan, doğaya terk edilmiş, yabanileşmiş sığırlar ve atlar ile birçok hayvan türü yarımada faunasında bulunmaktadır. Ülkemizde alageyik yaşamasına uygun habitatlar arasında yapılan inceleme sonucunda, Dilek Yarımadası Milli Parkı bu yerleştirmenin yapılabileceği, koruma sorununun nispeten az olduğu ve habitatın son derece uygun olduğu bir alan olarak değerlendirilmiştir. 2011 yılı Mart Ağustos aylarında iki ayrı grupta toplam 18 adet Alageyik Düzlerçamı Milli Parkından Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkına nakledilmişlerdir (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2018b).

Büyük Menderes Nehri ve sucul ekosistemler bölgeyi özellikle kuşlar için önemli bir yaşam alanı yapmaktadır. Faunadaki çeşitliliğin bir diğer nedeni de, bölgenin kuşların önemli bir göç yolu üzerinde bulunmasıdır. Bölge bu özellikleriyle belli dönemlerde milyonlarca göçmen kuşa bir köprü görevi görmektedir. Tüm bölgede 250 kuş türü kaydedilmiştir ve bunlardan 70 adedi kuluçkaya yatmaktadır. Tehlike altında olan tepeli pelikanların da deltada kuluçkaya yattığı bilinmektedir. Milli Park, balık varlığı açısından da önem arz etmektedir. Büyük Menderes Deltası ve deltadaki lagünler denize nazaran daha sığ ve besleyici elementler yönünden daha zengin oldukları için doğal balık besinleri olan planktonik organizmaların üreme ve gelişmeleri açısından çok özel habitatlar oluşturmaktadır (Anonim 1997) (Şekil 3) .

Şekil 3. Deltadaki tepeli pelikanlara ilişkin görünüm (Bahattin Sürücü Arşivi, EKODOSD)

2.2.2. Ekosistem çeşitliliği

Milli Parkı ayrıcalıklı flora ve fauna alanı yapan ve zenginliğinin ana kaynağını oluşturan; deniz, lagünler, su kaynakları, tuzlu araziler, tarım alanları, zeytinlikler, makilikler, ormanlar ve yerleşim alanları olmak üzere 8 ana ekosistem bulunmaktadır.

▪ Su Ekosistemleri

Milli Parkın zenginliğinin en önemli nedenleri arasında deniz, lagünler ve su kaynakları gelmektedir.

Deniz alanları; tüm yarımada ve deltayı çevrelemekte olup, deniz, kıyıları, kıyı kumulları ve kıyı kayalıklarından oluşmaktadır (Anonim, 1997). Milli Parktaki dalyan kumulları, su kuşlarının önemli üreme alanlarıdır. Kıyı kumullarına çok yakın alanlarda aynı zamanda 50'ye yakın sazdan ve ahşaptan inşa edilmiş balıkçı barınağı bulunmaktadır.

Lagünler de Milli Parkın önemli kaynak değerlerindedir. Devamlı genişleyerek oluşan sığ su lagünleri mevsimlere göre değişen su seviyesine bağlı olarak bulundurdukları su mekanizmaları ve yapılaşmamış doğal karakterleri ile delta sisteminin önemli bir parçasıdır. Bataklık, çamur ve deniz kabuklarından oluşmuş adacıklar ile su bitkilerinin oluşturduğu yüzen adacıkları içermektedir (Göktuğ, 2011). Büyük Menderes deltasında birçok lagün bulunmaktadır. Bunların en önemlileri; Karine gölü (Dil gölü), Arapça Dalyanı, Tuzla Gölü, Mavi Göl, Kokar Göl, Koca Göl ve Bölme Göl gibi lagün gölleridir. Bu lagün gölleri, Büyük Menderes nehrinin getirmiş olduğu alüvyonların birikmesi ve denizden gelen dalgaların oluşturduğu kıyı oklarının ve kordonlarının, denizin önünü kapatması neticesinde oluşmuşlardır (Bingöl, 2011).

Eski Menderes nehrinin kolları, drenaj kanalları, geçici tatlı su gölcükleri, tatlı su sazlıkları, acı su kaynakları ve bunların oluşturduğu sazlık ve bataklık alanları kapsayan tatlı ve acı (Kaynak) sular da Milli Parktaki önemli ekosistemlerdendir. Sulak alan sisteminin en önemli belirleyici unsuru Büyük Menderes nehri olmakla birlikte, Samsun Dağları'nın eteklerinden doğan tatlı ve çoğu acı nitelikteki birçok kaynak, sistemde doğal bir habitat oluşturmaktadırlar. Kurak geçen yıllarda bu kaynaklar ekosistemin devamlılığını sürdürmesinde oldukça etkindir. Ayrıca, yağışlarla oluşan geçici dereler, sulak alanların su depolamaları için oldukça önemlidir. Tatlı su sazlıkları ise bölgede az görülen habitat türüdür (Göktuğ, 2011).

▪ Tuzlu Araziler

Deltadaki lagünler ile tarım alanları arasında kalan alanları kapsamaktadır. Periyodik olarak taşkınlar sonucu uzunca bir süre tatlı su altında kalan bu alanlarda taşkınların ardından tuzlu suyun etkisi kendisini göstermeye başlamaktadır. Taşkınların günümüzde olmaması, bu alanların tuzcul karakterini daha da arttırarak sadece tuzcul bitkilerin yetişmesine olanak verir duruma getirmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Deltadaki tuzlu araziler

▪ **Tarım Alanları ve Zeytinlikler**

Milli Park dahilinde yer alan tarlaları ve zeytinlikleri kapsamaktadır. Pamuk ve buğday ekilen tarlalar, nadasa bırakılan tarlalar, köy yerleşik alanları çevresindeki tarlalar ve zeytinliklerin oluşturduğu bir ekosistemdir (Gökтуğ, 2011). Tarlalar, delta sahasında, ana tahliye kanalının kuzeyi ve güneyindeki eski tuzlu toprakların tuzdan arındırılarak ıslah edilmesiyle oluşturulan alanlarda yaygındır. Buradaki kıyı tuzcul bitki örtüsü yok edilmiş olup, bu tarlalarda genellikle pamuk tarımı yapılmaktadır. Zeytinlikler ise Yeni Doğanbey Köyü yerleşimi civarında yayılış göstermektedir (Bingöl, 2011) (Şekil 5).

Şekil 5. Deltada yer alan tarım alanları ve zeytinlikler

▪ **Makilikler ve Orman Alanları**

Milli Park sahası, Akdeniz maki florasına ait tüm bitki türlerinin en sağlıklı örneklerini barındırmanın yanı sıra Kuzey Anadolu ormanlarına özgün Anadolu kestanesinin ve ülkemizde az bulunan kartopu, Finike ardıcı, pırnal meşesi ve dallı küçük topluluklar halinde yetiştiği terk yerdir. Toprak ve iklim koşullarının uygun olduğu yerlerde, maki formasyonu içinde yer alan pırnal meşesi, sandal ve kocayemişin boylarının 10 metreyi bulduğu görülmüştür (Bingöl, 2011). Maki ile karışık kızılçam toplulukları ve meşe toplulukları ile 1000 metrenin üzerinde yayılış gösteren karaçam topluluklarını içermektedir. Kızılçam ve karışık orman dokusu zaman zaman yangına maruz kalmış fakat geçen zaman içerisinde kendini yenilemiştir (Gökтуğ, 2011).

▪ **Yerleşim Alanları**

Milli Park içerisinde yer alan Eski Doğanbey Köyü, özellikle ötücü kuşlar için habitat oluşturmaktadır. Eski Doğanbey Köyü, Samsun Dağları'nın güney yamacına dayalı, 1924 yılına kadar Rumların yaşadığı bir köydür. Rum mimarisinin karakteristik özelliklerini taşıyan usta taş işçiliğinin ilk bakışta göze çarptığı, sivil mimariye sahip Doğanbey evleri, dükkanları, şapeli ve hastanesi ile Arnavut kaldırımı şeklinde döşenmiş dar taş sokaklar gibi Türk mimarisine ait örnekler köyde mevcuttur (Bekdemir, 2010). Eski Doğanbey Köyü'ne 1924 yılında mübadele ile gelen Türkler yerleştirilmiş ancak altyapı ve genişleme olanaklarının kısıtlılığı nedeniyle, 1985 yılında yeni Doğanbey Köyünün olduğu yere köy taşınmıştır (Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, 2018d).

2.3. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nda Karşılaşılan Sorunlar

Dilek Yarımadası, sahip olduğu doğal yapısı, özgün bitki örtüsü ve yaban hayatı varlığı nedeniyle önemli bir habitat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında tarım ve balıkçılık faaliyetleri yapılmaktadır. Sahip olduğu plajları, yakın çevresinde önemli turizm merkezlerinin varlığı (Kuşadası, Didim gibi) nedeniyle de turizm açısından son derece önemli

bir konuma sahiptir ve yaz aylarında yoğun kullanıma maruz kalmaktadır. Milli Park yanlış kullanımlar nedeniyle birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır:

2.3.1. Delta üzerinde ortaya çıkan sorunlar

▪ Menderes Ovası taşkın ovası niteliğinde olup, Büyük Menderes Nehri yağışlarla taşmakta ve deniz suyu ile tatlı su birleşmektedir. Bunun sonucunda, havza boyunca taşınan zengin besin maddeleri, karasal ortamda yayılarak denize ulaşmakta, bu da biyolojik açıdan avantaj sağlamakta, canlıların çoğalmasına fırsat oluşturmaktadır. Lagünlerdeki tuz konsantrasyonu, taşkın süresince tatlı su seviyesinin yükselmesiyle dengelenmektedir. Tatlı ve tuzlu suyun bu dönemsel hareketi lagünlerin doğal ekosistemini oluşturmakta, balık hareketlerini etkilemekte, bitki türleri açısından da, tatlı - tuzlu su geçiş bitkileri ve tuzlu su bitkilerinin yaşama olanağı ve çeşitlenmesine etki etmektedir (Anonim, 1997). Bu mevsimsel döngü ve su hareketleri deltanın sürekliliğinin teminatıdır. Bununla birlikte, 1969 yılında DSİ tarafından yapılan sulama, drenaj ve taşkın önleme kanallarıyla bu döngü ve su hareketliliğine müdahale edilerek, Menderes Nehrinin suyu tutulmuş, bırakılan kısmı ise tarımsal sulama amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde ana tahliye kanalından akan su miktarı Menderes Nehri yatağından akan miktardan fazladır. Bu müdahaleler sonucunda, kıyı kordonları, siltin ovaya yayılması nedeniyle beslenememekte, deniz tarafından aşındırılmakta, dalyan ve sulak alanlar niteliğini kaybederek zarar görmekte, lagünlerin inorganik madde beslenimi yavaşlamakta, bu da balık yaşamını olumsuz etkilemektedir. Bunun yanında, kuş türleri, nesli tehlike altında olan tepeli pelikanların da deltada kuluçkaya yattığı unutulmamalıdır. Lagünlerde tuz konsantrasyonu artmakta, bunun sonucunda da tuzlu düzlüklerdeki tuzlu su bitkileri artarak, doğal dengeyi değiştirmektedir. Menderes Nehrinin akışının kuzeye çevrilmesiyle deltanın güneyi zayıflayarak aşınmaya neden olunmuştur (Anonim, 1997).

▪ Deltada karşılaşılan diğer önemli sorun; Büyük Menderes Nehrinin taşıdığı kirlilikten kaynaklanmaktadır. Özellikle yoğun tarımsal faaliyetler sonucunda havza kirlenmekte, bunun sonucunda da deltanın doğal döngüsü ve yaşam olumsuz etkilenmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Tarımsal kirliliğin yaban hayatına etkisi (Bahattin Sürücü Arşivi, EKODOSD)

▪ DSİ tarafından deltada açılan tahliye kanalına Menderes nehrinin suyu da aktarılmakta, deltada nehir asıl yatağından akmamaktadır. Suyun sulamada kullanılması amacıyla da ana tahliye kanalı, yılın büyük bir kısmında toprak seddeyle kapatılmakta böylece doğal su döngüsü, dolayısıyla da yaban hayatı olumsuz yönde etkilenmektedir. Seddenin oluşturulabilmesi için kullanılan toprak da, seddenin açıldığı dönemde nehir suyuyla lagünlere taşınarak lagünlerin yapısını bozmaktadır.

Tatlı ve acı su kaynaklarına müdahale edilmesi ve suların balık havuzlarına aktarılması ve bu suyun sonrasında denize verilmesi sonucunda kaynak sularının beslediği sazlık ve bataklıklarda kurumalar olmuş, artan tuz miktarı ise alanları çoraklaştırmıştır. Duruma müdahale edilerek balık çiftlikleri kapatılmış, özgün ekosisteme tekrar kavuşulması sağlanmıştır. Buldukları çevrede önemli bir çevre kirliliği etmeni olan çiftliklerin deltaya tekrar kurulması milli park açısından bir çevre felaketiyle sonuçlanacaktır. Büyük Menderes Nehrinin getirdiği kirliliğin yanında, balık çiftliklerinin de kurulması, çok önemli bir üreme ve yumurtlama alanı olan deltayı çok olumsuz etkileyecek, su ekosistemi zarar görecektir.

▪ Milli parkta, en fazla tehdit altındaki alanların başında tuzlu düzlükler ve sulak alanlar gelmektedir. Deltanın bir parçası olan tuzlu düzlükler ve sulak alanlara, drenaj kanalları açılarak toprakları yıkanmakta, tuzluluğun azalmasıyla bu alanlar tarım alanlarına dönüşmektedir. Tarım araçlarının baskısı ve amatör balıkçılar nedeniyle bu alanlar sıkışmakta, kuşlar için büyük öneme sahip bu alanlar giderek daralmaktadır.

▪ Son yıllarda amatör balıkçılık faaliyetlerinin artmasıyla Büyük Menderes nehri kıyısı ve sulak alan kıyıları kafiyeleler halinde gelen balıkçıların akınına uğramaktadır. Birçok canlı türlerine ve özellikle kuşlara ev sahipliği yapan bu alanlar yoğun bir kullanım baskısı altındadır. Bu faaliyetler sonucunda kontrolsüzce balık avcılığı yapılmaktadır. Avcılar rahat avlanmak için kıyılardaki sazlıkları açmakta doğal vejetasyon yapısı zarar görmektedir. Ayrıca yoğun yaya ve araç kullanımından dolayı toprak sıkışmakta ve bu alanların özgün habitat değerleri bozulmaktadır. Bilinçsiz avcılarının doğaya bıraktığı atıklar ise bir başka önemli sorundur.

▪ Tarım ilaçlarının yoğun ve bilinçsiz kullanımı sadece deltayı değil tüm havzayı olumsuz etkilemektedir. Tüm havzada yağmurlarla yıkanan kimyasallar deltaya taşınarak birikmekte, yaşamı tehlikeye düşürmektedir.

▪ Bölge birçok su kuşuna ev sahipliği yapmaktadır. Zengin kuş çeşitliliğine sahip delta, avcılar için de bir çekim alanı olmakta, yoğun mücadeleye karşın kaçak avcılığın önüne geçilememekte ve nesli tehlike altında olup sayıları her geçen gün azalan kuş türleri önemli bir tehditle karşı karşıya bulunmaktadır.

2.3.2. Maki ve Orman Alanları Üzerinde Ortaya Çıkan Sorunlar

▪ Maki bitki örtüsü yerleşim yerlerinin yakınında büyük zarar görmekte, zeytinliklere dönüştürülmekte, mevcut doğal bitki örtüsü yok edilmektedir. Orman ve makiliklerin karşılaştığı en büyük tehlike yangınlardan kaynaklanmaktadır. Yangınlar, sıcaklığın daha yüksek ve nem oranının daha düşük olduğu güney yamaçlarında görülmektedir. Ormanın kendini yeterince yenileyememesi ve Kanun gereğince milli park dahilinde ağaçlandırma yapılmaması sonucunda güney kesimde orman dokusu daha çok zarar görmüştür. Deltanın milli park sınırlarına dahil edilmesiyle güney kesimdeki yerleşmelerin tarımsal faaliyetleri ve yapılaşması kısıtlanmıştır. Bunun sonucunda, kasıtlı yangınların çıkarıldığı görülmektedir.

▪ Bir diğer önemli sorun; Milli Parkın habitat bütünlüğünü tehdit eden milli park içindeki yol ağıdır. Açılan yollar, bitki örtüsünün kazılarak yok edilmesine neden olmakta, diğer yandan da habitat fragmentasyonu söz konusu olmaktadır. Buna karşın, açılan yolların bakımının yeterince yapılmaması, orman örtüsünün geri gelmesiyle de sonuçlanmaktadır.

▪ Mera alanları dışında, Milli Parktaki maki ve orman alanlarında da otlatma yapılması, Milli Parktaki doğal hayat üzerinde baskı oluşturmaktadır.

▪ Milli Parkta yaşanan bir diğer sorun ise kaçak toplayıcılıktır. En çok toplayıcılığı yapılan ürünler deniz börülcesi, kekik, adaçayı, mersin, defne ve orkidedir. Bilinçsizce ve hoyratça yapılan toplayıcılığın sonuçları bazı bitki topluluklarının lokal bir alanda soyunun tükenmesine kadar varabilmektedir.

▪ Şahıslara ait özel mülkiyetli arazilerde, genellikle güney yamaçlarda gerçekleştirilen arıcılık faaliyetlerinin de Milli Parka olumsuz yansımaları bulunmaktadır. Kovan ve arı sayısının artırılması, hem flora üzerinde baskı yapmakta hem de alana giriş çıkış yapan kamyon, çevresel kirlilik ve gürültünün artmasına neden olmaktadır.

2.3.3. Rekreatyonele amaçlı kullanımlar sonucunda ortaya çıkan sorunlar

▪ Milli Parkın kullanımını en çok etkileyen faktör, Kalamaki koyları olarak bilinen İçmeler, Aydınlık, Kavaklıburun ve Karasu plajlarıdır. Kavaklıburun Koyu Milli Parkın en uzun sahiline ve en geniş piknik alanına sahiptir. Aydınlık Koyunda ise ikinci uzun plaj ve piknik alanı bulunmaktadır. Bunun yanında, Kavaklıburun ve Karasu Koyu arasında yer alan Botanik Parkuru ve Kavaklıburun Koyunu Eski Doğanbey Köyüne bağlayan Oluklu Kanyon, alternatif turizm açısından yoğun ilgi görmektedir. Bununla birlikte, koylara özellikle yaz aylarında yoğun ziyaretçi baskısı söz konusu olmaktadır. Gün içersinde ziyaretçi sayısı 10.000'leri, araç sayısı ise 1500'leri geçmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Milli Parkın yoğun kullanımına ilişkin görünüm

▪ Araçlar yol kenarlarına park etmekte, otopark olanakları yetersiz kalmaktadır. Bu durum vejetasyonun tahribine toprağın sıkışmasına, alt bitki örtüsünün yok olmasına neden olmaktadır. Ziyaretçiler de bitki örtüsüne zarar vermektedir. Ayrıca açılan patika yollar da bitki örtüsünün alandan uzaklaştırılmasına neden olmuştur. Bunun yanında araçlardan kaynaklanan egzoz gazları ve bitkiler üzerinde toz birikimi doğal bitki örtüsüne zarar vermektedir (Şekil 8).

▪ Çöp kutuları ve sıhhi tesislerin yetersiz olması da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli park ziyaretçilerinin ise en yoğun şikâyeti, milli park giriş ücretinin yüksek olması ve koylardaki tesis ve olanakların yeterli, düzenli ve temiz olmamasıdır (Göktaş, 2011) (Şekil 9) .

Şekil 8. Milli Park içersindeki araçların oluşturduğu baskı

Şekil 9. Milli Park içersindeki atık sorunu

▪ Milli Park, kuzey kesimindeki Güzelçamlı ve Davutlar gibi yoğun turistik kullanımın olduğu yapılaşmaların baskısı altındadır. İkinci konutlar, Milli Park sınırına kadar dayanmaktadır. Milli Park, yoğun yapılaşmalarla izole olmakta çevre doğal alanlarla bağlantısı kopmaktadır. Yapılan çalışmalar ekosistemlerin çevreleriyle madde ve enerji alışverişi içinde olduğunu, izole edilmeleri durumunda habitat değerlerini koruyamayacaklarını ve bu alanların kendilerini stabil bir denge halinde sürdürmeyeceklerini göstermektedir (Pickett et al., 1992).

▪ Güneyde köy yerleşim alanları bulunmakta, düzenli çöp toplama ve depolama sistemi bulunmaması nedeniyle kirlilik sorunuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Evlerde fosseptiklerde sızmalar olduğu görülmektedir, Ayrıca, daha önce de belirtildiği gibi, köylüler makilik alanlara zarar vermekte, maki ve orman alanlarında kaçak kesim yapmakta ve yeni tarım alanları kazanmaya çalışmaktadır.

2.3.4. Yönetmel sorunlar

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkının yüzölçümü, coğrafi yapısı, sorunların çokluğu, ziyaretçi sayısının fazlalığı gibi etmenler düşünüldüğünde, çalışan personel sayısının yetersiz kaldığı görülmektedir.

Milli Parkın kuzeyinde giriş çıkışlar kontrol altındayken delta kısmında kontrol noktası bulunmamaktadır. Milli Park alanı çevrili değildir. Bunun sonucunda; kaçak avcılık, kaçak yapılaşma, tarla ve bahçe açma, izinsiz kanal açılması gibi durumlar Milli Parkın güneyinde en sık karşılaşılan sorunlardır.

Milli Park sınırları içinde mülkiyeti şahsa ait olan bazı alanlar mutlak koruma zonu içerisinde kalmakta, kişiler, arazilerini değerlendirmek istemektedir. Milli park kanunu gereğince istenilen faaliyetin gerçekleştirilememesi, halkın Milli Parka karşı bakışını olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun sonucunda da kasıtlı yangınların çıkarıldığı görülmüştür. Farklı koruma statülerinin söz konusu olması da (Milli park, sit gibi), çelişkiler yaratmakta, örneğin, Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planına göre tarımsal faaliyete izin verilen bir alan, 1. derece sit olarak da kabul edilebilmektedir.

Ayrıca bölgede bulunan Doğanbey köy, Tuzburgazı, Balat, Batıköy, Akköy gibi birçok yerleşim alanı, mutlak koruma ve 1. derece sitler ile çevrelediğinden yapılaşmayla ilgili sıkıntılar ortaya çıkmakta, yerel halkın Milli Park ve koruma alanlarına karşı olumsuz tutum sergilemelerine yol açmaktadır.

3. SONUÇ

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ülkemiz için olduğu kadar uluslararası düzeyde de tartışılmayacak öneme sahiptir. Akdeniz'den Kafkasya'ya kadar, kıyılarda yetişen neredeyse tüm bitkilerin doğal olarak bulunduğu bir kara alanı olmanın yanında, tüm yarımadayı çevreleyen su ekosistemleri ve dolayısıyla sahip olduğu su altı zenginlikleri ve yaban hayatı ile doğal kaynaklar açısından dikkat çekici düzeydedir. Bunun yanında sosyo - kültürel özellikleri ve arkeolojik – tarihi değeri göz önünde bulundurulduğunda, değerler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır ve bütün bu özelliklerinden dolayı da 1966 yılından beri koruma altındadır.

Milli Park, özellikle sahip olduğu eşsiz güzellikteki koylarıyla her yıl yüz binlerce insanın ziyaretine uğramaktadır ve taşıma kapasitesi sınırlarını zorlayan kullanıcı baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun yanında, özellikle delta bölgesinde sulama, drenaj ve taşkın önleme kanallarının deltadaki yaşam döngüsüne zarar vermesi ya da tarımsal amaçlı kullanımlar nedeniyle karşılaşılan kirlilik, bilinçli çıkarılan yangınlar gibi sorunlar da, Milli Parkı uluslararası düzeyde eşsiz yapan özelliklerin zarar görmesine neden olmaktadır. Yerel halkın ve ziyaretçilerin, Milli Parkın önemi konusunda yeterince bilinçlenmemiş olması, özellikle farklı koruma statülerinin varlığının yerel halkın çıkarlarıyla çatışıyor olması, yönetmel boşluklar, Milli Parkın korunması ve bakımından sorumlu personel yetersizliği, Milli Parkın korunmasında ortaya çıkan en önemli handikaplar olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, Milli Parkın önemi, korunarak bilinçli bir şekilde kullanılması gerektiği, ülkemiz için geri dönüştürülemez bir değer olduğu çok iyi anlatılmalı, bunun yanında yapılacak her türlü çalışmanın başarıya ulaşabilmesi için yerel halkın beklentileri de göz

önünde bulundurulması ve yönetilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Milli Parkın sadece sınırları içerisinde korunmasının yeterli olamayacağı bilincinden hareketle, ivedilikle havza boyutunda peyzaj yönetim planlarının hazırlanması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Anonim. 1997. Dilek Yarımadası Menderes Deltası Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı. Rapor. T.C. Orman Bakanlığı, Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, TÜSTAŞ projesi, Ankara.

Bekdemir L.F., 2010. Kültürel Peyzaj Değerlendirmesi: Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Örneği, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 86s.

Bekdemir, Ü., Elmacı, S. ve Sezer, İ., 2010. Turizmin Kıskacında Bir Doğa Koruma Alanı: Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/4, 890 – 913.

Bingöl B., 2011. Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Koruma ve Kullanım İlkeleri Açısından Rekreasyon Planlaması Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Fen Bil. Ens. Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 245s.

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, 2018a. Coğrafi Konumu, <http://www.dilekyarimadasi.com/cografi-konumu/> (Erişim tarihi: 28.03.2018).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, 2018b. Büyük Menderes Deltası, <http://www.dilekyarimadasi.com/buyuk-menderes-deltası/>, (Erişim tarihi: 28.03.2018).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, 2018c. Doğal Peyzaj Özellikleri, <http://www.dilekyarimadasi.com/dogal-peyzaj-ozellikleri/> (Erişim tarihi: 28.03.2018).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, 2018d Eski Doğanbey <http://www.dilekyarimadasi.com/eski-doganbey/> (Erişim tarihi: 29.03.2018).

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2018a. Genel Bilgiler, <http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/hakkimizda.asp?id=1> (Erişim tarihi: 28.03.2018).

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2018b. Fauna Bilgileri, <http://www.dilekyarimadasi.gov.tr/hakkimizda.asp?id=4> (Erişim tarihi: 29.,3.2018).

Durmuskahya, C. 2000. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası, Biyoçeşitliliği Üzerine İncelemeler, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri, Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Göktaş, T.H., 2011. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Rekreasyonel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora tezi, 267s.

Kutsal E., Akat H. I., (2007), Dilek Yarımadası -Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Etüt Rapor Formu, Doğa Koruma ve Milli Parklar Mühendisliği, Kuşadası, Aydın.

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 1983.

Pickett S.T.A., Parker V.T. and Fiedler P.L., 1992, The New Paradigm In Ecology: Implications For Conservation Biology Above The Species Level, Conservation Biology New York, p. 66–88.

Uslu, T. 1985. Aydın'ın batısında Küçük ve Büyük Menderes nehirleri arasında kalan bölge vejetasyonunun bitki ekolojisi ve sosyolojisi yönünden araştırılması, Gazi Üniversitesi yayın no 71, Fen-Ed. Fak. Yayın no 8, Ankara, 174 s.

Yücel, M., 1995. Doğa Koruma Alanları ve Planlaması, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Genel Yayın No: 104, Yardımcı Ders Kitapları Yayın No: 9, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Atölyesi, Adana, 255 s.

DİLEK YARIMADASI BÜYÜK MENDERES DELTASI MİLLİ PARKI EKOTURİZM POTANSİYELİ

Sevgi Öztürk*, Merve Kalaycı*

*Kastamonu Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi- Kastamonu, 0366 280 29 28,
sozturk@kastamonu.edu.tr, mkalayci@kastamonu.edu.tr

ÖZET

Türkiye' de Ege Bölgesi'nde yer alan Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın 10.985 ha'lık Dilek Yarımadası kısmı 1966 yılında Milli Park ilan edilmiş, 16.690 ha'lık Büyük Menderes Deltası kısmı ise 1994 yılında Milli Park sınırına dahil edilmiştir. Çalışmada, doğal ve kültürel kaynak değerleri açısından zengin, iki farklı coğrafyayı içinde barındıran Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı inceleme alanı olarak seçilmiştir. Bu bağlamda milli parkın olanak sağladığı ekoturizm faaliyetleri göz önüne alınarak, alanın taşıdığı rekreasyonel kaynak değerleri koruma- kullanma dengesi kapsamında incelenmiştir. Ekoturizm, yılın her ayında turizm faaliyetlerinin sürdürülmesine izin veren, doğaya mümkün olduğunca az baskı yapmayı hedefleyen, son yıllarda neredeyse kitle turizminin önüne geçmiş bir turizm türüdür. Bu anlamda inceleme alanı olarak seçilen milli parkın sunduğu bazı ekoturizm faaliyetleri derlenmiştir. Bu aktivitelerden bazıları; doğa yürüyüşleri (trekking), kuş gözlemciliği, yamaç paraşütü, bisiklet turu, botanik turu, fotoğraf çekme, manzara izlemedir. Çalışmanın özellikle belirli rotalarda koruma- kullanma dengesinin gözetildiği, alanın kaynak değerlerinin tanıtımının desteklendiği, ziyaretçi isteklerini karşılayabilecek sürdürülebilir turizm stratejik planı, ziyaretçi yönetim planı gibi alt ölçek planların oluşturulmasında kaynak olacağı düşünülmektedir.

ANAHTAR KELİMELELER : Korunan Alan, Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, Ekoturizm

ECOTOURISM POTENTIAL OF DİLEK PENINSULA BÜYÜK MENDERES DELTA NATIONAL PARK

ABSTRACT

10.985 ha part of Dilek Peninsula- Büyük Menderes Delta National Park that is in Ege Region in Türkiye was proclaimed National Park at 1966 and 16.690 ha part of Büyük Menderes Delta was gotten involved National Park boundary. In the study, Dilek Peninsula - Büyük Menderes Delta National Park which is wealthy in natural and cultural resource values, also accommodates two different geographies is chosed as a case area, is examined. In this context, recreational resource values carried by the field is examined protection-utilization balance, taking into account the ecotourism activities provided by the national park. Ecotourism, is a kind of tourism which lets tourism activities to continue in every month of the yea and, aimed at making as little pressure as possible, almost passed the mass tourism, on nature in recent years In this sense, some ecotourism activities offered by the selected national park are compiled. Some these activities are trekking, bird watching, paragliding, cycling tour, botanical tour, photo taking, landscape viewing. It is thought that it will be a source for creating sub-scale plans like sustainable tourism strategic plan which is monitored especially the protection-utilization balance of the study, is supported the promotion of the resource values of the field, be able to meet visitor requests, visitor management plan.

KEYWORDS : Protected Area, National Park of Dilek Peninsula Büyük Menderes Delta, Ecotourism

1. GİRİŞ

Dünyada özellikle son elli yıllık dönemde yaşanan ekonomik, sosyal, çevresel ve teknolojik gelişmeler; turizm kavramının algılanmasında ve uygulanma aşamalarında bazı farklılıkların oluşumuna neden olmuştur. Bu farklılıklar doğrultusunda turizm sektöründe meydana gelen değişim ve dönüşümler sadece niteliksel olarak değil, niceliksel olarak da kendini göstermiştir. Değişen turizm talebi, kişilerin farklı turizm çeşidine yönelmesine neden olmuştur. Bu şekilde, kırsal turizm, çiftlik turizmi, ekoturizm gibi doğal alanlarda yapılan doğaya daha az müdahale eden aktiviteleri bünyesinde barındıran turizm çeşitleri gündeme gelmiştir.

Kontrolsüz ve hızla artan kentleşme ve sanayileşme süreci sonucunda doğa tahribatı ve fiziksel çevre koşullarındaki bozulma günümüz insanını olumsuz yönde etkilemekte ve artık doğaya yönelim artmaktadır. Dolayısıyla günümüzde kentlerdeki yoğun çalışma temposu, hava ve gürültü kirliliği ile kalabalık ortamdan uzak kalma isteği, kent insanının daha fazla doğal alanlara yönelmesine yol açmıştır.

Kırsal bölgeler; doğal ve kültürel yapılarıyla geçmişten günümüze dek, özellikle kent insanının giderek artan rekreasyon gereksinimine cevap vermeye çalışmaktadır. Özellikle bu alanlardaki yaşam biçimine olan ilgi ve merak, stres yada baskı yaratacak sınırlamaların ve zorunlulukların olmayışı, kişilerin kendilerini daha özgür ve rahat hissetmelerini sağlayacak doğal ortamların bulunması, tatillerin buralara geçirme eğiliminin artmasına neden olmaktadır (Çakır vd., 2010).

Kentleşmenin artışı ve teknolojik gelişmeler, insanın doğaya olan özlemini de aynı oranda arttırmaktadır. Yaşanan bu özlem duygusu, turizm ile ilişkili olan rekreasyon faaliyetlerini gerçekleştirme ihtiyacını da doğal alanlara doğru kaydırmıştır. Bu durum doğal alanlardaki baskıyı arttırmış ve çevre üzerinde olumsuz etkilerin artmasına neden olmuştur (Öztürk, 2005; Bulan ve Kalaycı, 2016; Kalaycı ve Uzun, 2017). Doğal çevrede artan baskı; doğal kaynak değerlerinin bilinçsizce kullanımı ile bir araya gelince, canlı ve cansız çevrenin bütününe tehdit eden bir hal almaktadır. Kaynak değerlerinin mümkün olduğunca korunması için bazı alanlar koruma alanı olarak ilan edilerek, tehdidin azalması ya da tehdidin yok edilmesi yönünde hareket edilmesine imkan sağlamaktadır. Uluslararası Dünya Doğayı Koruma Birliği (IUCN: International Union for Conservation of Nature)'nin "esas olarak, doğa, kültürel mirası korumak, onun hazzını yaşamak, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı destekleyen ekolojik süreçlerin devamını sağlamak amacıyla ayrılmış; belirli bir yasal düzenlemeye göre yönetilen deniz ve/veya kara parçasıdır" şeklinde tanımladığı korunan alanlar belirli kısıtlar altında rekreasyon aktiviteleri gerçekleştirme imkanı sağlamaktadır. Ancak tanımdan da anlaşıldığı üzere önemli biyolojik çeşitliliği barındırması ve hassas ekosistem alanlarına sahip olması nedeniyle; korunan alanlarda yapılan turizm çeşidi, doğal alanlarda yapılan turizm çeşidine göre daha özel bir hal almaktadır. Bu alanlarda yapılan turizm çeşidi ekoturizm olarak tanımlanır ve özellikle milli park alanlarında yapılan turizm çeşididir (Öztürk, 2005; Şen ve Erkan Buğday, 2015; Öztürk vd., 2018).

Doğal çevrenin daha az müdahale gördüğü ve rekreasyon faaliyetlerinin gerçekleştirilebildiği turizm türü olan ekoturizm olgusu 1980'li yılların sonunda kitle turizmine karşı bir hareket olarak başlamıştır (Anonim, 1999; Demirel, 2002; Sarıkaya, 2004; Türker ve Öztürk, 2013; Şen ve Genç, 2018). 1987 yılında Ceballas-Lascurini tarafından, insanın olumsuz etkilerinin nispeten az olduğu alanlara; manzara, bitki örtüsü ve hayvanlara merakın yanı sıra, geçmişte ve günümüzde halen bulunan kültürel kaynak değerlerine hayranlık duymak, hoşlanmak ve özel bir çalışma yapmak için yapılan

seyahatler olarak tanımlanmıştır (Başkaya, 2002). Eko-turizm, yerli halkın bütünlüğüne saygı gösteren, ekosistemin korunmasına katkı sağlayan aydınlatıcı doğa seyahatleridir (Cater ve Lownan, 1994; Şenyaz, 2002). Ekoturizm faaliyetleri gerçekleştirilirken, bireyler hem doğayla iç içe bir şekilde turizm faaliyetlerini gerçekleştirmiş, hem de rekreasyon ihtiyacını karşılamış olmaktadır.

Bireyler, boş zamanlarında rekreasyon aktiviteleri gerçekleştirerek; Maslow' un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en zirvede yer alan "kendini gerçekleştirme" ihtiyacını da yerine getirmiş olmaktadır (Sevil, 2012). Çünkü rekreasyon, insanların boş zamanlarında gerçekleştirdikleri;

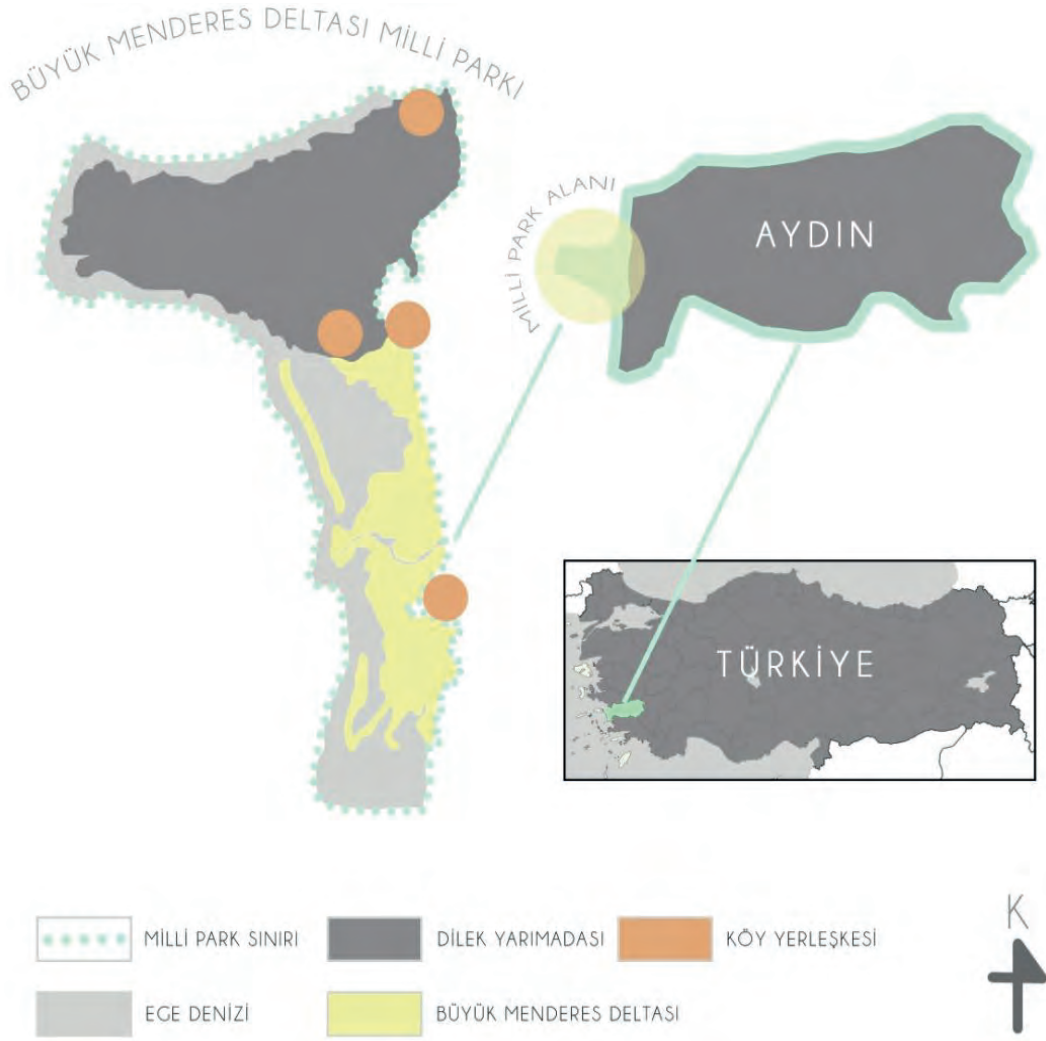
- yaşam kalitelerini arttıran,
- doğal ve kültürel hiçbir kaynağa zarar vermeyen,
- kendi iradeleriyle ve zevkle yaptıkları aktivitelerin tamamıdır (Sevil, 2012).

Bu bağlamda çalışmanın amacı, doğal ve kültürel kaynak değerlerini bir arada barındıran, yoğun ziyaretçi alan, biyoçeşitlilik açısından zengin, ulaşımı kolay, ekoturizm faaliyetlerine imkan sağlayan Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı' nın ekoturizm potansiyelinin ortaya konulmasıdır.

2. BULGULAR

2.1. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı

Çalışma alanı olarak seçilen Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde Aydın ili Kuşadası ve Söke ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 1). Milli Park sınırları içerisinde Dilek Yarımadası ve Menderes Deltası girmektedir (Kılıçaslan vd.,2011). Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkına İzmir - Söke - Milas - Muğla devlet karayolu ile ulaşılmaktadır. Milli Park Söke' ye 16 km., Kuşadası' na 24 km., Didim'e 27 km., Aydın iline 87 km., İzmir iline 174 km. uzaklıktadır. Yarımada yaklaşık 20 km. uzunluğunda ve 6 km. genişliğindedir (URL6). Milli Park'ın kuzey, güney ve batı yönleri Ege Denizi ile çevrelenmiştir.

Şekil 1. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın coğrafi konumu

Alan, 27.676 hektar büyüklüğü ile zengin, doğal, kültürel ve arkeolojik kaynak değerlerine sahip eşsiz bir doğa örneğidir (Sarıkaya, 2004; Kılıçaslan vd., 2011). Bu alanın 10.985 hektarı Dilek Yarımadasına, 16.690 hektarı ise Menderes Deltası'na aittir (URL1). Dilek Tepe 1237 m. yüksekliği ile alanın en yüksek noktasıdır (Kılıçaslan vd.,2011).

Milli Park, içerisinde iki farklı coğrafi oluşumu barındırması özelliğiyle diğer milli parklardan ayrılan bir yapıya sahiptir. Bu yapıyla özel bir yönetim gerektiren bir alan olmaktadır. Milli parkın morfolojik yapısı gereği içerisinde çok sayıda vadi, kanyon, tepe ve koy bulunmaktadır. Dilek Yarımadası'nın doğu - batı istikameti boyunca uzanan Samsun Dağı yer almaktadır. Dilek Yarımadası, Samsun Dağları'nın Ege Denizi'ne uzandığı son noktadır (URL6). Samsun Dağları'nın en yüksek noktası milli parka adını veren 1237 m. rakımlı Dilek Tepesidir (Mykale).

Menderes Deltası'nın, 584 km. uzunluğundaki Büyük Menderes Nehri milli parkın önemli hidrolojik kaynağıdır. Deltanın Ege Denizi ile birleştiği kısımlarda Dil Gölü, Tuzla Gölü, Kokar Göl ve Koca Göl bulunmaktadır.

Alanda Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Zengin floristik yapıya sahip olan alan, Akdeniz flora bölgesinde yer almasına rağmen, Avrupa- Sibiryaya kuşağına ait bazı türleri

de barındırmaktadır. Alan sınırları içerisinde 18'i Türkiye'ye özgü toplam 904 tür bitki bulunmaktadır (Kılıçaslan ve ark.,2011). Zengin floristik yapısı nedeniyle Avrupa biyogenetik rezervleri şebekesi tarafından 'Biyogenetik rezerv alanı' olarak kabul edilmiştir (URL2, URL3). Milli Park alanında 9 farklı ekosistem bulunmaktadır. Bu ekosistem alanları; deniz, tuzlu araziler, lagünler, tatlı ve acı sular, tarım alanları ve zeytinlikler, makilikler, ormanlar, köy yerleşik alanları ve tepe grupları olarak adlandırılmaktadır.

2.2. Milli Parkın Ekoturizm Potansiyeli

Son yıllarda bireylerin ve hizmet sağlayıcıların çevre konusundaki bilinçlenme düzeylerinin artması sebebiyle turizm türü tercihleri ekoturizm yönünde olmaktadır (Öztürk, 2005; Türker ve Çetinkaya, 2009; Alaaddinoğlu ve ark., 2013; Gökyer ve ark., 2015; Gültekin ve ark.,2017). Ülkemizde 1983 yılında çıkarılan 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamında korumaya alınan milli park alanlarından biri olan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, doğal ve kültürel kaynak değerlerinin zenginliği nedeniyle ziyaretçi potansiyeli oldukça yüksek olan ve kıyı kuşağında yer alan önemli bir milli parktır (Bekdemir ve ark., 2010). Ekoturizm faaliyetleri, yılın her ayını turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceği zaman dilimleri haline getirmeyi amaçlamaktadır (Öztürk ve Kalaycı, 2017). Ayrıca ekoturizm kavramı; çevresel etkileri en aza indirmek, çevresel ve kültürel bilinç ve saygı oluşturmak, hem ziyaretçiler hem de ev sahipleri (yöre halkı) için olumlu deneyimler geliştirmek, koruma için doğrudan mali faydalar sağlamak, yerel halka mali faydalar sağlayarak koruma konusunda yetkilendirme yapmak gibi önemli ilkeleri benimseyerek koruma öncelikli bir turizm şekli olarak kabul edilmektedir (TIES, 1990).

Bu bağlamda, Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı değerlendirildiğinde; alanın birçok ekoturizm aktivitesine olanak sağlayabileceği görülmektedir. Alanda bulunan mağara, tepe, obruk gibi doğal oluşumlar; çeşitli yaban hayatı elemanlarını ve farklı ekosistemleri bir arada bulunduruyor olması gibi özellikler ile alana gelecek yerli ve yabancı turistleri memnun edebilecek potansiyele sahip olduğu bir gerçektir. Milli Parkın olanak sağladığı bazı ekoturizm faaliyetleri aşağıda sıralanmıştır:

2.2.1. Bisiklet turu: Alanda ekipman tedarigi ziyaretçilerin kendilerine ait olmak ve doğaya zarar verici her türlü etkiden kaçınmak şartıyla, bisiklet kullanımına izin verilen parkurlar bulunmaktadır. 5 km uzunluğunda Aydınlık Koyu güzergahı ile, 1.5 kilometre uzaklığındaki Samos Adası güzergahları bisiklet turları için uygun parkurlardır. Ayrıca alanda; Panionion - Eski Doğanbey Köyü arasında uzanan 30 km' lik, Oluklu Kanyon-Eski Doğanbey Köyü arasında uzanan 15 km' lik, Oluklu Kanyon - Karakol Gediği - Panionion arasında uzanan 37 km' lik uzunluğa sahip uzun mesafeli bisiklet parkurları da bulunmaktadır.

2.2.2. Botanik turu: Alan sınırlarında alt tür ve varyete düzeyinde 804 adet bitki bulunmaktadır. Bu bitki türlerinden bazıları Anadolu' ya özgü olmakla birlikte, bazıları ise mitolojik değerler taşımaktadır. Bu bağlamda yerli ve yabancı turistlerin ilgiyle tur düzenledikleri 2 km' lik Kavaklıburun ve Karasu günübirlik botanik tur parkuru olmaktadır.

Botanik turları, alanın çok aktif turizm sezonları dışında da kullanılmasını sağlamanın bir yoludur. Ulusal ve uluslararası ölçekte alanın markalaşmasına katkı sağlamak, bölgenin

doğal zenginliği olan biyoçeşitliliğine dikkat çekmek amacıyla mümkün olduğunca rehberler eşliğinde yapılması gereken bu turlar, turist olarak gelen ziyaretçilere farklı bir deneyim sunmaktadır.

Ayrıca tur rehberlerinin alanı bilen yöre halkından seçilmesi; alanın asıl sahiplerine istihdam olanağı sağlarken, koruma bilinci oluşturulması ve öncelikle yöre bütçesine, dolaylı olarak da ülke ekonomisine katkıda bulunması sağlanmaktadır (URL7).

2.2.3. Trekking: Kentsel baskının olumsuz etkilerinden kurtulup, doğayla iç içe olmak için yapılan yürüyüşlerdir (Kurdoğlu, 1994; Öztürk, 2005). Milli Park, barındırdığı şelaleler, dere, havuzlar, eşsiz bitki örtüsü ve harika manzaraları ile doğa yürüyüşüne elverişli bir alan olmaktadır. Alana özgü hazırlanmış olan Dilek Yarımadası Milli Parkı Parkur Haritası bulunmaktadır. Bu haritada, bisiklet, trekking ve botanik tur güzergahları ve uzunlukları gösterilmektedir. Bu harita verilerine göre, alanda iki adet doğa yürüyüş parkuru bulunmaktadır. Bu parkurların ikisinin de başlangıç noktası Olukdere Kanyonu, bitiş noktası ise Eski Doğanbey köyündeki Tanıtım ve Ziyaretçi Merkezidir. Bu iki nokta arasında 16.4 kilometrelik ve 17.8 kilometrelik iki alternatif güzergah bulunmaktadır. Yol üzerinde birbirinden farklı yabani hayvanlarla (özellikle yaban domuzu) karşılaşma ihtimali bulunmaktadır. Bu parkurlardan başka alternatif parkur ise; bisiklet ile de kullanılabilen, milli parkın girişine yakın bir noktada yer alan, antik döneme ait birkaç yapıya ev sahipliği yapan, Panionion'dan Eski Doğanbey Köyü'ne kadar uzanan yaklaşık 30 kilometre uzunluğundaki trekking hattıdır. Alternatif bir diğer parkur ise Oluklu Kanyon'dan başlayıp Karakol Geçidi üzerinden Panionion' a olan mesafesi 37 kilometre olup, oldukça uzun ve yorucu bir parkurdur.

2.2.4. Foto-safari: Dilek Tepe, Olukdere Kanyonu, mevcut koylar vb. eşsiz güzellikteki noktalarda amatör olarak fotoğraf çekimi yapılabilmektedir. Eşsiz kaynak değerleri ve manzara niteliği ile alan fotoğraf çekimleri için yerli/yabancı turistlerin oldukça fazla tercih ettikleri bir alan olmaktadır.

2.2.5. Kuş gözlemciliği: Alan sınırları içinde 250 kuş türü bulunmaktadır. Bu türlerin 70 kadarı bu alanda üremektedir. Bu özelliği ile Özel Kuş Alanları (ÖKA) statüsünde bulunan Milli Park, nesli tehdit altında olan bazı türler de dahil olmak üzere kuş gözlemciliğine imkan vermektedir. Bu gözlemler belirli zamanlarda, milli park idaresince planlanan şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

2.2.7. Kültür yürüyüşü: Thebai, Hagios Antonios Manastırı, Karine Antik Yerleşim Alanı, Panionion, Zeus Mağarası, eski bir Rum köyü olan Eski Doğanbey Köyü, Eski Şaraphane mevki gibi alanlar kültürel turlara olanak sağlamaktadır. Fakat bu turlara çıkılmadan önce kültürel kaynak değerlerine karşı hassas olunması, bu değerlerin zarar görmesine engel olacak uyarıların ve bilinçlendirmenin sağlanması ve buna uygun kuralların konulması etkin uygulanması gerekmektedir (Başar ve Miran, 2010; Kılıçaslan ve ark., 2011, Göktuğ, 2011).

2.2.8. Manzara izleme: Sisam Adası, Büyük Menderes Deltası ve adalar, Güzelçamlı ve Davutlar kumsalları gibi muhteşem manzaralar Dilek Tepe gibi yüksek rakımlı noktalardan gözlenmektedir.

2.2.9. Yamaç paraşütü: Milli Park idaresinden alınan izinle, Kaplan Kayası mevkiinde 950 m yükseklikte başlangıç noktası bulunan pistte yamaç paraşütü yapılabilmektedir (URL5).

3.SONUÇ VE ÖNERİLER:

Farklı jeomorfolojik özellikleri, tarihi ve kültürel zenginlikleri, flora ve fauna çeşitliliği, koyları ile ziyaretçilerini cezbeden, çok sayıda farklı rekreasyonel aktivite imkânı sunan ve bu nedenle yoğun bir ziyaretçi baskısı altında kalan Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı 9 farklı ekosistem alanına sahiptir. Farklı ekosistem alanlarına sahip olması, biyoçeşitliliğin zengin olmasını sağlamaktadır. Türkiye'nin önemli korunan alanlarından birisi olan milli park alanı içinde bisiklet binme, trekking, kuş ve doğa gözlemciliği, olta balıkçılığı, foto-safari gibi birçok rekreasyon aktiviteleri yapılabilmektedir. Ancak alan hassas ekosistem alanlarına, kültürel ve arkeolojik kaynak değerlerine sahiptir. Bu ekoturizm aktivitelerinin alanda sürdürülebilirliğinin sağlanması için, alanda mutlaka koruma - kullanma dengesini sağlayacak etkin yönetsel kararların alınması, yöre halkını yönetime dahil ederek karar verici grup olarak tanınması, nitelikli ve eğitilmiş elemanların, yerel rehberlerin etkin olarak alanda bulunmasının sağlanması, tanıtıma yönelik broşür ve internet ağlarının oluşturulması, ekoturizm faaliyetlerine yönelik rotaların ve kaynak değerlerinin tanıtımı gerekmektedir. Tüm bu sayılan kararları içeren planların; sistematik şekilde hazırlanması gerekmektedir. Öncelikle üst ölçek yönetim planının daha sonra alt ölçek planların hazırlanması mutlak surette gerekmektedir. Yönetim planlarının alt ölçeğinde ziyaretçi yönetim planı, habitat planı ve ekoturizm stratejik planlarının yapılması gerekmektedir. Çünkü ekoturizm faaliyetleri de iyi organize edilmediği, iyi yönetim sağlanmadığı takdirde kitle turizmi kadar çevre sorunlarına yol açabilmektedir. Ekoturizm alanların hassas ekosistemler olması nedeniyle, turizm faaliyetlerinden çok daha yoğun etkilenmesi olası bir gerçektir.

Milli Parkın, Dilek Yarımadası bölümüne ulaşım Kuşadası üzerinden ve tek bir noktadan yapılmakta olup, giriş ve çıkışlar kontrol altındadır. Giriş kapısından itibaren Kavaklıburun Koyu'na kadar araç yolu bulunmakta olup ziyaretlere açıktır. Kuzeyde Kavaklıburun Koyu'ndan itibaren Dilek Yarımadası'nın batı kısmı güneydeki Karina Mevkii'ne kadar güvenlik sebebi ile ziyaretlere kapalı olup bu alanda rekreasyonel faaliyetlere izin verilmemektedir. Dilek Yarımadası'nın Büyük Menderes Deltası'na bağlantısı için karayolu bulunmamaktadır. Alana ulaşım Oluklu Kanyon trekking güzergahı üzerinden sağlanmaktadır. Büyük Menderes Deltası'na girişler kontrolsüz gerçekleştirilmektedir. Bu durum hem milli parkın ekonomik girdi sağlamasını zorlaştırmakta, hem de denetimi zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda alana girişlerin kontrollü ve denetimli olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Alanın özellikle yaz aylarındaki yoğun ziyaretçi baskısı delta alanında bulunan kuş türlerinin üreme dönemlerinde ses ve gürültüden etkilenmelerine, strese girmelerine neden olabilmektedir. Yine milli parkın kıyı şeridinin kuşların üreme alanlarına yakın olması önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Bu anlamda milli parkın kaynak değerlerinin koruma öncelikli olarak göz önünde tutulduğu, katılımcı bir yaklaşımla yeniden bir zonlama (koruma (çekirdek) zonu, rekreasyon zonu vb.) yapılması gerekmektedir.

Rekreasyonel kullanımların yoğun olduğu ve çok fazla ziyaretçi tarafından ilgi gören Milli Parklarda taşıma kapasitesinin hesaplanması öncelik taşımaktadır. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı sınırları içinde bulunan koylar, yaz aylarında denize girmek amaçlı da kullanılmaktadır. Bu kapsamda bu aylardaki ziyaretçi taşıma kapasitesinin hesaplanarak aşılması, bu durumun da yasal olarak dayanıklı hale getirilmesi koruma - kullanma dengesi için gerekli olmaktadır. Alana özgü Göktuğ (2011) tarafından bir tez çalışması hazırlanmıştır. Ancak, çalışma sonucunda elde edilen

verilerin uygulamaya geçirilmesi, taşıma kapasitesi teriminin yasal dayanağının oturtulması ve etkin bir yönetim ile işlevselliğinin sağlanması gerekmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında milli parkların gelecek nesillere aktarılması zorunlu olan birer miras olduğunu asla unutmamak gerekmektedir.

4.KAYNAKLAR:

Alaeddinoğlu, F., Türker, N., Can, A.S. Öztürk, S., 2013, Basic Characteristics, Motivations, and Activities of Ecotourists: A Case Of Lake Van Basin Area, Turkey, The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 6 Issue 3, p. 91-107.

Anonim, 1999. Küre Dağı Milli Parkı Tasarı Gelişme Planı, Orman Bakanlığı, Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayınları, UNDP/FAO, Ankara.

Başar, H., Miran, B. 2010. Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkında Sonbahar Ziyaretçilerinin Özellikleri. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47 (3): 241-250.

Başkaya, Ş., 2002. Kaçkar Dağları Milli Parkı'nda Eko-Turizm. 2. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiriler Kitabı, Cilt:1. Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi, Artvin.

Bekdemir, Ü., Elmacı, S., Sezer, İ. 2010. Turizmin Kısılcacında Bir Doğa Koruma Alanı: Dilek Yarımadası- Büyük Menderes Deltası Milli Parkı. Turkish Studies, 5/4: 890-913.

Bulan Ö., Kalaycı M. 2016. Yeni Çekim Noktaları Olarak Kırsal Rekreatif Alanlar: Abana Örneği, I. Uluslararası Abana Sempozyumu.

Cater, E., Lowman, G. 1994. Ecotourism in the Third World - problems and prospects for sustainability. Ecotourism: a sustainable option?. John Wiley and Sons Ltd. England. s: 69-86.

Çakır, A., Çakır, G., Dursun, S., Dursun, B. 2010. Kırsal Turizmde Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanılması: Poyralı Köyünde Uygulanabilirliği. Uluslararası II.Trakya Bölgesi Kalkınma ve Girişimcilik Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Kırklareli: 347-354.

Demirel, Ö., 2002. Çoruh Havzası (Yusufeli Kesimi-Kaçkar Dağları) Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Doğa Turizmi Ve Kırsal Rekreasyon Planlaması Açısından Değerlendirilmesi, Türkiye Dağları 1. Ulusal Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Ilgaz/Kastamonu s.281-285.

Göktaş, T., H. 2011. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Rekreasyonel Taşıma Kapasitesinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. Erzurum.

Gökçer, E., Öztürk, M., Dönmez, Y., Çabuk, S. 2015. Bartın İli Dağlık Alanlarında Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Ekoturizm Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi. Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Sanat ve Tasarım Dergisi, 5(12), 25- 35. Doi: 10.16950/std.69148

Gültekin, Y. S., Gültekin, P., Uzun, O., Gök, H. 2017. Use of Structural Equation Modeling in Ecotourism: A Model Proposal. Periodicals of Engineering and Natural Sciences, Vol:5 (2):145-151.

Öztürk S., İsinkaralar Ö., Kalaycı M. 2018. Classification and Ranking of Ecotourism Resources of Küre Mountains National Park, International Journal of Trend in Research and Development, Volume 5(2), ISSN: 2394-9333, Mar -Apr 2018.

Kalaycı, M., Uzun, O. 2017. Madencilik Sonrası Maden Alanlarının Rekreatif Amaçlı Değerlendirilmesi. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 2(2):234-244.

Kılıçaslan, Ç., Deniz, B., Göktuğ, T.H., Kara, B., Kutsal, E. 2011. Evaluation of tourism alternatives in the national park of Dilek Peninsula Büyük Menderes delta. Procedia Social and Behavioral Sciences, 19: 270–279.

Kurdoğlu, O., 1994. Çamlıhemşin-Elevit Vadisi'nin Milli Park Olabilirliğinin Araştırılması, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Trabzon.

Öztürk, S., 2005. Kastamonu-Bartın Küre Dağları Milli Parkı'nın Rekreatif Kaynak Değerlerinin İrdelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A (2), 138-148.

Öztürk, S., Kalaycı, M. 2017. Investigation of the Climate Comfort Conditions of Kastamonu Çatalzeytin and its Surroundings in Terms of Ecotourism Activities. Abstract Book, 93-94. Karabük.

Sarıkaya, A., 2004. Dilek yarımadası - Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'nın Ekoturizm Yaklaşımı Çerçevesinde İrdelenmesi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı ABD, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Sevil, T. 2012. Boş Zaman ve Rekreatif Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayın No:2497, Eskişehir.

Şen, G., Genç, A. 2018. Perceptions and Expectations on Forest Management Certification of Foresters in State Forest Enterprises: A Case Study in Turkey, Applied Ecology and Environmental Research, 6(1):867-891.

Şen, G., Erkan Buğday, S.. 2015. Kastamonu İlinde Çeşitli Statülerde Koruma ve Kullanma Amaçlı Belirlenmiş Alanlar, Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi, 15 (2) 214-230.

Şenyaz, A., 2002. Turizm, Eko-Turizm ve Sürdürülebilir Kalkınma, Türkiye Dağları 1.Ulusal Sempozyumu, Ilgaz Dağı, Kastamonu.Türker N., Çetinkaya A. 2009. Batı Karadeniz Bölümü Ekoturizm Potansiyeli. Detay Yayıncılık, Ankara.

TIES, 1990. The International Ecotourism Society- Ecotourism Definition. Erişim Adresi: <http://www.ecotourism.org/book/ecotourism-definition> Erişim tarihi: 12.05.2017.

Türker, N., Öztürk, S., 2013, Perceptions of Residents Towards The Impacts of Tourism in the Küre Mountains National Park, Turkey, International Journal of Business and Social Science, Vol. 4 No. 2

URL1, Coğrafi Konumu, Erişim Adresi: <http://www.dilekyarimadasi.com/cografikonumu/> Erişim Tarihi: 01.02.2018.

URL2, Doğal Peyzaj Özellikleri, Erişim Adresi: <http://www.dilekyarimadasi.com/dogal-peyzaj-ozellikleri/> Erişim Tarihi: 01.02.2018.

URL3, Dilek Yarımadası Kaynak Değerleri, Erişim Adresi: <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/dilekyarimadasi/sayfa1.htm> Erişim Tarihi: 01.02.2018.

URL4, Kuşadası Dilek Yarımadası Milli Parkı. Erişim Adresi: <http://cevreonline.com/kusadasi-dilek-yarimadasi-milli-parki/> Erişim tarihi: 06.03.2018.

URL5, Dilek Yarım Adası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı. Erişim Adresi: <http://www.dilekyarimadasi.com/#> Erişim tarihi: 06.03.2018.

URL6, Yoldan Çıkaran Levhalar: İstanbul-Bodrum. Erişim Adresi: <https://www.atlasdergisi.com/arsiv/kitaplar/yoldan-cikaran-levhalar-istanbul-bodrum/43/6/1> Erişim tarihi: 13.05.2018.

URL7, Akseki-İbradi Bölgesinde Alternatif Turizm Olarak; "Botanik Turizmi". Erişim Adresi: <https://antalyaobm.ogm.gov.tr/Sayfalar/BotanikTurizmProjesi.aspx> Erişim tarihi: 13.05.2018.

TÜRKİYE'DE İKİNCİ KONUT SORUNU: KUŞADASI ÖRNEĞİNDE DEĞERLENDİRMELER

Çiğdem KILIÇASLAN*, Emine MALKOÇ TRUE, Bülent DENİZ*,
Tendü Hilal GÖKTUĞ***

*Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, AYDIN

Tel: +90 256 772 70 23, ckilicaslan@adu.edu.tr

**Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İZMİR

Tel: +90 232 311 26 45, eminemalkoc@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmada; ülkemizde gerek devlet politikaları, gerekse sahip olduğu peyzaj değerleri nedeniyle 1960'lı yıllardan itibaren çekim merkezi haline gelen kıyı alanlarının, ikinci konutlara dönüşümü, zaman içerisinde ikinci konutların kıyılardaki en büyük arazi tüketicisi konumuna gelmesi ve ikinci konutların ortaya çıkardığı sorunlar ele alınmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin en önemli turizm yerleşimlerinden biri olan, aynı zamanda doğal, kültürel ve tarihi özellikleriyle ilgi çeken Kuşadası, örnek alan olarak seçilerek ikinci konut sorununun irdelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada; deniz kıyısı ikinci konutlarının gelişim süreci, fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik çevre üzerindeki etkileri genel hatlarıyla incelemiş, yerel yönetimlerin ikinci konutlar nedeniyle karşılaştığı sorunlar aktarılmıştır. Konu, Kuşadası ölçeğinde tartışmaya açılmış, Kuşadası'nda ikinci konutlara yönelik karşılaşılan sorunlar; Kuşadası merkez, Davutlar ve Güzelçamlı özelinde irdelenmiştir. İkinci konut yapılaşmaların, son 40- 50 yıl içerisinde, Kuşadası'ndaki alan kullanımlarını geri dönüşümü olmayacak şekilde değiştirdiği, deniz kıyısındaki alanların neredeyse tamamının ikinci konutlara dönüştüğü, değerli peyzaj alanlarının yok olduğu, kıyılardaki arsa değerlerinin yüksek olması gibi nedenlerle yapılaşmaların yamaçlara, ormanlık alanlara doğru gelişme gösterdiği belirlenmiştir. Sonuç olarak, kıyıların çok önemli ekosistemler olduğu, korunarak kullanılması gerektiği, bu doğrultuda peyzaj yönetim planlarının ivedilikle hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: İkinci konut, Kıyı alanları, Kuşadası, Aydın

THE SECOND HOMES PROBLEMS IN TURKEY: EVALUATIONS OF THE SUBJECT ON KUSADASI EXAMPLE

ABSTRACT

In this study; the transformation of the coastal areas to second homes, which became attraction centres since 1960s in our country due to the government policies, and the landscape values they possess, their becoming the biggest land consumers of the coastal areas and the problems arising from the second homes were discussed. In this context, Kuşadası, one of Turkey's most important tourism settlements and point of interest with its natural, cultural and historical features, was chosen as the sample area in order to examine the second home problems. In the study, the development process of seaside second homes, their effects on the physical, social, cultural and economic environment were investigated and the problems encountered by the local administrations due to the second homes were evaluated. The subject was opened to debate at the Kuşadası scale, the problems arising due to the second homes in Kuşadası were examined particularly on the centre of Kuşadası, Davutlar and Güzelçamlı. It was determined that the second homes transformed the land uses irrevocably in the last 40 – 50 years and almost all of the seaside areas turned into second homes. Valuable landscapes were destroyed and because of the high land values close to the seaside, houses were started to develop towards the slopes and forest areas. As a result, it has been emphasized that the coasts are very important ecosystems, must be protected and used, and landscape management plans should be prepared in this direction.

KEYWORDS: Second Homes, Coastal Areas, Kuşadası, Aydın

1.GİRİŞ

Gün geçtikçe kalabalıklaşan kentler, günümüzde sürekli koşturmacanın hakim olduğu, yoğun trafik, alt yapı sorunları ve hava kirliliği altında boğulan yerleşim yerleri haline gelmiştir. Kentlerin bunaltan karmaşasından uzaklaşmak isteyen insanlar ise yaş grupları, sosyal - ekonomik olanakları, kültürel birikimleri vb. doğrultusunda çeşitli rekreasyonel aktivitelere yönelmekte, böylece kendi iç huzurlarını geri kazanma çabası içine girmektedir. Bu durum da insanları, rekreasyonel olanakların yoğun olduğu kıyılara yönlendirmektedir.

Ülkemizde, alınan siyasi kararlar ve çıkarılan yönetmeliklerle özellikle kıyı turizminin teşvik edilmesi, deniz kıyılarına mütemadiyen yatırımların yapılması, dolayısıyla rekreasyonel olanakların kıyılarda geniş bir yelpazede var olması ve denizin insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkilerinin bilinmesi kıyıları cazibe merkezi haline getirmiştir.

Ülkemizde deniz kıyısında ikinci konut edinme isteğinin temelinde ise öncelikle kişinin en çok gereksinim duyduğu sahip olma isteği gelmektedir. Kişinin geleceğini garanti altına alma isteği, kişiyi özellikle getirisi yüksek olan taşınmazı satın almaya yöneltmiştir (Gündüz, 2003). Bunun yanında, özellikle kent ortamının gürültüsünden uzaklaşarak doğayla iç içe olma isteği, aynı zamanda her yaş grubunun istediği aktivitelere kolaylıkla erişebilmesi, deniz kıyısında ev sahibi olmanın toplum içinde ‘sosyal statü kazanmak’ olarak görülmesi, insanların hareket kabiliyetlerinin artışı gibi nedenler, kıyılardaki ikinci konutların sayıca artışı hızlandırmıştır (Kılıçaslan, 2006). Bunun yanında, yirminci yüzyılda ivmelenerek gelişen turizm olgusu, suyla kurulan yakınlık ilişkisinin bir artı değer olarak yerleşmesini getirmiştir (Güzer, 2010).

Türkiye kıyılarında turizm potansiyelinin keşfedilmesinden sonra kıyı yerleşkelerinin çoğu hazırlıklı olmadıkları bir yapılaşma yoğunluğu ile karşı karşıya kalmış, özgün ve tarihi dokuları kıyı kenarlarından başlamak üzere dönüşüme uğramıştır (Güzer, 2010). Niteliği düşük, doğal ve kültürel çevreye duyarsız yapılaşma sonucunda, kıyılara özgü doğal ve kültürel peyzaj, geri dönüşümü olmayacak şekilde bozulmaktadır.

Ülkemizdeki ikinci konutların ilk örnekleri, İstanbul Boğazı’ndaki yalılardır. İkinci konutların sayıca artışı ise, İkinci Dünya Savaşından sonraya, 1950’li yıllara rastlamaktadır. Denizin sağlık açısından yararlı olduğu inancından etkilenen ve bir anlamda turizm olayını başlatan akım ise, ikinci konutların iç kesimlerdeki (yaylalarda konut edinme) gelişimini durdurmuş, onları kıyılara yöneltmiştir (Taner, 1982). Ülkemizde ilk düzenli ikinci konut yerleşimi, 1950’li yıllarda İzmir – Çeşme kıyılarında tesis edilmiş olup, bu konuda asıl gelişme 1960’lı yıllardan itibaren görülmeye başlamıştır (Sarı, 1981).

Ege Bölgesinde önemli bir turistik liman kenti olan Kuşadası’nda, 1960’lı yıllardan itibaren turizm faaliyetleri artan bir ivmeyle gelişme göstermiş, zaman içerisinde Kuşadası, ülkemizin en önemli turizm merkezlerinden biri haline gelmiştir. Turizm faaliyetlerinin tarım ve balıkçılık faaliyetleri karşısında önemli bir ekonomik büyüklüğe ulaşmasına paralel olarak nüfus da artmıştır (Kahraman, 2011).

1960 yılında 11.486 olan ilçe toplam nüfusu 2017 yılında 109.058’e ulaşmış ve 40 yıllık dönemde yaklaşık 9 kat artış göstermiştir (TUİK, 2017). Kuşadası şehrinin gelişmesinde ve nüfusunun artmasında turizm faktörü çok önemli bir dinamik olmuştur. Turizmin birincil ekonomik faaliyet olmasıyla arazi kullanımını da buna göre şekillenmiştir. Kuşadası’nda kıyı kuşağı boyunca ikinci konutlar, tatil siteleri ve oteller ağırlık kazanırken, kıyı kuşağından uzaklaştıkça tarımsal kullanım önem kazanmaktadır. Ancak, verimli tarım alanları gün geçtikçe ikinci konutlar ve tatil siteleri başta olmak üzere turizm sahalarına dönüşmektedir. 2011 yılı verilerine göre; toplam 34.029 ha arazi varlığına sahip Kuşadası genelinde 2000

yılında 6.878 ha olan tarım alanları 10 yıllık süreçte turizm faktörünün etkisiyle 3.563 ha'a gerilemiştir (Kahraman, 2011).

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde ikinci konutların gelişim sürecini, ortaya çıkardığı sorunları gözler önüne sermek, Kuşadası örneğinde konuyu ayrıntılarıyla irdelemektir.

2.DENİZ KIYISI İKİNCİ KONUTLARININ GELİŞİM SÜRECİ VE İKİNCİ KONUTLARIN ÇEVRESEL ETKİLERİ

Ülkemizde yazlık ikinci konutların sayılarındaki hızlı artış öncelikle son 20 yıldır tatil yapmanın toplumun genelinde yaygınlaşmakta olan bir mekânsal pratik haline gelmesi ile ilişkilidir. Ulaşım, iletişim ve eğitim alanlarındaki gelişmeler, toplumda genel refah düzeyinin ve tatil için ayrılacak serbest zamanın artışı, “tatil yapma” alışkanlığının oluşmasına ve yerleşmesine neden olmuştur (Özerk, 2012).

Rekreasyon amaçlı yapılaşmaların en önemlisi olan ikinci konutlar; kent yerleşimlerine yakın su kıyıları ve yaylalar gibi kırsal alanlarda, dayanıklı malzemedен sabit olarak inşa edilmiş, yılın belirli dönemlerinde ve belirli sürelerde genellikle tatil amacıyla tercih edilen, kent yaşantısının artan sorunlarından uzaklaşmak, dinlenmek, yenilenmek gibi amaçlarla kullanılan bir yapı tipidir (Özkan, 1982 ve Özerk, 2012).

Ülkemizde Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz kıyıları ve kırsal alanları başta olmak üzere tatil ve dinlenme amacıyla sınırlı bir zaman diliminde kullanılmak üzere kiralanılan veya satın alınan ikinci konutların; konumları, kullanım amaçları, kullanım süreleri ve sıklıkları ile mimari nitelikleri açısından çok farklı türlerine rastlamak mümkündür (Emekli, 2014 ve Akyürek ve ark., 1998).

Ülkemizde ikinci konutların ilk örneklerine 1950'li yılların başında İstanbul yakınında bulunan Silivri- Kumburgaz kıyı bandı ve çevresinde rastlanmaktadır. Aslında daha önceleri İstanbulluların rekreatif ihtiyaçlarını gidermek için kullandıkları Yeşilköy, Pendik, Florya ve Kadıköy gibi semtler zaman içinde şehrin büyümesine bağlı olarak şehir merkezi içinde kalmışlardır (Manisa, 2007).

Ülkemizde ilk düzenli ikinci konutlar, 1950'li yıllarda Ege Bölgesinde Çeşme'de görülmüştür. Asıl gelişme ise 1960'lı yıllara rastlanmaktadır (Sarı, 1981). 1969 yılında Çanakkale – Mersin arasındaki 3 km'ye kadar olan kıyı bandının “Turizm Bölgesi” olarak ilan edilmesi kıyıların ikinci konutlarla çevrilmesinde önemli bir adım olarak görülmektedir. Dış turizmin gelişmesini amaçlayan düşünce beklenen hedefe ulaşamamış, oluşturulan planlardaki turistik tesis alanlarının önemli bir bölümü iç turizme yönelik küçük ölçekli, küçük parsellerde ancak yüksek yoğunlukta, turizm işletmelerine dönüşmüştür. Bunun yanında, turizm ve ikinci konut olarak öngörülen alanların hemen hemen tamamı ikinci konut olarak gerçekleşerek, bu planları hazırlanış amacından önemli ölçüde saptırmıştır (Arkon, 1997). 1980'li yıllardan sonra ise, 16.03.1982 tarihli, 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanununun çıkmasıyla birlikte, deniz kıyılarına olan ilgi daha da artmıştır. İkinci konutların bu dönemdeki hızlı artışında enflasyonun yüksek olması ve insanların yatırımlarını kar getiren deniz kıyısı ikinci konutlara çevirmesi de etkili olmuştur (Gündüz, 2003). 1985 yılında imar planı hazırlama yetkisinin belediyelere verilmesi ise, belediyeleri ilgili oldukları bölgeler üzerinde yetkili kılmış, tarımsal üretim arka planda kalarak, kıyı bölgelerinin en büyük arazi tüketici konumundaki ikinci konut yapılaşmalar ön plana çıkmıştır (Akyürek ve ark., 1998). 1990'lı yıllarda plan sınırları genişletilerek yapılaşmaya eğilimli alanlar nazım ve uygulama planları kapsamı içine alınmıştır. Bu durum yer yer tarım arazisi açısından verimli toprakların, ikinci konut alanlarına açılmasına/dönüşmesine neden olmuştur (Bakırcı, 2007).

Kıyıların hızla dönüşüme uğraması, bir takım önlemlerin alınması gerekliliğini de ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle 1984 yılında kıyıların korunmasına yönelik Kıyı Kanunu çıkarılmıştır.

Ancak kanun 1986 yılında iptal edilmiştir. Kıyılara ilişkin 3621 sayılı Kıyı Kanunu ise 1990 tarihinde çıkarılmış ve yapılaşma mesafesi 100 metre olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte 1990 yılına kadar geçen süreçte ikinci konutlar herhangi bir mesafe gözetmeksizin kıyılarda yerlerini almıştır. 1990 sonrasında ise kazanılmış hakları olan kişilerin konutlarını kıyıdaki çekme mesafesini gözetmeksizin inşa ettiği görülmüştür. Böylelikle Anayasa’da yer alan sahil şeritlerinden yararlanmada kamu yararının öncelikli olması gerektiği maddesi, ikinci konutlar ve diğer rekreasyonel amaçlı işletmeler tarafından engellenmiştir / engellenmektedir (Kılıçaslan, 2006).

Kıyıların korunmasına yönelik çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Sit ve doğal sit kavramına yer veren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu da bunların başında gelmektedir. Ancak sit derecelerinin çeşitli baskılarla düşürülmesi gibi nedenlerle de ikinci konutların kıyılarda yer alan verimli tarım arazileri, sulak alanlar, zeytinlikler vb. üzerindeki inşasına devam edilmiş, bu durum; doğal, tarihi, kültürel yapıda hızlı değişime neden olmuştur. Bunun yanında, günümüzde kıyılardaki boş arazilerin azalması, yatırımcıları iç kesimlerdeki, deniz kıyılarına yakın eğimli arazilere yöneltmiş, doğal yapı, görsel kalite vb. özellikler çok da gözetilmeksizin, tip projelerle birbirine benzeyen ikinci konutlar kıyı yerleşimlerini çevrelemiştir. Bu tip yapılaşmalar, çevre ve doğal alanlar üzerinde ciddi yapılaşma baskısı oluşturmaktadır.

Kıyılardaki yapılaşmaların dönüm noktalarından birisi de 2003 yılında Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde çıkarılan yabancılara mülk satışına olanak sağlayan 4916 sayılı yasadır. 2005 yılında Anayasa Mahkemesi, yabancılara taşınmaz satışını düzenleyen yasayı ‘getirilen yasal güvenceler ve sınırlamaları’ yeterli görmediği için iptal etmiştir (Kılıç, 2005). Bununla birlikte 2006 yılında, Tapu Kanunundaki değişiklik ile yabancılara mülk edinmesi tekrar sağlanmıştır. Günümüzde, bu çalışmanın da konusu olan Aydın ili Kuşadası ve Didim ilçelerinde de özellikle yabancılara ait ikinci konutların yoğun olduğu görülmektedir.

Kıyılara ilişkin karşımıza çıkan sorunlar, yasal önlemlerden yağma söylemlerine, planlamadan doğal çevre korumaya, kirlenmeden ekolojik dengelerin bozulmasına kadar uzanmaktadır (Taner, 1997).

Yasa ve yönetmeliklerde karşılaşılan çelişkiler, yetki karmaşası, aynı alan üzerinde farklı koruma statülerinin varlığı, kıyı alanlarının üzerinde baskı oluşturmakta, rant değeri yüksek olan yapılaşmalar, diğer kullanımların önüne geçmektedir.

İkinci konutların kıyı alanları üzerindeki olumsuz etkileri çeşitli olmakla birlikte aşağıdaki şekilde gruplandırılabilir:

- Fiziksel / görsel çevre üzerindeki etkileri,
- Sosyal, kültürel ve ekonomik çevre üzerindeki etkileri,
- Yerel Yönetimler üzerindeki etkileri

2.1. Deniz Kıyısı İkinci Konut Yapılaşmaların Fiziksel / Görsel Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri

○ Ekolojik dengenin bozulabileceği göz ardı edilerek, ikinci konutların kıyılara yönlendirilmesi, insanları oraya çeken özelliklerin yitirilmesine, bunun sonucunda da taşıma kapasitesi sınırlarını zorlayan / aşan, büyük kentlerde rastlanan çarpık kentleşme, betonlaşma gibi söylemlerin kıyı kentlerinin de gündemine girmesine neden olmaktadır (Kılıçaslan, 1999).

○ Ülkemizde ikinci konutların genel özellikleri incelendiğinde; özellikle Ege Bölgesinde, yapıların genelde iki katlı olduğu, bireysel olarak inşa edildiği kadar siteler halinde de oluşturulduğu görülmektedir. İkinci konutlarda denizden yararlanma temel amaç olduğundan, bu konutlar tarihsel süreç içerisinde başlangıçta deniz kıyıları boyunca şeritsel bir yerleşim oluşturmuştur (Özkan ve Aslanboğa, 1992). Zaman içerisinde yatayda yayılarak diğer kullanımların önüne geçmiş, çok geniş arazi parçaları sadece ikinci konut

yapılaşmalarına dönüşmüştür. Bu durumunda; özellikle başlangıçta görülen şeritsel yerleşim, rüzgârın kent içersinde dağılımını engellemiş, denizle kıyı arasında yine şerit halinde uzanan karayollarının etkisiyle de denizden yararlanma kısıtlanmıştır. Müteahhitlerin elinde, mimari kaygılardan yoksun bir biçimde şekillenen yerleşimlerde, ülkemizin hareketli topografyasından yeterince yararlanılmamış, yörenin doğal peyzajı, pitoresk özellikleri göz ardı edilerek, birbirinin görüş açısını kapatan, doğal çevreye ve diğer mülk sahiplerine saygısı olmayan bir mimari anlayışın hakim olmasına neden olmuştur. Özellikle Kıyı Kanunu çıkarılmadan önce gerçekleştirilen ve kıyıya çok yakın inşa edilmiş olan ikinci konutlar, deniz ve rüzgârın etkisiyle kolayca yıpranmaktadır. Kıyıya paralel olarak uzanan ikinci konutların olduğu yörelerde, yolların da genelde kıyıya paralel olarak uzandığı görülmektedir. Bu durumda, denizle binalar arasındaki bağlantı yolla koparılmakta, mevcut kumsallar yok edilmekte, plajların niteliği olumsuz yönde etkilenmektedir (Kılıçaslan, 2006).

○ İklim ve bitki örtüsü, fiziki çevre koşulları, geleneksel faktörler, coğrafi farklılıklar göstermekte, zaman içerisinde bunlar yöresel mimari dili oluşturmaktadır. Herhangi bir yöredeki yapının o yöreye has nitelikler taşıması gerekir. Buna karşın ülkemizde özellikle ikinci konut mimarisinde bir yörenin yapısal özelliklerinin ya da mimari dilinin diğer yerlere taşındığı görülmektedir (Taner, 1997).

○ Bir başka sorun ise, yörenin mimari karakterinin yeterince korunamaması, korumanın dar bir çerçevede; sokak, meydan hatta sadece bina ölçüsünde ele alınmasıdır. Bir sokak veya meydana yaklaşırken kent kimliğine ve imajına şekil veren peyzaj değerleri göz önünde bulundurulmamakta, koruma altına alınan alan bütüncül değerlendirilmemektedir. Kuşadası'nın korunmasında da, çevresindeki zengin tarım alanları, özellikle zeytinliklerin şekil verdiği doğal peyzaj önemsenmemiş, koruma birkaç sokak veya ahşap evle sınırlı tutulmuştur. Yerleşim alanları hızla büyümekte, kentin özgün çekirdeği, büyüme karşısında oransal olarak yok olmakta, kent profilleri hızla değişmektedir. Kuşadası'na bakıldığında, koruma altındaki parçanın bütün içinde ve göreceli olarak ne kadar küçüldüğü görülmektedir (İnceoğlu,1997).

○ Başlangıçta yasal yollarla imar kurallarına uygun olan yapıların, zaman içinde kat çıkmaları, balkon kapatmaları, saçak çıkmaları, arabesk süslerle kaçaklaştırılmaları da söz konusudur (İnceoğlu,1997). İkinci konutlarda da bu tip kaçak yapılaşmaların kıyıların imajını olumsuz etkilediği görülmektedir.

○ Ülkemizin kıyıları verimli tarım arazileriyle, sulak alanlarla zengin doğal bitki örtüsüyle çevrilidir. Buna karşın; inşaat sektörünün planlama, tasarım kaygısı gütmeyen anlayışı nedeniyle, kıyılardaki verimli alanlar ikinci konutlara dönüşmüştür.

2.2. Deniz Kıyısı İkinci Konut Yapılaşmaların sosyal, kültürel ve ekonomik çevre üzerindeki etkileri

○ Yerel halkın sosyo - kültürel yapısı, beklentileri davranış biçimleri de turizm olgusunun yerleşmesiyle, zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Tarımsal uğraşın çok fazla emek ve iş gücü gerektirmesi, elde edilen gelirin sadece geçimi sağlamaya yetmesi, hızlı kazanç elde etmek gibi nedenlerden ötürü, yerel halk kıyılardaki tarım alanlarını, narenciye bahçelerini, zeytinliklerini elden çıkarmaktadır. Bu gibi alanların yerini de hızla yazlıklar ya da diğer rekreasyonel amaçlı yapılaşmalar almaktadır.

○ İkinci konutlar, kıyı ve kıyıya yakın yerlerde yaz aylarında yaşayan, ancak yılın büyük bölümünde ölü yeni yerleşmelerin doğmasına neden olsa da, emlak yatırımı olma özelliğini arttırarak devam ettirmektedir. Üzerinde durulması gereken bir başka konu da ikinci konutların yalnızca buldukları mekânı değil, çıkış noktasındaki yerleşmeleri de (büyük kentleri) değişime uğratmasıdır. Belli dönemlerde özellikle yaz ayları ve resmi tatillerde büyük kentler adeta boşalmaktadır. Bu göç hareketi zamanla özellikle büyükşehirlerin yakınındaki ikinci konut alanlarının birinci konuta dönüşmesiyle sonuçlanmaktadır.

Metropollerde uzun süre yaşayanlar emekli olduklarında, birikimlerini değerlendirmek ve daha kolay yaşamak için sakin sayfiye yerleşmelerindeki konutlarda yaşamayı tercih etmektedirler. Bu nedenle ikinci konut kullanım amacında ve süresinde ciddi değişimler olmuştur, daimi konuta dönüşenler dikkate değer bir düzeye ulaşmıştır (Emekli, 2014). Bu da bir bağlamda, yerel halkın görece olarak azalmasına, yörenin sosyo – kültürel yapısının değişmesine, küçük sahil kasabalarının büyükşehirlerle benzetmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla yörenin mimari yapısıyla birlikte sosyo – kültürel özelliklerinin de erozyona uğradığı görülmektedir.

○ Yerel halkın yaşam biçimi, gelenek ve göreneklere, özellikle yaz aylarında, kozmopolit yaşam tarzı içerisinde özünü kaybetmekte, yerel halk ve ikinci konut sahipleri arasındaki iletişimsizlik ya da sosyo - kültürel uyumsuzluklar memnuniyetsizlik yaratmaktadır (Özerk, 2012).

○ En büyük arazi tüketicisi konumuna gelen ikinci konutlar yılın büyük bölümünü boş geçirmekte, özellikle yabancıların edindiği mülklerin ise yerel halkın yararına olan katkısı oldukça düşük olmakta, konutların yurt dışında el değiştirmesi, kiralanmasının ise ülke ekonomisine getirisi yeterince olmamaktadır.

2.3. Deniz Kıyısı İkinci Konut Yapılaşmaların Yerel Yönetimler Üzerindeki Etkileri

○ İkinci konutların yoğun olduğu turistik yerleşmelerde, özellikle yaz aylarında, yörenin nüfusu iki - üç misli, hatta daha yüksek oranlarda artmaktadır. Bu durum yörenin taşıma kapasitesi sınırlarını zorlamakta, mevcut altyapı ile ilgili sıkıntılar, yerel yönetimlere sorun teşkil etmektedir. Yerel yönetimler, ancak yerel nüfusa göre devletten ödenek almakta, ancak ikinci konut sahipleri de belediyelerin sunduğu bütün hizmetlerden eşit şekilde yararlanmaktadır. Bu durumda sunulan hizmet ve olanaklarda zorluklar yaşanmaktadır

3. KUŞADASI ÖRNEĞİNDE İKİNCİ KONUT SORUNUNUN İRDELENMESİ

3.1 Kuşadası'nın Konumu ve Tarihi Gelişimi

Kuşadası, Aydın iline bağlı bir ilçe olup, Aydın'a 71km, İzmir'e 95 km., Aydın'ın Söke ilçesine 22 km. uzaklıktadır. İzmir, Efes, Meryemana, Milet, Didim, Priene, Labranda, Alinda, Alabanda, Pamukkale, Marmaris ve Bodrum gibi önemli tarihi ve turistik merkezlerin yakınında bulunmaktadır (Dal, 2008). Turizm ve özellikle ikinci konut yapılaşmaların yoğun olduğu Aydın'ın Didim ilçesine ise 75 km. mesafededir ve Ege Denizi kıyısında, adını da verdiği Kuşadası Körfezi'nde yer almaktadır. Kuşadası, 370.52' Kuzey enlemi ve 270.15' Doğu boylamları arasında yer almaktadır. (Kahraman, 2011 ve Kuşadası Belediyesi, 2018). Küçük ve Büyük Menderes nehirlerinin oluşturduğu iki büyük taşkın ovası arasında gelişen Kuşadası, denize doğru uzanmış burnun kuzeyindedir (Dal, 2008).

Kuşadası tarih boyunca birçok medeniyetin egemenliği altında kalmıştır. İlk olarak Pilavtepe eteklerinde, Andızkulesi denilen yerde kurulmuş olup, ulaşım sıkıntısı nedeniyle günümüzdeki yerinde yeniden kurulmuştur. Kuşadası, Lelegler, Aioller, İonlar, Lydialılar, Persler, Yunanlar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Menteşeoğulları, Aydınöğulları ve Osmanlıların hâkimiyeti altında kalarak, farklı medeniyetlerin sanat ve kültür anlayışıyla şekillenmiştir. Hıristiyanlığın ilk yıllarında Meryem Ana'nın gelmesi de, yörenin dini bir merkez olarak ön plana çıkmasına neden olmuştur. Antik çağlarda Neopolis, Bizanslılar döneminde "Ania", Venedikliler ve Cenevizliler zamanında "Scala Nuova" olarak anılan Kuşadası, Akdeniz'e açılan liman şehri olarak tarih boyunca dikkat çekmiştir. Bizanslılar döneminde önemli bir askeri üs olan Güvercinada, 1834 yılında yenilerek, üzerinde kale inşa edilmiştir. "Kuşadası" adı ise bu kaleden gelmektedir. Kuşadası, 1413 yılında I. Mehmet tarafından Osmanlı egemenliğine geçmiş ve bu tarihten sonra tamamen Türklerin egemenliği

altına girmiş ve Türklere ait eserler Kuşadası'nı şekillendirmiştir. Bugünkü Kervansaray ve Kuşadası'nı çeviren surlar, Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Surlarla çevrili şehre o zaman üç kapıdan girilebilmekte olup, günümüzde sadece bir kapı kalmıştır. Kuşadası, 7 Eylül 1922'de düşman işgalinden kurtulmuştur (Kuşadası Belediyesi, 2018).

İlçe, turizmin ülkemizde ilk gelişmeye başladığı dönemlerden itibaren önemli bir turizm merkezi olarak ön plana çıkmaktadır. 1954 yılına kadar İzmir'e bağlı olan ilçe, daha sonra Aydın'a bağlanmıştır (Kahraman, 2011 ve Kuşadası Belediyesi, 2018) (Şekil 1) .

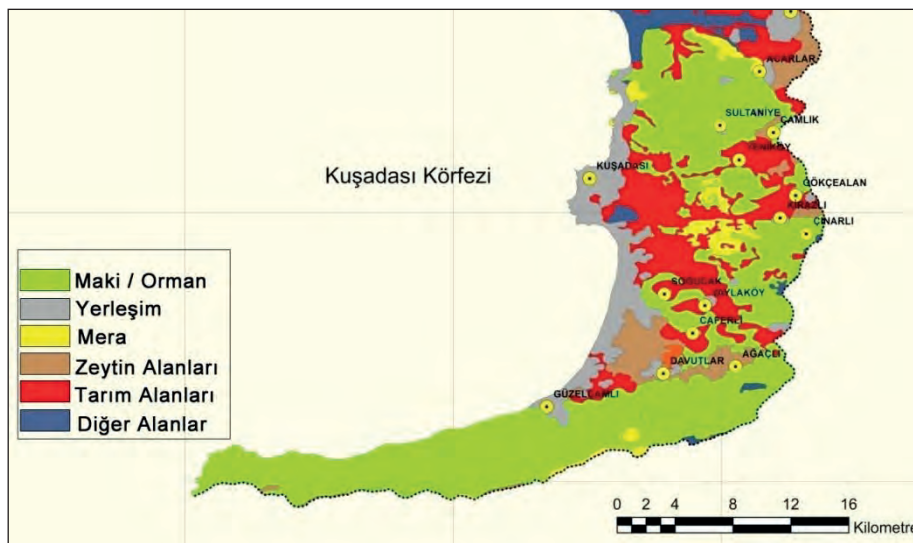

Şekil 1. Tarihsel Süreçte Aydın (Kuşadası Belediyesi, 2018'den geliştirmiştir).

3.2 Kuşadası Kıyı Özellikleri

Kuşadası uzun bir kıyı şeridine sahiptir. Yüksek ve alçak kıyı özelliği göstermektedir. Samsun ve Durmuş Dağı'nın denize dik olarak uzanması, koyların oluşmasına neden olmuştur. Bu durum da turizm açısından yörenin değerini arttırmıştır (Dal, 2008). Kuşadası'nda 21 adet plaj bulunmaktadır. Bunların içinde özellikle Kadınlar Denizi Plajı ve Milli Park plajları yoğun kullanımlarıyla dikkati çekmektedir. Plajların varlığı ise turizmi ve dolayısıyla deniz, kum ve güneşten yararlanmak isteyen insanları Kuşadası kıyılarına yöneltmiş ve ikinci konutların kıyılarda yer almasına neden olmuştur.

Yörede, Samsun Dağı en yüksek nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşadası'nın doğu ve kuzeydoğusu da yine yüksek alanları oluşturmaktadır. Kuşadası'nın doğusundan başlayarak Davutlara kadar uzanan kesimde kıyı ovası yer almaktadır. Samsun Dağı ve etek düzlüklerindeki malzemenin taşınması ve kıyıda birikmesi ile denizin taşıdığı malzemenin kıyıda depolanması sonucunda ovanın denize yakın bölümlerinde yer yer sulak alanlar oluşmuştur. İkinci konutlar yoğun olarak ovada, verimli tarım arazilerinin üzerinde yer almaktadır. Ovanın iç kesimlerine doğru gidildikçe tarım alanları ve zeytinlikler ve özellikle şeftali bahçeleri bulunmaktadır (Kahraman, 2011) (Şekil 2).

Şekil 2. Kuşadası Alan Kullanımı (Kahraman, 2011)

3.3. Kuşadası'nda İkinci Konut Yapılaşmalar ve Fiziksel / Görsel Çevre Üzerindeki Etkileri

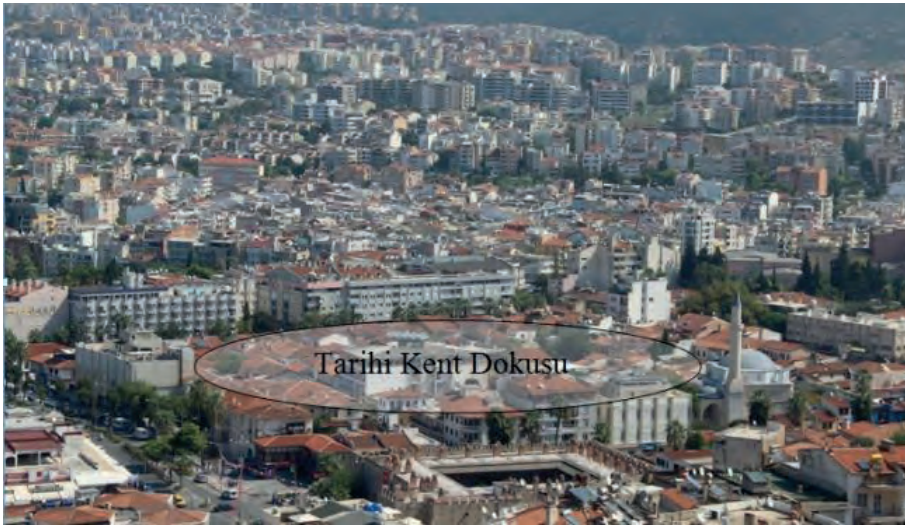
Kuşadası daha önce de belirtildiği gibi; doğal yapısı, tarihi - kültürel özellikleri, limana sahip olması, birçok tarihi ve turistik merkeze ve büyükşehirlere yakın olması gibi nedenlerden dolayı çekim merkezi konumundadır. Yaz aylarında, özellikle resmi tatillerde, deniz, kum ve güneşe dayalı turizmin etkisiyle, 110 bin civarında olan nüfusu 9 – 10 kat artmaktadır. Kuşadası'ndaki yerleşmelerin büyük çoğunluğunu, genelde siteler şeklinde gelişme gösteren ikinci konutlar oluşturmaktadır. İlk ikinci konutlar, 1968 yılından itibaren görülmeye başlanmıştır. Zaman içerisinde ikinci konutlar, özellikle doğu ve güney yönde gelişme göstermiştir.

o Kuşadası merkez

İlk ikinci konutlar, Kuşadası merkezde gelişme göstermiştir. Günümüzde, kent merkezi betonlaşmanın baskısı altında kuşatılmıştır. Yerleşim hızla büyümüş, kent merkezinin özgün kimliği korunamamış, koruma birkaç sokakla sınırlı kalmıştır. Kent bütünüyle kıyaslandığında, kent kimliğini şekillendiren tarihi sokak dokusunun algılanabilirliği düşüktür. Kent merkezindeki yapılaşma yüksek yoğunluklu ve genelde apartman şeklindedir. Zaman içerisinde, kent merkezini çevreleyen tepeler üzerinde ikinci konut sitelerinin yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 3, 4, 5 ve 6).

Şekil 3. Kent merkezindeki yüksek yoğunluklu yapılaşma (Bahattin Sürücü Arşivi, 2016)

Şekil 4. Tarihi kent dokusunun kent bütünüyle kıyaslanması (Bahattin Sürücü Arşivi, 2016)

Şekil 5. Kuşadası tarihi sokak dokusu

Şekil 6. Kuşadası tarihi sokak dokusu

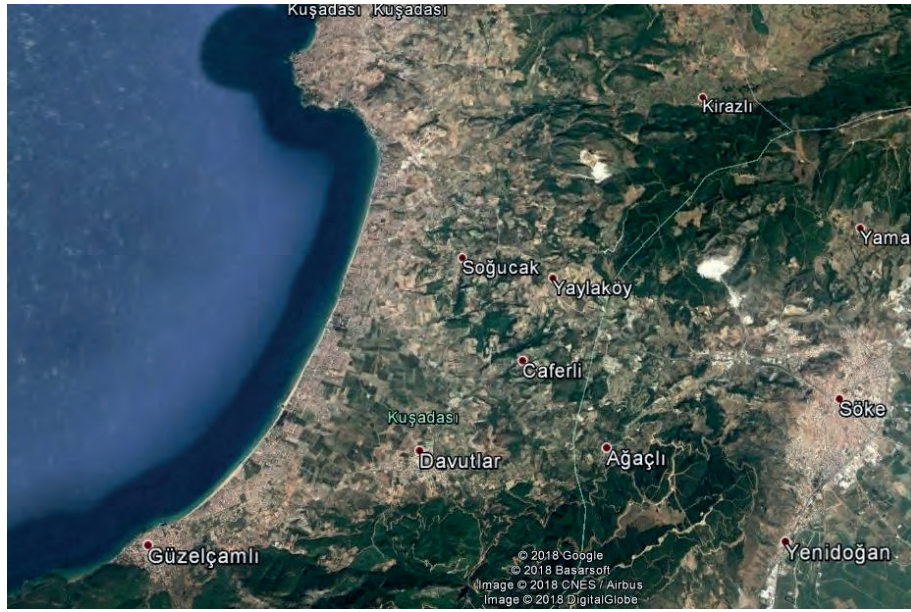
o Soğucak, Davutlar – Güzelçamlı

Davutlar ve Güzelçamlı'da ikinci konut yapılaşmaların özellikle 1980'li yıllardan sonra yoğunluk kazandığı görülmektedir.

Günümüzde Davutlar merkez yerleşimin nüfusu yaklaşık 12.000 olmakla birlikte, yaz aylarında, özellikle ikinci konut sahiplerinin gelmesiyle birlikte 7 – 8 kat artarak yaklaşık 90.000'e çıkmaktadır. Güzelçamlı'nın ise kış nüfusu yaklaşık 7500 kadar iken yazın 60.000'e ulaşmaktadır. Güzelçamlı, Kuşadası'nın bir mahallesi olup, Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası Milli Parkı'na komşudur. Güzelçamlı'da, 12 İyon Kenti'nin toplantı için bir

araya geldiği Helikonios sunağı, İyonyalıların toplantı yeri “Panionion” antik tiyatrosu bulunmaktadır (Kuşadası Belediyesi, 2017).

Davutlar, Güzelçamlı boyunca neredeyse tamamen ikinci konutlar olarak karşımıza çıkan yapılaşmalar, Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı ile sınırlanmıştır. Güneye doğru, kıyıya paralel şekilde uzanan yapılaşmalar, koruma altındaki Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkının sınırlandırmasıyla yönünü doğuya çevirmiş, ovanın iç kesimlerine doğru gelişme göstermiştir. Özellikle kıyı kesimindeki yüksek yoğunluklu yapılaşma, dolayısıyla boş arazi bulma zorluğu ve kıyı kesimdeki mülk fiyatlarının yüksekliği gibi nedenlerle, zaman içerisinde, yapılaşmalar daha yüksek kesimlere doğru genişlemeye devam etmiştir. Bunun sonucunda da, verimli tarım arazileri, şeftali bahçeleri, zeytinlikler, ormanlar zarar görmüş / görmeye devam etmektedir (Şekil 7, 8 9 ve 10).

Şekil 7. Davutlar – Güzelçamlı ikinci konut yapılaşmaları

Şekil 8. Ovanın iç kesimlerine doğru gelişme gösteren ikinci konut yapılaşmalar

Şekil 9. Zeytinlikler arasında gelişme gösteren ikinci konut yapılaşmaları

Şekil 10. Zeytinlikler ve orman alanları üzerinde gelişme gösteren ikinci konut yapılaşmaları

Davutlar - Güzelçamlı yerleşimlerinin verimli kıyı ovasının üzerinde kurulduğu daha önce belirtilmiştir. Ovanın denize yakın kıyı kesimlerinde yer alan sulak alanların üzerinde de ikinci konutlar bulunmaktadır. Eskiden halk arasında Karagöl olarak adlandırılan kıyı sulak alanının ikinci konutlarla yok edildiği görülmektedir. Bununla birlikte, yağmurlu dönemlerde, kıyı bataklıkları üzerinde kurulan ikinci konutların taban suyu yüksekliğine bağlı olarak suyun içinde kaldığı, yıprandıkları ve hatta binaların temellerinin zarar görerek binaların kısmen eğildiği belediye yetkililerince belirtilmiştir. Bu kesimde kurulan sitelerin isimlerinin de Göl kelimesinin geçiyor olması ise çarpıcıdır (Şekil 11 ve 12).

Şekil 11. Sulak alanların ikinci konutlar tarafından yok edilmesi, Davutlar (Bahattin Sürücü arşivi, 2016)

Şekil 12. Sulak alanların ikinci konutlar tarafından yok edilmesi, Davutlar (Bahattin Sürücü arşivi, 2016)

Davutlar ve Güzelçamlı yerleşimlerinde kıyıya paralel şekilde uzanan yapılaşmalar, genelde iki katlı ve siteler halindedir. Yüksek noktalara doğru çıkıldıkça, apartman şeklinde ikinci konutlara da rastlanmaktadır.

Eğimli alanlarda, bitki örtüsüne zarar verilmesi sonucunda, yoğun yağışlı dönemlerde heyelan söz konusu olabilmektedir. Bu durumda, inşaat faaliyetlerinde yeterli önlemin alınması, drenaj, toprak yapısı, coğrafi özellikler vb. unsurlara gereken önemin verilmesi gerekmektedir (Kahraman, 2011).

Konutlar, yılın büyük bölümünü boş geçirmekte, bu durumda da yıpranan ikinci konutların hemen her yıl bakıma gereksinim duyduğu görülmektedir. Binalarda balkon kapatmak, saçak çıkmak gibi kaçaklaştırmaların olduğu görülmektedir. Yanlış malzeme kullanımları

dolayısıyla malzemeler arasında uyumsuzluk ve yapının mimari diliyle örtüşmeyen ayrıntılar, yörenin mimari dilinin kullanılmaması, hemen hemen bütün binalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu da görüntü kirliliği yaratmaktadır. Bunun yanında bazı konutlarda fosseptiklerden sızmalar olduğu da yetkililer tarafından belirtilmiştir (Şekil 13 ve 14) .

Şekil 13. İkinci konut yapılaşmalarının mimari özellikleri

Şekil 14. İkinci konut yapılaşmalarının mimari özellikleri

Davutlar'ın doğal zenginliklerinden birisi de zengin jeotermal kaynaklarına sahip olmasıdır. Kuşadası Belediyesi termal turizmin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir ve bölgede termal turizmin geliştirilmesine yönelik planlama çalışmalarının yapılması öngörülmektedir. Bazı ikinci konutlarda da hâlihazırda termal sudan yararlanılmaya

başlandığı görülmektedir. Termal turizme yönelik açılacak yeni alanların hedefinden sapmaması ve tamamen ikinci konutlara dönüşmesinin nlenmesine zen gösterilmelidir (Şekil 15).

Şekil 15. Kuşadası'ndaki Termal Villalar

3.4 Kuşadası İkinci Konut Yapılaşmaların sosyal, kültürel ve ekonomik evre üzerindeki etkileri

Daha önce de belirtildiği gibi, Kuşadası'nın yaz nüfusu ile kış nüfusu arasında 9 – 10 kata kadar farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu durumun yerleşmenin sosyal yapısını etkilemesi kaçınılmaz olarak görülmektedir. Yerel halkın geçim olanakları değişiklik göstermekte, turizme yönelik iş olanaklarının arttığı gözlenmektedir. Özellikle kent merkezinde turistik eşya satışına yönelik işyerleri, yeme – içme - eğlenme yerleri göze çarpmaktadır. Buna karşın yörenin geleneksel geçim kaynağı olan tarımsal uğraşı her geçen gün azalmakta, bu durum yerel halkın sosyal yapısının da değişime uğramasına neden olmaktadır. Tarım alanları ise, her geçen gün yerini ikinci konut yapılaşmalara terk etmektedir. Bununla birlikte, tarımsal uğraşı içerisindeki yerel halk açısından olumlu olarak kabul edilecek gelişme ise, özellikle yol kenarlarında tezgâh aarak yetiştirdikleri ürünlerini ikinci konut sahiplerine satabilme ve gelir elde edebilme fırsatlarının ortaya çıkmasıdır.

Dikkat çekici ve ilginç olarak kabul edilecek bir başka konu da, çevreye daha duyarlı gelişmiş batılı ülkelerden gelen ikinci konut sahiplerinin yaşadığı sitelerin de daha evre dostu olduğu, buna karşın son dönemlerde yabancı mülk sahiplerinin profilinde de değişmeler olduğu belirlenmiştir.

3.5 Kuşadası İkinci Konut Yapılaşmaların Yerel Yönetimler zerindeki Etkileri

Birçok kıyı yerleşiminde olduğu gibi, Kuşadası genelinde de, yaz ve kış nüfusu arasındaki farklılık, belediye hizmetlerinde sıkıntıya yol açmaktadır. Belediye, personel ya da ekipman yetersizlikleri nedeniyle ikinci konut sahiplerinin beklentilerini karşılamakta zorlanmaktadır.

Birtakım girişimler yapılmakla birlikte belediye hala kış nüfusuna göre merkez bütçeden pay alabilmektedir.

Özellikle ikinci konutların sulak alanlar gibi araziler üzerinde yer alması, binalarda sorunlara yol açmakta kimi durumlarda belediyeye ek hizmetler çıkmasına neden olmaktadır.

Yazlık alanlarda yerel yönetimler için sorun teşkil eden diğer dikkat çekici konu ise, ikinci konut sahiplerinin yaz aylarında edindikleri evcil hayvanları, birinci konutlarına dönerken yanlarında götürmemeleri ve sokağa bırakmalarıdır. Bu durum da sokaklarda sahipsiz birçok hayvanın kalmasına, belediyelerin de bu konuda çözüm üretmekte zorlanmasına neden olmaktadır. Kuşadası'nda da benzer durum, yerel yönetime önemli sorun oluşturmaktadır.

4. SONUÇ

Kuşadası, ülkemizde turizm faaliyetlerinin başladığı dönemlerden itibaren, çekim merkezi konumunda olan yerleşmelerin başında gelmiştir. Bunun en önemli nedeni; Kuşadası'nın doğal yapısının, özellikle deniz, kum ve güneşe dayalı turizm açısından çok elverişli olmasıdır. Bunun yanında, önemli şehirlere yakınlığı, ulaşımın elverişli olması, Kuşadası'nın tanıtımının 1980'li yıllardan itibaren etkili bir şekilde yapılması ve turizmin teşvik edilmesi, yerleşmenin popülaritesini arttırmıştır. 1980'li yılların ikinci yarısından sonra da yörede yapılaşmalar hızla artmıştır. Doğal yapı, sosyal ve kültürel özellikler yeterince irdelenmeden deniz kıyısının neredeyse tamamı ikinci konutlara dönüşmüştür. Özellikle, Davutlar ve Güzelçamlı kıyı şeridi boyunca yer alan sulak alanlar, tarım alanları, meyve bahçeleri gibi kullanımlar göz önünde bulundurulmadan, çok değerli alanlar, kısa sürelerle kullanılan, çok fazla arazi tüketen ve belediyeye hizmetler konusunda yük teşkil eden ikinci konutlarla yer değiştirmiştir. Kuşadası kent merkezi ise, kentler için çok kısa sayılacak 30 – 40 yıl gibi bir zaman diliminde, adeta büyükşehirlere benzeyen bir yapılaşmayla gelişme göstermiş, kent merkezi kimliksizleşmiş, Ege Bölgesine özgü kıyı kasabası olma özelliğini yitirmiştir.

Mevcut durumun geri dönüştürülmesinin, kaybedilen doğal bitki örtüsünün, değerli tarım arazilerinin, zeytinliklerin, meyve bahçelerinin, orman alanlarının geri kazanılmasının, yok edilen sulak alanların tekrar oluşturulmasının, ütopyik bir yaklaşım olacağı kabul edilmelidir. Ancak, bundan sonra yapılması gereken; mevcut doğal yapıyı korumak, bozulan alanları mümkün olduğunca onarmak ve doğal değerlerin yok edilerek ikinci konutların değerli doğal alanları tüketmesinin önüne geçmek olmalıdır. Koruyarak – kullanmak için yasalardaki eksiklikler, boşluklar, uygulama sorunları giderilmeli, Türkiye'nin doğal, kültürel, tarihi zenginlikleri rant baskısıyla yok edilmemelidir. Kuşadası'nın peyzaj değerleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak, peyzaj yönetim planları hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Akyürek, E, Kılıçaslan, Ç., Özkan, B. 1988. 'Turizm ve rekreasyon amaçlı yapılaşmaların tarım alanlarına baskıları' Ege Bölgesi I. Tarım Kongresi, 7-11 Eylül 1988, 526-531 Aydın.

Arkon, C. 1997. Kıyılarımızın Günümüzdeki Görüntüsü, Ege Mimarlık, Yıl: 7, Sayı: 24, 39-43.

Sürücü B., 2016. Fotoğraf Arşivi, Ekodosd (Ekosistem Koruma ve Doğa Sevenler Derneği)

Bakırcı, S., 2007. Yabancıların İkinci Konut Talebinin Fiziksel Çevreye Etkisi: Dalyan Örneği, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 188s.

Dal, N., 2008. Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı ve Turizmin Çevresel Etkileri Üzerine Yerel Halkın Tutumları, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Yüksek Lisans Tezi, 173s.

Emekli , G., 2014. İkinci Konut Kavramı Açısından Turizm Coğrafyasının Önemi ve Türkiye'de İkinci Konutların Gelişimi, Ege Coğrafya Dergisi, (23/1) 25-42, İzmir.

Gündüz, E., 2003. Tatil Amaçlı İkinci Konutların Fiziksel ve Sosyal Yapıya Etkileri "Mahmutlar Örneği". Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 84s.

Güzer, A., 2010. Kaçan Bir Fırsat: Port Alaçatı, Ege Mimarlık, Ocak 2010, 26 -31.

İnceoğlu, N., 1997, Ege'de İkinci Konut ve Turizm Yapılaşması, Ege Mimarlık, Yıl: 7, Sayı: 24, 26-29.

Kahraman, C., 2011. Kuşadası'nda Arazi Kullanımı, Coğrafya Dergisi, (22) 27-44, İstanbul.

Kılıç, N., 2005. Yabancılara Gayrimenkul Satışı, Ar & Ge Bülten, 11-14.

Kılıçaslan, Ç. 1999. Rekreatyonel ve Turistik Amaçlı Kullanımların İzmir ve Yakın Çevresi Örneğinde Deniz Kıyılarına Etkisi Üzerine Araştırmalar, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 155 s.

Kılıçaslan Ç., 2006. İkinci Konutların Deniz Kıyılarına Etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri A (1), 147 – 156, Isparta.

Kuşadası Belediyesi, 2017. Kuşadası Tarih, Kültür ve Doğa Rotaları, Kuşadası Belediyesi Etüt Proje Müdürlüğü, 114s.

Kuşadası Belediyesi, 2018. Tarihten Bugüne Kuşadası, <http://www.kusadasi.bel.tr/Tarihten-Bugune-Kusadası> Erişim: 26.02.2017.

Manisa, K., 2007. İkincil Konutların Turizm Sektöründe Yeniden Kullanılabilmesine Yönelik Model Önerisi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Bina Araştırma ve Planlama Programı, 184s.

Özerk, Birol, G., 2012. Türkiye'de Yazlık İkinci Konutların Yarattığı Sorunlar Bağlamında Balıkesir İli Ege Kıyılarındaki Yazlık İkinci Konutlara Genel Bir Bakış", Megaron Balıkesir, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, s. 28-35.

Özkan, B., 1982. Deniz Kıyısı İkinci Konutları Üzerine, Çevre 82 Sempozyumu, Ege Üniversitesi, İzmir.

Özkan B ve Aslanboğa İ., 1992. Doğa Koruma Yönünden Güney Ege Kıyılarındaki Rekreatyon Amaçlı Konutsal Yerleşimler (İkinci Konut) ve Peyzaja Etkileri Üzerinde Araştırmalar, E.Ü. Araştırma Fonu, Araştırma Proje No: 1989/035, 45 s.

Sarı, A. 1981. Devre Mülk Sistemiyle İkinci Konut Alanı Planlaması – Çeşme Dalyanköy'de Bir Uygulama – , Şehir Mimarlığı Yüksek Lisans Tezi, E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir.

Taner, T., 1982. İkinci Konut Sorununa ve Çevresel Etkilerine Olumlu Bir Planlama Yaklaşımı, E.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Doçentlik Tezi, İzmir.

Taner, T. 1997. Kıyılarımızdaki Yazlıkların Çirkin Mimarisi, Ege Mimarlık, Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayın Komitesi, Yıl: 7, Sayı: 24, 33-35.

TUİK, Adrese dayalı Nüfus Kayıt Sistemleri <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Erişim: 08.02.2018.

KAMUSAL MEKANLARDA KENTSEL KİMLİK ÖZELLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: KUŞADASI ÖRNEĞİ

Barış KARA*,Yasin AŞIK**

*Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Aydın, Türkiye, 0 256 772 7022/1401, bkara@adu.edu.tr

**Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın, Türkiye, 0534 649 6002, yasin.asik@yandex.com

ÖZET

Kamusal mekânlar, kullanıcıların kültürel birikimlerini paylaştığı ve birbirleriyle etkileşim içinde kentli olma deneyimini elde ettikleri kentin bütünleşme aracıdır. Bu mekanlar, tarih boyunca kentlerin kimliğini ve kişiliğini oluşturan önemli bir kentsel yaşam odağı olmuştur. Kent kimliği, kentin imgesini etkileyen; her kentte farklılık göstererek kendine özgü niteliklere sahip; fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik ve tarihsel faktörlerle şekillenen; sürekli gelişen, geçmişten geleceğe uzanan bir sürecin ortaya çıkarttığı bir olgudur. Kentlerin kimlikleri; toplumdaki dönüşümlerden ve değişimlerden etkilenmektedir. Kentler; kimlikleri ile birlikte toplum kimliğini de yansıtmaktadır. Kentteki ve toplumdaki değişimler birbirlerini etkileyerek kentin özgün kimliğinin azalmasına neden olmaktadır. Kentsel mekânlar; ekonomik kalkınma baskısı altında kalmakta ve kentli olma bilincini ve gelenekleri kapsayan kent kültürünün unutulmasıyla kimlik değerlerinin büyük bölümünü kaybederek niteliksiz ve kimliksiz mekânlar ortaya çıkmaktadır.

Makalede Kuşadası ilçesinin kimlik yapısı ve kimliğini oluşturan öğeler kamusal mekanlar özelinde incelenmiştir. Kuşadası'nın kent kimliği Kevin Lynch'in Yollar (Paths), Sınırlar/Kenarlar (Edges), Bölgeler (Districts), Düğüm/Odak noktaları (Nodes), Referans noktaları/Nirengi noktaları (Landmarks) esas alınarak incelenmiştir. Alanda gözlemler yapılmış, fotoğraflar çekilmiş ve kamusal mekanların kimlik oluşumuna katkıları açısından yorumlar yapılmıştır. Kuşadası'nın kent kimliğinin oluşumunda Güvercinada, Öküz Mehmet Paşa kervan sarayı, liman, marina, Atatürk Bulvarı, Barbaros Bulvarı, İnönü Bulvarı, Kahramanlar Caddesi ve Sağlık Caddesindeki alışveriş yaya bölgeleri gibi yapısal, Dilek Yarımadası milli parkı, plajlar ve deniz gibi doğal öğelerin etkili olduğu ortaya konulmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER : Kentsel kimlik, kamusal mekan, kent kültürü, kent kalitesi, Kuşadası

EVALUATION OF URBAN IDENTITY CHARACTERISTICS IN PUBLIC SPACES: KUSADASI SAMPLE

ABSTRACT

Public spaces are the means of integration of the city, where the experience of sharing the cultural heritage of the users and interacting with each other is achieved. Throughout history, these places have become an important center of urban living that constitute the identity and personality of cities. Urban identity affects the image of the city; it is a phenomenon that develops continuously from the past to the future, shaped by physical, cultural, socio-economic and historical factors with distinctive qualities in each city. Formations of the identities of cities are influenced by changes and transformations in society. In this context, cities reflect the identity of society as well as their own identities. The changes in the city affect society. changes in the society affect the city, causing the identity of the city to decline. Urban spaces; it is under the pressure of economic development and with the forgotten urban culture that includes urbanization consciousness and tradition, most of its identity values are lost and unqualified and unidentified places arise.

In the article; The items that make up the identity and identity of the Kuşadası district are examined. The urban identity of Kuşadası has been examined on the basis of Kevin Lynch's Paths, Edges, Districts, Nodes and Landmarks. Observations were made in the field, photographs were taken, and comments were made regarding the contribution of public spaces to identity formation. In the formation of the city identity of Kuşadası, Güvercinada, Öküz Mehmet Paşa caravansary, harbor, marina; shopping and pedestrian zones on Atatürk Boulevard, Barbaros Boulevard, İnönü Boulevard, Kahramanlar Caddesi and Sağlık Street; natural items such as Dilek Peninsula national park, beaches and the sea was revealed to be effective. In the formation of the city identity of Kuşadası, structural elements such as Güvercinada, Öküz Mehmet Pasha caravansary, harbor, marina; pedestrian zones of Atatürk Boulevard, Barbaros Boulevard, İnönü Boulevard, Kahramanlar Caddesi and Sağlık Street; natural elements such as The Dilek peninsula national park, beaches and sea has been proved to be effective.

KEY WORDS : Urban identity, public space, urban culture, urban quality, Kusadasi

1.GİRİŞ

İnsanın dışında hiçbir canlı yaşadığı yuvayı estetik yapmak için değil, işlevsel yapmak için çalışmaktadır. Estetik duygular sadece insanlar içindir. Uygarlaşma sürecindeki en önemli gösterge de bu nedenle içinde yaşadığımız kentler ve yapılarıdır. İnsan yerleşimlerinin estetik gelişmişliği uygarlık düzeyiyle paralellik göstermektedir (Çevik, 2017).

Türk tarihinde şehir olgusu önemli yer tutmaktadır. Eski Türklerde "şehir" kelimesi (Farsça "şehr" köklü) "şahar" ve "şar" olarak kullanılmakta ve büyük yerleşim yerlerini ifade etmekte idi. Bugün şehrin bir diğer adı olan "kent" sözcüğünün kökeni, eski Türk tarihine kadar uzanmaktadır. Kent kavramı, Orta Asya Türklerince şehir karşılığı olarak kullanılmaktaydı (Soğdça). "Yarkend", "Taşkend", "Semizkend" (Semerkant) (Hançerlioğlu, 1995). Kent birleştirilmiş insanlığın adı olarak ifade edilmektedir (Badiou 2005). Kentler, insan ürünü olan; ona hizmet eden, kimi zaman doğal şartlarla kimi zamanda planlama kararları ile şekillenen tasarım ürünü mekanlar olarak tanımlanmaktadır (Mercin, 2013). Kent, geçmiş uygarlıkların özelliklerini gelecek nesillere aktaran, sınırlı alanda farklı işlevlerin gerçekleştirildiği, farklılaşan toplum gereksinimlerine cevap verebilen bir yapıdır (Mumford, 1961). Doğal, kültürel, tarihi, mimari ve sosyal öğeleri içerisinde barındıran ve bu öğelerin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu dinamik bir olgudur kentler (Akyüz, 2016). Kentler, kimlikleri ve ruhları olan mekânlardır (Aktaş, 2009). Kentler; toplumsal hayatın meydana getirdiği ilişkilerin yer aldığı ortamlardır (Kaya Özdemir, 2016).

İmaj; "fiziksel çevrenin zihinsel resmi, haritası veya modeli"dir (Lynch, 1960). Bir yerin imajı o yeri temsil eden çevredir. İmajın oluşumunda geçmişten günümüze gelen tecrübeler davranışlar, düşünceler ve duygular etkilidir. İmaj objenin üzerimizde bıraktığı etkidir. İmaj kavramı aynı zamanda kentler ve kentsel mekânlar için de geçerlidir. Bir kentin zihindeki görüntüsü, görüntünün bıraktığı izler, üzerimizdeki etkisi o kentin imajıdır. Bu bağlamda kentten bize yansıyan; mimarisi, heykelleri, sokakları, meydanları, yaşam şekli ve insanları kent imajını oluşturan en önemli öğelerdir. Bu unsurlar aynı zamanda kent kimliğinin de bileşenlerini oluşturmaktadır. Kentin algılanmasında ve kent imajında kimlik esas belirleyicidir. Kent imajının doğru algılanması kent kimliğinin net ve yalın bir şekilde oluşturulmasına bağlıdır (Özkan, 2014). Kentsel imaj kentsel imge olarak da ifade edilmektedir (Bilsel ve ark., 1999).

Kent imajını oluşturan ana öğeler yollar (Paths), Sınırlar/Kenarlar (Edges), Bölgeler (Districts), Düğüm/Odak noktaları (Nodes) ve Referans noktaları/Nirengi noktaları (Landmarks) olarak 5 farklı grupta sınıflandırmıştır (Lynch, 1960). Yollar (Paths) kent imajının en baskın elemanıdır. İnsanları yönlendiren hareket kanallarıdır. Kentin algılanması ve tanımlanmasında etkili olan, mekânlar arasında ilişki kuran kanallardır. Yollar araçların ve yayaların yönelimlerini sağlayan arterlerdir. Bir alandan diğer alana ulaşılmasını sağlayan doğrusal öğelerdir. Böylece kentin kimliğinin okunmasını sağlarlar (Özer, 1998). Sınırlar/kenarlar (Edges) bölgeler arası geçişi netleştiren fiziksel sınırlamalardır. Sınırlar/kenarlar “yönlendirme bakımından yola benzer ancak yollar kadar baskın değildir. Hareket ile ilgili çizgisel öğelerdir. Bölgeler (Districts) sanayi, konut, ticari vb. alan kullanımlarının yer aldığı mekânlardır. Yollar ve sınırlara oran ile daha büyük kent parçalarıdır (Lynch, 1960). Bölgeler; biçim, sembol, doku, yapı tipleri, topoğrafya, alan, kullanımlar ve kentliler gibi çok sayıda fiziksel öğeye bağlı oluşmaktadır. Sadece fiziksel öğelere bağlı tanımlanmazlar. Ses ve koku, hatta karmaşık olma durumunda bir bölgenin belirlenmesinde etkilidir (Özkan, 2014). Düğüm noktaları (Nodes) şehrin stratejik odak ve yolculuk için kullanılan ana noktaları olup meydanlar, kavşaklar, taşıma noktaları (duraklar) veya dikkati bir noktaya toplayan noktalardır (Günal, 2008). Aynı zamanda yoğun merkezler, kesişim noktalarıdır. Referans noktaları/Nirengi noktaları (Landmarks) dikkat çekici, çevreyi simgeleyen obje ya da mekanları ifade etmektedir (Deniz Topçu, 2011). Referans noktaları kent içerisindeki farklı ölçeklere sahiptir. Bir kentin kolay tanınmasını, anımsanabilmesini ve kent içinde yön kavramının oluşmasını sağlamaktadır. Doku, cephe, yapı adası, doluluk-boşluk, kapalılık, cadde-sokak ilişkisi, kamusal mekânlar, ulaşım ve okunabilirlik kent imajını oluşturan beş ana öğeyi destekleyen öğelerdir (Lynch, 1960).

“Kimlik” Sanskritçe “kim” kökünden türemiştir (Püsküllüoğlu, 1971; Birlik, 2006). Kimlik; “Toplumsal bir canlı olan insanın nasıl bir birey olduğunu gösteren nitelik ve özelliklerin tamamı; kişinin kim olduğunu tanımlayan kimlik belgesi, herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin tümü”dür (Türk Dil Kurumuna (TDK), 2018).

Bir şeyin kimliği, bu şeyin başkalarından ayrılmasına neden olan kalıcı bir aynılığı ve birliği ifade etmektedir” (Relph, 1976). “Kimlik, bir varlık ile otantik arasındaki ayrım olarak tanımlanmaktadır. Yalnızca benzerliklerden değil farklılıklardan da kaynaklanmaktadır”(Suher ve ark., 1996). Kimlik bir nesnenin diğerlerinden farklı, tek ve eşsiz olması olarak tanımlanmaktadır (Lynch, 1960). Kent kimliği; kentlerin tanımlanmasını ve birbirinden farklılaşmasını sağlayan öğelerdir (Gündüz ve Taner, 2001). Kent kimliği; kent imajını etkileyen; her kentte kendine özgü nitelikler taşıyan; fiziksel, biçimsel, sosyo-ekonomik, kültürel ve tarihsel faktörlerle biçimlenmektedir. Kent kimliği sürdürülebilir kent tanımını devam ettiren, geçmişten geleceğe uzanan bir sürecin meydana getirdiği anlam yüklü kavramdır (Lynch, 1960; Tekeli, 1990; Çöl, 1998).

Kentlerin “kent” tanımı için de belli standartlara sahip olmaları gerekmektedir. Gerek tek yapıların gerekse yapıların bir araya gelerek oluşturdukları kentin yalnızca insanların biyolojik gereksinmelerini karşılayan işlevsel özelliklere değil, aynı zamanda psikolojik ve entelektüel gereksinimlerini karşılayan estetik özelliklere sahip olması gerekmektedir (Erdoğan, 2006). İyi bir kent kurma, iyi bir toplum oluşturmanın ayrılmaz bir parçasıdır. Kentin ölçüsü vatandaşlarının yaşamlarının iyileştirilmesidir. Bu eşitlikçi ya da demokratik bir yaklaşım değil, aynı zamanda hümanist bir yaklaşımdır. Uygun şehir, fiziksel olarak güzel ve medeniyetin kişileştirilmesi olarak anlaşılmaktadır. Başarılı insan topluluklarının bir ölçüsü olarak uyumun yansımaları, kent yaşamında hala varlığını

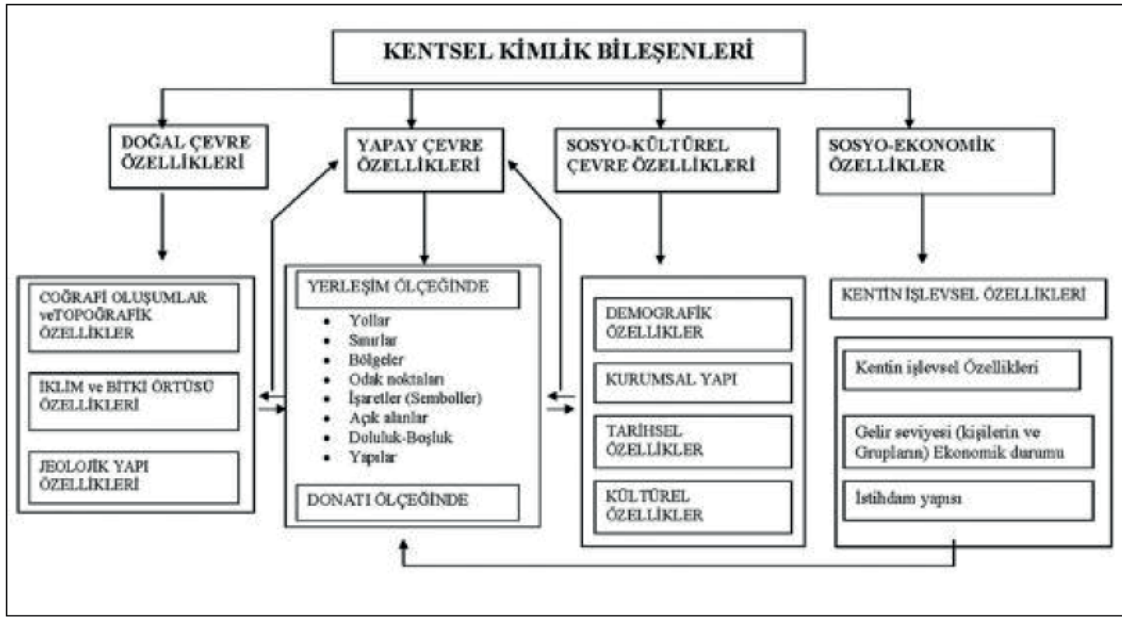

sürdürmektedir. Bu kentsel estetiğin özü doktrin ya da ritüel değil, deneyimdir (Liggett, 2006).

Kentler belirli sürede oluşurlar ve değişime uğrarlar. Belirli bir sürede meydana gelen değişim; toplumun yaşantısını düzenleyen üretim ve tüketim faaliyetleri kentsel mekâna yansımaktadır (Erton, 1995).

Kent, doğal ve yapısal çevresiyle bize kendini anlatarak toplumsal kimlik oluşturmaktadır. Kentin en önemli görüntüleri, doğal ve yapısal öğeleridir. Akıldan hiç çıkmayan bu öğeler kentin bizim üzerimizdeki izdüşümü ya da çağrışımlarıdır. Her insanın kendine özgü özellikleri, kişiliği ve kimliği olduğu gibi kentlerin de kendilerine özgü kimlikleri vardır (Erkmen, 1990; Sağsöz ve Zorlu 1996). Bir kenti, farklılaştıran, ayırıcı özelliklerini oluşturan her şey onun kimliğidir (Kaypak, 2010). Bir kentin ne olduğu, nasıl görüldüğü onun kimliğini yansıtmaktadır. Kentin kimliğini, ağırlıklı olarak doğrudan gözlenen özellikleri, yaşanmışlık deneyimleri ve zamanla onunla özdeşleştirilenler oluşturmaktadır. Bir kentin kimliği, kentte yaşayanların onda buldukları değerler kümesi ve kente yüklenen idealleştirmelerdir (Tekeli, 1991). Kent kimliği uzun zaman süreci içinde biçimlenir. Bir bakıma kentin kimliği o kentin ruhu demektir. Kenti ve kent yaşamını anlamlı hale getirir. Bir kentte kaotik bir yapı gözleniyorsa, bu kentin kimliği olmadığından söz edilebilir (Tekeli, 1991). Kent kimliği durağan değildir, sürekli gelişip değişen, yenilenebilen veya bozulabilen nitelikte dinamik bir oluşumdur. (Tekeli, 1991; Kaypak, 2010).

“Kenti kuran, tanımlayan ve vurgulayan özellikler, kent kimliğini kuran özelliklerdir” (Hacıhasanoğlu ve Hacıhasanoğlu 1995; Uçkaç, 2006). Kentin kimliğini oluşturan bu özelliklerine kentsel kimlik bileşenleri denir (Şekil 1). Kentleri biçimlendiren; uygarlıkların tarihleri, kültürleri ve içinde yaşadıkları coğrafyadır. Kentlerin karakterlerini; kentin kimliği ve imgesi oluşturmaktadır (Kaya Özdemir, 2016). Ayırt edici ve belirleyici öğelerin birbirleri ile olan etkileşimleri sonucu kent karakteristiği oluşmakta, kent kimlik kazanmaktadır (Gündüz ve Taner, 2001). Kentler kendilerine özgü karakterleri ile kimlik kazanırlar. Bir kentin kimliğinde o kentin öne çıkan baskın özellikleri de belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda bazı kentler mekansal ve finansal özellikleri ile öne çıkarken bazıları da sosyokültürel özellikleri ile ön plana çıkmaktadır (Mercin, 2013). Bir kentin kimliğini; doğal bitki örtüsü, iklimi, coğrafyası, topoğrafyası, jeolojik yapısı, jeopolitik konumu, ekonomik ve sosyo-kültürel değerleri, gelenek-görenekleri, tarihi, mimarisi, uygarlıkları, yaşam tarzları, canlı türleri, yaşadıkları savaşlar, doğal afetler vb. doğal ve yapay çevrenin oluşturduğu birçok kimlik elemanları oluşturmaktadır (Lynch, 1960; Tekeli, 1991; Ocakçı, 1993; Ocakçı, 1994; Ocakçı ve Southworth, 1995; Suher ve ark., 1996; Çöl, 1998; Önem ve Kılınçaslan, 2005; Birlik, 2006; Demirsoy 2006; İlgar, 2008; Abacı, 2009; Kaypak, 2010; Deniz Topçu, 2011; Kaya Özdemir, 2016).

Şekil 1. Kentsel Kimlik Öğeleri (Lynch, 1960; Ocakçı, 1994; Kılınçaslan,1995; Ünügür, 1996).

Yapıları, doğası ve insanlarıyla kentler birbirinden farklılık göstermektedir. Kıyı kentleri ova, orman veya dağ kentlerinden farklıdır. İncelenen önemli dünya kentlerinin her birinin doğa, tarih, kültür, sanat, din, bilim ve ekonomi yönünden belirli bir kimliğinin olduğunu görülmektedir. Bu bağlamda kimlik bir tanıtım kartı niteliğindedir (Kaypak, 2010). Vatikan din, Paris kültür, Varşova müzik ve Floransa sanat kentidir (Çizgen, 1994). İstanbul'un Avrupa ve Asya kıtalarının birleştiği yerde bulunması coğrafi konuma, Kapadokya'da Peribacaları jeolojik yapıya, Mardin kenti topoğrafyaya, Erguvanla anılan İstanbul boğazı doğal bitki örtüsüne, Eyfel kulesi ve Sidney Opera Binası mimariye, Bursa kenti tarihi kimliğe, Kocaeli kentinin sanayi kenti, Eskişehir kentinin üniversite kenti, Antalya kentinin de turizm kenti olması ekonomik kimliğe örnek verilebilir.

İnsanlar yaşadıkları yere anlam yüklediklerinde kendilerini o kente ait hissederler. Fiziksel çevre ve yaşam şekli birbirini tamamladığında kent kimliğinden söz edilebilir (Tekeli, 1991; Birlik, 2006). Kentlerin ekonomik ve sosyal boyutları olduğundan kimlikler sadece fiziksel oluşumlar olarak değerlendirilmemelidir.

Toplumsal değerlerin oluşumunda ve bireyin hayatına yansımada kentsel mekânlar önemli roller üstlenmektedir. Zaman içinde bu değerler, kentin kimlik kazanmasına ve o kentin özgün özelliğe sahip olmasına katkıda bulunmaktadır. Her dönemde, kentleşme, kentsel dönüşüm, turizm gibi konular kent kimliği ile birlikte dile getirilmektedir. Günümüzde kentlerin özgün kimlikleri tüm zamanlardan daha fazla önemlidir (Kaypak, 2010).

Araştırmada Kuşadasının kamusal mekanlarında kent kimliği konusu incelenmiştir. Kuşadasında kent kimliğinin oluşumunda etkili öğeler ve mekanlar Lynch'in (1960) kent kimliğinin oluşumunda etkili Yollar (Paths), Sınırlar/Kenarlar (Edges), Bölgeler (Districts), Düğüm/Odak noktaları (Nodes) ve Referans noktaları/Nirengi noktaları (Landmarks) olmak esas alınarak belirlenmiştir.

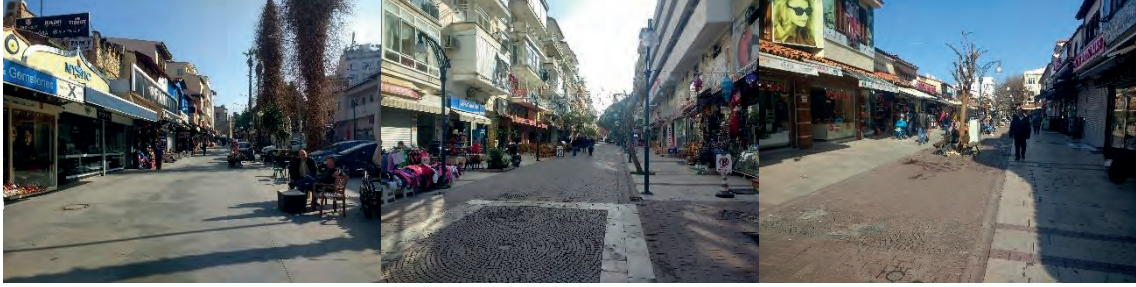
2.MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırmada yazılı ve görsel kaynaklar, Aydın ili Kuşadası ilçesi kent planı, arazi gözlem formu ve fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Kuşadasının mekanları ziyaret edilmiş Lynch'in (1960) belirlediği kent kimliğinin oluşumunda etkili beş ögeye göre gruplandırılmıştır.

3.BULGULAR

Kuşadası kamusal mekanları kent kimliğinin oluşumunda etkili öğeler açısından beş gruplandırılmıştır.

Yollar (Paths): Kuşadası yerleşim alanı içerisinde yer alan sokak dokusu içerisinde ön plana çıkan yollar kent merkezinde, ticaret bölgesinde yer almaktadır. Taşıt trafiğinden arınmış yaya bölgesi özelliğindedirler. Atatürk Bulvarı, Barbaros Bulvarı, İnönü Bulvarı, Kahramanlar Caddesi ve Sağlık Caddesi yıl boyunca yoğun olarak kullanılan, ekonomik canlılığın merkezinde olan yollardır (Şekil 2). Yoğun kullanılması kullanıcıların tamamı tarafından tanınmasına olanak tanımaktadır. Bu yönleri ile Kuşadası'nın kent kimliğinin oluşumunda önemli görevler üstlenmektedirler.

Şekil 2. Barbaros Bulv., Kahramanlar Cad. ve Sağlık Cad. Kuşadası'nın kimliğinde etkili önemli yaya yollarındandır.

Sınırlar/Kenarlar (Edges): Kuşadası sahil bandı, plajlar (kent merkezi ve Kadınlar denizi plajı ve Long Beach) kara ve deniz arasında geçişi oluşturan mekanlardır (Şekil 3). Kullanıcılar için anlam ifade eden kentsel kullanım odaklarından birisidir. Kuşadası'nın ulusal ve uluslararası ölçekte en bilinen mekanlarındandır. Kentin tanıtımında rol alan kimlik öğelerinin başında yer almaktadır.

Şekil 3. Kent merkezi, Kadınlar Denizi ve Long Beach plajları önemli Sınırlar/Kenarlar (Edges) özelliğindeki kimlik öğelerindedir.

Bölgeler (Districts): Deniz Kuşadasında bölge özelliğine sahip en önemli kimlik ögesidir. Barbaros Bulvarı, İnönü Bulvarı, Kahramanlar Caddesi ve Sağlık Caddesinin içinde bulunduğu Alacamescit mah. ve Camikebir mah. ticaret bölgesi kimliğindedir. Kuşadası kent merkezinde yer alan ticari işletmelerinin büyük bölümü bu iki mahallede yer almaktadır. Hacı Feyzullah Mah. Tepesi Kuşadaşı'na hakim bir yer olması açısından kent merkezinde her noktadan kolaylıkla algılanmaktadır (Şekil 4). Kuşadası kent merkezinin Kuzeyinde hakim noktada olan Gazi Beğendi tepesi de kent kimliğinin oluşumuna katkı sunan bölge özelliğindeki mekanlardan bir diğeridir. Gazi Beğendi tepesi de Kuşadası kent kimliğine önemli katkılar sunmaktadır. Milli park statüsünde koruma altında olan Ulusal ve uluslararası ölçekte tanınan Dilek Yarımadası Kuşadaşı'nın kent kimliğinde önemli payı olan alanlardan biridir (Şekil 4).

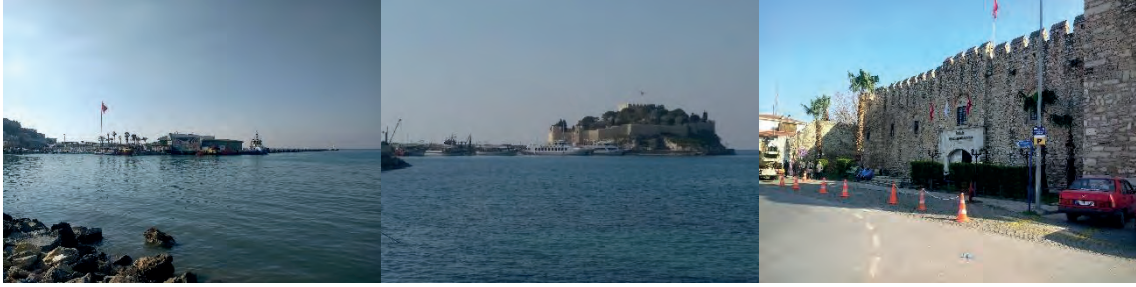
Şekil 4. Hacı Feyzullah Mah. Tepesi ve Dilek Yarımadası Milli Parkı kültürel ve doğal özellikte Bölgeler (Districts) grubunda yer alan alanlardır.

Düğüm/Odak noktaları (Nodes): Bu grupta Kuşadasının kent kimliğinin oluşumunda görev alan fazla sayıda mekan bulunmamaktadır. Kent meydanı sınırlı büyüklükte olsa da kent kimliğini oluşturmada görev almaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Kent meydanı Düğüm/Odak noktaları (Nodes) özelliğinde kimlik öğelerindedir.

Referans noktaları/Nirengi noktaları (Landmarks): Kuşadasında kent kimliğinin oluşumuna katkıda bulunan çok sayıda Referans noktaları/Nirengi noktaları (Landmarks) grubunda simgesel özellik taşıyan öğeler ve mekanlar bulunmaktadır. Marina, Feribot limanı, Güvercinada, Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı, Tarihi Su kemeri, Hacı Feyzullah Mah. Tepesi Atatürk anıtı, Zeus mağarası kent kimliğini oluşturan Referans noktaları niteliğindeki öğeler ve mekanlardır (Şekil 6).

Şekil 6. Feribot limanı, Güvercinada ve Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı Kuşadası'nın Referans noktaları/Nirengi noktaları (Landmarks) grubundaki mekanlarıdır.

4.SONUÇ ve ÖNERİLER

Kuşadası kent kimliğinde etkili öğeler değerlendirildiğinde turizm, ekonomi, doğa, tarih ve mimari ile ilgili olduğu görülmektedir.

Kuşadası'nın tanınmasında etkili en önemli kimlik değeri turizmdir. Bu durum araştırmada da ortaya çıkmıştır. Araştırmada Kuşadasında kimlik oluşumunda etkili olduğu tespit edilen beş öğeden dört'ü turizm ile ilgilidir. Barbaros Bulvarı Yollar (Paths), plajlar Sınırlar/Kenarlar (Edges), Dilek Yarımadası Bölgeler (Districts), Marina, Feribot limanı, Güvercinada ve Zeus mağarası Referans noktaları/Nirengi noktaları (Landmarks) grubunda en önemli turizm odaklı kimlik öğeleridir.

Yollar (Paths) ile tanımlanan Barbaros Bulvarı, Kahramanlar Caddesi ve Sağlık Caddesi; bu sokak ve bulvarların içerisinde olduğu Bölgeler (Districts) grubunda tanımlanan Alacamescit mah. ve Camikebir mah. kimlik özellikleri ekonomi merkezlidir.

Sınırlar/Kenarlar (Edges) kapsamında değerlendirilen plajlar, Bölgeler (Districts) kapsamında değerlendirilen deniz ve Dilek yarımadası milli parkı, Referans noktaları/Nirengi noktaları (Landmarks) içinde değerlendirilen Zeus mağarası doğa ile ilişkili kimlik öğeleridir.

Bölgeler (Districts) içerisinde değerlendirilen Gazi Beğendi tepesi, Referans noktaları/Nirengi noktaları (landmarks) içerisinde yer alan Güvercinada, Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı ve Tarihi Su kemeri tarih ile ilgili kent kimliğini oluşturan öğelerdir.

Kuşadası kent kimliğini oluşturan öğeler yalnızca turizm faaliyetleri ile ilişkili değildir. Kuşadası doğa, tarih ve mimarinin birlikteliğinde eşsiz kent kimliği öğelerine sahiptir.

Günümüz kentleri geleneksel dokusundan kaybederek yeni kimlikli mekanlara sahip olmuştur (Deniz Topçu, 2011). İletişim-ulaşım teknolojisindeki gelişmelerin tetiklediği özendirilen tüketim politikaları, lüks yaşam özentiler ve küresel kültürün yaygınlaşması, kentlerin kültürlerinin ve kimliklerinin hızla kaybolmasına neden olmaktadır. Bu yozlaşmaya rağmen gerçek kimliklerini koruyabilen kentler özgün özellikleri ile diğer kentlerden farklılık göstermektedir. Mekânsal ve biçimsel açıdan farklılıklar gösteren bu kentlerin fotoğraflarına bakıldığında hangi kent oldukları fark edilmektedir (Şahin, 2010).

Kuşadası yoğun yapılaşması ile doğal özelliklerini koruyan, geleneksel sahil kenti kimliğini kaybetmiş, herhangi bir kentin görünümünden farkı kalmamıştır.

Toplumun kimlik sorunu kentlerin de kimlik sorunu olmaktadır. Yerel yönetimlerin bölgeleri ile ilgili aldıkları imar kararları; çevrenin özgün yapısı ile kullanıcıların istekleri arasında denge kurularak, geleneksel yapı ve doğal peyzaj özellikleri ile uyumlu üretilmeli, bölge halkının gelenekleri ve bölgenin ayırt edici özellikleriyle ilişkilendirilebilmeli ve bölgenin kimliğini bozmamalıdır (Kaypak, 2010).

KAYNAKLAR

Abacı, E., 2009. Perception Values Of Local Users for Urban Identity Elements in Ankara Atatürk Boulevard. Master Thesis, METU, Ankara.

Aktaş, İ., 2009. Kentlerin Kimliği., <http://www.haber7.com/yazarlar/ihsan-aktas/402431-kent-kimligi>, 12.05.2009.

Badiou. A., 2005. Handbook of Inaesthetics. Stanford University Press, Stanford, California, USA.

Akyüz, E., 2016. Urban Aesthetics: The Case of Istanbul and Edinburgh, Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal, Volume:7 S: 176- 186

Bilsel, F. C., Bilsel, S. G., Bilsel, A. A. 1999. “Kuramsal Yaklaşımlardan Kentsel Mekan Tasarımına”, 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi “Kentsel Tasarım Bir Tasarımlar Bütünü”, M.S.Ü., İstanbul.

Birlik, S., 2006. Tarihi Çevrelerde Kentsel-Kimlik Değişiminin Eşik Analizi: Trabzon’da Bir Deneme. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Trabzon.

Çevik, N., 2017. Şehrin Cazibesi. Uluslararası Estetik Sempozyumu: “Kent Estetiği” 02-04 Kasım 2017, Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Konferans Salonu, Antalya-TÜRKİYE (International Symposium of Aesthetics: “Aesthetics of The City” 02-04 November 2017, Akdeniz University Faculty of Architecture, Conference Hall, Antalya-TURKEY)

Çizgen, N., 1994. Kent ve Kültür. Say Yayınları, İstanbul.

Çöl, S., 1998. Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi. Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Demirsoy, M. S., 2006. Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerinde Etkisi Lübnan-Beyrut-Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi Örnek Alan İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.

Deniz Topçu, K., 2011. Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8 (2): 1048-1072

Kaya Özdemir, D., 2016. Kent Kimliğinin Sürdürülebilirliği İçin Peyzaj Yönetim Anlayışının Geliştirilmesi: Bartın-Amasra Örneği. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bartın.

Erdoğan, E., 2006. Çevre ve Kent Estetiği, ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 9

- Erkmen, B., 1990. Şehir Kimliği ve Şehir Mobilyası Üzerine. Arredamento Dekorasyon, Sayı: 17, s. 88-127, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- Ertan, M., 1995. Kent Kimliği: İznik ve Mudurnu Yerleşmeleri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Günal F. E., 2008. Kent İmajı ve Kentsel Doku Bağlamında Çanakkale Kent Merkezinin İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gündüz, O., Taner, T., 2001. Küreselleşme Sürecinde Türk Kentlerinin Kimlik Sorunları ve İzmir Örneği. 1. Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Hacıhasanoğlu, O., Hacıhasanoğlu, I., 1995. Mimari ve Kentsel Kimlik: Venedik Örneği. Yapı, No: 158, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O., 1995. Düşünce Tarihi. Remzi Kitabevi, Ankara.
- İlgar, E., 2008. Kent Kimliği ve Kentsel Değişimin Kent Kimliği Boyutu Eskişehir Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Kaypak, Ş., 2010. Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), s. 373-392.
- Kılınçaslan, T., 1995. Kentsel Ulaşım Mekânları ve Çevre Kalitesini Etkileyen Fiziksel Ögeler. Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, İTÜ-Uygur Merkezi, İstanbul.
- Liggett, H., 2006. Urban Aesthetics and the Excess of Fact. Great Cities Institute Publication Number: GCP-06-05, A Great Cities Institute Working Paper, October 2006, . Cleveland, USA.
- Lynch, K., 1960. The Image of the City. The M.I.T Press, Cambridge, Massachusetts, USA.
- Mercin, L. 2013. Çevre ve Kent Estetiği Açısından Grafik Tasarımın Önemi, ULAKBİLGE, Cilt 1, Sayı 1
- Mumford, L. (1961). The City in History: Its Origins, its Transformations and its Prospects, Harcourt, Brace and World Inc., New York.
- Ocakçı, M., 1993. Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri. Türkiye'de 17. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu "Kent ve Çevre-Planlamaya Ekolojik Yaklaşım" Bildiriler Kitabı, s. 163-170, Bursa.
- Ocakçı, M., 1994. Şehir Kimliği ve Çevre İlişkileri. İ.T.Ü., MF-ŞBPB- İstanbul, 6 s.
- Ocakçı, M., Southworth M., 1995. Elements of Urban Identity: The Case of The Beykoz District of Istanbul. Berkeley University of California, Ins. of Urban and Regional Development, Working Paper: 650.
- Önem, A. B., Kılınçaslan, İ., 2005. Haliç Bölgesinde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik. İTÜ Dergisi/a Mimarlık Planlama ve Tasarım, 4(1), 115–125. İstanbul.
- Özer, M. N., 1998. Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri, Antalya Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- Özkan Ö., 2014. İstanbul İçin Üretilen Kentsel Projelerin İstanbul Kent İmajına Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Püsküllüoğlu, A., 1971. Öz Türkçe Sözlük, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Relph, E., 1976. Place and Placelessness. Pion, London.
- Sağsöz, V. A., Zorlu, T., 1996. Kent Kimliği-Kimliksizliği ve Tasarımcının Rolü-Trabzon Kentinde Bir Araştırma. Mimarlar Odası Yapı ve Yaşam Dergisi.
- Suher, H., Ocakçı, M., Karabay, H., 1996. İstanbul Metropolitan Kent Planlama Sürecinde Kent Kimliği ve Kent İmgesi, Habitata Doğru İstanbul 2020 Sempozyumu-Bildiriler, İTÜ, İstanbul.
- Şahin, M. N., 2010. Kent Kimliği ve Değişim Sürecinin Kayseri Kenti Örneğinde İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (TDK), 2018. Güncel Türkçe Sözlük., <http://www.tdk.gov.tr/>, 15.03.2018.
- Tekeli, İ., 1990. Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler, Antalya Kent Merkezi İçinde Kalekapısı ve Çevresi Kentsel Tasarım Yarışması Notları, Antalya.
- Tekeli, İ., 1991. Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler. Kent Planlaması Konuşmaları, TMMOB Mimarlar Odası Yayını, Ankara.
- Uçkaç, L., 2006. Kentsel Tasarımın Kent Kimliği Üzerine Etkileri: Keçiören Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Ünügür, M., 1996. İstanbul'un Değişen Kent Kimliği Üzerine. Arkitekt Dergisi, 444, sayı:12. 42-49, İstanbul,

YEREL HALKIN TURİZME BAKIŞ AÇISI VE TURİZM PLANLAMASINA ETKİSİ

Uğur ÇALIŞKAN*, Özgür ÖZER**, Özkan TÜTÜNCÜ***

*Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ugurcaliskan@mu.edu.tr

**Necmettin Erbakan Üniversitesi, Turizm Fakültesi, oozer@konya.edu.tr

***Dokuz Eylül Üniversitesi, Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu, ozkan.tutuncu@deu.edu.tr

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra, ekonomik ve sosyo-kültürel değişimler nedeniyle sürekli büyüyen turizm, dünya genelindeki en büyük ekonomik sektörlerden birisi olmuştur. Ekonomik bir faaliyet olmasının ötesinde, turizm temel olarak dayandığı, doğal, tarihi ve sosyo-kültürel çevrede büyük değişimlere yol açan bir faaliyetler bütünüdür. Söz konusu değişimler, kapsamlı ve bütüncül planlama çalışmaları ve uygulamalarıyla olumlu yönde daha çok gelişebilirken, hızlı ve plansız gelişimler olumsuz etkilerin önlenememesine ve göz ardı edilemeyecek durumlara ulaşmasına neden olabilmektedir. Turizm gelişiminde sıklıkla göz ardı edilen ancak gelişimin olumlu ve olumsuz sonuçlarından en çok etkilenen kesim genellikle destinasyon sakinleri olmaktadır. Bu çerçevede, yerel halkın turizme yönelik bakış açısı ve tutumu, günümüz turizm alanyazınında en çok incelenen konular arasında yer almaktadır. Bu çalışmada turizm gelişimi ile oluşan ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel etkiler ve yerel halkın tutumunda ortaya çıkan değişimleri açıklamaya çalışan modeller ile yerel halkın tutumuna etki eden unsurlara yönelik alanyazın kısaca incelenerek, genel bir bakış açısı sunulacaktır. Sonrasında çalışma alanını oluşturan Kuşadası sakinlerinin turizme yönelik bakış açıları ve tutumlarını inceleyen çalışmalarının bulguları sunulacaktır. Çalışmanın sonuç kısmında ise, alanyazın incelemesi ve Kuşadası'na yönelik çalışmaların bulguları ışığında, turizm gelişiminin sürdürülebilir temelde gelişimine yönelik öneriler ele alınacaktır. Kuşadası halkına yönelik yapılmış çalışmalar incelendiğinde, turizmin sağladığı ekonomik faydalar ve özellikle yeni yatırımlar çekerek yeni iş imkânları oluşturması en olumlu etki olarak görülmekle beraber, insanların günümüz turizm gelişiminden ve bölgenin güncel ekonomik durumundan hoşnut olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yoğun yaz aylarında yaşanan aşırı kalabalığın, trafik sıkışıklığının, çevresel tahribatın ve yerel kültürde yaşanan değişim ve bozulmanın insanlarda rahatsızlık oluşturduğu çalışmalarda ortaya konmuştur. Bazı araştırmalar söz konusu rahatsızlığın “kızgınlık” düzeyinde olduğunu ve dolayısıyla turizm gelişiminde ve faaliyetlerinde değişim olmaması durumunda kısa süre sonra söz konusu kızgınlığın “düşmanlık” seviyesine çıkabileceğini vurgulamıştır. Çalışmalar ayrıca, Kuşadası insanların hızlı ve plansız yapılaşma sonrasında kentsel ortamlarda yaşasalar da kırsal bakış açısı ve hayat tarzını sürdürme eğiliminde olduğunu, bu kapsamda yerel halka yönelik kültürel ve eğitim faaliyetlerine önem verilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Sonuç olarak Kuşadası turizm merkezi olmaya devam ederse, kamu sektörünün öncülüğünde bütün paydaşların katılımıyla; turizm arz değerlerini oluşturan tüm unsurların; turistlerin ve aynı zamanda yerel halkın istifadesine sürdürülebilir bir yaklaşımla koruma – kullanma dengesi temelinde sunulmasına yönelik yaratıcı ve yenilikçi politika ve uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir.

ANAHTAR KELİMELELER: Turizm, turizm etkileri, planlama, yerel halk, Kuşadası

LOCAL RESIDENTS' PERSPECTIVES TOWARDS TOURISM and IMPACTS on TOURISM PLANNING

ABSTRACT

Due to economic and socio-cultural changes, tourism has been growing since the Second World War, and has become one of the largest economic sectors in the world. Beyond economic activities, tourism includes activities leading to major changes in the natural, historical and socio-cultural environment which are main assets of tourism. While these changes can develop more positively with comprehensive and holistic planning studies and practices, rapid and unplanned developments may cause negative effects which would reach a level that cannot be ignored. The local residents generally are often overlooked in tourism development, even though they are mostly affected by positive and negative outcomes of development. In this frame, the perception and attitude of the local residents towards tourism are among the most studied topics in contemporary tourism literature. In this study, literature about economic, environmental and socio-cultural impacts of tourism and the models and studies on attitude of the local residents will be reviewed briefly. Later, as Kuşadası constitutes the focal point of this work, the findings of the studies about Kuşadası residents' attitudes towards tourism will be presented. In the conclusion section, in light of the literature review and the findings of studies about Kuşadası, suggestions for the sustainable tourism development will be discussed. The studies on the attitudes of Kuşadası residents towards tourism revealed out that local residents are not satisfied with the current tourism development and the economic situation of the region, although the tourism is perceived to form positive economic impacts, especially creating new job opportunities through new investments. In addition, studies pointed out that, Kuşadası residents suffer from crowds and traffic congestion in summer season, environmental destruction, and degradation of local culture. Some studies emphasized that attitude towards tourism is already at "annoyance" stage and therefore if there is no change in tourism development and activities, it will soon pass towards "antagonism" stage. Studies also indicated that Kuşadası residents tend to maintain a rural lifestyle and standpoint; even they live in urban environments after rapid and unplanned construction. Therefore the importance also should be given to cultural and educational activities for local residents. In epitome, should Kuşadası continue to be a tourism destination, it is crucial to develop creative and innovative policies and practices with the participation of all stakeholders in the leadership of the public sector. Therefore, sustainability and protection-utilization balance approach should be followed to plan products and services not only for tourists but also for local residents.

KEYWORDS: Tourism, tourism impacts, planning, local residents, Kuşadası

1. GİRİŞ

Dünyada az gelişmiş, gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ülkeler dâhil olmak üzere pek çok ülke sosyo-ekonomik sorunların çözümü için turizmi kilit çözüm unsurlarından birisi olarak görmektedir. Bu nedenle destinasyon sayısı ve çeşidi her gün artmaktadır. Özellikle kısa süreli krizler yaşanmış olmakla birlikte, turizm II. Dünya Savaşı sonrasında itibaren sürekli büyüyen bir sektör konumundadır (UNWTO, 2017). Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre turizm 2016 yılında 1 milyar 235 milyon uluslararası turist sayısı ile dünya toplam ihracatının %7'sini, dünya ülkelerinin ürettiği gayri safi yurtiçi hasıllarının %10'unu oluşturmasının ötesinde dünya üzerinde üretilen her 10

işten bir tanesinin doğrudan ve dolaylı olarak turizm ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir (UNWTO, 2017). Yine UNWTO'nun tahminlerine göre 2030 yılında 1 milyar 800 milyon kişinin uluslararası turizm faaliyetlerine katılması beklenmekte olup, bu durum turizmin önümüzdeki yıllarda da büyümeye devam edeceğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Turizm dinamik bir süreç olduğundan ürün ve/veya hizmet üreticileri ve yerel halk ile tüketiciler-turistler arasında doğrudan ve karşılıklı bir ilişki oluşmasını sağlamakta (Brida ve ark., 2011), sonucunda küresel, bölgesel ve yerel ölçekte (Tosun, 2002; Çavuş ve Tanrısevdi, 2003; Tomic ve ark., 2012) sosyal, ekonomik ve çevresel değişimlere yol açmaktadır. Bu etkiler özellikle turizm sektörünü kalkınma aracı olarak kullanan gelişmekte olan ülkeler için daha fazla önem arz etmektedir. Bu bakış açısıyla, çok yönlü bir olay olan turizmin temel amacı yerel insanların refah seviyesinin, yaşam kalitesini ve dolayısıyla mutluluklarını arttırmaktır (Rivera ve ark., 2015). Ayrıca yerel halk, turizm planlaması ve gelişimi için odak noktada yer almakta ve onların desteği turizm faaliyetlerinin başarılı ve sürdürülebilir olmasına temel teşkil etmektedir (Nunkoo ve Ramkissoon, 2011). Turizmin sadece yerel halkın desteği ile bir alanda gelişebileceği göz önüne alındığında, sakinlerin turizm gelişimine ve etkilerine yönelik tutum ve algıları, turizmin stratejik ve yönetsel önceliklerinin belirlenmesinde önemli olmaktadır (Tatoğlu ve ark., 2002)

Bu çalışmada yerel halkın turizmin etkilerini algılamaları ve tepkileri üzerine yapılmış çalışmalar incelenerek genel bir açısı geliştirildikten sonra Kuşadası ilçesi halkının turizme bakış açısını ve tepkilerini ölçmek amacıyla yapılmış çalışmalar incelenecek, farklılıkları ve ortak noktaları ile çalışmaların gerçekleştirilme dönemleri itibariyle Kuşadası halkının turizme bakış açısında oluşan değişimler irdelenmeye çalışılacaktır. Son bölümde ise Kuşadası turizminin sürdürülebilir bir gelişim sağlayabilmesi, rekabet üstünlüklerinden yararlanabilmesi ve günümüzde yaşadığı sorunları aşmasına yönelik öneriler geliştirilecektir.

2. ALANYAZIN

Yerel halkın turizm sektörüne yönelik algıları turizm alanyazınında en çok incelenen konulardan birisini oluşturmaktadır (Çalışkan ve Özer, 2011). Son yıllarda, antropoloji, coğrafya, ekonomi ve sosyoloji olmak üzere çeşitli disiplinlerden araştırmacılar tarafından (Tatoğlu ve ark., 2002) yerel halkın turizme yönelik tutumları ve söz konusu tutumları etkileyen etmenleri inceleyen çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir (Faulkner ve Tideswell, 1997; Gürsoy ve Rutherford, 2004). Bu çalışmaların sonuçlarında, yerel halkın algılayışını etkileyen turizmin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik politikalar üretilmesine zemin oluşturulması (Lankford ve Howard 1994) ve söz konusu bakış açılarını olumlu yönde gelişmesini sağlamak için iletişimin sağlanması (Perdue ve ark., 1990) gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

Tutum belli bir olay, kavram, kişi ve konu hakkında olumlu veya olumsuz bir değerlendirme ile ulaşılan psikolojik eğilim olarak ifade edilmektedir (Brida ve ark., 2011). Tutumlar, bilişsel, duygusal ve davranışsal bir değerlendirme ve cevap verme sürecini içermektedir (Eagly ve Chaiken, 1993). Dolayısıyla tutum bir inanç değil, inançtan farklı olarak değerlendirme süreci sonrasında ulaşılan kararı içermektedir (Sharma ve Dyer, 2009). Diğer bir ifade ile tutum, inanç ve değerlerin bir fonksiyonu olarak oluşmaktadır (Tütüncü, 2009). Tutum değişikliği ise bir kişinin veya grubun genel bir kişi, obje, olay ve kavramları algılamasına yönelik uyarı kümesinin değişmesidir (Cacioppo ve ark., 1994). Bu nedenle, bir kişinin, herhangi bir nedenle,

bazı kişi, nesne veya konu için olumlu ya da olumsuz bakış açısını değiştirmesi tutum değişikliğidir.

Ancak eğitim sonrasında bilgi veya beceride oluşan değişimler ile otorite ve baskı altında gerçekleştirilen davranışlar (uyum gösterme, adaptasyon) veya yaşlılıkla beraber refleksler ve hareketlilikte gerileme ile oluşan tavır ve tutum değişiklikleri bu tanım kapsamında yer almamaktadır. Yani, tutum değişikliği, bireysel kontrolün olduğu durumları ifade etmektedir (Cacioppo ve ark., 1994). Söz konusu olumlu ve olumsuz etkiler yerel halkın turizm algısını ve turizm ile turistlere bakış açısını ve davranışlarını, dolayısıyla da müşterilerin tatil memnuniyetini etkilemektedir.

Turizmin artık dikkate değer büyüklükte bir ekonomik sektör halini alması ve etkilerinin büyük ölçüde gözlenmesi gibi nedenlerle (Garcia ve ark., 2015), yerel halkın tutumunda değişikliklere yol açan turizm etkileri akademik yazında önem kazanmıştır. 1960'lı yıllarda sadece turizmin olumlu ekonomik etkileri (Lankford ve Howard, 1994; Ap ve Crompton, 1998; Çavuş ve Tanrısevdi, 2003) ve özellikle de turist harcamaları (Pizam ve Pokela, 1978) üzerine odaklanılmışken, 1970'lerde sosyolog ve antropologlar turizmin olumsuz sosyo-kültürel etkilerini ve yerel kültürlerin yitimi üzerindeki etkisine vurgu yaparak, turizmi eleştirel olarak incelemişlerdir (de Kadt, 1979). 1980'ler ve 1990'lar sonrasında ise, turizmin hem olumlu hem de olumsuz etkileri değerlendirilmiş ve söz konusu etkilerin yerel halk tarafından nasıl algılandığı incelenmiştir (Inskeep, 1991; Tatoğlu ve ark., 2002).

2.1. Turizmin Etkileri

Yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunda turizm etkileri; ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel boyutları üzerinden incelenmiştir (Gürsoy ve ark., 2002; Andereck ve ark., 2005). Bu çalışmalarda öncelik olarak ekonomik çıktılara yer verilmiş ve ekonomik yararlar ile yerel halkın tutumunda genellikle olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Keogh 1990; Sinclair-Maragh ve Gürsoy, 2016). Turizm gelişiminin, atıl duran yerel kaynakların kullanılması sayesinde ekonomiye canlılık katmasının ötesinde, başka faydaları da bulunmaktadır. Turizm yabancı turistlerin bölgede harcama yapması nedeniyle, ihracat etkisi yaratmakta (Tatoğlu ve ark., 2002) ve ev sahibi ülkenin döviz kazanmasına ve ödemeler dengesinin iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Liu ve Var, 1986; Doğan, 1989; Gee ve ark., 1997; Jurowski ve ark. 1997; Tatoğlu ve ark., 2002). Bunun yanı sıra, artan ekonomik faaliyetler nedeniyle, yerel ve ulusal yönetimlerin elde edecekleri vergi gelirlerinde artış sağlanmaktadır (Öztürk ve ark., 2015).

İş imkânlarının ve çeşitliliğinin artması, yerli halk veya ülkenin farklı kesimlerinden gelecek olan, farklı yaş, eğitim ve sosyal tabaka ile cinsiyetteki çalışanların (Tomic ve ark., 2012) istihdam edilebileceği farklı nitelik ve türdeki sektörlerin oluşması nedeniyle istihdama katkı sağlamaktadır (Sheldon ve Var, 1984, Tosun 2002, Tatoğlu ve ark., 2002). Ortaya çıkan talep artışı bölgeye yapılacak altyapı yatırımlarının artmasına, kalitesinin yükselmesine (Inskeep, 1991), ticari faaliyetlerin artmasına ve çeşitlenmesine yol açmaktadır (Öztürk ve ark., 2015). Bu gelişmelerin ışığında bölge ve ülke dışından yatırımcıların bölgeye gelmesi (Sheng ve Tsui, 2010) ile destek ve yan sektörlerin de gelişmesini teşvik etmektedir (Tomic ve ark., 2012). Dolayısıyla, arazi değeri arttığı ve yerel küçük işletmelerin gelişimi için yeni fırsatlar oluşturduğu için (Davis ve ark., 1988) yerel ekonomilerin gelişmesine ve halkın ekonomik düzeyinin artmasına (Tatoğlu ve ark., 2002) yardımcı olmaktadır.

Olumlu ekonomik katkılarının yanı sıra, turizm gelişiminin bölgeye getirdiği bir takım ekonomik maliyetlerde bulunmaktadır. Bölgeye yönelik artan talep bölgede enflasyon artışına yol açacak (Öztürk ve ark., 2015) ve bölge enflasyonunun genel ülke düzeyinin üzerinde seyretmesine neden olacaktır. Dolayısıyla, bölgede mal, hizmet ve gayrimenkul fiyatları ve kiralari yükselmektedir (Pizam, 1978; Liu ve Var, 1986; Tatoğlu ve ark., 2002; Nunkoo ve Ramkissoon, 2011). Bunun yanı sıra, turistik talebin karşılanması için bölge ve ülke dışından ürün ve hizmet ithalatı artacak (Öztürk ve ark., 2015) ayrıca, bölge dışından yatırımcıların ağırlıkta olduğu bir turizm gelişim modelinin gerçekleşmesi durumunda turizmden elde edilen gelir bölge ve hatta yurtdışına çıkacağı için turizm faaliyetlerinin bölgeye katkısı kısıtlı olabilecektir. Turizm gelişimi diğer sektörlerin gelişimine destek olmakla birlikte, uzun vadeli bir öngörü ve yerel geleneksel ekonomilerin devam etmesini sağlayacak bir turizm gelişimi sağlanamazsa, söz konusu sektörlerin gelişimi temelde turizm nedeniyle oluşan talebe bağlı olduğu için ekonomik hayatın devamı için turizme yoğun bir bağımlılık oluşacaktır (Öztürk ve ark., 2015). Turizmin etkilerine yönelik öncül çalışmalardan birinde, Pizam (1978) ekonomik bağımlılık durumunda tutumların zorunlu olarak olumlu yansıtıldığını ancak yerli halkı rahatsız edecek derece yoğun turistik faaliyetlerin olumsuz bakış açısına yol açtığını tespit etmiştir. Turizm gelirlerinin tabana yayılmadığı durumda da turizm gelirleri işadamları ve toprak sahiplerine akarken, yerel halk turizmin oluşturduğu yaşam maliyetlerine katlanmak zorunda kalacaktır. Bu durum bölgede gelir farklılıklarının artmasına ve sosyal sorunların derinleşmesine de yol açacaktır (Doğan, 1989).

Ekonomik etkilerinin ötesinde turizm toplumda sosyo-kültürel değişimlere de yol açmaktadır. Turizm, yerel insanların kimliklerinden, kültürlerinden ve topluluklarından gurur duymalarına, kendi kültürlerini daha iyi öğrenmelerine (Esman 1984) sebep olmasının ötesinde, farklı kültür ve sosyo-ekonomik seviyedeki insanlarla iletişimde olma şansı tanıdığı için kültürel alışverişin gerçekleşmesine de zemin hazırlamaktadır (Liu ve Var, 1986; Milman ve Pizam, 1988). Dolayısıyla uluslararası çeşitliliği, farklı yaşam tarzlarına ve kültürlere saygıyı desteklemekte (Öztürk ve ark., 2015), dolayısıyla toplumsal uyumun ve bütünlüğün sağlanması ile hoşgörü ve barış ortamının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ek olarak turistik temel çekicilikler arasında yer alan ve turistlerin talep ettiği yerel kültür ve sanatların canlanmasına ve geliştirilmesine (Irando, 2004) fayda sağlamaktadır. Küreselleşmenin ve tek kültürleşmenin göstergesi olarak olumsuz etkileri de olmakla birlikte, yöre halkının yaşam tarzında (yeme-içme, giyinme, eğlenme, eğlence-dinlenme, inanç vs.) değişimler ve dönüşümler yaratmaktadır (Ap ve Crompton, 1998; Doğan 1989; Brunt ve Courtney, 1999). Turizm bölgenin imajını geliştirerek (Mathieson ve Wall, 1982) bölge dışından daha eğitimli ve ekonomik durumu daha iyi olan insanları bölgeye çektiği (Liang ve Bao, 2015) için topluluğun beşeri altyapısının iyileşmesine, dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır.

Turizm bölge insanına sunulan eğitim ve sağlık (Milman ve Pizam, 1988), haberleşme ve ulaşım (Tatoğlu ve ark., 2002), altyapı tesisleri, yangın, polis ve güvenlik, belediye hizmetleri (Milman ve Pizam, 1988), kültürel ve sanatsal faaliyetler (Dyer ve ark., 2007), eğlence – dinlenme mekânları (Tatoğlu ve ark., 2002) gibi hizmetlerinin kalitesinin ve çeşidinin artmasını sağladığı ve sunulan ürün ve hizmetlere yönelik alışveriş imkânlarını arttırdığı (Brunt ve Courtney 1999) için yerel insanın yaşam kalitesinin yükseltilmesinde önemli avantajlar sağlamaktadır. Bunlara ilaveten turizmin yarattığı en önemli sosyal değişimlerden birisi, kadınların aile ve toplum hayatındaki konumunu yükseltmesi olarak ele alınabilir. Turizm kadınlara diğer toplumların kadınlarının hayatlarını gözlemleme ve ekonomik hayatta daha fazla yer alarak

ekonomik özgürlüklerini daha çok kazanma yoluyla daha fazla özgürlük ve statü sağlamaktadır. Dolayısıyla kadınların, eğitim durumlarının, sosyo-ekonomik yaşam kalitelerinin artmasına katkı sağlamaktadır (Tatoğlu ve ark., 2002).

Turizm yukarıda zikredilen olumlu sosyo-kültürel yansımalarının yanı sıra, olumsuz dönüşümlere yol açabilen bir sektör konumundadır. Çalışmalarda turizmin geleneksel toplum yapısına zarar verdiği (Mbaiwa, 2004) ve yerel kimlik ve kültürde erozyona (Liu ve Var, 1986; Öztürk ve ark., 2015) neden olduğu belirtilmektedir. Sharpley (1994) yaptığı çalışma ile geleneksel davranış kalıplarının ve değerler bütünüünün kaybolabileceği ve özellikle yeni nesillerin misafirlerin norm ve değerlerini benimseyebileceklerini göstermiştir. Ayrıca geleneksel üretim modellerinin değişebileceği ve kaybolacağı, yerli halkın üretimi bırakarak tüketici bir toplum haline gelebileceği ve hatta temel tüketim ürünleri için dışarıya bağımlı hale gelebileceği ifade edilmiştir (Milman ve Pizam, 1988). Yine aynı şekilde aile yapısını olumsuz etkilediği ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerin kopmasına yol açtığı (Mbaiwa, 2004) ve hatta boşanmaların artmasına neden olduğu (Tatoğlu ve ark., 2002) belirtilmiştir. Toplumun geleneksel ahlaki değerlerinin azalmasına ve bozulmasına, dolayısıyla sosyal istikrarın zedelenmesine (Liu ve Var, 1986) yol açmakta ve hatta yabancılara karşı düşmanca ve ırkçı tavırların gelişmesine (Mbaiwa, 2004) katkıda bulunabilmektedir.

Oluşan ekonomik cazibe nedeniyle ülkenin diğer bölgelerinden destinasyona yönelik göçler, farklı kültüre sahip insanlar arasında itilafları tetikleyebilir (Tatoğlu ve ark., 2002) ve bölgenin taşıma kapasitesini aşarak, hem sakinler hem de turistler açısından aşırı kalabalık hale gelmesine yol açabilir (Nunkoo ve Ramkissoo, 2011). Bu da kamusal hizmetlerin kalitesini ve kullanım süresini kısaltmasının yanı sıra park, bahçe, plaj, mesire yeri vb. halka açık alanların kullanımlarının kısıtlanmasına yol açmaktadır.

Ev sahibi topluluk ile misafirler arasındaki kültürel ve sosyo-ekonomik farklılıklar nedeniyle gerginlik oluşabilmektedir (Tosun 2002). Bu durum yerel toplumun, kültürel ve ekonomik anlamda turizm ve turistlerle ilişkide olan ve turistlerle herhangi bir ilişkisi olmayan, ancak onların yarattığı sorunlarla uğraşmak zorunda kalan şeklinde gruplaşmasına yol açabilir (Brunt ve Courtney, 1999). Turizm gelirlerinin toplum tabanına iyice yayılmamasından dolayı, bölgede zenginlikleri iyice artan bir işadamları ve toprak sahipleri sınıfı ile çoğunlukla göçmen ve işçi kesiminden oluşan alt sınıfın belirmesine ve sosyal sınıflar arasındaki gelir farkının açılmasına neden olabilir (Doğan, 1989). Cohen'in de (1988) belirttiği üzere yöre kültürü değerini yitirerek sadece bir ticari meta haline gelebilmekte, turizm nedeniyle insani ilişkiler ticarileşmeye, sadece ekonomik unsurlar üzerinden değerlendirilmeye ve ekonomik olmayan, toplumsal ilişkiler ve idealler, üst değerler önemini yitirmeye başlamaktadır (Doğan, 1989).

Alkol ve uyuşturucu kullanımının artması (Nunkoo ve Ramkissoo, 2011), suç oranlarında ve çeşitliliğinde artış yaşanması (Mbaiwa, 2004) ve seks ticareti ile fuhuşun artması (Gee ve ark., 1997) gibi olumsuz yansımaların bulunduğu araştırmalarda ortaya konulmaktadır. Yukarıda turizm sayesinde kadının toplumsal statüsünün yükseldiği belirtilmiş olmakla birlikte, salt turizm gelişimi ile olmasa da, kadın bedeni ticari meta olarak sunulabilmektedir. Destinasyon tanıtımlarında, kadın bedeninin hem cezbedici hem de seksüel unsur olarak sunulmasının yanı sıra, turizm bölgesindeki hem yerli hem de yabancı kadınlar, suç ve cinsel istismar için daha kolay hedef haline gelebilmektedir.

Turizmin çevre üzerinde de hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmaktadır. Turizmin çevreye belki de en olumlu etkisi, beşeri sermayenin de yükselmesi nedeniyle toplumda çevre bilincinin oluşmasına ve artmasına katkı sağlamasıdır (Öztürk ve ark., 2015).

Dolayısıyla, yerel halk, çevre değerlerinin tahrip edilmemesine ve korunmasına daha fazla özen göstermekte ve gösterilmesini talep etmektedir. Bunun yanı sıra doğal, kültürel ve tarihi binaların, sitelerin ve miras alanlarının korunması ve restorasyonuna destek olması (Inskeep, 1991; Tatoğlu ve ark., 2002) ve rekreasyon alanları ile park gibi görsel güzelliğe sahip alanların oluşturulması ve doğal çevrenin bakımının daha iyi olmasını temin etmesi gibi çevresel yararları bulunmaktadır. Ayrıca, çevre, su, hava kirliliği vb.nin önlenmesi ve atık yönetimi konularında altyapı tesislerinin yapımını temin etmesiyle de çevre yönetiminin daha iyi ve kapsamlı yapılması turizm gelişimi ile sağlanabilir (Tatoğlu ve ark., 2002).

Ancak yukarıda zikredilen olumlu gelişmelere rağmen turizmin çevre ile ilişkisinin imajı olumsuz da olabilmektedir. Aslında sektörün değil, sektöre ilişkin planlamanın iyi yapılamaması veya iyi planların uygulamada zafiyete uğratılması ve sürekli çıkar gruplarının baskısıyla, tek tarafın çıkarına revizyona tabi tutulması gibi nedenlerden turizm – çevre ilişkisi pekiyi algılanamamaktadır. Alanyazında temel olarak; plansız ve kontrolsüz yapılaşmaya mahal vererek çarpık şehirleşmeye neden olduğu ve altyapının yetersiz kalmasına yol açtığı (Tatoğlu ve ark., 2002), dolayısıyla mevcut altyapılar ve tesisler üzerindeki aşırı baskı oluşmasına neden olduğu (Öztürk ve ark., 2015) ve geleneksel arazi kullanım biçimlerini değiştirerek arazilerin sürdürülebilir olmayan temelde kullanılmasına, tarım, orman ve mera arazilerinin geri dönülemez şekilde tahrip olmasına yol açtığı ve hava, su ve çevre kirliliği yarattığı sıklıkla ifade edilen çevresel şikâyetlerdir (Dyer ve ark., 2007). Tüm bunlara ek olarak devasa kitsch yapıların, doğal dokuya zarar verdiği ve görsel kirlilik yarattığı da vurgulanabilir.

Yoğun turizm zamanlarında oluşan aşırı kalabalığın trafik sıkışıklığı yarattığı (Nunkoo ve Ramkissoon, 2011), doğal kaynaklar üzerinde aşırı baskı oluşturduğu ve kaynakların tükenmesine yol açtığı (Tomic ve ark., 2012), çevre düzenlemesi yapılırken, doğal yeryüzü şekilleri, flora ve faunaya zarar verildiği, dolayısıyla turizm yapılaşmasının ekosistemleri tahrip ettiği (Tatoğlu ve ark., 2002; Öztürk ve ark., 2015) belirtilmektedir. Turizm tarihi ve doğal alanların korunmasına bilinç artışı ve finans kaynağı sağlayarak katkıda bulunabilir ancak söz konusu alanların turistler tarafından yanlış, aşırı ve kötüye kullanımları tahribatın boyutlarını da arttırmaktadır (Gee ve ark., 1997). Dolayısıyla koruma ve yönetim maliyetlerinin turizm gelişimi olmaması durumunda yapılacak harcamalara oranla çok daha fazla olmasına neden olmakta ve maliyetleri arttırmaktadır (Tatoğlu ve ark., 2002).

Yukarıda zikredilen olumlu ve olumsuz gelişmelerin pek çoğunun turizm gelişimi olmaması durumunda da gerçekleşmesi olasıdır. Bunun ötesinde oluşan etkileri algılama seviyesi ve şekli; yerel topluluğun tarihi ve kültürel geçmişi, günümüzdeki sosyo-ekonomik durumu, gelişmişlik düzeyi vb. niteliklerinin yanı sıra, turistlerin sayısı ve kalış süreleri, sosyo-ekonomik sınıfları, etnik yapıları, yerel halk ile kültürel farklılıkları ve bölgede gelişen turizm türü ve faaliyetler gibi pek çok unsur tarafından etkilenmektedir.

2.2. Yerel Halkın Tutumuna Yönelik Geliştirilen Modeller

Araştırmacılar yerel halkın turizm gelişime yönelik tepkilerini ve tutumları etkileyen değişkenlerin neler olduğunu anlayabilmek için farklı teori ve modeller geliştirmiş ve kullanmışlardır (Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Faulkner ve Tideswell, 1997; Wang ve ark., 2006) Bu model ve teoriler aşağıda kısaca açıklanmaktadır;

- Yerel halkın tutumlarıyla ilgili önerilen ilk modellerden biri Turist Kızgınlık Endeksi-TKE modelidir (Index of Tourist Irritation = Irridex) (Doxey, 1975). Model yerel halkın

turizme yönelik tutumlarının “coşku (euphoria), kayıtsızlık (apathy), kızgınlık (annoyance) ve karşıtlık/düşmanlık (antagonism)” olmak üzere dört aşamadan geçerek dönüştüğünü (Çavuş ve Tanrısevdi, 2003) ve tek yönlü olarak ilerlediğini belirtmektedir (Zamani-Farahani ve Musa, 2012). Dolayısıyla model, yerel halkın turiste ve turizme karşı tutumlarının ilk başta hevesli ve coşkulu iken turizm ile geçirilen yılların sayısı arttıkça ve sonuçların beklentileri karşılamaması ve maliyetlerin faydadan fazla olduğu kanısının artması nedeniyle turistlere düşmanlık besleyecek ve onlardan nefret edecek şekle dönüşeceğini ve dolayısıyla daha fazla turizm gelişimine destek verilmeyeceğini öngörmektedir (Johnson ve ark., 1994; Çalışkan ve Tütüncü, 2008).

- Diğer bir model 1980 yılında Butler tarafından geliştirilen turizm yaşam döngüsü (TALC) modelidir. Butler ürün yaşam döngüsü modelini turizme uygulayarak, bir destinasyonun turizm gelişiminin “keşif, katılım, ilerleme, olgunluk, duraklama ve canlandırma ya da gerileme dönemlerini” yaşayacağını belirtmektedir (Hunt ve Stronza, 2014). Hem olumlu hem de olumsuz tutumların eşzamanlı olarak oluşabileceğini ve bu etkilerin sakinlerin turizm gelişimini destekleyip desteklememelerinde etkin olacağını (Wang ve ark., 2006) belirten Butler’a göre, turizm gelişim aşamasıyla yerli halkın tutumu arasında bir ilişki bulunmaktadır (Çavuş ve Tanrısevdi, 2003). Keşif aşamasında olumlu tutuma sahip olan ve turistleri gülyüz ve hoşgörü ile karşılayan yerli halk, turizm gelişiminin duraklaması veya gerilemesi ile birlikte olumsuz etkilerinin iyice belirginleşmesi nedeniyle, turizme ve turistlere yönelik olumsuz tavır takınabilecektir. Yapılmış bazı çalışmalar bu modeli destekler sonuçlara ulaşmış ve yerli halkın tutumlarının, olumsuz etkilerin iyice su yüzüne çıkması sonrasında, olumsuzu dönüştüğünü tespit etmiştir (Doğan, 1989)
- İlk iki teoriye benzer şekilde, Doğan (1989)’da evreleme temeline dayanan bir model geliştirmiştir. Söz konusu model turizm gelişimine yerel halkın gösterdiği tepkilerin coşkulu kabul (adoption = evlat edinme), canlandırma, sınır kontrolü, geri çekilme ve direnç gösterme süreçlerini içerdiğini ifade etmektedir. Birinci süreç ilk iki modelde olduğu gibi misafirlerin iyi karşılanması aşaması ve onların kültürünün kabul edilmesi ve özümsemesi süreci iken sınırların bakımı aşamasında olumsuz etkiler gözlenmeye başlanmakla birlikte, ekonomik faydaların söz konusu olumsuz etkileri bertaraf edeceği beklentisi ile misafirlerin istekleri karşılanmaktadır. Direniş ve geri çekilme ise turizm gelişimi taşıma kapasitesini (toplumsal eşikleri) aştığı ve artık turizmin maliyetlerinin faydasından fazla olduğu algılandığı zaman ortaya çıkmaktadır. Geri çekilme, yoğun turizm sezonunda yerli halkın geçici olarak destinasyonu terk etmesini ve turistlerin olmadığı alanlarda yaşaması şeklinde kendini gösterirken, direniş turizm gelişimine olumsuz tepkilerin gösterilmesidir (Brida ve ark., 2011; Hunt ve Stronza, 2014).
- Yukarıdaki modellere benzer farklı evre aşamalı modellerde önerilmiştir. Örneğin, Ap ve Crompton (1993) benimseme, hoşgörü, ayarlama ve geri çekilme dönemlerini içeren bir model önermiştir. Diğer modellerde olduğu gibi ilk aşamada turistler büyük sevgi ve sevinçle karşılanırlar. İkinci aşamada ise olumsuz etkiler gözlenmekle birlikte, yerli halk farklı düzeyde algıladığı ve adaptasyon için farklı yollar geliştirdiği için turistlere ve turizme karşı hoşgörü geliştirilmektedir. Olumsuz etkiler ve yoğun turizm faaliyetleri hoşgörü limitlerini zorladığında, yerli halk yaşam tarzlarını turistlere göre ayarlamakta, ya yapacakları faaliyetlerin zamanını ya da mekânını değiştirerek turistlerin az olduğu dönem ve yerlerde gerçekleştirilmektedirler. Geri çekilme ise Doğan’ın modelinde ifade edildiğine benzer şekilde geçici olarak yerel halkın destinasyondan çekilmeleri, turistin az olduğu / olmadığı bir alanda yaşamaları şeklinde ortaya çıkmaktadır (Ap ve Crompton, 1993; Brida ve ark., 2011; Hunt ve Stronza, 2014). Bu yaklaşımı destekleyen

sonuçlar alanyazında mevcuttur. Avustralya’da yaptıkları çalışma ile Brown ve Giles (1994) turizm nedeniyle, yerel halkın alışveriş, boş zaman etkinlikleri ve yer değişikliği davranışlarını değiştirerek turizmin olumsuz etkileriyle başa çıkma yöntemleri geliştirdiğini tespit etmiştir.

Evre temelli bu modellerin bütünü toplumu homojen olarak kabul etmekte verilen tepkilerin bir bütün olarak verildiğini öngörmektedir. Modeller tüm toplumun turizme çok sevecen ya da dūřmanca davrandığı varsayımına sahipken (Zamani-Farahani ve Musa, 2012), yapılan çalışmalar toplumun farklı kesimlerinin algılarının ve tepkilerinin farklı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, tepkilerin değişiminin doğrusal gerçekleştiği ve geri dönüşsüz olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte Snaith ve Haley (1999), gibi araştırmacıların yaptıkları çalışmalarda yerel halkın turizme karşı verdikleri tepkinin heterojen olduğu ve belli değişkenlere göre toplumsal gruplar arasında belirgin farklılık bulunduğu belirlenmiştir. Yapılan birçok çalışmada turist ve yerli halk arasındaki ilişkinin ilk karşılaşma ve tanışma dönemlerinde birbirlerini tanımamalarından kaynaklı yanlış anlaşılmalara yol açabilen hoşnutsuzluklar oluşmasına rağmen, ilerleyen dönemlerde yerel halkın turizme ve turiste daha olumlu bakış açısında sahip olabildiği ortaya konulmuştur (Stronza ve Pegas, 2008). Ya da geçmişinde yaşanan köle ticareti nedeniyle yabancı insanlara ve özellikle beyazlara karşı nefret ve korku bulunan yerleşmelerde olduğu gibi (Cole, 1997) bazı alanlarda yabancıların hiçbir dönem misafirperver bir bakış açısıyla karşılanmadığı, dolayısıyla turizme yönelik algı ile tepkilerin ancak toplumların tarihi ve kültürel geçmişi bağlamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Leep, 2008).

Yukarıda zikredilen modeller dışında, bir takım değişkenlere bağlı olarak algı ve tepkilerde değişim olduğunu belirten yaklaşımlar da bulunmaktadır. Söz konusu yaklaşımların en bilinenleri toplumsal bağlılık modeli, sosyal değişim modeli ve sosyal temsilciler teorisi olarak belirtilebilir.

- Toplumsal bağlılık modeli, kendilerini içinde yaşadıkları topluma ait hisseden, toplumsal konuları önemseyen (ikamet süresinin bu hususta önemli olduğu varsayılmaktadır) kişilerin, turizmin etkilerini farklı algılayacağı tezine dayanmaktadır. Bu önerme çerçevesinde birçok çalışma yapılmıştır (Lankford ve Howard, 1994; Gürsoy ve Rutherford, 2004; olak, 2017). Toplumsal bağlılık modelini temel alan çalışmalar da birbirine karşıt sonuçlar elde edilmiş olup fikir birliğine varılamamıştır. Bazı alışmalar, toplumsal bağlılık ile turizm etkilerini algılama arasında herhangi bir ilişki olmadığını tespit ederken (Liu ve Var, 1986), topluluğa bağlılık derecesi arttıça turizmin etkilerini olumsuz algılama eğilimin arttığını ve turizme destek oranının dūřtüęünü (Sheldon ve Var, 1984; Brunt ve Courtney, 1999), ya da toplumsal bağlılık düzeyi arttıça turizm etkilerinin daha olumlu algılandığını ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Jurowski ve ark., 1997; Gürsoy ve Rutherford, 2004; Lee, 2013).
- Değişimden yarar sağlanacağı ve sonrasında oluşacak maliyetlerin yararları aşmayacağı (Skidmore, 1975) kabullerine dayanan “Sosyal Değişim Doktrini-SDT” Ap tarafından (1990) turizme uyarlanmıştır. Sosyal Değişim Teorisi insanların turizmin getirdiği yararlar ile oluşturduğu maliyetleri karşılaştıracaklarını ve (özellikle ekonomik) faydaların daha çok olduğu yönünde algının oluşması durumunda turizm gelişimini destekleyeceklerini varsaymaktadır (Gürsoy ve Rutherford, 2004; Chhabra ve Gürsoy, 2007; Cruz ve Bersales, 2007)

Dolayısıyla, SDT sakinlerin, turizm gelişimini kişisel ve toplumsal ekonomik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçların karşılanması ve yaşam kalitesinin arttırılması aracı olarak

algıladıklarında desteklediklerini belirtmektedir (Brida ve ark., 2011). Diğer bir deyişle, turizmden fayda sağlayan kişiler turizm gelişimini destekleyecekken, turizmden yarar sağlamayan ancak maliyetlerine katlanmak zorunda kalan insanlar turizm gelişimine muhalefet edeceklerdir (McGhee ve Andereck, 2004). Bu kapsamda Sırakaya ve ark., (2002), SDT'in temel dayanaklarının sadece turizm gelişiminin kendisi olmadığını, ayrıca, toplum içindeki adalet duygusunun da önemli olduğunu yani, insanların turizm gelişiminin fayda ve maliyetlerin toplumun geneline ne kadar adil dağıldığını düşünürlerse, turizm gelişiminden memnuniyet derecelerinin artacağı ve doğal olarak turizm gelişimini destekleyeceklerini vurgulamaktadırlar. SDT'e benzerlikler içeren "büyüyen örgüt teorisi", bireysel algı ve tepkinin ötesinde, toplum içindeki çıkar gruplarının turizm gelişimi sonrasında elde edeceklerini düşündükleri yarar – zarar durumuna göre turizm gelişimini destekleyip desteklemeyeceklerine karar vereceklerini ve bu anlamda sınıfsal bir mücadele gerçekleşeceğini vurgulamaktadır (Çolak, 2017).

Yerel halkın tutumunu etkileyen en önemli etken olarak turizmin etkilerinin algılanış durumu olduğunu vurgulayan SDT pek çok araştırmacı tarafından kullanılmaktadır (Gürsoy ve ark., 2002). SDT'den yararlanarak yaptıkları çalışmada Jurowski ve ark., (1997), "Yol Analitik Modeli" önermişler ve algılanan ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerin, ekonomik kazançların, kaynak kullanımının, toplumsal bağlılığın ve çevre odaklı tutumların turizme desteği etkilediğini tespit etmişlerdir. Bununla birlikte, Andereck ve Vogt (2000) turizmin olumlu olumsuz etkisine yönelik algıların doğrudan turizm gelişimini destekleme sonucunu doğurmayacağını tespit etmişlerdir.

- Bu çalışma kapsamında inceleyeceğimiz son model kısaca grupları ve bireyleri birleştiren ve toplumsal bağlar üreten anlamlandırma ve ortak biliş süreçleri ile ilintili olan (Cruz ve Bersales, 2007) ve Moscovici (1963) tarafından geliştirilen "Sosyal Temsilciler Teorisi (STT)" olacaktır. Mascovici tarafından "*bir topluluğun üyeleri arasında sosyal paylaşımlar ve topluluklar ile bireylerin ortak ve bireysel yaşamının çeşitli hususlarına ilişkin kodlar oluşturan değerler, idealler ve uygulamalar sistemi*" (1973, XIII) şeklinde tanımlanan STT turizme karşı algıların belirlenmesi için değer kodları benzer olan ve kendi içinde belli bir homojenlik arz eden grupların belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir (Chhabra ve Gürsoy, 2007). Söz konusu grupları belirlemek için demografik özellikler (yaş, cinsiyet, ırk, etnisite vs.) ve eğitim düzeyi, hane halkı geliri gibi sosyo-ekonomik göstergeler en önemli kriterler olarak kullanılmaktadır (Chhabra ve Gürsoy, 2007).

2.3.Yerel Halkın Tutumunu Etkileyen Değişkenler

Alanyazında yerel halkın turizme yönelik tutumlarını etkileyen çeşitli faktörler tanımlanmıştır (Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Brunt ve Courtney, 1999; Faulkner ve Tideswell, 1997; Gürsoy ve ark., 2002). Bunlar genel olarak demografik değişkenler, sosyal yapı, turizm hakkında bilgi seviyesi, turistlerle olan temas ve ziyaretçilerin yoğunlaşması hakkında bilgi, bir destinasyonun gelişme aşaması, turizmin sezonluk yoğunluğu, turizm vergileri ve toplumun algılanan geleceği, ekonomik bağımlılık, ikamet süresi ve topluluğa bağlılık, rekreasyonel faaliyetlere katılım düzeyi, turizm merkezi ile yakınlık, karar verme ve uygulama sürecine katılım ve Faulkner ve Tideswell'in tanımıyla (1997) dışsal ve içsel boyutlar olarak sınıflandırılabilir.

- **Demografik değişkenlerin** turizm etkilerine yönelik algı ve tutumlar üzerindeki rolü hakkında farklı çalışmalarda, farklı sonuçlar alınmıştır. Pek çok çalışmada demografik değişkenlerin pek bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir (Andereck ve ark., 2005). Bazı çalışmalarda cinsiyetin (Petrzelka ve ark., 2005), yapılan işin turizmle ilgili olup

olmamasının (Pizam, 1978; Lankford ve Howard, 1994; Haley ve ark., 2005), eğitim düzeyinin ve yabancı dil bilgisinin (Brougham ve Butler 1981) etkili olduğu saptanmış olmakla beraber, söz konusu sonuçlar belli yöreler için geçerli olup genelleştirilemeyecek durumdadır (Brida ve ark., 2011).

- **Sosyal yapı;** geleneksel sosyal yapı ve kültürel değerler (Haralambopoulos ve Pizam, 1996), toplumdaki güven seviyesi ile siyasilere ve yöneticilere güven (Gürsoy ve ark., 2016; Nunkoo ve Gürsoy, 2016), etnisite, (Williams ve Lawson, 2001), turizm öncesi güvenlik ve turizm sonrası suç oranlarındaki artış (Haralambopoulos ve Pizam, 1996) incelenen alanlar arasında yer almaktadır. Ryan (1997) Yeni Zelanda Maori toplumu üzerine yaptığı çalışmada, toplumun sosyo-politik ilişkilerinin, Hepburn'un (2002) Nepal'de yaptığı çalışmada sosyal hiyerarşinin (kast sisteminin), turizme yönelik tutumları önemli oranda etkilediğini bulmuşlardır.
- **Turizm hakkında bilgi seviyesi, turistlerle olan temas ve ziyaretçilerin yoğunlaşması hakkında bilgi;** yerel halkın turizm sektörü hakkındaki bilgi düzeyinin artmasının, turizme bakış açısını iyileştirdiği (Davis ve ark., 1988; Williams ve Lawson, 2001; Andereck ve ark., 2005) tespit edilmiştir. Keogh (1990) pek çok destinasyonun yerel toplumunun turizm hakkında başlangıçta yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığını ve kendilerine sunulan önermeleri düzgün değerlendirme yetisine sahip olmadığını ifade etmiştir. Benzer şekilde planlama aşamasına katılmış olmakla birlikte, turizm hakkında gerçekçi olmayan beklentiler nedeniyle çok olumlu tavır sergileyen yerel halkın beklentilerinin gerçekleşmeyeceğini anlamaları ile bakış açılarını olumsuzlaştırdığı tespit edilmiştir (Johnson ve ark., 1994). Akış ve ark., (1996), Choi ve Sırakaya, (2005) gibi araştırmacılar, farklı destinasyonlarda turistlerle iletişimde olan yerli halkın diğerlerine göre daha olumlu tutum sergilediğini tespit ederken Lankford ve Howard (1994) turistlerle temas ve tutum arasında herhangi bir ilişki tespit edememiştir.
- **Bir destinasyonun gelişme aşaması;** Butler'ın teorisini doğrulayan ve aksi sonuçlara ulaşan pek çok çalışma yapılmıştır. Bununla birlikte bölgeyi ziyaret eden turist sayısı ve türü (Nyaupane ve Thapa, 2004); turist sayısının yerel sakinlere oranı (Sheldon ve Var, 1984) ve gelişen turizm türüne (Ritchie 1988) göre de çalışmalar yapılmıştır. Genellikle sosyo-ekonomik seviyesi daha yüksek turist profiline ziyaret ettiği ve yerel halkın turizm faaliyetlerinin bulunduğu alanlarda, yerel halkın turizme bakış açısının daha olumlu olduğu görülmektedir.
- **Turizmin sezonluk yoğunluğu;** Pizam, (1978) ve Murphy (1985) turizmin sezonluk faaliyetlere sahip olmasının genelde yerel halkta olumsuz bir tutum oluşturduğunu ancak küçük yerleşimlerde olumlu karşılandığını saptamıştır. Ayrıca sezonluk turizm faaliyetleriyle uzun yıllardır muhatap olan yerel halkın, söz konusu duruma adapte olduklarını ve turizme olumsuz bir tavır sergilemedikleri bulgusuna ulaşılmıştır (Rothman, 1978).
- **Ekonomik bağımlılık ve bölgenin ekonomik durumu;** gelirin doğrudan veya dolaylı olarak turizmden elde edilmesi ve bölge ekonomisi içinde turizmin önemi ve bölge ekonomisinin durumu üzerine yapılan çalışmalar, ekonomik olarak turizme bağımlı olanların olumsuz etkilere rağmen turizme karşı olumlu bir tutum sergiledikleri tespit edilmiştir (Lankford ve Howard, 1994; Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Jurowski ve ark., 1997; Andereck ve ark., 2005).
- **İkamet süresi ve topluluğa bağlılık** ile ilgili olarak, yukarıda da değinildiği üzere, farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Turistik destinasyonda doğmuş olmak (Lankford ve Howard, 1994; Haley ve ark., 2005), kendini bölgeye ait hissetme (Williams ve

Lawson, 2001), oturlan konutun mülkiyet durumu gibi konularda çalışmalar yapılmış (Snaith ve Haley, 1999) olup ikamet süresi ve aidiyetin artmasının, yerel halkta bakış açısını olumsuzlaştıran unsurlardan olduğunu bulan çalışmalar bulunduğu kadar (Williams ve Lawson, 2001; Gürsoy ve ark., 2002) ters bir ilişkinin olduğu veya herhangi bir bağlantının bulunmadığını tespit eden çalışmalarda mevcuttur (Andereck ve ark., 2005).

- **Rekreasyonel faaliyetlere katılım düzeyi;** turizm değerlerine (deniz, park, orman, tarihi güzellikler vs.) yerel halkın ulaşım ve kullanım imkânları (Gürsoy ve ark., 2002), yeni rekreasyonel tesislerin oluşturulması (Williams ve Lawson, 2001) gibi konular incelenmiştir. O’Leary 1976’da yaptığı çalışmada geleneksel rekreasyon imkânlarının kısıtlanmadığı ve rekreasyon imkânlarını arttırdığı durumlarda yerel halkın turizmi destekleyeceğini ortaya koymuşken, Perdue ve ark., (1990) ile Keogh (1990) rekreasyon kullanımı ile turizm gelişiminin desteklenmesi arasında herhangi bir ilişki tespit edememiştir.
- **Turizm merkezi ile yakınlık;** Belisle ve Hoy (1980) ve Sheldon ve Var (1984), Williams ve Lawson (2001) turizm merkezine daha yakın mesafede oturanların turizm gelişimine olumsuz tutum sergiledikleri sonucuna ulaşırken, Keogh (1990) ise turizm merkezlerine yakın olanların daha olumlu görüşleri olduğunu tespit etmiştir.
- **Karar verme ve uygulama sürecine katılım;** yerel halkın turizm gelişimi planlama süreç ve kararlarına katılma durumu (Williams ve Lawson, 2001) incelenmiş olup, söz konusu süreçlere etkin katılım sağlanmasının yerel halkın turizm ve turiste bakış açısını çoğunlukla olumlu etkilediği tespit edilmiştir (Liang ve Hui, 2016). Aksi durumda ilk başta turizme olumlu bakış açısına sahibi olsalar bile, planlama ve uygulamaya yerel halkın katılmadığı ve hatta siyasi erkin yerel halka rağmen yaptığı uygulamalar sonucu tutumların olumsuzlaştığı belirtilmektedir (Leep (2008).
- **Dışsal ve içsel boyutlar;** farklı bir sınıflandırma olmayıp, yukarıda değinilen unsurları içermektedir. Faulkner ve Tideswell (1997), destinasyonun gelişim aşaması, turizm türü, mevsimlik yoğunluğu gibi destinasyona ve turizm gelişimine ilişkin özellikleri “dışsal boyut”, yerel topluluğun özelliklerini (sosyo-ekonomik koşullar, ikamet süresi, turistik çekiciliklere yakınlık, ekonomik çeşitlilik, vb.) ise “içsel boyut” olarak adlandırmaktadır.

2.4.Kuşadası’nda Yerel Halkın Turizm Algısına Yönelik Yapılmış Çalışmalar

Alanyazın incelendiğinde Kuşadası ve yerel halkın turizm algısının tespit edilmesine yönelik birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Çalışma kapsamında Tatoğlu ve ark., (2002), Çavuş ve Tanrısevdi (2003); Çalışkan ve Tütüncü (2008), Dal (2008); Çalışkan ve Özer (2011) ile Öztürk ve ark., (2015) tarafından yapılmış araştırmalar ve elde edilen sonuçlar değerlendirilecektir.

Kuşadası sakinlerinin turizm algısı ile ilgili yapılan ilk çalışmalardan olan Tatoğlu ve ark.,(2002) 33 soruluk anket formunu 238 kişiye uygulayarak veri toplamıştır. Turizmin etkilerine ilişkin olarak en olumlu bakış açısının ekonomik unsurlara yönelik olduğu, sosyo-kültürel etkiler arasında “yaşam tarzının değişmesi, başka kültürleri öğrenme ve eğlence çeşitliliği” unsurlarının olumlu etki olarak düşünüldüğü tespit edilmiştir. Ancak çevresel etkiler ve turizm nedeniyle oluşan kalabalık, en olumsuz algılanan unsurlar olarak ortaya konmuştur. Ekonomik etkiler genel olarak olumlu algılanmakla birlikte turizmin yarattığı enflasyon nedeniyle konut ile mal ve hizmetlerin fiyatlarının artışı turizmin oluşturduğu gelirlerin çok üstünde olduğu ve turizmin faydasının genelde arazi sahipleri ve işletmecilere yaradığı düşüncesinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Çavuş ve Tanrısevdi 2003 yılında yaptıkları çalışma ile 200 kişiye uyguladıkları 24 soruluk anket formu üzerinden veri toplamıştır. Ankete katılanların çoğunluğunu 35 yaşın altındaki kişiler oluşturduğu için genç kesimin görüşlerinin daha çok yansıdığı ifade edilebilir. Ankete katılanların %61'ini erkekler, %39'unu kadınlar oluşturmuştur. Katılımcıların %58'i, 7 yıl ve daha fazla süredir Kuşadası'nda ikamet etmekte olup çalışma sonuçları uzun süredir turizm ile birlikte yaşayanların görüşlerini yansıtmaktadır. Katılımcıların %42'si gelirlerini turizmden kazanırken, geri kalan kesim turizme ekonomik olarak bağımlı olmadıklarını belirtmişlerdir.

Çavuş ve Tanrısevdi (2003) çalışmalarında Kuşadası sakinlerine göre turizmin ekonomi için gerekli olduğu, istihdam-gelir yarattığı ve sosyal- kültürel faaliyetlerin çeşitlendirdiği ancak kalabalık, kirlilik, suç ve ahlaki bozukluğun arttığı ve özellikle çevresel olumsuz sonuçlar oluşturduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca araştırmaları Kuşadası sakinlerinin %63'ünün turizm gelişim düzeyinden hoşnutsuz olduklarını ve planlama çalışmalarının yetersiz olduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur. Katılımcıların %54'ü Doxey TKE model skalasında “kızgınlık” aşamasında olduklarını belirtmişlerdir. “Kızgınlık” seviyesinin TKE’de en olumsuz aşama olan “düşmanlık”tan önceki aşama olduğu ve katılımcıların %5'inin de “düşmanlık” düzeyinde olduklarını ifade ettiği belirtilmelidir. Bunun yanı sıra, daha uzun süredir Kuşadası'nda yaşayan sakinlerin daha olumsuz tavra sahip oldukları görülürken, ekonomik olarak turizme bağımlılığın tutum değişikliğine yol açmadığı, yani turizmde çalışanların da turizm gelişmesinden memnun olmadığı ortaya konulmuştur.

Çalışkan ve Tütüncü'nün (2008) Çalışkan'ın (2003) hazırladığı tez çalışmasını temel alarak Kuşadası'nda yaptıkları çalışmada örneklemin %61'inin erkek, %39'unun kadın olduğu, değişik yaş gruplarının araştırmaya katıldığı, dolayısıyla farklı beklentilere ve düşünce yapısına sahip kesimlerin görüşlerinin derlendiği 340 kişiye anket uygulanmıştır.

Ankete katılanların % 22'sini işsiz, ev kadını ve emekliler ile %34'lük kesimini ise turizm çalışanları ve gelirlerini özellikle turizm sayesinde kazanan esnaf oluşturmaktadır. Söz konusu durum turizm sektörünün Kuşadası için önemini göstermektedir. Ancak yıllık gelir açısından bakıldığında katılımcıların büyük kesiminin düşük gelir sahibi olduğu (%91'lik kesim yıllık ortalama 10.000 TL'nin altında geliri olduğunu beyan etmiştir) diğer bir ifade turizmin ekonomik yararların yerel halkın geneline yayılamadığı, toplumun ufak bir kesimine katkı sağladığı sonucuna ulaşılabilir.

Diğer çalışmalara benzer şekilde katılımcılar turizme yönelik en olumlu gelişmeyi ekonomik unsurlar olarak göstermişler ve turizmin bölgeye yeni yatırım ve iş imkânı sağladığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Buna ilave olarak katılımcıların turizmin bölgenin yeşil alanlarını arttırdığını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Yine kalabalık ve ahlaki kötüleşmenin (fuhuşun artması) en olumsuz tavır olarak ortaya konmasının yanı sıra Kuşadası ekonomisinin güncel konumu hakkında da yerel halk olumsuz görüşlere sahiptir. Çavuş ve Tanrısevdi'nin çalışmasına tezat şekilde, toplumsal bağlılık düzeyinin bölge için düşük olduğu ve insanların Kuşadası'nı sadece ekonomik gelir kaynağı olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Çalışmada yerel insanların mutluluğuna fiziki mekân olarak Kuşadası'na duygusal bağlılık, aile hayatını ilgilendiren hususlar ve ekonomik beklentilerin etkili olduğunu ortaya konulurken, turizmin yarattığı olumsuz etkilerin ve Kuşadası'nda süren hayat ve etkinlikler, bölgenin güncel ekonomik konumu ve bölgenin tanıtımına ilişkin unsurların herhangi bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Yazarlar çalışmalarında Kuşadası'nın hızlı

bir kentleşme süreci yaşamasının, fiziki açıdan yoğun bir yapılaşma oluşturmuş olmasına rağmen, kent sakinlerinin kentleşemediğini ve kırsal bir yaşantı ve düşünce tarzına sahip olmayı sürdürdüğü sonucuna ulaşmışlardır.

2008 yılında Dal, kıyılardaki dönüşüm üzerinden turizmin Kuşadası'nda oluşturduğu çevresel etkilerin yerel halkın turizm algısı üzerinde oluşturduğu değişimleri incelemek amacıyla hazırladığı yüksek lisans tez çalışması için 125 kişiye anket çalışması gerçekleştirmiştir. Çalışma sonuçları yerel halkın turizm gelişiminin çevreyi tahrip ettiğini düşündüğünü ve yazın oluşan kalabalıktan rahatsızlık duyduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber çalışma sonuçları yine çevreyi korumanın halkın ve turistlerin değil, resmi otoritelerin sorumluluğunda olduğunun düşünüldüğünü göstermektedir ki bu durum yerel halkta bilinç düşüklüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum Çalışkan ve Tütüncü'nün (2008) çalışmalarında belirtilen kırsal yaşam ve bilinç düşüklüğü sonuçlarıyla uyumlu görünmekle beraber önemli bir hususun yani yerel halkta bilinç artışının Kuşadası için gerekli olduğunun altını çizmektedir. Araştırmacı Kuşadası'nda turizm gelişiminin durgunluk dönemine girdiğini ve önlemler alınmaması durumunda ise gerileme döneminin kaçınılmaz olacağını belirtmektedir.

Bir diğer incelenecek olan çalışma Çalışkan ve Özer'in 2014 yılında yaptıkları çalışmadır. Demografik sorular hariç 39 ifadenin yer aldığı anket formunu 384 kişiye uygulayarak gerçekleştirdikleri ve katılımcıların %56'sını erkeklerin, %44'ünü kadınlarından oluştuğu çalışmada, Kuşadası sakinlerinin 1/3'ünün tatil yapmayı bir lüks ve turizm destinasyonunda yaşamaları nedeniyle gereksiz gördükleri tespit edilmiştir. Bu durum, önceki çalışmalarla (Çalışkan ve Tütüncü, 2008; Dal, 2008) uyumlu şekilde yerel halkın ekonomik koşullarının iyi olmadığı ve kentli alanda yaşamalarına rağmen kırsal bir bakış açısına sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Çalışkan ve Özer (2014) ayrıca, bölgenin güvenliği ve suç oranlarının, fiziki altyapının, toplumsal kültürel unsurların ve fiziki mekân olarak Kuşadası'na bağlılığın, sakinlerin mutluluğuna olumlu yansıdığını tespit etmişlerdir. Bununla birlikte; olumsuz çevresel ve sosyal etkiler ile bölgenin ekonomik durumunun ise olumsuz yansıdığı, yani turizmin Kuşadası çevresi ve toplumsal kültüründe olumsuz etkiler yarattığı aynı zamanda bölge ekonomisinin de kötü koşullarda olduğunun hissedildiği ortaya konulmuştur.

Burada ele alınan son çalışmada Öztürk ve ark., (2015) 383 Kuşadası sakinine uyguladıkları anket sonuçlarını değerlendirmişlerdir. %56'sı erkek, %44'ü kadınlardan oluşan katılımcıların çoğunluğu, 45 yaş altındaki kesimden oluşmaktadır. Gelir düzeyi açısından ise katılımcıların yarıya yakını yıllık 11.000 – 20.000 Amerikan doları gelir elde ettiklerini beyan etmişlerdir.

Yine diğer çalışmaların çoğunluğuna benzer şekilde yerel halkın en olumlu görüş bildirdiği konular turizmin Kuşadası'na yeni yatırımlar çektiği ve iş imkânları oluşturduğu ifadeleri olurken, turizmin bölgede enflasyona ve fiyat artışına yol açtığı, Kuşadası ekonomisinin durumunun iç acıcı olmadığı yönünde olumsuz görüşler belirtilmiştir. Gerçekleştirdikleri çoklu regresyon analizi sonucunda ise en büyük etkiyi olumlu ekonomik etkiler göstermekle birlikte, olumlu kültürel ve çevresel etkilerin de yerel halkın mutluluğuna olumlu yansıdığı ancak çevrenin tahribatı, aşırı ve plansız yapılaşma, fuhuşun artması, toplumsal ve ailevi yapının bozulması gibi olumsuz çevresel ve kültürel etkilerin ise insanları mutsuz ettiği ortaya konmuştur. Bu durum ekonomik etkilerin yanı sıra insanların kültürel ve çevresel unsurları da önemsediklerini ortaya koymaktadır.

Çalışmaların genelinde dikkati çeken unsurlar, insanların turizmin ekonomik faydasının olumlu kabul etmekte birlikte, güncel ekonomik koşulların çok iyi olmadığını düşünmeleridir. Bir başka ifadeyle, Kuşadası'na yönelik yapılmış çalışmalar, yerel halkın turizmin Kuşadası'na pek çok ekonomik yarar sağladığının farkında olmakla birlikte, turizm gelişiminin güncel durumundan ve dolayısıyla geleceği konusunda da kaygılı ve olumsuz görüşe sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte insanlar turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılamamasından da kaynaklı olacak şekilde, özellikle yaz aylarında yaşadıkları yoğun kalabalığın oluşturduğu sorunlar nedeniyle, turist kalabalığından rahatsızlardır. Çavuş ve Tanrısevdi'nin (2003) çalışmasında ortaya çıkan turistlere ve turizme karşı kızgınlık yaklaşımının, turizm gelişiminin ve faaliyetlerinin mevcut haliyle devam etmesi durumunda “nefret/düşmanlık” evresine geçme riski bulunduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu çalışmanın üzerinden 15 yılı geçkin bir sürenin geçtiği ve söz konusu çalışma zamanı ile günümüz arasında Kuşadası'nda hâkim olan turizm türü ve sezonunda herhangi bir değişiklik olmadığı hususu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu durum, Kuşadası için önemli ve kritik kararlar alma zamanının yaklaştığını (ve hatta geldiğini) göstermektedir.

Söz konusu çalışmalar Kuşadası turizminin sürdürülebilir ve yerel halka daha çok katkı sağlayacak şekilde sürdürülebilmesi için önemli değişiklikler yapılması gerektiğini, bu durumun yapılan yatırımların karlılığının artırılmasının yanı sıra yerel halkın yaşam kalitesi ve memnuniyetinin artırılması için de bir zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır.

Tüm bu değerlendirmelerin belirli kısıtlar dâhilinde ele alınması gerçeği göz ardı edilmemelidir. Burada turizmin etkileri sadece Kuşadası yerel halkı üzerinden değerlendirilmektedir. Farklı yörelerde ve kültürlerde farklı sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Ayrıca yapılan çalışmaların zaman boyutu incelendiğinde, farklı tarihlerde farklı ölçekler ile gerçekleştirilen çalışmalardan yola çıkılarak bir takım değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu kısıt çalışmaların periyodik olarak tekrarlanması ile giderilebilir. Ayrıca çalışmaların küçük örneklerde gerçekleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Kuşadası'nda yaşayan halkın bu kadar küçük örneklerle değerlendirilmesi, eksik ve yanlış sonuçlar doğurabilir. Bu çalışmaların daha büyük örneklerle geliştirilmesi gerekmektedir. Yapılan çalışmalardaki örneklerin bir birinden bağımsız olması durumu söz konusu iken katılımcıların gelir, yaş ve cinsiyet dağılımları birbirleriyle uyumlu değildir. Tüm bu kısıtlar dâhilinde turizmin yerel halk üzerine etkilerinin ele alınması gerekliliği unutulmamalıdır.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmamızın alanyazın kısmında değinilen çalışmalar ile Kuşadası özelinde yapılan çalışmaların sonuçları, turizm gelişiminin başarılı ve sürdürülebilir olması için bütüncül bir planlama anlayışıyla düzenlenmesinin ve tüm paydaşların ve özellikle yerel halkın hem planlama hem de uygulama süreçlerine katılımının sağlanmasının zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır.

Bununla beraber yerel halk homojen olmayıp, değişik grupların beklenti ve çıkarları ile turizmin sonuçlarını algılama düzeyleri farklılaşmaktadır. Bu nedenle yerel halkın temsili değil, etkin bir katılımının sağlanmasına yönelik mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla yerel halkın farklı kesimlerine yönelik farklı politika ve stratejilerin geliştirilmesi ve bu politika ve stratejilerin planlama ve uygulama sürecine dâhil edilmesi yararlı olacaktır. Bu bağlamda yerel halkın turizme yönelik algı ve

tutumlarını anlamının ilk adımı, beklentileri (veya Kuşadası örneğinde olduğu üzere, belli bir gelişim aşamasından sonra) destekledikleri ve şikâyet ettikleri veya çekindikleri hususları anlayarak, bu konuda desteklerini arttırıcı ve kaygılarını giderici faktörlerin belirlenmesi (Chhabra ve Gürsoy, 2007) gerekli olup bu doğrultuda çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Kuşadası gibi turizm ile uzun yıllardır iştilal eden bölgelerde, bu husus için geç kalınmış olsa bile, bir an önce bu çalışmalara başlanmalıdır. Hatta buradan hareketle turizme açılması planlanan bölgeler için şimdiden ve geç kalmadan bu çalışmaları yürütmek gerekmektedir. Bu çerçevede bilgilendirme, bilinçlendirme ve farkındalık yaratma konularına ayrı bir önem verilmesi gerektiği ortadadır. Alanyazın kısmında da belirtildiği üzere, yerel halkın “popüler” bir kavram olarak turizmden gerçekçi olmayan beklentilere girmemesi ve çıktılar ile beklentilerin daha uyumlu olabilmesi için turizm olgusunun iyi anlatılması yararlı olacaktır.

Bu kapsamda sorumluluğun ve yetkinin tümünün yerel ve merkezi idarelerde toplanmaması, yerel halk ile özel sektör temsilcilerinin sürece dâhil olması ve edilmesi gereklidir. Bu konuda Kuşadası halkında bir bilinç eksikliği bulunduğu çalışmalara dolaylı olarak tespit edilmekle (Dal, 2008) beraber, Kuşadası turizminin yönlendirilmesi için oluşturulabilecek bir destinasyon yönetim yapısının yerel halkın sesine azami şekilde kulak vermesi gerekmektedir. Kamu erki diğer bütün paydaşların katılımıyla, gerekli tüm konularda verileri derleme, analiz etme, yorumlayarak fırsat ve tehditlere göre hareket şekilleri belirleme konusunda öncü olmalı ve bu çerçevede bilinç artışı ve farkındalık da dâhil olmak üzere teknik ve sosyal sermayenin arttırılmasına yönelik çalışmaları da yürütmelidir. Bu konuda kamu ve özel kesimde yer alan üniversitelerin, köklü turizm bölümlerinden yardım alınabilir.

Belli pazar ve turizm türlerine (ve hatta her şey dâhil gibi pazarlama ve satış çeşitlerine) kronik ve aşırı bağımlılığın kırılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi yerel halkın sürece aktif katkısı sağlamasına yardımcı olabilir. Bu durum hem turist profilini çeşitlendirebilir, turistler ile yerel halk arasındaki ilişkileri canlandırabilir hem de şikâyet edilen ekonomik, çevresel ve kültürel sorunların azalmasına katkıda bulunabilir. Bu tür politikaların yaratıcı ve yenilikçi uygulamalarla, Kuşadası'nın turizm pazarında kaybettiği gözlenen rekabet gücünü yeniden kazanmasına yardımcı olmasının yanı sıra turizm gelişiminin ve faaliyetlerinin Kuşadası halkına rağmen ve onlara karşı olmaktan ziyade, toplumun genelinin hem ekonomik hem de sosyo-kültürel ve çevresel anlamda yararlanacakları bir şekilde yürütülmesine zemin hazırlayabilir.

4. KAYNAKLAR

- Akış, S., Peristianis, N. ve Warner, J. 1996. Residents' attitudes to tourism development: The case of Cyprus. *Tourism Management*, 17, 481-494.
- Andereck, K., Valentine, K., Knopf, R. ve Vogt, C., 2005. Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056 - 1076.
- Andereck, K.L. ve Vogt, C. A., 2000. The relationship between residents' attitudes toward tourism and tourism development options. *Journal of Travel Research*, 39(1) 27–36.
- Ap, J., 1990. Residents' perceptions research on the social impacts of tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(4) 665–690.
- Ap, J. ve Crompton, J.L., 1993. Residents' Strategies for Responding to Tourism Impacts. *Journal of Travel Research*, 32(1) 47 – 50
- Ap, J. ve Crompton, J.L., 1998. Developing and testing a tourism impact scale. *Journal of Travel Research*, 37(2) 121-130.

- Belisle, F.J. ve Hoy, D.R., 1980. The perceived impact of tourism by residents a case study in Santa Marta, Colombia. *Annals of Tourism Research*, 7(1), 83 - 101
- Brida, J.G., Osti, L. ve Faccioli, M., 2011. Residents' perception and attitudes towards tourism impacts. *Benchmarking: An International Journal*, 18(3) 359 – 385
- Brougham, J. E. ve Butler, R. W., 1981. A segmentation analysis of resident attitudes to the social impact of tourism. *Annals of Tourism Research*, 8(4), 569-590.
- Brown, G. ve Giles, R. 1994. Coping with tourism: An examination of resident responses to the social impact of tourism. “Eds. A.V. Seaton, C.L. Jenkins, R. C. Wood, P.U.C. Dieke, M.M. Benet, L.R. Maclean ve R. Smith, *Tourism: The State of the Art*” s.755 – 764, John Wiley & Sons, Chichester.
- Brunt, P. ve Courtney, P., 1999. Host perceptions of sociocultural impacts. *Annals of Tourism Research*, 26(3), 493–515.
- Butler, R.W., 1980. The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources. *Canadian Geographer*; 24(1) 5 – 12
- Cacioppo, J.T., Petty, R.E. ve Crites, S.L. Jr., 1994. Attitude Change “Eds. V.S. Ramachandran, *Encyclopedia of Human Behaviour*” s. 261 - 270, Academic Press, San Diego, California.
- Chhabra, D. ve Gürsoy, D., 2007. Perceived Impacts of Gambling: Integration of Two Theories. *UNLV Gaming Research ve Review Journal*, 11(1) 27 – 40
- Choi, H.S. ve Sırakaya, E., 2005. Measuring residents' attitude toward sustainable tourism: development of sustainable tourism attitude scale. *Journal of Travel Research*, 43(4), 380-394.
- Cohen, E. 1988. Tourism and Aids in Thailand. *Annals of Tourism Research* 15, 467–486.
- Cole, S. 1997. Anthropologists, local communities and sustainable tourist development. “Eds. M. Stabblar. *Tourism and Sustainability: Principles to Practice*”. S. 219–230. Oxford: CABI.
- Cruz R.G. ve Bersales, L.G.S., 2007. Tourism as Political Platform: Residents' Perceptions of Tourism and Voting Behaviour “Eds. P.M. Burns and M. Novelli *Tourism and Politics*”, Elsevier Ltd., Amsterdam.
- Çalışkan, U. 2003. Turizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkileri ve Kuşadası İlçesi Uygulaması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, İzmir
- Çalışkan U. ve Özer Ö. 2014. A Comparative Study of Local Residents' Attitudes towards Tourism in Kuşadası. *DEU İşletme Fakültesi Dergisi*, 15(2), 117–133
- Çalışkan, U. ve Tütüncü, Ö. 2008. Turizmin yerel halk üzerindeki etkileri ve Kuşadası İlçesi uygulaması; Eds. N. Kozak IV. *Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Bildiri Kitabı*”, s. 806-824, Ankara
- Çavuş, Ş. ve Tanrısevdi, A., 2003. Residents' attitudes toward Tourism development: A case study in Kusadasi, Turkey. *Tourism Analysis*, 7(3/4) 259 – 269
- Çolak, E. 2017. Muğla Halkının Turizm Olgusuna ve Turizm Etkilerine Bakış Açılarını Anlamaya Yönelik Bir Alan Araştırması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD, Muğla
- Dal, N. 2008. Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı ve Turizmin Çevresel Etkileri Üzerine Yerel Halkın Tutumları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Aydın

- Davis, D., Allen, J. ve Cosenza, R. M., 1988. Segmenting local residents by their attitudes, interests, and opinions toward tourists. *Journal of Travel Research*, 27(2), 2-8.
- de Kadt, E., 1979. *Tourism - Passport to Development?* Oxford University Press, New York.
- Doğan, H., 1989. Forms of adjustment: socio-cultural impacts of Tourism. *Annals of Tourism Research*, 16(2) 216 – 236.
- Doxey, G.V. 1975. A causation theory of visitor-resident irritants: Methodology and research inferences. “Eds. Travel Research Association *The Impact of Tourism: Sixth Annual Conference Proceedings*” s. 195– 198, Travel Research Association, Salt lake, Utah.
- Dyer, P., Gürsoy, D., Sharma, B. ve Carter, J. 2007. Structural modeling of resident perceptions of tourism and associated development on the Sunshine Coast, Australia. *Tourism Management*, 28(2), 409–422.
- Eagly, A. ve Chaiken, S., 1993. *The Psychology of Attitudes*, Harcourt Brace Jovanovich, Texas.
- Esman, M., 1984. Tourism as Ethnic Preservation: The Cajuns of Louisiana. *Annals of Tourism Research*, 11, 451–467.
- Faulkner, B. ve Tideswell, C. 1997. A framework for monitoring community impacts of tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(1), 3–28.
- Garcia, F.A., Vazquez, A.B. ve Macias, R.C., 2015. Residents’ Attitudes towards the Impacts of Tourism. *Tourism Management Perspectives*, 13 33-40.
- Gee, C. Y., Makens, J. C. ve Choy, D. J. L. 1997. *The Travel Industry*. Van Nostrand Reinhold. New York
- Gürsoy, D. ve Rutherford, D. 2004. Host attitudes toward tourism: An improved structural model. *Annals of Tourism Research*, 31(3), 495-516
- Gürsoy, D., C. Jurowski, and M. Uysal 2002 Resident Attitudes: A Structural Modeling Approach. *Annals of Tourism Research* 29:79–105
- Gürsoy, D., Yolal, M., Ribeiro, M. A. ve Netto, A. P. 2016. Impact of trust on local residents' mega-event perceptions and their support. *Journal of Travel Research*, 1-14.
- Haley, J., Snaith, T. ve Miller, G. 2005. The social impacts of tourism a case study of Bath, UK. *Annals of Tourism Research*, 32(3), 647 668
- Haralambopolous, N. ve Pizam, A. 1996. Perceived impacts of tourism: The case of Samos. *Annals of Tourism Research*, 23(3), 503–526.
- Hepburn, S.J., 2002. Touristic forms of life in Nepal. *Annals of Tourism Research* (29) 611–630.
- Hunt, C. ve Stronza, A., 2014. Stage-based tourism models and resident attitudes towards tourism in an emerging destination in the developing world. *Journal of Sustainable Tourism*, 22(2) 279–298
- Inskip, E., 1991. *Tourism Planning - An Integrated and Sustainable Development Approach*. Van Nostrand Reinhold, New York.
- Irandu, E. M., 2004. The role of tourism in the conservation of cultural heritage in Kenya. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 9(2), 133–150.
- Johnson, J., Snepenger, D. ve Sevgin, A. 1994. Residents’ perceptions of tourism development. *Annals of Tourism Research* 21 (3), 629–642.
- Jurowski, C., Uysal, M. ve Williams, D. R., 1997. A theoretical analysis of host community resident reactions to tourism. *Journal of Travel Research*, 36(2) 3 -11.

- Keogh, B., 1990. Public participation in community tourism planning. *Annals of Tourism Research*, (17) 449–465.
- Lankford, S.V. ve Howard, D.R., 1994. Developing a tourism impact attitude scale. *Annals of Tourism Research*, (21) 121-139.
- Lee, T. H., 2013. Influence analysis of community resident support for sustainable tourism development. *Tourism Management*, 34, 37–46.
- Leep, A., 2008. Attitudes Towards Initial Tourism Development in a Community With No Prior Tourism Experience. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(1) 5–21
- Liang, Z. X. ve Bao, J. G., 2015. Tourism gentrification in Shenzhen, China: causes and socio-spatial consequences. *Tourism Geographies*, 17(3), 461e481.
- Liang, Z.X. ve Hui, T.K., 2016. Residents’ quality of life and attitudes toward tourism development in China. *Tourism Management*, 57, 56 – 67
- Liu, J. ve Var, T., 1986. Residents Attitudes toward Tourism Impacts In Hawaii. *Annals of Tourism Research* 13, 193–214
- Mathieson, A. ve Wall, G. 1982. *Tourism, economic, physical and social impacts*. Longman, Harlow, İngiltere.
- Mbaiwa, J. E., 2004. The socio-cultural impacts of tourism development in the Okavango Delta, Bostswana. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 2(3), 163-184.
- McGehee, N. G. ve Andereck, K. L., 2004. Factors predicting rural residents' support of tourism. *Journal of Travel Research*, 43(2), 131- 140.
- Milman, A. ve Pizam, A. 1988. Social impacts of tourism on central Florida. *Annals of Tourism Research*, 15(2), 191–204.
- Moscovici, S. 1963. Attitudes and opinions. *Annual Review of Psychology*. 14; 231-260.
- Moscovici, S. (1973). Foreword. “Eds. C. Herzlich, *Health and illness: a social psychological analysis*”. s. ix-xiv, Academic Press, Londra
- Murphy, P. 1985. *Tourism: A Community Approach*, Routledge, New York.
- Nunkoo, R. ve Gürsoy, D., 2016. Rethinking the role of power and trust in tourism planning. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 25(4) 512-522
- Nunkoo, R. ve Ramkissoon, H., 2011. Developing a community support model for tourism. *Annals of Tourism Research*, 38(3) 964–988.
- Nyaupane, G. P. ve Thapa, B., 2004. Evaluation of ecotourism: a comparative assessment in the Annapurna Conservation area project, Nepal. *Journal of Ecotourism*, 3(1), 20 – 45.
- O’Leary, J.T., 1976. Land use redefinition and the rural community: disruption of community leisure space. *Journal of Leisure Research*, 8, 263-274.
- Öztürk, A.B., Özer Ö. ve Çalişkan U., 2015. The relationship between local residents’ perceptions of tourism and their happiness: a case of Kusadasi, Turkey. *Tourism Review*, 70(3) 232-242
- Perdue, R. R., Long, P. T. ve Allen, L., 1990. Resident support for tourism development. *Annals of Tourism Research*, 17(4), 586-599.
- Petrzalka, P., Krannich, R.S., Brehm, J. ve Trentelman, C.K., 2005. Rural tourism and gendered nuances. *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1121-1137.
- Pizam, A., 1978. Tourism’s impacts: the social costs to the destination community as perceived by its residents. *Journal of Travel Research*, 16(4), 8-12.
- Pizam, A. ve Pokela, J. 1978. Businessman and resident’ perceptions of tourism’s impacts: Analysis and Implications for tourism policy making. “Eds. Anonim

International Tourism Congress: New Perspective and Policies” s. 233 – 250, Marmaris, Türkiye.

- Ritchie, J., 1988. Consensus Policy Formulation in Tourism. *Tourism Management*, 9, 199–216.
- Rivera, M., Croes, R. ve Lee, S.H., 2016. Tourism development and happiness: A residents’ perspective. *Journal of Destination Marketing & Management* 5, 5–15.
- Rothman, R. 1978. Residents and transients: community reaction to seasonal visitors. *Journal of Travel Research*, 16(3), 8-13.
- Ryan, C., 1997. Maori and tourism: A relationship of history, constitutions and rites. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(4) 257–278.
- Sharma, B. ve Dyer, P., 2009. Residents’ involvement in tourism and their perceptions of tourism impacts. *Benchmarking: An International Journal*, 16(3) 351 – 371.
- Sharpley, R. 1994. *Tourism, Tourists and Society*. Elm Publications. Huntingdon.
- Sheldon, P. ve Var, T. 1984. Resident attitudes to tourism in North Wales. *Tourism Management*, 15, 40-47.
- Sheng, L. ve Tsui, Y. 2010. Foreign investment in tourism: the case of Macao as a small tourism economy. *Tourism Geographies*, 12(2), 173-191.
- Sırakaya, E., Teye, V. ve Sönmez, S. 2002. Understanding residents’ support for tourism development in the central region of Ghana. *Journal of Travel Research*, 41, 57–67
- Sinclair-Maragh, G. ve Gürsoy, D. 2016. A Conceptual Model of Residents’ Support for Tourism Development in Developing Countries. *Tourism Planning & Development*, 13(1), 1-22
- Skidmore, W., 1975. *Theoretical Thinking in Sociology*. Cambridge University Press, New York.
- Snaith, T. ve Haley, A. 1999. Residents' opinions of tourism development in the historic city of York, England. *Tourism Management*, 20(5), 595-603.
- Stronza, A. ve Pegas, F. 2008. Ecotourism and conservation: Two cases from Brazil and Peru. *Human Dimensions of Wildlife*, 13(4), 263–279.
- Tatoğlu, E., Erdal, F., Özgür, H. ve Azaklı, S., 2002. Resident attitudes toward tourism impact. *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, 3(3) 79–100
- Tomic, R., Gajic, T. ve Bugar, D. 2012. Tourism as a basis for development of the economy of Serbia. *UTMS Journal of Economics*, 3(1), 21–31.
- Tosun, C. 2002. Host perceptions of impacts: A comparative tourism study. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 231–253.
- Tütüncü, Ö. 2009. *Ağırlama Hizmetlerinde Kalite Sistemleri*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- UNWTO (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü), 2017. *Tourism Highlights*. <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419029>, Erişim tarihi: 31.01.2018
- Wang, Y., Pfister, R.E. ve Morais, D.B. 2006. Residents’ attitudes toward tourism development: a case study of Washington, NC. “Eds. R. Burns ve K. Robinson Proceedings of the 2006 Northeastern Recreation Research Symposium”. s. 411-418, Northern Research Station, New York
- Williams, J. ve Lawson, R. 2001. Community issues and resident opinions of tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(29), 269-290.
- Zamani-Farahani, H. ve Musa, G., 2012. The relationship between Islamic religiosity and residents’ perceptions of socio-cultural impacts of tourism in Iran: Case studies of Sare’in and Masooleh. *Tourism Management*; (33) 802 – 814

TURİZM BÖLGELERİNDE KENTLEŞMEYE BAĞLI DOĞAL VE KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞİŞİMLERİ; KUŞADASI ÖRNEĞİ

Tanay BİRİŞÇİ*, Ayşe KALAYCI ÖNAÇ**, Ahenk Karcı DEMİRKOL***

*Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
tanaybyil@gmail.com

**İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
ayse.kalayci.onac@ikc.edu.tr

***Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, ahnkkarci@gmail.com

ÖZET:

Turizm bölgeleri doğal ve kültürel peyzaj değerleri açısından zengin bölgeler olup yüksek ziyaretçi potansiyeline sahip alanlardır. Günümüz koşullarında küresel değişimler gereği zaten baskı altında olan doğal ve kültürel peyzaj değerleri, turizm alanlarında kullanıcı taleplerini karşılamak ve ekonomik kaygılarla daha çok kullanıcıya hizmet sunmak amaçları doğrultusunda daha yoğun bir tahribata maruz kalmaktadır. Oysaki peyzaj değerlerinin sürdürülebilirliği alanların doğal değerleri kadar turizm değerlerinin de sürdürülebilirliği anlamına gelmektedir.

İzmir, Efes, Meryem Ana, Milet, Didim, Pamukkale, Marmaris, Bodrum gibi önemli tarihi ve turistik alanların odağında bulunan Kuşadası, Türkiye'nin en önemli kıyı ve kültür turizmi merkezlerinden biridir. Bu çalışmada, Kuşadası'nın turizm faaliyetleri ve kentleşmeye bağlı olarak son 20 yılda geçirdiği peyzaj değişimi irdelenerek kentleşmenin turizm alanlarında peyzaj değerlerine etkisi ortaya konulmuş, kentleşme ve turizm uygulamaları sürecinde doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin sürdürülebilirliği için öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuşadası, Turizm, Kentleşme, Doğal Peyzaj, Kültürel Peyzaj.

NATURAL AND CULTURAL LANDSCAPE CHANGES CAUSED BY URBANISATION IN TOURISM REGIONS; CASE STUDY OF KUŞADASI

ABSTRACT:

Tourism regions are areas that are rich in natural and cultural landscape values and also have high user potential. In today's conditions, natural and cultural landscape values, which are already under pressure due to global changes, are exposed to more intense destruction in order to meet user demands in tourism areas and provide more users with economic concerns. However, the sustainability of landscape values means the sustainability of tourism values as well as the natural values of areas.

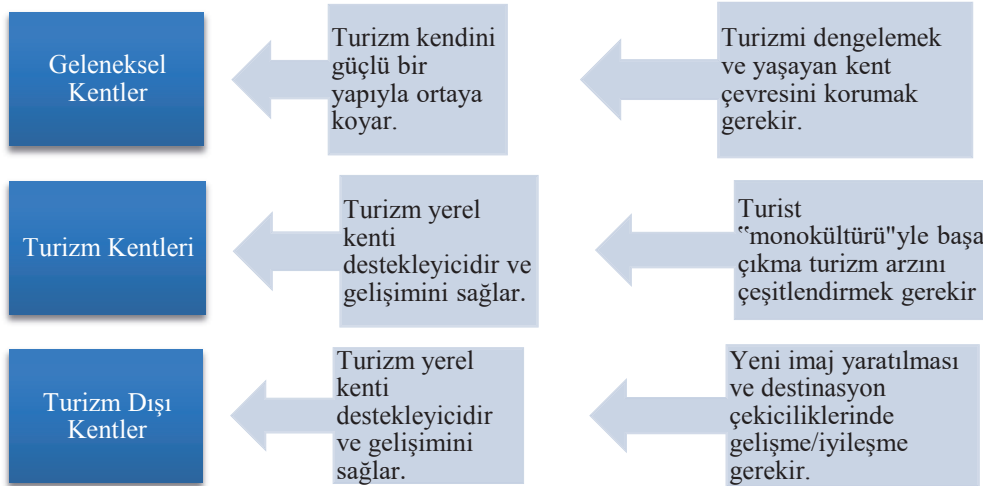
Kuşadası is one of the most important coastal and cultural tourism centers of Turkey, located in the center of important historical and touristic areas such as İzmir, Ephesus, Mother Mary, Milet, Didim, Pamukkale, Marmaris and Bodrum. In this study, the landscape change of Kuşadası depending on tourism activities and urbanisation in the last two decades has been examined and the effects of tourism and urbanisation on landscape values have been determined. And suggestions for sustainability of natural and cultural landscape values during tourism and urbanisation process have been produced.

Key Words: Kuşadası, Tourism, Urbanisation, Natural Landscape, Cultural Landscape.

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun çoğunluğunu içinde barındıran kentlerin pazarlanması ve kent turizminin önemi giderek artmaktadır. Kent turizmi denilince; bir kentin özgünlüğü (doğal, tarihi ve kültürel), çağdaşlığı (sunduğu hizmetler ve yapılar), güvenliği, teknik donanım ve altyapı hizmetleri, tesis kalitesi ve fiyat politikaları (otel, motel, tatil köyü), eğlence ve dinlenceye yönelik yan hizmetler (restoranlar, barlar, lunaparklar, su parkları, vd), kentsel açık-yeşil alan kalitesi ve kent içi dağılımı (parklar, sokaklar, yaya yolları, gezinti yolları, vd), kent halkının genel tutumu, turizme-turistlere bakış açısı, kent yaşamını çekici kılan tüm etkinlikler (festivaller, yarışmalar, sportif etkinlikler, vd) akla gelmektedir. Kent turizmi kapsamında kentin potansiyelinin ortaya konularak, bu potansiyellerin etkin bir biçimde kullanılabilmesi için önemli stratejilerin oluşturulması önemli ve temel hedeflerdir. Bu turizm aktivitesi bir kentin doğal (iklim, su kaynakları, flora ve faunası, vd) ve kültürel kaynaklarının (kültürel miras değerleri, sanat etkinlikleri, arkeolojik değerleri, gelenekleri ve folklorü, bilimsel değerleri, vd) yanı sıra sosyo-kültürel özellikleri, yerel yönetimleri, demografik yapısı, turizmle ilgili tüm girişimcilerini (yeme-içme, konaklama, seyahat, tur, eğlence, vd), sağlık olanaklarını ve kentin fiziksel yapısı ve altyapısı ile yakından ilişkilidir (Emekli, 2011; Öztürk ve Gülgün, 2013; Öztürk ve Bozdoğan, 2014;).

Günümüzde kent turizmi ile ön plana çıkan kentlerin bir bölümünde kültür mirasının, bir bölümünde doğal kaynaklarının, bir bölümünün ise farklı yönlerle öne çıktığı görülmektedir (Gülgün ve ark., 2014; Gülgün ve ark., 2015). Turistlerin kentteki tarihi, sanatsal ve doğal noktaların kısa ziyaretleri ve hediyelik eşya almalarını kapsayan aktiviteler de yerini yavaş yavaş kent kimliğini anlamayı ve kentin değerlerini yaşamayı içeren aktivitelere bırakmaya başlamıştır. Çünkü günümüz turistleri kentin yaşayan dokusuna, atmosferine daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Kentler turizmle ilişkili olarak geleneksel kentler, turizm kentleri ve turizm dışındaki kentler şeklinde sınıflandırılabilir (Şekil 1).

Şekil 1. Kentlerin turizmle ilişkili olarak sınıflandırılması (Emekli, 2011).

Geleneksel kentlerde güçlü bir ekonomik yapıyla turizmin gücü anlaşılırken, turizmi dengelemek için yaşayan kent çevresinin korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Turizm kentlerinde ekonomide ve sosyo-kültürel yaşamda turizm temeldir ve turizmde tekdüzeliğe izin vermemek adına turizmi çeşitlendirmek hedeflenir. Turizm dışındaki kentlerde ise turizm yerel ekonomiyi canlandırmak için bir fırsattır ve potansiyel

yaratmak veya var olan potansiyellerin bu amaçla değerlendirilerek geliştirilmesi gerekir (Emekli, 2011).

Ülkeselden farklı olarak daha küçük ölçeklerde alanlarda farklı temalar oluşturularak turizm pazarlaması yapılmaktadır. Özellikle kentsel turizmin daha yoğun olarak yaşandığı Avrupa kentlerinde bu örnekler görülmektedir. Kopenhag kent tasarımının kentin konumlandırılmasında ana tema olarak kullanılması, Milano kentinin “İtalya’nın tasarım başkenti” olarak ifade edilmesi bu konudaki en iyi örnekler arasında sayılmaktadır. Ayrıca Barcelona, Prag, Paris, Londra, Roma, Viyana, Budapeşte, Moskova, St. Petersburg kentleri ile bu örnekler artırılabilir.

Uluslararası iş merkezleri, alışveriş merkezleri, kapalı siteler, yeniden canlandırılan eski limanlar, lüks konut alanları, hızlı tren, uluslararası havaalanı, fuar alanları, yüksek teknolojili sanayi parkları, ve oteller vs. küresel yatırımları ve diğer küresel akışkanlıkları çekmesi için gerekli altyapı hazırlıkları olarak önerilmiştir. Küresel kent formasyonunun göreceli olarak yeni boyutu ise son dönemde artan derecede sergilere, festivallere ve dünya çapında önemli aktivitelere, organizasyonlara ev sahipliği yapmaktır. Dünyanın birçok ülkesinde bu söylemin argümanları etkili bir politika aracı olmuştur. Birçok merkezi ve yerel hükümet son yirmi yıldır kentlerini küresel kent yapmak için birbirine benzeyen politikalar üretmişlerdir.

Türkiye’de küresel kent proje ve uygulamaları 1980 sonrasında ortaya çıkmıştır. İstanbul’u küresel kentler topluluğuna dahil etmeyi planlayan bu yaklaşım kentteki sosyo-ekonomik yapı ve mekânsal yapısı üzerinde büyük dönüşümlere yol açmıştır. Söz konusu yeniden yapılanma ve dönüşüm projeleri kentteki gelir eşitsizliğini, sosyal kutuplaşmayı, mekânsal ayrışmayı, kentsel gerilimi artırmıştır (Öktem, 2006). Oysa kent kimliği, kentin insanlar tarafından nasıl algılanması istendiğini gösteren ideal bir durumu temsil eder. Kentler, kendilerini geliştirerek kimliklerini de iyileştirebilirler ve dışarıda daha iyi algılar yaratabilirler. Kent kimliği, bilinçli planlama ve uygulama aktivitelerinin sonucu olarak şekillenir. Bir kentin imajı, insanların o kent hakkında sahip olduğu düşünceler, inançlar ve izlenimlerdir. İmaj, insanların kentle ilgili gerçek tecrübeleri sonucunda ortaya çıkar. Kentler, doğru adımları atarak kimliklerini ve dolayısıyla imajlarını geliştirebilirler. Kentler, küresel pazara açılmayı ve yerel sorunları çözmeyi aynı seviyede önceliklendirilmelidir. Bu durum, kentin her alanda koordineli şekilde hareket etmesini gerektirir. Küresel düşünürken yerel hareket etme becerisi, gelecekte kentlerin başarısını belirleyen en önemli faktör olacaktır (Aladağ, Tarihsiz).

Ancak kentsel turizmin kentlere olumlu katkıları olduğu gibi olumsuz bazı etkileri de vardır. Olumlu etkiler arasında kentin turizm potansiyelinin korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması, kentin fiziksel altyapısının iyileştirilmesi, ekonomik kazanımlar ile toplumsal bilgi-bilinç düzeyindeki olumlu değişimler ön plandadır. Ancak artan turizm etkinliği ile kentin fiziksel altyapısının taşıma gücünün yetersizliğinin getirdiği olumsuz etkiler, kültürel mirasa farkında olmadan verilen zararlar, toplumsal özgün kimliğin olumsuz etkilenmesi, kentsel kamu hizmetlerinin sermaye ve bakım giderlerinin artması, ek güvenlik giderlerinin oluşması, bazı kamu hizmetlerinin artırılması, arazi, emlak, su, elektrik gibi kent kaynaklarının aşırı kullanımı ve suç oranının artması gibi olumsuz etkiler de bulunmaktadır (Emekli, 2011).

Turizm etkinliğine katılan insanlar farklı alanlardaki doğal, tarihi, kültürel yerleri görmeyi amaçlamaktadır. Yapılan bir çalışmada Seoul, Kore’ye gelen yabancı

turistlerin tercihlerinde ilk sırayı yerel kültürlerin deneyimlenmesi fırsatlarının aldığı belirlenmiştir (Suh ve Gartner, 2004).

Kuşadası Türkiye'nin önemli turizm merkezlerinden biri olmasının yanı sıra, doğal ve kültürel peyzaj değerleri açısından oldukça zengin bir yapıya sahip olması ile öne çıkmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi çalışmaya konu olan Kuşadası'nda da gerek küresel anlamda kentleşme faaliyetleri gerekse turizm faaliyetleri alanın doğal ve kültürel değerlerini tehdit eder boyuta ulaşmıştır. Bu çalışmanın amacı; Kuşadası'nın son 12 yıllık süreçte peyzaj değerlerinin alansal bazda geçirdiği değişimi ortaya koyarak, kentleşme ve turizm hizmetleri sürecinde doğal, kültürel ve ekonomik değerlerini koruyarak gelişmesini sağlayabilecek öneriler geliştirmektir.

1. MATERYAL VE YÖNTEM

1.1. Materyal

Çalışma Alanının Tanımlanması

Kuşadası, 37° 52' kuzey enlemi, 27° 15'doğu boylamları arasında Türkiye'nin güneybatısında Ege Bölgesi'nin Asıl Ege Bölümü'nde, kendi adıyla anılan körfezin kıyısında yer almaktadır. Batısında Ege Denizi, doğusunda Aydın, güneyinde Söke, kuzeyinde, Selçuk olan Kuşadası 264 km² yüzölçümüne sahiptir.

Küçük Menderes ve Büyük Menderes'in oluşturduğu iki büyük taşkın ovasının arasında yer alan platoda ve denize doğru uzanmış bir burnun kuzeyinde kurulmuş olan ilçe, elverişli coğrafi özellikleri sayesinde Prehistorik çağlardan itibaren yerleşme alanı olarak kullanılan Kuşadası, Batı Anadolu'da Kuzeyde Doğanbeyli Burnu, güneyde ise Sisam Adası ile Dilek Yarımadasının oluşturduğu büyük bir körfezde konumlanmaktadır. Ayrıca ilçenin İzmir, Efes, Meryemana, Milet, Didem, Priene, Labranda, Alinda, Alabanda, Marmaris, Bodrum, Pamukkale gibi önemli turistik ve tarihi merkezlerinin yanında bulunması konumunun önemini arttırmaktadır (Dal, 2008).Kuşadası'nda ılıman Akdeniz iklimi hakimdir. Kış mevsimi ılık ve yağışlı yaz mevsimleri ise sıcak ve kurak geçmektedir. Kış aylarında hava sıcaklıkları ortalama 10°C-15 °C arasındadır. Yılın %43.3'üne tekabül eden 158 günlük bir sürede Kuşadası'nda ortalama sıcaklık 20°C 'nin üzerindedir. İnsanın kendini rahat hissettiği sıcaklık değerlerinin 17-24°C arasında değiştiği göz önünde bulundurularak, Kuşadası'nda iklimin turizm açısından avantaj sağladığı söylenilebilir (Birişçi Yd., 2000)

1966 yılında Milli Park ilan edilen Dilek Yarımadası'nın 10995 hektarlık bölümünde alt tür olarak çok iyi korunmuş olarak 800'ün üzerinde bitki türü saplanmıştır, 6 adeti sadece Dilek Yarımadası'na özgü olarak görülebilen türlerdir. Ayrıca 33 tanesinde Türkiye için endemik sayılabilmektedir. Akdeniz maki bitki örtüsünün hemen hemen bütün bitki türleri görülmektedir. Bölgede Kuzey Anadolu ormanlık yörelerine özgü Anadolu Kestanesi'nin (*Castanea sativa*) en güneye indiği, ülkemizde birkaç yerde bulunan Kartopu'nun, (*Viburnum tinus*) Finike Ardıcı'nın (*Juniperus phoenicia*), Melez Pırnal Meşesi'nin (*Quercus ilex ile Coccifera*) ve Dallı Servi'nin (*Cupressus sempervirens*) küçük orman toplulukları meydana getirerek yetiştiği tek yer olma özelliği göstermektedir. Bundan dolayı Milli Park, Avrupa Konseyi tarafından "Flora Biogenetik Rezerv" alanı olarak kabul edilmiştir (Çev.ve Orman.Bak, 1996; Kahraman, 2011).

Ayrıca bölgede palamut meşesi (*Quercus aegilops*), mazı meşesi (*Quercu infectoria*), defne (*Laurus nobilis*), zakkum (*Nerium oleander*), delice (*Olea europea*), kocayemiğuş (*Arbutus andrachne*), sandal (*Arbutus unedo*), sakız (*Pistachia lentiscus*), püren (*Erica*

manipuliflora), katır tırnağı (*Spartium junceum*), tüylü laden (*Cistus creticus*), pırnal meşesi (*Quercus ilex*), keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), delice (*Olea oleaster*), menengiç (*Pistacia lentiscus*), türleri de görülmektedir. Maki bitki örtüsünün tahrip edildiği yerlerde ise garig formasyonu gözlenmiştir. Bunlardan bazıları kermez meşesi (*Quercus coccifera*), katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*) laden (*cistus*), kekik otu (*Thymus vulgaris*) dir. Bölgede 500-600 m'den ithibaren ormanlık alanlar hakimdir. Ormanlık alanlarda görülen bazı türler, Kızılçamlar (*Pinus brutia*), karaçamlara (*Pinus nigra*), servi toplulukları (*Cupressus sempervirens*) bulunmaktadır. (Kahraman, 2011)

Türkiye İstatistik Kurumun'dan alınan bilgilere göre 1965 yılında 13.724 olan Kuşadası nüfusu 1980 yılından sonra hızla artmaya başlamıştır. Alınan verilere göre 1980 yılında 21.346 olan nüfus 1990 yılında 43.633'e çıkmıştır. 2009 yılında 81.295, 2016 yılında ise 106.939 kişidir. Kuşadası Ticaret Odası'na göre yaz aylarında bu sayı 1 milyona dayanmaktadır (TUİK, 2017).

2.2 Yöntem

Çalışmanın yöntemi üç aşamadan oluşmaktadır (Şekil 1.). İlk aşamada konu ile ilgili daha önce yapılmış bilimsel çalışmalar incelenmiş, kentleşmeye bağlı olarak değişim geçirebilecek doğal ve kültürel peyzaj değerleri belirlenmiştir. İkinci aşamada çalışma alanının hava fotoğrafları temin edilerek 2004-2016 yılları arasında alanda gerçekleşen turizm faaliyetleri ve kentleşmeye bağlı değişimler mekânsal analizlerle saptanmıştır. Üçüncü ve son aşamada ise alanda gözlenen doğal ve kültürel peyzaj değişimlerinin olumlu ve olumsuz etkileri irdelenerek, turizm alanlarına yönelik doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin sürdürülebilirliği için öneriler geliştirilmiştir.

Şekil 1. Yöntem akış şeması

2. BULGULAR

Araştırma kapsamında ilk olarak alan ile ilgili yapılmış bilimsel çalışmalar, yerel yönetimden ve kamu kurumlarından temin edilmiş her türlü bilgi- belge ve yerinde gözlemler ışığında alanın doğal ve kültürel peyzaj değerleri saptanmıştır. Buna göre;

Doğal peyzaj değerleri:

- Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı
- Yüksek dağlık birimler ve alçak plato düzlüklerinden, ovalardan oluşmuştur. Bölgenin en önemli dağlık alanı Dilek Dağı en yüksek yükseltisi 1237 metre olan Dilek Tepesidir (Şemieoğlu, 2006).
- Akdeniz İkliminde görülen kızılçam, maki, garigler bitki örtüsünü oluşturmaktadır. Bunlardan başlıcaları pırnal meşesi (*Quercus ilex*), sandal (*Arbutus andrachne*), zeytin (*Olea europae*), defne (*Laurus nobilis*), kocayemiş (*Arbutus unedo*), mersin (*Mrytus communis*), keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), katırtırnağı (*Spartium junceum*)'dir (Şemieoğlu, 2006).
- Baradan Koyu, İçmeler Koyu, Kavaklıburun Koyu, Karasu Koyu, Sevgi Plajı, Kadınlar Denizi Plajı, Yıllancı Burnu, Papaz Hamamı Plajı, Şehir Merkezi Plajı, Sahil Siteleri Plajı, Karaova Plajı bölgede bulunan koy ve plajlardır (KUTO, 2012).
- Bölgede bulunan Çıban Kaplıcası, Yavansu Kaplıcası, Güzelçamlı Kaplıcası. Kemerli Kaplıcası ve Arslanlı Mağarası, Zeus Mağarası önemli doğal peyzaj değerlerindedir (KUTO, 2012)

Kültürel peyzaj değerleri:

- Kuşadası, Efes Kenti, İzmir, Şirince, Meryem Ana Klisesi gibi mekanlara yakınlığı ve deniz, hava, karayolu ulaşımının kolay olması ve tarihsel geçmişiyle turizm için Türkiye'de ve dünyada önemli bir merkezdir.
- Güvecinada Panionian, Pygaile, Melia, Kuşunlu Manastırı, Neopolis, Kaleiçi camii, Kaleiçi Hamamı, Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı, Kadıkalesi, Tarihi Kuşadası Evleriyle tarihi ve kültürel bir cazibe merkezidir (KUTO, 2012; Şemieoğlu, 2006)

Belirlenen doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin uğradığı değişimi saptamak amacıyla 2004-2016 yılları arasında Kuşadası'nda gerçekleşen turizm faaliyetlerine yönelik veriler analiz edilmiştir. Buna göre Kültür ve Turizm Bakanlığı turizm belgeli konaklama tesislerinin yıllar içinde değişimleri Çizelge 1.'de verilmiştir.

Çizelge 1. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kuşadası turizm işletme belgeli tesislerin 2004-2013 yılları arasında değişimi (Kuşadası Ticaret Odası Turizm Analiz Raporu, 2015).

YILLAR	TURİZM YATIRIMI BELGELİ			TURİZM İŞLETMESİ BELGELİ		
	TESİS SAYISI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI	TESİS SAYISI	ODA SAYISI	YATAK SAYISI
2004	1151	118883	259424	2357	217664	454 290
2005	1039	128005	268255	2412	231123	483 330
2006	869	123326	274267	2475	241702	508 632
2007	776	112541	254191	2514	251987	532 262
2008	772	113487	258287	2566	268633	567 470
2009	754	103119	231456	2625	289383	608 765
2010	877	114771	252984	2647	299621	629 465
2011	922	122364	267900	2783	319319	668 829
2012	960	126 592	273 877	2 870	336 447	706 019
2013	1 056	139 928	301 862	2 982	357 440	749 299

Elde edilen verilere göre, 2004-2012 yılları arasında turizm yatırımı belgeli tesislerin sayısında bir gerileme görülürken, 2013 yılında tesis sayısında tekrar artış görülmektedir. Fakat, oda ve yatak sayıları incelendiğinde sürecin tamamında işletmelerin kapasitelerini artırdığı, dolayısıyla daha fazla turiste hizmet vermek amacıyla işletmelerin büyütüldüğü gözlenmektedir. Turizm işletmesi belgeli tesis sayılarına bakıldığında ise, her yıl sayı ve kapasitenin giderek arttığı görülmekte, dolayısıyla bölgeye gelen turist sayısının da artmış olacağı düşünülmektedir.

Kuşadası Ticaret Odası 2015 Kuşadasında Konaklama Tesisleri raporuna göre 2013 yılından sonra da yeni konaklama tesisleri açılmıştır raporda 2013 yılında sonra tam istatistik bilgi verilmemesiyle birlikte örnek olarak; Amara Seelight Elite Otel ve Suhan 360 Beach &Spa gibi tesisler verilebilir. Amara Seelight Elite Otel 392 odalı, 950 yataklıdır. Suhan 360 Beach &Spa, Hotel 144 odalıdır. (KUTO, 2015)

Sonraki aşamada araştırma periyodu olarak belirlenen 2004-2016 yılları arasında alanda gözlenen doğal ve kültürel peyzaj değişimlerinin mekânsal olarak belirlenmesi amacıyla bu iki yıla ait Google Earth görüntüleri üzerinden alanda gerçekleşen turizm faaliyetleri ve kentleşmeye bağlı yeni yapılaşma alanları tespit edilerek, gözlemlenen değişimlerin alansal hesaplamaları yapılmıştır. Google Earth'tan alınan 31/8/2004 ve 12/4/2016 tarihli uydu görüntülerindeki yapılaşmalar işaretlenmiş, Quantum Gis 2.14 programında yapılan ölçümde yaklaşık yapılaşma alanları yaklaşık olarak hesaplanmıştır (Şekil 2.).

Şekil 2. Kuşadası İlçesi 2004 yılı yapısal alanlar (Google Earth, 31/8/2004)

Yapılan analiz kapsamında yapılaşma deseni, her bir yapısal zemin ayrı poligonlar halinde Google Earth görüntüsü üzerine işlenerek, yapısal alan yaklaşık 5.061.227 m² olarak hesaplanmıştır.

Benzer biçimde, ilçenin 12/4/2016 tarihine ait Google Earth görüntüsü alınarak, harita üzerinde görülen tüm yapısal alanlar ayrı poligonlar halinde işlenmiştir. Elde edilen poligonların toplam alanları hesaplanmış, ilçenin 2016 yılı yaklaşık yapılaşmış alanı 7.921.141 m² olarak hesaplanmıştır (Şekil 3.).

Şekil 3. Kuşadası İlçesi 2016 yılı yapısal alanlar (Google Earth, 12/4/2016)

Analizleri gerçekleştirilen 2004 yılı ve 2016 yılı Google Earth görüntüleri, karşılaştırma yöntemiyle bir araya getirilmiş, son 12 yıllık süreçte ilçede yapılaşma artışı görsel olarak ortaya konulmuştur (Şekil 4.).

Şekil 4. Kuşadası İlçesi 2004-2016 yılları arasında yapısal artış.

Yapılan analizlerden elde edilen verilere göre 2004-2016 yılları arasında, Kuşadası İlçesi toplam yapısal alanda 2.859.914 m² 'lik bir artış gözlenmiş, 2004 yılında araştırma alanındaki yapısal alan 2016 yılında %56'lık bir artış göstermiştir.

Kuşadası'nın verimli toprakları çarpık kentleşmeyle amaç dışı kullanılmıştır, ova kısımları narenciye, kiraz, şeftali ve bağ alanlarıyla ormanlık alanları Akdeniz bitki örtüsü olan maki ve çamlarla kaplıyken düzensiz imar ve çarpık kentleşme yüzünden,

narancıye bahçeleri ve zeytinliklerin yerine büyük turizm tesisleri ve ikincil konutlar almıştır. Bu durumdan en çok etkilenen tarımsal alanların %50'nin üzerinde yok olmasına sebebiyet vermiş. Bölgenin simgesi haline gelen zeytin ağaçlarının %60 oranında tahrip edilmiştir

1991 yılında yerel yönetim aşırı yapılaşmaya ve kentsel gelişimin tarım, tarihi, kaynakları koruyacak şekilde 1/25000 ölçekli imar planı yapılmıştır fakat yapılan plan 1995'lerden sonra yerel yönetimin parsel bazında yaptığı revizyonlarla amacına hizmet edememiş, yapılaşma için imar hakları zorlanarak kontrolsüz bir şekilde tarihi ve doğal kaynakları tahrip edilmeye devam edilmiştir. Antik surlar restore edilmek yerine yapılaşmanın bir parçası olmuştur.

1990 yılında onaylanmış olan 1/25000 ölçekli Çevre Düzeni İmar Planında (2005 yılında Danıştay tarafından yürürlükten kalkmıştır.) yeşil alan olarak görünen 1994 tarihinde , Kuşadası Belediyesi tarafından onaylanan 1/5000 ölçekli Nazım İmar ve 1/1000 ölçekli uygulama planında ve bir kısmı gecekondur önlem bölgesine dönüştürülen 372 dönümlük alan çok katlı siteleşmeye açılmıştır. 15 yıldan bu yana yargıda olan Uydukent hakkında bir neticeye varılamamıştır. Ayrıca Kuşadası Limanındaki kaçak yapılaşmalar, kentin sülîetini bozduğu, kentin tarihsel ve kültürel kimliğine aykırıl olduğu halde, hukuki sürece rağmen ayakta durmaktadır (Behçet,2012).

Kuşadası Soğucak mevkiinde 2004 yılındaki uydu görüntülerinde yeşil alan olarak görülen Gazi Beğendi Türk Kadınları Parkı yapılaşmaya açılmış 2013 yılında alanda Tc. Kuşadası Devlet Hastanesi'nin inşaatına başlanmıştır, hastane 2015 yılında açılmıştır.

Kasım 2016 tarihli 1/1000 ölçekli ilave Uygulama İmar Planı Açıklama Raporuna göre mülküyeti Maliye Hazinesine ait olan 444 ada 142 parsel ifraz edilmiştir. Ortalama 51.000 m²'lik alana İmam Hatip Lisesi ve Külliyesi yapılması önerilmiştir. Raporda ayrıca Kuşadası'nın artan nüfüsünün ihtiyaçları doğrultusunda ifraz edilen alanın diğer kısımlarında gelecekte eğitim tesisleri bölgesi ve eğitim vadi haline getirilmesinin kazanımlarından bahsedilmiştir. (1/1000 Ölçekli İlave Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu, 2016)

Birişçi vd. (2000), İnsanların yaşamlarını daha verimli sürdürebilmeleri için rekreasyonel faaliyetlere ve alanlara gereksinim duyulduğunu, önemli bir turizm merkezi olan Kuşadası'nın yoğun ve düzensiz yapılaşma ile yeşil alanların tükenmiş, yapıların tarihi karakteristiklerini yitirip özellikle turizm tesislerinin Kuşadası sahil bandında rahatsızlık verir düzeyde olup, merkeze doğru gidildikçe sıkışık ve karmaşık bir hal aldığını belirtmiştir.

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kuşadası İlçesi, gerek Akdeniz ikliminin ılıman yapısı, gerekse coğrafi konumu itibarıyla deniz ve kitle turizmi potansiyeli çok yüksek olan ve tarih boyunca köklü medeniyetleri barındırmış bir bölgede yer alması nedeniyle doğal ve kültürel peyzaj değerleri açısından zengin, Aydın iline bağlı merkezi bir ilçedir. Yerli turistlerin ülke içinden ulaşımının kolay olmasının yanı sıra kruvaziyer turizmüne olanak sağlayan bir limana da sahip olan ilçe, Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerinden biridir.

Kuşadası, turizm potansiyelleri bakımından oldukça avantajlı görünse de, turizm ve kentleşmeye bağlı yapılaşma ve doğal-kültürel değerlerin bu süreçte yitirilmesi

tehlikesiyle karşı karşıyadır. Küresel değişim ve dönüşümlere bağlı bu tehlike günümüzde her alan için geçerli olsa da, cazibe merkezleri halindeki turizm kentleri olumsuzlukları en üst düzeyde ve hızlı yaşayan alanlardır. Bu bağlamda, gelecek çalışmalara altlık oluşturması açısından önemli olan bu çalışmada, Kuşadası'nın son 12 yılda geçirdiği yapısal değişim analiz edilerek aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çalışma alanının yapılaşması 2004 yılından 2016 yılına kadar artma göstermiş, yapılaşma %56 oranında artmıştır.
- Tarımsal amaçla kullanılan arazilerin %50'si zeytin ağaçlarının %60'ı tahrip edilip, alanlar yılında yapılaşmıştır.
- 2004 yılında kent içi açık- yeşil alan olarak görülen Gazi Beğendi Türk Kadınları Parkı 2016 yılında yapılaşmış, alan TC. Sağlık Bakanlığı Kuşadası Devlet Hastanesine dönüşmüştür.
- Mülkiyeti Maliye Hazinesine ait olan 444 ada 142 parsel ifraz edilmiştir, ortalama 51.000 m²'sine İmam Hatip Lisesi ve Külliyesi yapılması önerilmiştir.
- İlçede bulunan turizm işletme belgeli ve turizm yatırım belgeli tesis sayısı 2004-2013 yılları arasında 530 sayıda artmıştır.
- Artan turizm faaliyetleri ilçenin doğal ve kültürel peyzaj değerleri üzerinde baskı oluşturmaktadır.
- Turizme ve nüfus artışına bağlı olarak gelişen kentleşme faaliyetleri ilçede yatayda kentsel yayılmaya, dolayısıyla tarımsal amaçla kullanılan ya da açık-yeşil alan niteliğindeki alanların kaybına yol açmaktadır.

Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar, Kuşadası örneğinde, turizm ve kentleşme baskısı altındaki doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin koruma önlemlerinin alınması gerekliliğini göstermektedir. Fakat, turizm potansiyeli çok yüksek olan Kuşadası gibi bir alanda bölgenin ülke ekonomisi açısından katkı değeri de göz ardı edilmeyerek, doğal ve kültürel değerleri koruyarak sürdürürken, bölgenin turizm faaliyetlerini engellememelidir. Dolayısıyla alınacak önlemlerin çok yönlü düşünülerek ekolojik, sosyo-kültürel ve ekonomik olarak sürdürülebilirlik hedef alınmalıdır. Bu bağlamda, mevcut faaliyetler desteklenerek kentsel yayılma önlenmeli, turizm potansiyelini artırmak için yeni işletmeler açmak yerine var olan işletmelerin kapasiteleri de korunarak kalitesi artırılmalı, sunulan hizmetin finansal değeri yükseltme yoluna gidilmelidir.

Kentsel mekanda planlama ve tasarım hedefi kullanıcıların gerek mekanı gerekse üretim metalarını tüketmelerini teşvik değil, mekanın doğa ve kültürünü deneyimlemelerini sağlamak olmalıdır. Ekonomik kaygılarla turist sayısını artırmak yerine sunulan hizmet kalitesini artırmak uzun vadede ekonomik girdiyi de artıracak, mekanın markalaşması yönünde de olumlu katkı sağlayacaktır.

Kentlerde yerel sermayenin desteklenerek kentlerin ticari anlamda yabancı sermayenin hakimiyetine girmesini önlemek kamu yöneticilerinin asli amaçlarından biri olmalıdır. Kente gelen her yabancı yatırım kültürünü de birlikte getireceği için uzun vadede kentlerde yerele özdeş hiçbir şey kalmaması durumu ile karşı karşıya kalınabilir. Ayrıca tarihi mekanların restorasyon ve işletmelerinde de aynı titizlik ve korumacılıkla hareket edilmeli, tarihi kültürel miras değerlerine zarar verecek kullanım ve uygulamalardan kaçınılmalıdır.

Kentlerde turizmi besleyen, özgün dokuyu oluşturan, tarihsel bir geçmişi olan yapılar, anıtlar, meydanlar ya da açık yeşil alanlar gibi peyzaj elemanları / kullanımlar korunmalıdır. Bu kapsamda bu alanların ya da objelerin kendilerinin korunması ve

sürekliliğinin sağlanması yanında çevrelerinde yeni yapılaşmalar ile onların gölgelenmesi, kent silüetindeki imgesel özelliklerini ortadan kaldırılması ya da azaltılmasının önüne geçilmelidir.

Kent insanına kentin doğal ve kültürel özgünlüğünün sağlayacağı katkılar yönünde tanıtım ve farkındalık yaratma eylemleri (doğa yürüyüşleri, doğal kaynakların değerini vurgulayan festivaller-örneğin su festivali gibi-, parklarda ve doğal alanlarda yıl boyu organize edilen etkinlikler, kitap ve broşürler, web sayfaları, konferanslar, ulusal/uluslararası yarışmalar, vb.) düzenlenmelidir. Böylelikle yerel halkın yaşadıkları bölgeye ilişkin koruma bilinci geliştirmeleri sağlanmış olacaktır.

Kente ait özgün değerlerin turizmde değerlendirilmesi konusunda çalışmalar yapacak ve ilgili birimlerin eşgüdümünü sağlayacak kurumsal yapılanma oluşturulmalıdır. Turizm kentlerindeki doğal ve kültürel peyzaj değerlerini olumsuz yönde etkileyen hızlı dönüşmenin, toplum ve kent ekosistemi yararına değişimini sağlayabilecek planlama çalışmaları yapılması gerekmektedir. Turizm sektörünün ekonomik temeli olan doğal ve kültürel kaynakların peyzajların sürdürülebilir kullanımının sağlanması için turizm planlamalarında turizm, ekoloji, şehir bölge planlama, mimarlık, peyzaj mimarlığı, sosyoloji, arkeoloji ve yörenin özelliklerine uygun olarak katılacak diğer meslek dallarından oluşan bir ekip tarafından, bütüncül bir yaklaşımla yapılmalı; planlama çalışmalarında merkezi, bölgesel ve yerel otorite sorumluları ile özel sektör arasında bağlantı sağlanmalı, ulusal ve bölgesel düzeyde işbirliği oluşturulmalı; turizmin çevre ile olan ilişkisini vurgulayan ve yerli halkın bu konudaki duyarlılığını artıran eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Behçet,A., 2012. Kente Karşı Suç Kavramına Kıyı alanlarındaki İmar Uygulamaları Çerçevesinden Bir Bakış: Kuşadası Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi.

Birişçi Y., Tanay, Ç. Kaptan. ve Çakmak, S., 2001. “Aşırı Yapılaşmanın Yeşil Alanlar Üzerindeki Etkilerinin Kuşadası Örneğinde İrdelenmesi”, Ayşe G. Şerifoğlu (Editör), Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu, 26-29 Şubat 2000, Kuşadası, Kuşadası Belediyesi, s. 427–432.

Çevre ve Orman Bakanlığı, 1994. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Milli Parkı, Çev. ve Orm.Bak. Ankara.

Dal, N., 2008. Kuşadasın'da Kıyı Kullanımı Ve Turizmin Çevresel Etkileri Üzerine Yerel Halkın Tutumu, Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi.

Gülgün, B., Abdioğlu, M., Yazıcı, K., Dursun, Ş., 2015. Alternatives of the Green Tissues in the City Centers. International Journal of Ecosystems and Ecology Science, Volume 5-1, 17-22 Tirane- Albania.

Gülgün, B., Güney, M., A., Aktaş, E., Yazıcı, K., 2014. Role of Landscape Architect in Interdisciplinary Planing of Sustainable Cities. Journal of Environmental Protection and Ecology 15, No 4, 1877–1880.

Kahraman, C., 2011. Kuşadası Körfezi Kıyı Alanları Kullanımı Ve Sorunları, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi.

- Kuşadası Ticaret Odası, “Kuşadası Turizm Analizi raporu 2012”, <http://www.kuto.org.tr/img/kuto/raporlar/15.pdf> (Erişim tarihi: 17/4/2017)
- Kuşadası Ticaret Odası, “Kuşadası Turizm Analizi raporu 2015”, <http://www.kuto.org.tr/img/kuto/raporlar/33.pdf> (Erişim tarihi: 17/4/2017)
- Kuşadası Ticaret Odası, “Kuşadası Turizm Analizi raporu 2010”, <http://www.kuto.org.tr/img/kuto/raporlar/14.pdf> (Erişim tarihi: 17/4/2017)
- Kuşadası Ticaret Odası, “Kuşadası Konaklama Tesisleri 2015”, <http://www.kuto.org.tr/img/kuto/raporlar/29.pdf> (Erişim tarihi: 17/4/2017)
- Kuşadası İmar Ve Şehircilik Müdürlüğü, 2016. 1/1000 Ölçekli İlave Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu, Aydın.
- Öztürk, S., Bozdoğan, E. 2014. Determination of The Perceived Quality of Urban Life in New and Traditional Housing Textures, Fresenius Environmental Bulletin, Vol. 23 – No 10, 2415-2421.
- Öztürk, S., Gülgün, B., 2013. Evaluation of Kastamonu Province Traditional Urban Texture within the Context of Ecologic Planning, Journal of International Environmental Application & Science, Vol. 8 (1): 103-110.
- Şemieoğlu, O., 2006. Kuşadası, Bodrum Ve Pire(Yunanistan) Yat Limanlarının Turizm Coğrafyasının Karşılaştırılması. Doktor Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi.
- TUİK, “Nüfus Sayımı Veri tabanı” , <http://rapory.tuik.gov.tr/17-04-2017-20:40:09-59556253416971333772074464158.html?> (Erişim Tarihi: 17/4/2017)
- TUİK, “Nüfus Sayımı Veri tabanı, TUİK”, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, (Erişim Tarihi: 17/4/2017)

KENT ESTETİĞİ: KUŞADASI ÖRNEĞİ

Barış KARA*,Yasin AŞIK**

*Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Aydın, Türkiye, 0 256 772
7022/1401, bkara@adu.edu.tr

**Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın, Türkiye, 0534
649 6002, yasin.asik@yandex.com

ÖZET

Kentler insanların en temel ihtiyaçlarının karşılandığı yaşam alanlarıdır. Her kent kendilerine özgü özelliklere sahiptir. Kentler özgün özellikleri ile kimlik kazanmaktadır. Bir kentin öne çıkan özellikleri de kimliğinde belirleyici olmaktadır. Bazı kentler mekansal özellikleri, bazıları finansal bazıları da sosyokültürel özellikleri ile öne çıkmaktadır. İstanbul boğazının fiziki yapısı ve tarihi dokusu, Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti olması, Roma Katoliklerin Ruhani liderinin yaşadığı kent ve tarihi bir yer olması, Brüksel Avrupa Birliği'nin yönetim merkezi olması nedeni ile tanınmaktadır. Estetik yönden yüksek değere sahip olan kentler aynı zamanda kent kalitesinin ve yaşam kalitesinin yüksek olduğu kentlerdir.

Makalenin amacı Kuşadası'nın kent estetiği açısından düzeyinin belirlenmesidir. Kuşadasındaki doğal alan, sokak, meydan, sahil bandı ve plaj gibi kamusal mekanlar sadece estetik değerler açısından değil yaşam kalitesini artırmaları yönü ile de incelenmiştir. Görsel kirlilik unsurları planlama ve tasarım ölçeklerinde belirlenmiştir. Alanda gözlemler yapılmış, fotoğraflar çekilmiş ve yorumlamalar yapılmıştır. Kuşadası kentinin kent estetiği açısından diğer kentlerden çok farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Planlama ölçeğinde kentin estetik düzeyini artıran doğal öğelerin olduğu belirlenmiştir. Bu öğelerin, plajlar ve Dilek Yarımadası olduğu söylenebilir. Tasarım ölçeğinde kent estetiğini Güvercinada ve Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı gibi tarihi yapıların artırdığı tespit edilmiştir. Planlama ölçeğinde kent estetiğini azaltan öğelerin Hacıfeyzullah mahallesindeki düzensiz kent dokusunun olduğu söylenebilir. Tasarım ölçeğinde kent estetiğini azaltan öğeler ise Barbaros Bulvarı, Kahramanlar Caddesi ve Sağlık Caddesindeki sokak tabelalarının oluşturduğu karmaşadır.

Kuşadasında kent estetiğinin artırılması için öncelikle tarihi ve doğal öğelerin korunması gerekmektedir. Kent Estetik Kurulunun tasarım ölçeğindeki görevleri (tabela, kent donatıları ve bina cepheleri vb.) planlama ölçeğine (yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik yeşil alanların oluşturulması vb.) genişletilmelidir.

ANAHTAR KELİMELELER : Kent estetiği, görsel kirlilik, kent kalitesi, yaşam kalitesi, Kuşadası

URBAN AESTHETICS: KUSADASI SAMPLE

ABSTRACT

Cities are the habitats for people's most basic needs. Each city has its own characteristics. Cities gain their identity with their unique characteristics. The prominent features of a city also determine its identity. Some cities are characterized by spatial features, some with financial and some with socio-cultural characteristics. Istanbul is known for its physical structure and historical texture. Ankara is the capital of the Republic of Turkey, Rome, the city where the spiritual leader of Catholics have a place and history, Brussels is known for the reason that the European Union's administrative center. Cities with a high aesthetic value are cities with high city quality and high quality of life.

The aim of the article is to determine the level of Kuşadası in terms of urban aesthetics. Public spaces such as natural areas, streets, squares, beach bands and beach in Kuşadası have been examined not only in terms of aesthetic values but also in terms of increasing their quality of life. Visual pollutants are determined at the planning and design scales. Observations were made on the ground, photographs were made and comments were made. It has been determined that the city of Kuşadası does not differ much from other cities in terms of urban aesthetics. It has been determined that natural elements that increase the aesthetic level of the city in the planning scale. It can be said that these items are beaches and Dilek Peninsula. It has been determined that historical buildings such as Güvercinada and Öküç Mehmet Paşa Caravanserai have increased urban aesthetics in design scale. It can be said that the elements that reduce urban aesthetics in the planning scale are the irregular urban texture in Hacifeyzullah district. The items that reduce urban aesthetics on the design scale are the complexes of street signs in Barbaros Boulevard, Kahramanlar street and Health Street.

In order to increase the urban aesthetics in Kuşadası, it is necessary to protect the historical and natural items first. The duties of the City Aesthetics Board at design scale (signs, urban fixtures and building facades etc.) should be extended to the planning scale (creation of green spaces to increase the quality of life, etc.).

KEY WORDS : Urban aesthetics, visual pollution, urban quality, quality of life, Kusadasi

1.GİRİŞ

Yalnızca insan yaşadığı çevrenin estetik olmasını ister. Diğer canlılar işlevsel olması için çaba harcarlar. Modernleşme sürecinde buna en güzel örnek içinde yaşamımızı sürdürdüğümüz kentler ve konutlardır. Uygarlık ile kentlerin estetik düzeyi arasında paralellik vardır (Çevik, 2017).

Kent tarihi nerede ise insanlık tarihi kadar eskidir (Badiou, 2005). Kentler insanlar tarafından kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere planlama kararları ile üretilen alanlardır (Mercin, 2013). Kentler aynı zamanda sosyo-kültürel, doğal, mimari ve tarihi öğelerin oluşturduğu ve bu öğelerin karşılıklı etkileşim halinde bulunduğu dinamik bir oluşumdur (Akyüz, 2016).

Kentler belirli standartlara sahip olmalıdır. Gerek yapılar gerekse kent insanların yalnızca fiziksel ihtiyaçlarını değil, psikolojik ihtiyaçlarını karşılamalı ve estetik olmalıdır (Erdoğan, 2006). Sağlıklı kentler sağlıklı toplumların yapı taşıdır. Kentlerin temel işlevi kentlilerin yaşam kalitelerini yükseltmektir. Bu demokratik ve hümanist bir yaklaşımdır. Sağlıklı kent estetik olmasının yanısıra aynı zamanda çağdaş bir kenttir. Başarılı kentlerin temel ölçütü olan işlevler arası uyum kent estetiğinin de esasını oluşturmaktadır (Liggett, 2006).

Estetik kelimesinin kökenini Yunanca duyu anlamındaki “aisthetikos”, “aisthesis” kelimeleri oluşturmaktadır. Estetik ile ilgili farklı tanımlar yapılmıştır. Tanımlardan birine göre estetik duyular vasıtası ile güzel olanın algılanması, güzelliğin zihindeki etkisi olarak ifade edilmektedir (Erdoğan, 2006). Aynı zamanda estetik işlev ve form’un mekandaki birlikteliğidir (Sternberg, 1991). Bir diğer tanıma göre estetik doğada ve sanatta güzelliğin yarıtılışını ve güzeli konu edinmektedir (Berlyne,1971).

Estetiğin güzellikle ilgili olması yapay ve doğal bileşenlerin değerlendirilmesinde kullanılmasını sağlamıştır (Bozkurt, 2000). Estetik subjektif nitelikte olduğu için estetik beğeniler farklı dönemlerde değişiklik göstermiştir. Bir dönem estetik olduğu düşünülen şey başka bir dönem estetik olarak değerlendirilmemiştir. Tasarımda kullanılan öğeler ise birlik içerisinde olduklarında estetik olarak görülmüştür (Erdoğan, 2006).

Peyzajda estetik güzel olanın algılanması ile ilgilidir (Nohl, 2001; Lang, 2005). Tüm öğeler birlik ve uyum içerisinde olduklarında ve karmaşa oluşturmadıkları zaman insanlar tarafından güzel olarak algılanırlar (Sieferle, 1986; Kaplan ve Kaplan, 1989).

Estetik kaygı geçmişi çok eski dönemlere dayanan bir olgudur. İnsanlar her dönem çevre estetiği konusunda kaygı duymuş ve yaşadıkları çevreleri bu kaygı doğrultusunda şekillendirmeye çalışmıştır. Bu nedenle tarihi yapılarda estetik ön planda tutulmuştur. İlk yerleşimler sadece barınma gereksinimini karşılamak için değil aynı zamanda estetik gereksinimleri karşılamak için de planlanmıştır. Estetiğe ilk kent yerleşimlerinde de yer verilmesi o dönemlerde estetiğin ne kadar önemsendiğini ortaya koymaktadır (Akyüz, 2016).

Estetik olgusu kentleri sanat ve kültür açısından zenginleştirmekte, kentlilerin bu konulardaki farkındalıklarını artırmakta, dolaylı olarak da ekonomiyi iyileştirmektedir. Estetik; planlama, tasarım, güzel sanatlar ve sosyal bilimler ile ilgili interdisipliner bir alandır (Çevik, 2017). Kaliteli çevrelerin oluşturulmasında estetik önemli bir yer tutmaktadır (Averill ve ark, 1998).

Estetik kalitesi yüksek kentler tüm yapıların ve alanların birbirleri ile uyum içerisinde olduğu kentlerdir (Akyüz, 2016). Kentlerin estetik boyutları fiziksel özelliklerin yanı sıra sosyo-kültürel özelliklerle ilgilidir (Williams, 1954). Kent estetiği diğer sanat dallarındaki estetik anlayışından farklı olarak elle tutulan değil, hissedilen ve içinde yaşanan bir estetik olarak ifade edilmektedir (Çevik, 2017). Kamusal yaşamın ürettiği kent kültürü ile bağlantılı olan kent estetiğinin konusu kamusal alanlarla ilgilidir.

Kentsel estetik, estetik öğelerin belirli kurallar dahilinde biraraya gelişi ile ilgilidir. Kentsel estetik kamusal yaşam ile ilgili ürünler üretmektedir (Keskinok, 2010). Kamusal alanların estetiği kentsel estetikle üretilmektedir. Kent estetiği öğelerin özellikleri ve taşıdıkları anlam olmak üzere birbirini tamamlayan iki farklı konuyu kapsamaktadır (Erzen, 2010). Kentsel estetik kentsel mekanların kimlik kazanmasını da sağlar (Sternberg, 1991). Bu bağlamda kent estetiği ve kent kimliği birbirini tamamlayan iki kavramdır. Belirli bir kimliği olan kentler diğer kentlerden farklılık gösterirler ve özgün özelliğe sahiptirler. Kent kimliğini oluşturan öğelerin birlik içerisinde bulunmaları sonucu görsel uyum oluşmaktadır. Görsel uyum sonucunda da kent estetiği ortaya çıkmaktadır. Kent estetiği kentin duysal çerçevesini oluşturmaktadır. yönelimle ilgili bir duygu olan kent estetiği kentlerin daha anlamlı olmasını sağlarlar. Lynch ve Kepes çalışmaları ile kent estetiğine önemli katkılarda bulunmuşlardır (Drew, 1960).

Kent estetiğini kapsayan bir kavram da çevre estetiğidir. Çevre estetiğinin felsefi temelini insanı çevresi ile bir bütün olarak gören yaklaşım oluşturmaktadır. Bu yaklaşım kentsel tasarım anlayışının faydalandığı çevre psikolojisinin algı-biliş kuramlarına dayanmaktadır (Bilsel, 2017).

Çevre dinamik bir yapıya sahip olup sürekli değişmektedir (Erzen, 2006). Geçmiş dönemlerdeki kültür özellikleri ve estetik anlayışları günümüzde mekanların oluşturulmasında rehber niteliği taşımaktadır. Mutlu ve sağlıklı toplumların oluşumu görsel kalitesi yüksek, estetik ve işlevsel çevrelerde mümkündür (Erdoğan, 2006).

Kentin görsel kalitesini artırmaya yönelik belirli estetik ilkeler belirlenmelidir. Öncelikle kentlilerin kent estetiği ile ilgili ilkeler hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir (Williams, 1954). Her kent özgün estetik özellikleri sahiptir (Erdoğan, 2006). Kentler topoğrafya, iklim, tarih ve kültür özellikleri açısından farklılık göstermektedir. Kentlerin estetik özelliklerindeki çeşitlilik tarihleri boyunca kültürel farklılıkların birikimlerinden

kaynaklanmaktadır (Çevik, 2017). Bu nedenle kent estetiği kültürel ve tarihi özelliklerdeki değişimlerden etkilenmektedir.

Kent estetiği birçok medeniyetten etkilenerek gelişimini devam ettirmiştir. Antik Roma imparatorluğu kent estetiği ile özdeşleştirilecek ilk medeniyettir. Günümüz kentlerinin inşaat teknikleri, planlama ve estetik ilkeleri Antik Roma döneminde ortaya çıkmış, Rönesans'da gelişmiştir. Antik Roma döneminde işlev estetiği tamamlayan bir öge olmuştur. Forum ve cadde gibi kent odakları bu dönemde oluşturulmuştur. Yapılardaki estetik mimari stiller ve süslemeler, heykellerle desteklenmiş, farklı sanat dalları yapılarda biraya getirilmiştir. Kentsel mekanlar temel ihtiyaçları karşılayarak işlevsel görev üstlenmesi yanında sanatsal işçilikleri ile de estetik duygulara hitap etmiştir. Tiyatroları, hamamları ve anıtsal yapıları ile Antik Roma dönemi işlevi estetikle biraraya getirmiştir (Çevik, 2017).

Bütünlük içerisindeki kentsel mekanlar yüksek estetik değere sahiptir. Kentsel mekanların semboller ile kolay algılanabilmesi gerekmektedir. Kentsel mekanların kolay algılanması temel geometrik formlar ile sağlanmaktadır (Erdoğan, 2006).

Kent estetiğinin kentliler tarafından algılanması mikro ölçek ve makro ölçek olmak üzere iki ölçekte olmaktadır. “Kent silüeti” ve “kent görünümü” gibi bütün olarak algılanan değerler “makro estetiği” oluşturmaktadır. Tasarım ölçeğindeki malzeme, ışık, doku ve renk gibi öğeler “mikro estetik” değerlerdir (Erdoğan, 2006).

Kentlilerin estetik algı düzeylerinin yükseltilmesinde kaliteli mekanların ve çevrelerin etkisi büyüktür. Kamusal mekanların parçalanması mekanın estetik kalitesini olumsuz etkilemektedir. Tüketim kültürünün davranış şekilleri estetik kalitesi yüksek mekanların üretilmesine engel olmaktadır (Keskinok, 2010). Özellikler 19. yüzyıl sonundan itibaren plansız kentleşmenin sonucu olan hızlı nüfus artışı, trafik ve göçler estetikten yoksun kentlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kent estetiği olgusu benzeri sorunların çözümüne yönelik ortaya çıkmıştır (Erzen, 2010).

Bir kentsel mekanın estetik olması çevresindeki yapılar ile uyum içerisinde olmasına bağlıdır (Sternberg, 1991). Kentsel çevreyi topoğrafya, bitkiler ve yapılar gibi öğeler oluşturmaktadır (Booth, 1990). Bu öğeler bütünlük içinde olduklarında estetik değere sahip olurlar ve kentsel estetik açısından önemlidir.

Kentsel mekanlarda yer alan grafik tasarım ürünleri sanat düşüncesinin topluma aktarılmasına ve toplumda estetik düşüncenin oluşmasına katkıda bulunurlar (Mercin, 2013). Panolar, duraklar, telefon kulübeleri, aydınlatma elemanları, çöp kutuları ve zemin kaplamaları gibi kent mobilyaları/donatı elemanları ve bitkisel materyaller kent estetiğinin oluşumunu desteklerler (Erdoğan, 2006).

Kent estetiği bireyin kentteki yaşamı, sosyal gelişimi ve ruhsal durumu ile de ilgilidir (Erzen, 2006). Endüstrileşmenin kentlerin sosyo-kültürel yapısını değiştirmesi kentlerin kamusal alan olma özelliğini ortadan kaldırmıştır. Belediyeler bu sorunu görsel öğeleri kullanarak çözmeye çalışmışlardır. “Kent estetiği” kavramı da kentteki sorunlara yalnızca süslemeler ile çözüm bulunması olarak ifade edilmektedir.

Kent estetiği felsefe ile sınırlı bir konu da değildir. Belediyeler “Kent Estetik Kurul”ları ile kentle ilgili çalışmalarını denetlemektedir. Kanalizasyon, çöp ve içme suyu gibi temel altyapı sorunlarının henüz çözülememiş kentlerde yapılan yüzeysel düzenlemelerle ilgili tabelalarda “Estetik Kurul” ifadesinin yer alması belediyelerin estetiğe bakış açısını ortaya koymaktadır. Üstyapı uygulamalarının yanısıra estetiğin asıl konusunu kanalizasyon gibi altyapı sorunları oluşturmaktadır (Erzen, 2010).

Belediyeler sınırları içerisindeki binaların cephelerinin tasarımlarını, bulvar, cadde, sokak, meydan ve park gibi kamusal mekanlardaki donatı elemanlarının, reklam panolarının ve tabelaların özelliklerinin belirlenmesini ve ilgili düzenlemelerin yapılmasını ve bunların neden olabileceği görsel kirliliklerin azaltılması sağlamak için Kent Estetiği Yönetmelikleri hazırlamaktadır (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2016; Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2014). Kent estetiği yönetmeliklerinin diğer amacı kent estetiğinin geliştirilmesidir. Kent Estetiği yönetmeliklerinin uygulanmasının denetimi “Kent Estetik Kurul”ları tarafından yapılmaktadır.

Kentsel estetik ile “yaşam kalitesi” arasında doğrusal bir ilişki vardır. Estetik niteliğe sahip kentsel peyzajlar insanların mutluluğunda önemli roller üstlenmektedir (Galindo & Rodriguez, 2000). Estetiğin yalnızca görsel özellikleri ile değerlendirilmesi işlevlerinin yeterince anlaşılmasını engellemektedir. Bu nedenle estetik sadece kentsel üst yapı ile ilgili değil kentsel alt yapı ile de ilgilidir. Estetik sosyo-kültürel ve psikolojik yönleri olan bir kavramdır. Estetiğin sosyo-kültürel ve psikolojik boyutları yaşam kalitesini artırmaktadır.

Yaşam kalitelerinin artırılmasında toplumun öncelikli kesimlerinin dikkate alınması gerekmektedir. Engelliler toplumun önceliğe sahip olması gereken kesimleri arasında ön sıralarda yer almaktadır. Engellilerin kent yaşamına katılımı yaşam kalitelerinin artmasını sağlamaktadır. Bu gruptaki bireylerin toplum ile bütünleşmeleri sonucu fiziksel ve zihinsel olarak yenilenecek, özgüvenleri artıracak ve mutlu olacaklardır. Bunun sonucunda yaşam kaliteleri artacaktır. Bu yönü ile kent estetiği sağlıklı toplumların temelini oluşturmaktadır. Kentlerin estetik özellikleri ile kentliler üzerinde olumlu etkileri vardır (Williams, 1954).

Peyzaj estetik kalitesinin değerlendirilmesi çalışmalarının geçmişi uzun yıllara dayanmaktadır (Liu & Burley, 2013; Matsuoka & Kaplan, 2008; Palmer, 2000; Stamps, 2004). Peyzaj estetik kalitesinin değerlendirilmesinin temelini algı ve biliş oluşturmaktadır.

Kentlerin estetik özellikleri endüstrileşme ile birlikte değişiklik göstermiştir. 18. ve 19. yüzyılda endüstriyel üretime geçişle birlikte kırsal alanlardan kentlere hızlı göçler yaşanmış, göçler geleneksel kent dokusunun bozulmasına neden olmuştur (Ashton, 1966).

Endüstri devriminden sonra kentler yalnızca konut gereksiniminin karşılanması için planlanmış, estetik özellikleri göz ardı edilmiştir. Kentlerin gelişimi doğal ve tarihi özellikleri dikkate alınmadan yapılmıştır. Kontrolsüz kentsel gelişme sonucunda kentlerin doğal ve tarihi dokusu tahrip olmuş ve kentler betonlaşmıştır (Akyüz, 2016).

Kontrolsüz kentleşmenin yaşandığı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kentlerin tasarımında estetik çok dikkate alınmamaktadır. Düzenli kentleşmenin olduğu Avrupa’daki kentlerin büyük bölümü doğal ve tarihi özelliklerini korurken; yanlış kentleşme politikaları nedeni ile Türkiye’de İstanbul gibi birçok büyük kent bu özelliklerini kaybetmiştir. Dünyada kent nüfusunun artış göstermesinden en fazla kentlerin estetik özellikleri olumsuz etkilenmiştir. Türkiye’de 1950’li yıllardan başlayarak kentleşme ve kentlere göç hızla artmıştır (Akyüz, 2016).

Tarihi binaları modern binalar arasında kaybolmuş bir kentin kentsel estetik değerinin düşük olduğunu söylenebilir. Kent estetiği yalnızca estetik ile ilgili değil, kentin doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunması ve kentlilerin kendilerini özgür hissetmeleri ile de ilgilidir (Akyüz, 2016). Kentsel estetik kentlerin sağlıklı planlanmasını da kapsamaktadır (Visser, 2010). Kentlerin doğal, kültürel ve tarihi değerlerinin korunması

ancak sağlıklı kent planlaması ile mümkündür. Planlama kararlarının tam uygulanmadığı kentlerde görülen gecekondular olarak ifade edilen kaçak yapılaşma kentlerin doğal ve tarihi yapısına, imajına ve estetiğine zararlar vermektedir. Bu neden ile sağlıklı kent planlama ile kent estetiği birbirinden ayrılmaz iki kavramdır. Kentlerin sağlıklı bir şekilde gelişebilmeleri ve estetik değerlerinin korunabilmesi kent planlama ilkelerinin tam olarak uygulanmasına bağlıdır (Akyüz,2016). “Doğa ile bütün kent” düşüncesinin temelini oluşturan doğal kaynakların korunması anlayışı kent estetiğinin vazgeçilmez bir boyutunu oluşturmaktadır.

İnsanların bir kenti diğerlerinden daha fazla sevmelerinin farklı nedenleri vardır. Kimlik sahibi Venedik ve Roma gibi kentler resimlere, kitaplara ve şiirlere konu olmuştur. Bu kentlerde binalar ve mekanlar uyumlu bir şekilde biraraya gelerek kentlere kimlik kazandırmışlardır (Drew, 1960).

Kevin Lynch "Kent İmgesi" ve Gyorgy Kepes ve Gordon Cullen "Şehir Manzarası" isimli çalışmalarında kent estetiğini incelemiştirlerdir. Kent planlama ve kentsel tasarım çalışmaları kentin görsel karakterinin üç boyutu ile doğrudan ilişkilidir. Kent plancısı kentin yolları, parkları gibi arazi kullanımlarının üç boyutlu görsel etkisini dikkate almalıdır. Kent planlamanın görevi kent estetiğinin ne olduğunun ortaya koymak değil, kent estetiği değerleri kontrol etmekte kullanılan araçları geliştirmektir (Drew, 1960).

Kent planlarının çalışmaları görsel detaylar ile ilgilidir ve yoğunlukla kentin görsel imgesini etkilemektedir. Kent planları planlamanın istatistikler, arazi kullanımı ve trafik yükleri ile ilgilenmekte, üç boyutlu olan görsel sonuçlarını yoğunlukla gözardı etmektedir. Gelecekte kentlerimizin karakterini belirleyen planlar kent kültürü geliştikçe estetik için yoğun olarak talep edilecektir (Drew, 1960).

Estetik günümüzde geçmiştekinden farklı işlevler üstlenmektedir. Geçmişte kent nüfusu kırsal nüfustan düşüktü. Kentler ticari, dini, üretim ve idari ihtiyaçları karşılamak için ortaya çıkmıştır. Bunlar kentlerin işlevleri pratiği ve gücü ifade etmektedir. Kentsel tasarımcılar ve mimarlar surlar, kaleler ve kiliseler inşa ederek prestij ve estetik ile ilgili olduklarını göstermişlerdir. Bu binalar saygın işlevlere sahip, görkemli ve başkalarını etkilemek için inşa edilmişlerdir (Drew, 1960).

Modern şehirlerin sanat mirasını mimarlık ve şehircilik tarihi oluşturmaktadır. Bu şekilde üslup, eğitim ve evrim sonucu büyük bir sanat oluşmuştur (Drew, 1960). Mimarlık, peyzaj mimarlığı ve şehir planlama eğitimi mühendislik ve sanat yeterliliğe sahip kentin görsel özelliklerinden sorumlu insanlar yetiştirmektedir (Jean Gottman). Meslekler estetikle ilgili olmasına rağmen günümüzde kent sanatı yeterince önemsenmemektedir (Drew, 1960).

Kentlerin sağlıklı olduğu kadar estetik olması da istenmektedir. Erişilebilirlik ve rahatlık kaliteli bir yaşam için gerekli unsurlardır. Geçmişteki anıtsal şehirler için önemli olan bu konulara günümüz modern kentlerinde yeterince önem verilmemektedir (Drew, 1960). Estetiğin modern kentlerde ki konumunu anlamak için bu konudaki düşünce yapılarını anlamak gerekmektedir. Teknoloji ve kentleşme sonucu kent konsepti zarar görmüştür (Drew, 1960).

Hızla kentleşen alanların karşılaştığı büyük kent sorunları bütçeden sorumlu olan yöneticilere ekonomik açmazlar oluşturmaktadır. Acil konular için gerekli fonlar belirlenmelidir. Bütçe öncelikleri gereksinimler dikkate alınarak yapılmalıdır. Kentlerin gelişimini kesintiye uğratan önemli etkenlerden biri ekonomidir. Kent bütçelerinin büyük bölümü öncelikli olarak prestij ve estetik için binalara ve açık mekanlara tahsis edilmektedir. İnsan rahatlığına yönelik harcamalar için bütçe kısıtlanmaktadır.

İnsan refahı için gerekli olan herşey kent merkezleri için öncelikli olmalıdır. Gelişmekte olan kentler için bu tür temel gereksinimlerin karşılanması önceliklidir. Sosyo-ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak fiziksel gelişme kullanılmaktadır.

Bütçenin büyük bölümünün büyüyen kentlerin yalnızca estetik hale getirilmesi için harcanamayacağı, daha kaliteli konut, okul, ulaşım ve rekreasyon alanı gibi ihtiyaçlar için harcanması gerektiği politik ve ahlaki ilkelerin öğretisidir. Klasik ve modern kentlerde ekonomi ile ilgili konular etik ilkelerden etkilenmektedir

Estetik günümüzdeki konumu ile destekleyici niteliktedir. Otoyollar işlevsel olduğu kadar estetik de olmalıdır. Kent ile ilgili programlar tasarımın yüksek görsel kalitesinin elde edilmesi ile ilgili olmalıdır.

Bozulan kent merkezlerinin günümüzün ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, ekonomik ve estetik kriterler doğrultusunda canlandırılabilmesi ile ilgili konsept çağımızın kentsel yenileme programının esasını oluşturmaktadır.

Araştırmada kent estetiği olgusu Aydın ili Kuşadası ilçesi kent merkezindeki kamusal mekanlar özelinde incelenmiştir. Kuşadasındaki kentsel mekanların estetik düzeyi yapılan gözlemler, alınan notlar ve çekilen fotoğraflar doğrultusunda tespit edilmiştir. Görsel kirliliğe neden olan öğelerin durumu ve Kuşadasındaki mekanların kalitesi üzerine yorumlamalar yapılmıştır.

2.MATERYAL ve YÖNTEM

Araştırma materyalini yazılı ve görsel literatür, Kuşadası ilçesi kent planı, uydu görüntüsü, arazi gözlem formu ve fotoğraf makinası oluşturmaktadır.

Araştırma yöntemi büro ve arazi olmak üzere iki aşamdan oluşmaktadır. Büro aşamasında konu ile ilgili basılı ve elektronik belgeler araştırılmış, elde edilen belgeler incelenmiş, arazi formları hazırlanmıştır. Arazi aşamasında Kuşadası ilçesi kamusal mekanları ziyaret edilmiş, mekanlar fotoğraflanmış, gözlemler yapılmış, kent estetiğini oluşturan öğeler hazırlanan arazi gözlem formlarına işlenmiştir.

3.BULGULAR

Kuşadası kent estetiğini makro ve mikro ölçekteki öğeler meydana getirmektedir. Makro ölçekteki öğeleri alanlar ve yerleşimler oluştururken, mikro ölçekteki öğeleri yapı ve objeler oluşturmaktadır. Kent estetiğine katkıda bulunan makro ölçekteki öğeler doğal ve kültürel olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Doğal öğeleri doğal alanlar, korunan alanlar, Kuşadası'nın turizm kimliği ile doğrudan ilişkili olan deniz ve plajlar oluştururken; kültürel öğeleri tarım alanları, antik kentler, tarihi yerleşimler ve kıyı bandları oluşturmaktadır.

Kuşadası yerleşim alanı yakın çevresi doğal alanlarını zengin bitki varlığı ile makilik alanlar oluşturmaktadır. Doğal alanlar yaprak dökken ve yaprak dökmeyen grupta, farklı yaprak ve çiçek renklerine sahip doğal bitki türlerini barındırmaktadır.

Akdeniz bölgesindeki bir çok bitki türünü barındırması ve fauna zenginliği ile Dilek Yarımadası milli parkı biyoçeşitlilik açısından önemli bir alandır (Şekil 1). Bu özelliği nedeni ile ulusal ve uluslararası ölçekte koruma altındadır. Milli park denizi, koyları ve doğal güzellikleri ile Kuşadası kent estetiğine katkı sağlamaktadır.

Şekil 1. Dilek Yarımadası Milli Parkı Kuşadası kent estetiğini oluşturan makro ölçekteki doğal öğelerdendir.

Kuşadası kentinin estetiğine katkıda bulunan deniz ile ilgili önemli bir öğe, Kuşadası kentsel yerleşiminin kuzeyinde yer alan Tusan Beach Resort yakınındaki lagündür. Kuşadasındaki turizm faaliyetlerinin büyük bölümünü deniz ile ilişkili aktiviteler oluşturmaktadır. Bu yönü ile deniz Kuşadası kent estetiğinde önemli bir yere sahiptir.

Kuşadası çok sayıda plaja sahiptir. Bu plajlardan en önemli olan dört adeti kent merkezinde ve kent merkezi yakınında bulunmaktadır. Kuzeyde Tusan Beach Resort ve Kuştur Tatil köyü yakınlarındaki Pygale 1 ve Pygale 2 plajları, kent merkezinde Yat limanı yakınında halk plajı, güneyde Kadınlar Denizi plajı ve Long Beach yer almaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Kadınlar Denizi plajı Kuşadasının uluslararası ölçekte tanınan bir plajıdır.

Kuşadası zeytin alanları ve meyva bahçeleri kent estetiğine katkılar sunan makro ölçekteki kültürel öğelerdendir. Kent yakın çevresinde doğal alanlar ile içiçe olan zeytinlikler renk ve dokusu ile emsalsiz kent estetiği örneğini oluşturmaktadır.

Makro ölçekteki kültürel öğelerden önemli bir bölümünü antik kentler ve tarihi yerleşimler oluşturmaktadır. Bu yerleşimlere örnek olarak Pygale antik yerleşimi ve Kadıkalesi/Anaia yerleşimi, Kaleiçi ve Camikebir mahallesi verilebilir. Camikebir mahallesi geleneksel mimari tarzındaki yapıları ile eski kent dokusunu yansıtarak Kuşadası kent estetiğine katkı koymaktadır.

Kuşadasında her yaştan kentlileri deniz ile buluşturan kıyı bandları da kent estetiğine önemli katkılarda bulunan makro ölçekteki kültürel öğelerden bir diğeridir (Şekil 3).

Şekil 3. Kıyı bandı kent estetiğine geliştiren önemli kentsel mekanlardandır.

Kent estetiğine katkısı olan mikro ölçekteki öğeler Güvercinada, Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı, Tarihi Su Kemeru ve Çalığışu evi, saat kulesi, güvercin heykeli alışveriş bölgesinde yer alan Barbaros Bulvarı, Kahramanlar Caddesi ve Sağlık Caddesindeki yapıların cephe tasarımlarıdır (Şekil 4).

Şekil 4. Güvercinada, Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı ve alışveriş bölgesi sokakları önemli kentsel estetik öğelerindendir.

Kent estetiğini olumsuz etkileyen makro ve mikro ölçekteki öğeler belirlenmiştir. Hacı Feyzullah Mahallesiindeki düzensiz yapılaşmalar makro ölçekte kent estetiğini olumsuz

etkileyen ögelerin başında gelmektedir (Şekil 5). Mikro ölçekte kent estetiğini olumsuz etkileyen ögeler ise Barbaros Bulvarı, Kahramanlar Caddesi ve Sağlık Caddesindeki farklı şekil, boyutta ve farklı malzemelerden üretilmiş reklam tabelaları ve panolarıdır (Şekil 6).

Şekil 5. Hacı Feyzullah Mahallesi düzensiz yapılaşmanın olduğu kente hakim bir mahalledir.

Şekil 6. Alışveriş bölgesi işletmelerinin reklam tabelaları ve panoları görsel kirlilik oluşturmaktadır.

Türkiye’deki diğer kentlerde görülen sorunlar Kuşadasında da görülmektedir. Kuşadasında engelliler kent yaşamına yeterince entegre olamamaktadır. Engellilerin kent yaşamına entegrasyonu ulaşım araçlarının ve kentsel mekanların engelliler tarafından yoğun kullanımı ile doğru orantılıdır. Kuşadasında toplu ulaşım sistemini engellilerin kullanımı yeterli düzeyde değildir. Kuşadası kentsel mekanlarının engelli standartlarına yeterince uyumlu olmaması nedeni ile bu mekanların engelliler tarafından kullanımları da düşüktür. Engelliler kentsel mekanları kullandıklarında zorluklarla karşılaşmaktadır. Görme engellilerin kent içinde yönelimlerini kolaylaştıran kaldırım zemin malzemelerinin yeterli olmayışı, standartlara uygun kaldırım yüksekliklerinin ve rampa eğimlerinin bulunmaması fiziksel engellilerin kentsel mekanları kullanımını sınırlandırmaktadır. Bu sebeple Kuşadası kentsel mekanları engelli dostu mekan özelliği taşımamaktadır.

Kent estetiğinin bir diğer boyutunu da kentsel mekanlarda yapım-onarım bakım ve temizlik konuları oluşturmaktadır. Türkiye’deki kentlerin büyük bölümünde görülen yapım-onarım bakım ve temizlik sorunları Kuşadasında da göze çarpmaktadır. Kuşadası kentsel mekanlarının yapımında ve onarımında tasarım açısından birbirleri ile uyumlu olmayan çeşitli malzemeler kullanılmaktadır. Bu nedenle kentsel mekanlar bütüncül olmayan yamalı bir görünüme ve düşük estetik kaliteye sahip olmaktadır.

Kentsel mekanların üretiminde ve onarımında ortaya çıkan kent estetiği ile ilgili diğer bir sorun da uygulamadaki işçilik kalitesinin düşüklüğüdür. Düşük işçilik kalitesi ile yapılan

ve onarılan kaldırımlar ve yollar zaman içerisinde çökerek bozulmakta ve işlevlerini kaybetmektedir.

Kuşadasında kamusal alanlarda yapısal alanların genel bakım, temizlik çalışmaları ve bitkilerin sulama, budama, ilaçlama gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yapılan bakım çalışmaları düzenli olarak yapılmaktadır. Ancak yapılan bu çalışmaların kalite bakımından sorunlar görülmektedir.

4.SONUÇ ve ÖNERİLER

Kentlerin estetik özelliklerinin incelenmesi, yalnızca bulvarların, kamusal alanların tasarımının ötesine geçmelidir. Tüm kenti yaşanabilir bir yer yapmak için estetik; kent plancıları tarafından dikkate alınmalıdır (Williams, 1954).

Kuşadasında yoğun nüfus ve yapılaşma dikkat çekmektedir. Kuşadası'nın bu durumu geleneksel kent dokusunu kaybetmesine neden olmuştur. Bu özelliği ile Kuşadası diğer kentlerden farklılık göstermemektedir. Kuşadası'nın sahip olduğu bazı alanlar ve yapılar dışında estetik düzeyi yüksek bir kıyı kenti görünümünde olmadığı söylenebilir.

Yoğun yapılaşma nedeni ile Kuşadası kent merkezi yakın çevresindeki doğal alanlar ve tarım alanları büyük ölçüde yok olmuştur. Doğal alanları oluşturan makilikler ve tarım alanlarını oluşturan zeytinliklerin bir bölümü imara açılmıştır.

Kuşadası denizinin su kalitesi ve temizliği ile Ege Bölgesinin diğer turistik ilçeleri arasında ön plana çıkmaktadır. Kuşadası temiz denizi nedeni ile Mavi Bayrak ödülünü almıştır. Mavi Bayrak ödülünü 2017 yılında aralarında Kadınlar Denizi plajı ve Long Beach'in de bulunduğu Kuşadasının 20 plajı almıştır.

Kuşadasında kent estetiğine önemli katkılar yapan makilikler, zeytinlikler, deniz, plajlar, Güvercinada ve Çalığışu evi gibi yerel mimari örneği yapıları özellikle kentleşme baskısından korunmalıdır.

Alışverişin yoğun yapıldığı kent merkezindeki Barbaros Bulvarı, Kahramanlar Caddesi ve Sağlık Caddesindeki işletmelerin geleneksel mimariyi taklit eden cephe ve sokak tasarımı uygulamaları kentin diğer bölümlerine genişletilmelidir. Geleneksel mimari ve sokak dokusu örneklerinin kısmen görülebildiği Hacıfeyzullah Mahallesi bu tür uygulamalar için uygun pilot bölge niteliği taşımaktadır.

Özellikle kent merkezinde alışveriş bölgesindeki sokaklardaki ticari işletmelerin reklam tabelaları ve panoları boyut, renk, biçim ve malzeme yönünden uyumlu hale getirilmelidir.

Kuşadasında yaşam kalitesinin artırılması engellilerin ve yaşlıların kent yaşamına katılımının sağlanması ile mümkündür. Bunun için toplu ulaşım sisteminde engellileri de kabul eden bir yaklaşım izlenmelidir. Sokaklar ve kaldırımlar başta olmak üzere Kuşadası kentsel mekanları engelli erişimini kolaylaştıracak şekilde standartlara uygun olmalıdır. Engelli kullanımına uygun planlanacak mekanlar sadece kent merkezinde değil, kentin tamamında planlanmalıdır.

Kentsel mekanlarda yapım ve onarım çalışmalarında birbirleri ile renk, biçim ve doku yönünden uyumlu malzemeler kullanılmalıdır. Bozulan yollar görsel kalite kaybına neden olmalarının yanı sıra işlevselliklerini de belirli ölçüde kaybetmelerinden dolayı kullanım zorluklarına neden olmakta, kentlilerin yaşam konforlarını olumsuz etkilemektedir. Kuşadasında kentsel mekanların yapımı, onarımı, bakımı ve temizliğinde işçilik kalitesi artırılmalıdır.

Kent estetiğinin korunmasına, geliştirilmesine ve oluşturulmasına yönelik “Kuşadası Kenti Kamusal Alanları Tasarım Rehberi” oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akyüz, E., 2016. Urban Aesthetics: The Case of Istanbul and Edinburgh. Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal, Volume:7, s: 176- 186
- Ashton, T. S., 1966. The Industrial Revolution: 1760-1830. Vol. 109, In the Hands of a Child.
- Averill, J. R., Stanat, P., & More, T. A., 1998. Aesthetics and The Environment. Review of General Psychology, 2(2), 153.
- Aydın Büyükşehir Belediyesi, 2014. Aydın Büyükşehir Belediyesi Kent Estetik Kurulu Kuruluş, Görev, Çalışma Usul ve Esasları., <http://aydin.bel.tr/detail/6485/kent-estetik-kurulu-kurulus-gorev-calisma-usul-ve-esaslari>, 06.02.2018.
- Badiou. A., 2005. Handbook of Inaesthetics. Stanford University Press, Stanford, California, USA.
- Berlyne, D. E., 1971. Aesthetics and Psychobiology. Meredith Corporation, New York, USA, 336 p.
- Bilsel, C., 2017. Günümüz Kentlerinde Yer ve Yer Olmayanlar: Kentsel Tasarımda “Özgün Yer” Yaratma Sorunsalı ve Çevre Estetiği. Uluslararası Estetik Sempozyumu: “Kent Estetiği” 02-04 Kasım 2017, Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Konferans Salonu, Antalya-TÜRKİYE (International Symposium of Aesthetics: “Aesthetics of The City” 02-04 November 2017, Akdeniz University Faculty of Architecture, Conference Hall, Antalya-TURKEY)
- Bozkurt, N., 2000. Sanat ve Estetik Kuramları. Asa Kitabevi, ISBN:975-8149-17-2, Özal Matbaası, Bursa.
- Çevik, N., 2017. Şehrin Cazibesi. Uluslararası Estetik Sempozyumu: “Kent Estetiği” 02-04 Kasım 2017, Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Konferans Salonu, Antalya-TÜRKİYE (International Symposium of Aesthetics: “Aesthetics of The City” 02-04 November 2017, Akdeniz University Faculty of Architecture, Conference Hall, Antalya-TURKEY)
- Erdoğan, E., 2006. Çevre ve Kent Estetiği. ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt: 8 Sayı: 9.
- Erzen, J., 2006. Çevre Estetiği. ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, ISBN: 975-7064-96-3, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Erzen, J., 2010. Kent Estetiği. Kent Estetiği, Dosya 23, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 1-5
- Galindo, M. P. G., & Rodríguez, J. A. C., 2000. Environmental Aesthetics and Psychological Wellbeing: Relationships Between Preference Judgments for Urban Landscapes and Other Relevant Affective Responses. Psychology in Spain, 4, 13-27.
- Kaplan, R., & Kaplan, S. 1989. The Experience of Nature: A Psychological Perspective. New York: Cambridge University Press.
- Konya Büyükşehir Belediyesi, 2016. Konya Büyükşehir Belediyesi Şehir Estetiği Yönetmeliği., www.konya.bel.tr/mevzuat/25.pdf, 06.02.2018.

- Keskinok, H. Ç., 2010. Kamusallığın Üretimi Olarak Kentsel Estetik. Kent Estetiği, Dosya 23, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 15-22
- Lang, J. T., 2005. Urban Design: A Typology of Procedures and Products. Amsterdam: Elsevier.
- Liggett, H., 2006. Urban Aesthetics and the Excess of Fact. Great Cities Institute Publication Number: GCP-06-05, A Great Cities Institute Working Paper, October 2006, Cleveland, USA.
- Liu, C., & Burley, J., 2013. Landscape Evaluation Criteria: Dispersed Expectations. Modern Landscape Architecture. Proceedings of the 6th WSEAS International Conference on Landscape Architecture (LAÖ13), Nanjing, 17-19 November 2013, 19-23.
- Matsuoka, R. H., & Kaplan, R., 2008. People Needs in the Urban Landscape: Analysis of Landscape and Urban Planning Contributions. Landscape and Urban Planning, 84, 7-19. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2007.09.009>
- Mercin, L., 2013. Çevre ve Kent Estetiği Açısından Grafik Tasarımın Önemi, ULAKBİLGE, Cilt 1, Sayı 1
- Nohl, W., 2001. Sustainable Landscape Use and Aesthetic Perception—Preliminary Reflections on Future Landscape Aesthetics. Landscape and Urban Planning, 54, 223-237. [http://dx.doi.org/10.1016/S0169-2046\(01\)00138-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0169-2046(01)00138-4)
- Palmer, J. F., 2000. Reliability of Rating Visible Landscape Qualities. Landscape Journal, 19, 166-178.
- Sieferle, R. P., 1986. Entstehung und Zerstörung der Landschaft. In P. Smuda (Ed.), Frankfurt/M: Landschaft, 238-265.
- Stamps, A. E., 2004. Mystery, Complexity, Legibility and Coherence: A Meta-Analysis. Journal of Environmental Psychology, 24, 1-16. [http://dx.doi.org/10.1016/S0272-4944\(03\)00023-9](http://dx.doi.org/10.1016/S0272-4944(03)00023-9)
- Sternberg, R., 1991. The Urban Aesthetic in Comparative Perspective. Proceedings-AAG Middle States DMSION, Vol. 24
- Visser, R., 2010. Cities Surround the Countryside: Urban Aesthetics in Postsocialist China. Duke University Press.
- Williams, S. H., 1954. Urban Aesthetics: An Approach to the Study of the Aesthetic Characteristics of Cities. The Town Planning Review, Vol. 25, No. 2 (Jul., 1954), pp. 95-113. Liverpool University Press.
- Drew, K. I., 1960. Urban Aesthetics : Theory and Application of Physical Design Control within The Urban Renewal Program. A Master's Thesis, Kansas State University

KUŞADASI KENT MARKALAŞMASI SÜRECİNDE KENTSEL PEYZAJ DEĞERLERİNİN ROLÜ

Ayşe KALAYCI ÖNAÇ*, Gökhan BALIK**, Erden AKTAŞ**, Tanay BİRİŞÇİ**

*İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,
İzmir, Tel: 0 232 3293535, ayse.kalayci.onac@ikc.edu.tr

**Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bornova-İzmir, Tel: 0 232 311 2616,
gokhan.balik@ege.edu.tr, erden.aktas@ege.edu.tr, tanaybyil@gmail.com

ÖZET

Sanayi devrimiyle birlikte üretim merkezleri haline gelen kentler, hızla nüfus ve teknoloji açısından da gelişmeye başlamış, içinde bulunduğumuz inovasyon çağında ise dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşar hale gelmiştir. Tarihsel süreçler içinde kentler kendi ürettikleri değerler çerçevesinde kendi kimliklerini kazanmış ve bu değerler ile tanınmaya ve anılmaya başlanmışlardır. Günümüzde kentler küresel sermayenin yerel sermayeye eklenildiği ve hizmet sektörüyle buluştuğu mal ve hizmetlerle birlikte doğal ve kültürel değerlerin tüketim metası boyutuna ulaştığı merkezler durumundadır. Küreselleşme ile birlikte kentler arasında rekabetin de artmasıyla kimlik değerlerini korumak ve rakip diğer metropollerden farklılaşmak adına kentlerin tüm dünya çapında tanınır hale gelmesi için kent markalaşması kavramı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, Kuşadası kent markalaşması olgusu temelinde ele alınarak, kentin doğal ve kültürel peyzaj değerleri korunup ön plana çıkarılarak bir marka haline gelebilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Kent markalaşması, Kuşadası, Peyzaj değerleri, Kentsel peyzaj

THE ROLE OF URBAN LANDSCAPE VALUES DURING CITY BRANDING PROCESS FOR KUŞADASI

ABSTRACT

Cities that have become production centers with the industrial revolution have rapidly begun to develop in terms of population and technology. Recently, in the era of innovation cities host more than half of the world's population. Within the historical processes, cities have gained their identities within the framework of the values they produce and have been recognized and mentioned by these values. Nowadays, cities are centers of consumption commodity of goods, services, natural and cultural values in which global capital incorporates into local capital and service sector. The concept of city branding has emerged with increasing competition between cities due to globalization with the aims of preserving, authenticating and recognizing city identity values. In this study, the Kuşadası city branding phenomenon has been discussed on the basis of preserving and highlighting the natural and cultural landscape values.

KEYWORDS: City branding, Kuşadası, Landscape values, Urban landscape

1. GİRİŞ

Kent, insanlığın ilk yerleşik düzene geçişten günümüze kadar uzanan bir olgudur. Kentlerin ortaya çıkışı uygarlıkların doğuşuyla özdeşleştirilmektedir. Kent ile aynı anlamda kullanılan şehir kavramı, kent içinde ve çevresinde yaşamlarını sürdürenlerin yaşam biçimleriyle, ekonomik ve sosyal yapı farklılıklarını belirtmek için kullanılmaktadır (Çiftçi, 2011; Öztürk ve Bozdoğan, 2014). Diğer yandan, tarihi süreç içinde ait oldukları uygarlık aynı bile olsa kentlerin; neredeyse hepsinin özgün birer kimlik kazandığı görülmektedir (Öztürk ve Gülgün, 2013; Gülgün ve ark., 2014).

Yeryüzünde şehirlerin, her biri zaman içerisinde birer kimliğe sahip olmuş, bugün de oluşturduğu o kimliklerle anılmakta ve o kimlikle yaşamaktadırlar. Dünyanın belli başlı hangi şehrine bakılsa, kendine özgü belli bir kimliğinin olduğu görülür (Oğurlu, 2014; Gülgün ve ark., 2015). Kimliği olmayan bir kentin markalaşması düşünülemez. Bir kentin markalaşabilmesiyle kimlikli bir kent olmasının buluşturulması gerekir (Tekeli, 2008).

Günümüz kentleri küreselleşmenin de etkisiyle kimlik değerlerinin yanı sıra, doğal ve kültürel peyzaj değerlerini de yitirme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bir kente ait değerlerin marka haline gelip tanınırlığının artması, değerlerin korunması konusunda hem farkındalığın hem de bu değerlere olan talebin artması nedeniyle katkı sağlayacaktır. Kuşadası, eşsiz doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin yanı sıra, ülkemizin önemli turizm merkezlerinden biri olması nedeniyle birçok açıdan marka değeri taşımaktadır. Ayrıca planlı bir biçimde uygulanacak markalaşma politikası, Kuşadası'nın mevcut turizm potansiyelinin doğal ve kültürel değerler korunarak artırılmasını sağlayarak ilçenin ekonomik anlamda da gelişmesinde faydalı olacaktır. Bu nedenle, bu çalışmada markalaşma kavramı kent markalaşması bağlamında irdelenerek, Kuşadası'nın marka değeri taşıyan doğal ve kültürel peyzaj değerleri araştırılmış, markalaşma sürecinde kentin mevcut değerleri ve potansiyelinin korunması ve artırılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

2. MARKA VE KENT MARKALAŞMA SÜRECİ

TDK'ya göre marka teriminin sözlükteki anlamı; bir ticari malı, herhangi bir nesneyi tanıtmaya, benzerinden ayırmaya yarayan özel ad veya işarettir. Ayrıca tanınmış ürün, saygın kişi vb. olarak da tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Türk Patent ve Marka Kurumu'nun yayımlanmış olduğu 'Marka Başvuru Kılavuzu'na göre ise marka terimi; bir teşebbüsün mallarının veya hizmetlerinin diğer teşebbüslerin mallarından veya hizmetlerinden ayırt edilmesini sağlaması ve marka sahibine sağlanan korumanın konusunun açık ve kesin olarak anlaşılmasını sağlayabilecek şekilde sicilde gösterilebilir olması şartıyla kişi adları dahil sözcükler, şekiller, renkler, harfler, sayılar, sesler ve malların veya ambalajlarının biçimi olmak üzere her türlü işarettir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017). Amerikan Pazarlama Birliğine (AMA) göre marka; bir satıcı veya satıcı grubunun mal ve hizmetlerini tanımlamaya veya rekabet için farklılığı belirleme amaçlı bir 'ad, terim, işaret, sembol, tasarım veya bunların bir kombinasyonudur (Fan, 2006). Marka, ürünü ya da hizmeti rakiplerinden farklılaştırıp imaj oluşturarak kimlik ve kişilik kazandırmaktadır. Bununla birlikte marka, ürün veya hizmeti yasal boyutta temsil edilebilir kılmakta, firma ya da ürüne katma değeri bulunan bir varlık haline getirmektedir. Marka artık somut olarak bir varlık ve soyut olarak bir vaat, değerler ve algılar bütünüdür. Marka, ürün veya hizmetin somutsal görünümü ve

işleyişinden öte tüketici algısında yer alan algılar ve anlamlar bütünüdür (Serçek ve Serçek, 2015). En popüler ve potansiyel olarak önemli pazarlama konularından biri de marka değeri kavramı ve markaların kuruluşlara getirdiği önemli maddi olmayan değerdir. Güçlü bir marka yaratmanın en önemli yararı pazarlama iletişimi etkinliğinin artırılmasıdır (Keller, 2009).

Markanın oluşturulması ve konumlandırılması hakkında çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Bunlardan bir tanesi Aaker'in (1991) marka değeri modelidir. Bu modele göre bir markanın değeri için 5 bileşen öne sürülmüştür; (1) markaya bağlılık, (2) marka bilinirliği, (3) algılanan marka kalitesi, (4) marka çağrışımı, (5) diğer tescillenen varlıklardır. Bir diğer model ise Keller'in (2009) tüketici temelli marka değeri modelidir. Bu modele göre:

- Marka bilinirliğinin yerleştirilmesi, çeşitli satın alma veya tüketim durumlarında müşterilerin markayı ne kadar kolay ve sıklıkla düşündüğüdür.
- Marka performansı, ürünün veya hizmetin müşterilerin işlevsel gereksinimlerini ne kadar iyi karşıladığıdır.
- Marka imajı, müşterilerin psikolojik veya sosyal gereksinimlerini karşılama yollarını içeren ürün veya hizmetlerin özelliklerini tanımlar.
- Marka hükümleri, müşterilerin kişisel görüş ve değerlendirmelerine odaklanır.
- Marka duyguları, müşterilerin markaya duyduğu duygusal yanıt ve tepkilerdir.
- Marka rezonansı, müşterilerin markayla olan ilişkisinin niteliğine ve markayla "senkron" olduklarını hissetmelerine işaret etmektedir.

Bir şehri markalaştırmak, bir ürünü veya hizmeti markalaştırmaktan daha karmaşıktır (Dinnie, 2011). Markalaşma çalışmalarının en büyük önemi, kentin ekonomik açıdan canlandırılması, kent yaşayanlarına ek ekonomik yararlar sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması olarak sayılabilir. Markalaşma, özellikle turizm sektörü olmak üzere; ekonomik, politik ve kültürel açıdan tüm dünyada büyük önem kazanmaktadır (Akçi ve Uluşık, 2016). Kentler, yaşam alanlarında üretmiş oldukları kültürel birikimlerle kimliklerini bir marka olarak taşımakta ve birbirleriyle yarışmaktadırlar. Bu kentler turizm, siyaset, ekonomi ve yönetim alanlarında çeşitli örgütlenmelere ev sahipliği yapmaktadırlar (Kaypak, 2013). Bugün dünyada marka olmuş kentler, insanları çeşitli amaçlarla kendilerine çekmekte ve bu sayede sürdürülebilir bir kalkınma sağlayabilmektedirler. Bu şehirler, içinde barındırdığı yaşayanlarına gerek sosyal gerekse ekonomik anlamda yüksek standartlar sunabilmektedir (Avcılar ve Kara, 2015). Bugünü ve yarını birleştiren uyum, kent markalığının temel taşıdır. Kentleri markalaştırırken; kentin güçlü, olumlu ve farklılık yaratan yönlerinin bir marka olarak öne çıkarılması gerektiği vurgulanmaktadır (Kaypak, 2013). Kentler, iyi oldukları faaliyet türleri için markalaştırılırlar. Kent markasının, seçici olarak oluşturulmasına rağmen, marka da kentin kimlik bildirgesidir (Dinnie, 2011).

Dinnie'ye (2011) göre kent markalaşma stratejisinin oluşumunda aşağıdaki 5 soru yön gösterici olmalıdır:

- Orta vadede, küresel, ulusal ve bölgesel ölçeklerde, ekonomi, çevre, toplum ve teknoloji alanlarında en büyük güncel eğilimler nelerdir?

- Kentin mevcut olanakları, kaynakları ve yetkinliklerine dayanarak hangi gelişen fırsatlar odak noktası olabilir?
- Bu olanaklar, kaynaklar ve yetkinlikler ne kadar benzersiz ve kendine özgüdür?
- Üretilen stratejiler ve uygulamalarına yönelik geliştirilebilecek geniş çaplı bölgesel ve ulusal girişimler var mı?
- Mevcutta büyük ekonomik değeri olan aktiviteler ile yeni geliştirilen benzersiz değer taşıyan aktiviteler arasında gelecekte nasıl bir denge kurulacak?
- Dinnie'ye (2011) göre başarılı bir kent markası oluşum sürecinde dikkate alınması gereken konular şunlardır:
- Marka nitelikleri, olumlu algıya yol açacak şekilde belirlenmelidir. Aynı zamanda marka, toplumun durumuna, değerlerine, davranışlarına ve karakteristiklerine göre konumlandırılmalıdır.
- Kentin benzersiz karakterini güçlü bir şekilde ifade eden uygun marka özellikleri, hayal gücü ve açık fikirlilikle belirlenmeli ve seçilmelidir. Bunun yanı sıra net, benzersiz, azimli ancak gerçekçi ve karakterli olarak somutlaştırılmalıdır. Sosyal ve ekonomik çevrelerdeki eğilimler, stratejik bir şekilde incelenmelidir. Olanaklara, kaynaklara ve yetkinliklere göre net bir kent stratejisi yansıtılmalıdır.
- Paydaşların ve izleyicilerin konuyla ilgili, uyumlu ve tutarlı olacak başarılı bir şekilde iletişim kurması gerekmektedir. Yerel temsilcilerin, işletmelerin ve kuruluşlarının, toplum kuruluşlarının ve halkın desteği sağlanmalıdır. Hedef gruplara yarar sağlanabilmesi için etkin bir adaptasyon süreci gereklidir.
- Medya ve iletişim yoluyla çeşitli pazarlama araçları etkin biçimde entegre edilmelidir.
- Markalaşma süreci içerisinde tutarlı ve istikrarlı olunmalıdır.
- Başarılı bir kent markası kampanyası, diğer şeylerin yanı sıra, yerli halkın ve yerleşik olmayanların, yeri hayal etmesi ve yaşaması için bir çerçeve oluşturacaktır (Dinnie, 2011). Markaya dönüştürülen kentler; "Dünya kenti" sıfatını kazanmaktadır (Kaypak, 2013). Örneğin, Amsterdam, Singapur, New York gibi bazı kentlerin, kent marka stratejileri yanısıra; 'I amsterdam', 'I ♥ NY' ve 'YourSingapore' gibi kendi şehirlerini tanımlamak ve tasvir etmek için mesajlar ve hikayeler içeren sloganları vardır. Bir şehirdeki en az üç görsellik türü turist bakışları için uygundur: yapılı çevre, çarpıcı olaylar ve ünlü kişilikler. Örnekler, rıhtım kenarında, tekrarlanan bir festival ya da tanınmış bir mimarla bağlantıdır (Dinnie, 2011).

3. KUŞADASI'NIN MARKA DEĞERİ TAŞIYAN PEYZAJ DEĞERLERİ

Aydın İlinin kuzeybatısında bulunan Kuşadası, Aydın İl Merkezi'ne 71 km, İzmir İl Merkezi'ne 95 km uzaklıktadır (Şekil 1). Kuşadası yerleşik ilçe nüfusu (kış aylarında) 107.000 kişidir. Aydın nüfusunun % 9,3'ünün yaşadığı ilçe, nüfus sıralamasında 4. Sıradadır. Turizm sezonunun en yoğun döneminde ilçe nüfusu 1 milyon kişiye ulaşmaktadır. Turizm sektörüyle öne çıkan ve 40 km'ye yakın bir sahil şeridinde sahip olan Kuşadası'nın ekonomik yapısı incelendiğinde, tarım sektöründe çalışanların oranı % 27, sanayi sektöründe çalışanların % 6 ve hizmet sektöründe çalışanların oranı % 67'dir (Kuşadası Belediyesi, 2017).

Şekil 1. Kuşadası İlçesi'nin Konumu (Url 1, 2018; Url 2, 2018)

3.1 Güvercin Ada Kalesi:

Ünlü Osmanlı Amiralî Barbaros Hayrettin Paşa tarafından 1534 yılında Kuşadası'na kale tipinde bugüne ulaşmayan bir cephanelik ile Güvercin Ada'nın en yüksek yerine taş ve tuğladan kübik bir iç kale yaptırmıştır. İç kale uzun yüzyıllar böyle hizmet görmüştür. Mora isyanı sırasında Kuşadası'nı koruyabilmek için 1826 yılında Kuşadası muhafızı İlyas Ağa tarafından iç kalenin etrafına, adanın şekline uygun olarak yöresel taşlarla surlar çekilmiştir. Daha önce ada konumunda olan Güvercin Ada, 1957 yılındaki bir çalışma ile dolgu yapılarak ana karaya bağlanmıştır. Kuşadası'nın simgesi niteliğinde olan Güvercin Ada Kalesi 'anıt eser' olarak tescillidir. Sur içi alan 1. derece arkeolojik sittedir (Şekil 2) (Kuşadası Belediyesi, 2017).

Şekil 2. Güvercin Ada Kalesi (Kuşadası Belediyesi Arşivi'nden; Özgün, 2018)

3.2 Tarihi Kuşadası Limanı:

1960'lı yıllarda inşa edilen Kuşadası Limanı'nın 1. iskelesi 1973 yılında hizmete açılmıştır. Yoğun yolcu ve ro-ro gemilerinin yanaşma taleplerinden dolayı 1991 yılında 2. iskele tamamlanarak işletmeye açılmıştır. 2003 yılında özelleştirilen liman, kruvaziyer turizmi sayesinde hem ülkemiz hem de ilçemiz turizmine, dolayısıyla ekonomik ve ticari faaliyetlere katkı sağlamaktadır. Kuşadası limanı, ülkemize gelen kruvaziyer gemi sayısı ve yolcusu bakımından ilk sıradadır (Şekil 3) (Kuşadası Belediyesi, 2017).

Şekil 3. Ege Port Kuşadası Limanı (Url 3, 2018; Url 4, 2018)

3.3 Kaleiçi:

Kuşadası Kaleiçi mevkii; 17. yüzyılda yapılmış tarihi kervansaray, hamam, camileri, kale kapısı ve 20. ve 21. yüzyılda yapılmış belediye hamamı, saat kulesi, Ege mutfakları evi, Türk kahvesi evi, Çalığışu kültür evi ve Güvercinli Park'a ev sahipliği yapmaktadır (Kuşadası Belediyesi, 2017). Bu eserlerin yanı sıra, Kaleiçi mevkii sokak dokusu da görsel olarak tarihi havayı yansıtmaktadır (Şekil 4).

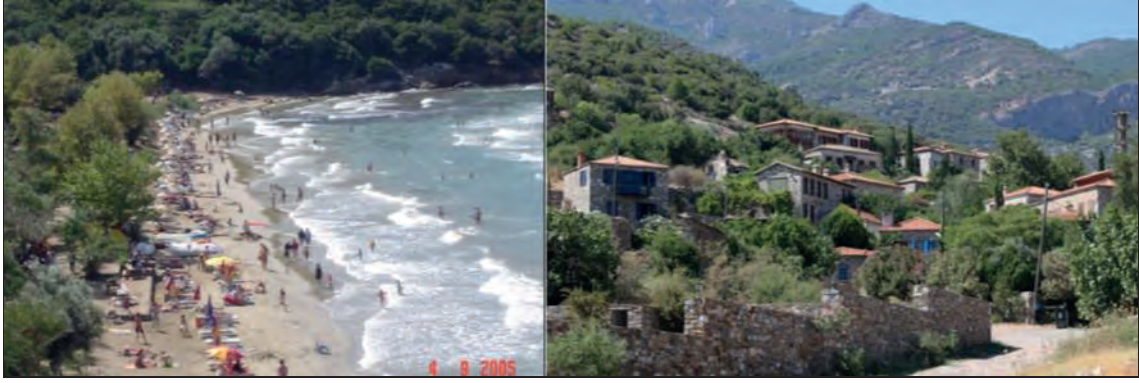

Şekil 4. Kaleiçi Mevkii (Kuşadası Belediyesi Arşivi'nden)

3.4 Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı:

Milli Park toplam 27.598 ha alana sahiptir. Bu alanın 10.908 hektarı, 1966 yılında ve 16.690 hektarı ise 1994 yılında Milli Park sınırlarına dahil edilmiştir. Milli Park, Akdeniz'den Karadeniz'e kadar tüm Anadolu'da var olan bitki türlerinin doğal olarak bir arada görüldüğü bir doğa müzesi olma özelliğini taşımaktadır. Bu benzersiz çeşitlilik nedeniyle Dilek Yarımadası, Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Biogenetik Rezervleri Şeması'nda 'Flora Biogenetik Rezerv Alanı' olarak kabul edilmiştir (DKMPGM, 2018).

Milli Park'a gelen yerli ve yabancı ziyaretçiler, düzenlenmiş alanlarda gününbirlik olarak; piknik, doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, foto safari, manzara izleme, olta balıkçılığı, kültürel yürüyüşler, kuş gözlemciliği ve botanik turu etkinliklerini yapabilirler (Şekil 5). Büyük Menderes Deltası kısmında, tahliye kanalı ve Büyük Menderes Nehri üzerinde sportif amaçlı olta balıkçılığı ve kuş gözlemi yapılmaktadır (DKMPGM, 2018).

Şekil 5. Milli Park'tan Görünümler (DKMPGM, 2018)

4. KUŞADASI KENT MARKALAŞMASI İÇİN ÖNERİLER

Kuşadası İlçesi, gerek Akdeniz ikliminin ılıman yapısı, gerekse coğrafi konumuyla deniz ve kitle turizmi potansiyeli çok yüksek olan ve tarih boyunca köklü medeniyetleri barındırmış bir bölgede yer alması nedeniyle doğal ve kültürel peyzaj değerleri açısından zengin, Aydın iline bağlı merkezi bir ilçedir. Yerli turistlerin ülke içinden ulaşımının kolay olmasının yanı sıra kruvaziyer turizmine olanak sağlayan bir limana da sahip olan ilçe, Türkiye'nin en önemli turizm merkezlerinden biridir.

Kuşadası, turizm potansiyelleri bakımından oldukça avantajlı görünse de, turizm ve kentleşmeye bağlı yapılaşma ve doğal-kültürel değerlerin bu süreçte yitilmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Küresel değişim ve dönüşümlere bağlı bu tehlike günümüzde her alan için geçerli olsa da, cazibe merkezleri halindeki turizm kentleri olumsuzlukları en üst düzeyde ve hızlı yaşayan alanlardır.

Dünya nüfusunun çoğunluğunu içinde barındıran kentlerin pazarlanması ve kent turizminin önemi giderek artmaktadır. Kent turizmi denilince; bir kentin özgünlüğü (doğal, tarihi ve kültürel), çağdaşlığı (sunduğu hizmetler ve yapılar), güvenliği, teknik donanım ve altyapı hizmetleri, tesis kalitesi ve fiyat politikaları (otel, motel, tatil köyü), eğlence ve dinlenceye yönelik yan hizmetler (restoranlar, barlar, lunaparklar, su parkları, vd.), kentsel açık-yeşil alan kalitesi ve kent içi dağılımı (parklar, sokaklar, yaya yolları, gezinti yolları, vd.), kent halkının genel tutumu, turizme-turistlere bakış açısı, kent yaşamını çekici kılan tüm etkinlikler (festivaller, yarışmalar, sportif etkinlikler, vd.) aklı gelmektedir. Kent turizmi kapsamında kentin potansiyelinin ortaya konularak, bu potansiyellerin etkin bir biçimde kullanılabilmesi için önemli stratejilerin oluşturulması önemli ve temel hedeflerdir. Bu turizm aktivitesi bir kentin doğal (iklim, su kaynakları, flora ve faunası, vd.) ve kültürel kaynaklarının (kültürel miras değerleri, sanat etkinlikleri, arkeolojik değerleri, gelenekleri ve folkloru, bilimsel değerleri, vd.) yanı sıra sosyo-kültürel özellikleri, yerel yönetimleri, demografik yapısı, turizmle ilgili tüm girişimcilerini (yeme-içme, konaklama, seyahat, tur, eğlence, vd.), sağlık olanaklarını ve kentin fiziksel yapısı ve altyapısı ile yakından ilişkilidir.

Günümüzde kent turizmi ile ön plana çıkan kentlerin bir bölümünde kültür mirasının, bir bölümünde doğal kaynaklarının, bir bölümünde ise farklı yönlerinin öne çıktığı görülmektedir. Turistlerin kentteki tarihi, sanatsal ve doğal noktaların kısa ziyaretleri ve hediyelik eşya almalarını kapsayan aktiviteler de yerini yavaş yavaş kent kimliğini anlamayı ve kentin değerlerini yaşamayı içeren aktivitelere bırakmaya başlamıştır. Çünkü günümüz turistleri kentin yaşayan dokusuna, atmosferine daha fazla önem

vermeye başlamışlardır. Kentler turizmle ilişkili olarak geleneksel kentler, turizm kentleri ve turizm dışındaki kentler şeklinde sınıflandırılabilir. Geleneksel kentlerde güçlü bir ekonomik yapıyla turizmin gücü anlaşılırken, turizmi dengelemek için yaşayan kent çevresinin korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Turizm kentlerinde ekonomide ve sosyo-kültürel yaşamda turizm temeldir ve turizmde tekdüzeliğe izin vermemek adına turizmi çeşitlendirmek hedeflenir. Turizm dışındaki kentlerde ise turizm yerel ekonomiyi canlandırmak için bir fırsattır ve potansiyel yaratmak veya var olan potansiyellerin bu amaçla değerlendirilerek geliştirilmesi gerekir.

Kuşadası marka kent olma sürecinde yukarıda bahsedilen turistik potansiyelleri, doğal ve kültürel peyzaj değerleri açısından oldukça avantajlı bir konumdadır. Sahip olunan değerlerin ön plana çıkarılması, uluslararası düzeyde tanınırlığının sağlanması ve cazibe merkezi haline getirilmesi için stratejik ve uzun vadeli bir planlama çerçevesinde hareket edilmelidir. Bu bağlamda başlangıç aşamasında izlenebilecek adımlar aşağıda sunulmuştur:

1. Envanter oluşturma: Kuşadası'nın sahip olduğu tüm doğal ve kültürel değerlerin envanterinin çıkarılması gerekmektedir. Üniversitelerin ilgili bölümlerinden profesyonel destek almak kaydıyla kentin doğal ve kültürel tüm değerleri saptanmalı, veri setleri ve haritaları oluşturulmalıdır. Bir kente dair doğal ve kültürel değerlerin haritalandırılması planlama ve tanıtım aşamasında kullanışlı bir altlık sağlayacaktır. Marka-değer tespiti: Kuşadası'nın sahip olduğu değerler arasından marka değeri taşıyan öğeler tespit edilmelidir. Markalaşma sürecinde kente kazanım sağlayacak her türlü doğal ve kültürel değer detaylı bir biçimde irdelenmelidir.
2. Tanınırlık analizi: Kuşadası'nın ulusal ve uluslararası düzeyde tanınırlığının analiz edilmesi gerekmektedir. Markalaşma sürecinde bir yerin hangi düzeyde ve olumlu ya da olumsuz hangi yönde tanınmış olduğunu saptamak mevcut sorunların çözümü ve tanınırlığın artırılması için gerekli bir aşamadır.
3. Sorun giderme/iyileştirme: Pazarlanmaya uygun, marka değeri taşıyan kent karakteristiklerinin mevcut durumları analiz edilmeli, kente ilişkin marka değerini düşürecek sorunlar çözümlenmeli ve markalaşma sürecinde imge olarak kullanılmak üzere seçilen doğal ve kültürel değerlerin mevcut durumları sürdürülebilirliklerinin sağlanması amacıyla iyileştirilmelidir.
4. Kent için yaratıcı fikirler üretme: Gerek kentin mevcut doğal ve kültürel değerleri kullanılarak gerekse yeni değerler eklenerek kenti cazibe merkezi haline getirecek fikirler üretilmelidir. Örneğin; deniz turizmiyle tanınan Kuşadası'nı Çeşme ya da Antalya gibi diğer turizm merkezlerinden farklı kılabilecek, Kuşadası'nın tercih edilmesine yol açacak yeni projeler geliştirilmelidir. Söz konusu projelerin kendilerinin yeni bir hizmet alanı ya da güncel bir küresel felsefe, inanç ya da gerekliliğe yanıt verir nitelikte marka değeri taşımasına özen gösterilmelidir. Çok disiplinli çalışma grupları oluşturulmalı, geniş kapsamlı araştırma ve inceleme çalışmaları ile tüm paydaşların fikirleri alınarak projeler hayata geçirilmelidir.
5. İmge-Slogan-Logo: Kenti marka haline getirmede önemli araçlar olan kent imgeleri, 'landmark'lar belirlenmeli, uygun bir logo ve slogan eşliğinde pazara tanıtım faaliyetleriyle sunulmalıdır.
6. Tanıtım: Kentin markalaşmaya hazır hale gelmesiyle, önce ulusal daha sonra uluslararası düzeyde tanınırlığının artırılması, insanların zihinlerinde yer edebilmesi

amacıyla bu çalışmalar kapsamında üretilen logo ve sloganlar eşliğinde reklam çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Reklam her zaman kısa metraj reklam filmleri ya da broşürler aracılığıyla yapılmaz. Örneğin Paris kenti romantizmin başkenti olarak tanınır fakat hiçbir yerde Paris için “burası romantizmin merkezidir” mesajı içeren reklam yayınlanmamıştır. Bu algı, uzun bir süreçte sinema filmleri, romanlar, şiirler ve diğer sanat eserleriyle, tüm iletişim kanalları kullanılarak oluşturulmuş, insanların belleğine kazınmıştır.

7. İzleme / geri besleme: Markalaşma süreci için alınan stratejik plan kararlarının, uygulanan projelerin, yürütülen her türlü faaliyetin işlerliği belirli zaman aralıklarıyla amaca hizmet edip etmedikleri yönünde izlenmelidir. Böylelikle süreçte oluşabilecek herhangi bir soruna anında ve yerinde müdahale şansı olacaktır.

Markalaşma süreci içinde aşağıda belirtilmiş olan konular ele alınabilir:

1. Güvercin Kalesi'nin popülerliğini arttırmak için her yıl bir festival düzenlenmesi ve bu festivalin tanınırlığının artırılması
2. Kuşadası esnafına esnaf eğitimi, fiyat kontrolü vb. eğitimler verilmesi ile esnafın hizmet kalitesinin artırılması
3. Gemi turistleri ile anlaşılan acente tur güzergahlarının gözden geçirilip yurt dışı örneklerle karşılaştırılarak yenilenmesi. Zeytinyağı müzesi ve Kadıkalesi kazı alanı gibi marka değerine değer katan bölgelerin tur güzergahlarına dahil edilmesi
5. Yerel halkın turizme olan katkısının artırılması ve turizmden elde ettikleri gelirlerin artırılması için kurslar seminerler düzenlenmesi. Ev pansiyonculuğunun geliştirilmesi
6. Yaz aylarında aktif olacak yazlık sinema alanları oluşturularak bu alanlarda sinema festivalleri ya da sinema günleri gibi programlar oluşturulması
7. Deniz turizmi için aktivite olanaklarının artırılması (su altı müzesi, su sporları vb.)
8. Milli Park'ın biyolojik zenginliğinin turizm potansiyelinin bu doğal varlıklar zarar görmeden artırılması
9. Kuşadası'nın yakın köylerinden bir kaçında köy halkının katılımıyla ekolojik köy turizmi alanları oluşturulması ve eğitimler verilmesi
10. Yurt dışından üniversite öğrencilerinin ülkemizden öğrencilerle kaynaşacağı uluslararası bir organizasyona (yaz kampı, gençlik kampı gibi) ev sahipliği yapılması için yurt dışından ortaklar bulunması
11. Yöresel yemeklerle ilgili festival düzenlenmesi
12. Zeytinyağı müzesi yapılması. Zeytin festivali ve zeytin temalı etkinliklerin düzenlenmesi
13. Kaleye adını veren 'güvercin' veya 'uzun balina' gibi bir sembol için kamuoyu yoklaması yapılması
14. Kentin yapılaşmasının önüne geçilmesi, temiz ve güvenilir kent imajının oluşturulması

Sonuç olarak, kent markalaşması kent için bir algı oluşturmak ve onu tanıtmaktan çok daha fazla bir şeydir. İlgi ve dikkat çekici bir yer kimliği ve kent bilinci oluşturmak, mali yatırım ve politik sermayeyi çekmek, ekonomik tabanlı davranışını değiştirmek gibi sosyo-kültürel süreçleri içermektedir. Bu nedenle kentte bulunan belediyelerin, kentte faaliyette bulunan ticari kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve kentlilerin el birliği ile kentin öncelikle bir marka haline gelmesine yardımcı olmaları gerekmektedir. Buna ek olarak markayı güçlendirme amacına yönelik birlikte hareket etmeleri önem arz etmektedir. Kent markası yaratma, ülkelerin, bölgelerin ve yörelerin kamu sektörü yanında, sonuçlarından yararlanacak tüm kesimleri de kapsayan işbirliğine dayalı koordineli bir çalışmayı gerektirmektedir. Kent yönetimleri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan kentlerin kimlikleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Marka olmak kurumsal ve hukuksal düzenlemelerin yapılmasına, kenti oluşturan herkesin, kentine, yerel yönetimine, değerlerine, haklarına sahip çıkmasına bağlı görünmektedir. Kentlerde yaşayan bireylere yönelik sosyal ve kültürel yatırımlar, çağdaş kentlerin temel politikaları haline gelmiştir. Bu nedenle kentlerde yaşayan bireyleri doğru anlayabilen, algılarını ve onlardan gelen mesajları doğru yönetebilen markalar, gelecekte varlığını korurken; doğru okuyamayanlar ise gelecekte sadece fiziki varlıklarını değil, zihinlerimizde yer alan varlıklarını da yitireceklerdir.

TEŞEKKÜR

Araştırmada yararlanılmış olan fotoğraf, broşür, dergi ve harita verileri için Kuşadası Belediyesi'ne teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

Aaker, D. A., 1991. Managing Brand Equity, Capitalizing on the Value of a Brand Name, The Free Press, New York, N.Y.

Akçi., Y. ve Uluşık, Ö., 2016. Marka Şehir Oluşturma: Şehirde Oturanların Değerlendirmeleri Üzerine Bir Uygulama (Adıyaman Örneği), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (13)34, Sf: 355 – 371.

Avcılar, M. Y. ve Kara, E., 2015. Şehir Markası Kavramı ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi, Journal Of Social Sciences and Humanities Researches, Bahar/Spring 2015-Sayı/Issue 34.

Çiftçi, S., 2011. Küreselleşmenin Türkiye'deki Kentler Üzerine Etkisi, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi (2)3, Sf: 73-82.

Dinnie, K., 2011. City Branding: Theory and Cases, Palgrave Macmillian Publisher Limited, Hampshire, UK.

DKMPGM, 2018. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, www.dilekyarimadasi.gov.tr, Erişim Tarihi: 24.04.2018.

Fan, Y., 2006, "Branding the Nation: What is Being Branded?", Journal of Vocation Marketing, (12)1, Pg: 5-14.

Gülgün, B., Abdioğlu, M., Yazıcı, K., Dursun, Ş., 2015. Alternatives of the Green Tissues in the City Centers. International Journal of Ecosystems and Ecology Science, Volume 5-1, 17-22 Tirane- Albania.

- Gülgün, B., Güney, M., A., Aktaş, E., Yazıcı, K., 2014. Role of Landscape Architect in Interdisciplinary Planing of Sustainable Cities. *Journal of Environmental Protection and Ecology* 15, No 4, 1877–1880.
- Kaypak, Ş., 2013. Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Markalaşması Ve “Marka Kentler”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (14)1, Sf. 335-355.
- Keller, L. K., 2009. Building Strong Brands in a Modern Marketing Communications Environment, *Journal of Marketing Communications*, 15, p. 139–155.
- Kuşadası Belediyesi, 2017. Kuşadası, Tarih, Kültür ve Doğa Rotaları, T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2015 Yılı Alternatif Turizm Altyapısı Mali Destek Programı, Tarihi Kuşadası Limanı ve Kültürel Rotalar Projesi, 114 sayfa.
- Oğurlu, İ., 2014. Çevre-Kent İmajı - Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Yıl: 13 Sayı: 26 s. 275-293*.
- Öztürk, S., Bozdoğan, E. 2014. Determination of The Perceived Quality of Urban Life in New and Traditional Housing Textures, *Fresenius Environmental Bulletin*, Vol. 23 – No 10, 2415-2421.
- Öztürk, S., Gülgün, B., 2013. Evaluation of Kastamonu Province Traditional Urban Texture within the Context of Ecologic Planning, *Journal of International Environmental Application & Science*, Vol. 8 (1): 103-110.
- Serçek G. Ö. ve Serçek, S., 2014. Diyarbakır’ın Marka Kent Olması Önündeki Engeller Ve Çözüm Önerileri, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi, 15. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 13-16 Kasım 2014, Sf. 721-732.
- TDK, 2018. Türk Dil Kurumu Resmi Web Sitesi, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, www.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 03.05.2018.
- Tekeli, İ., 2008. Bir Kentin Kimliği ve Marka Olması Konusunda Nasıl Düşünülebilir?, *Kent – Müze – Tarih Söyleşileri Dizisi*, 5. Cilt, Antalya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, ISBN: 9758813447.
- Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017. Marka Başvuru Kılavuzu, 25 sf.
- Url 1, 2018. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/17/Ayd%C4%B1n_location_Ku%C5%9Fadas%C4%B1.svg, Erişim Tarihi: 24.04.2018.
- Url 2, 2018. <https://www.hgk.msb.gov.tr/tematik-haritalar>, Erişim Tarihi: 24.04.2018.
- Url 3, 2018. <http://www.tdi.gov.tr/egeport-kusadası-liman-isletmeleri-a-s/>, Erişim Tarihi: 24.04.2018.
- Url 4, 2018. <http://www.turklim.org/uye/ege-liman-isletmeleri-a-s-ege-ports>, Erişim Tarihi: 24.04.2018.

ÇED-YÖNETMELİĞİNİN GEREKLİLİĞİNİN SORGULANMASI

Muzaffer YÜCEL

Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ADANA.
0322-3386545, myucel@cu.edu.tr

ÖZET

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) dünyada ilk defa ABD'de, artan çevre sorunlarına karşı, ilk yasal önlemler arasında 10 yıllık politik tartışmalar sonucunda 1 Ocak 1970 tarihinde Ulusal Çevre Politikası Yasası'nın (National Environmental Policy Act-NEPA) 102. maddesi ile yürürlüğe girmiştir.

Tüm dünyada hızlı bir şekilde yayılan bu düzenleme ülkemizde de 11.8.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesi ile uygulanmaya başlamıştır.

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun önemli bir kısmı 26.04.2006 tarih ve 5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile değiştirilerek, projeler için uygulanan Çevresel Etki Değerlendirmesinin dışında plan ve programlar için de Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) uygulanması zorunluluğu getirilmiştir.

Ülkemizde Çevre Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden itibaren 35 yılın üzerinde ve ÇED raporlarının yapılmasından itibaren 25 yılın üzerinde bir geçmişi olan ÇED sürecinin etkin uygulanabilirliğini engelleyen çok sayıda yasal düzenleme yapılmıştır.

Bu çalışmada da ÇED'in önemi belirtildikten sonra, ÇED'in uygulama alanlarını neden daraltmaya çalıştığımız konuları ele alınmış ve ÇED'in daha etkin bir şekilde uygulanabilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER : ÇED, SÇD, Danıştay, Anayasa Mahkemesi

INVESTIGATING THE NECESSITY OF EIA REGULATIONS

ABSTRACT

For the first time in the world, the Environmental Impact Assessment (EIA) has entered into force with the 102nd article of the National Environmental Policy Act-NEPA on 1 January 1970 as a result of 10 years of political debate against increasing environmental problems in the United States.

This regulation, which has been spreading rapidly all over the world, has started to be implemented in our country with Article 10 of Environment Law No. 2872 published in Official Gazette dated 11.08.1983 and numbered 18132.

An important part of the Environmental Law No. 2872 has been amended by the Law on the Amendment of the Environmental Law No. 5491 dated 26.04.2006 and this emendation requires the implementation of Strategic Environmental Assessment (SEA) for plans and programs outside of the Environmental Impact Assessment applied for the projects.

Numerous legal arrangements have been implemented in our country that prevent the effective implementation of the EIA process, which has a history of over 35 years since the inurement of the Environmental Law and more than 25 years since the EIA reports were made.

In this study, after the importance of EIA has been determined, the issues why we have tried to restrict the application areas of EIA have been discussed and proposals have been developed so that EIA can be implemented more effectively.

KEYWORDS: EIA, SEA, Council of state, Constitutional court

1.GİRİŞ

Bu kitapta ÇED ile ilgili bir bölüm yazma teklifi geldiğinde öncelikle konunun "başlığı ne olmalıdır" diye düşündüm. Sonra da ÇED ile ilgili yaptığım tüm çalışmalar gözümün önünden bir film şeridi gibi geçti....gitti. Yıl 1974, yer Berlin Teknik Üniversitesi, yaklaşık 4 yıl önce Amerika Birleşik Devletleri'nde yürürlüğe giren bir yasayı ve yasanın bir maddesini (National Environmental Policy Act-NEPA, Ulusal Çevre Politikası Kanunu, madde 102) yıllar sonra doktora danışmanım olacak olan rahmetli Prof. Dr. Hans Kiemstedt büyük bir iştahla anlatıyor. Biz, öğrenciler de olayın ne olduğunu tam olarak anlamasak da bu dersten geçecek kadar öğreniyoruz. Yıl 1982, değerli hocam Prof. Dr. Türker Altan'ın daveti ve desteği ile Çukurova Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlıyorum, ÇED ile ilgili tek kelime duymuyoruz. Yıl 1985, yer Hannover Teknik Üniversitesi, ben yine bir yıllık bir bursla hocamın yanına gidiyorum ve ilk önerisi yine ÇED ile ilgili çalışmam oluyor. Yıl 1987, yer yine Hannover Teknik Üniversitesi ve ben Prof. Kiemstedt'in yanında "Türkiye'de Sistemli Bir Çevresel Etki Değerlendirmesinin Temeli ve Pratikte Uygulanması" konulu doktora çalışmamı yapıyorum. Doktora çalışmam Türker hocamın da desteği ve hatta jüride de görev alması ile 1989 yılında tamamlandı. Bu çalışma ÇED konusunda Türkiye'de veya Türkiye ile ilgili yapılan ilk akademik çalışmadır (Yücel, 1989).

Bu çalışmalar sürecinde Türkiye'de 1983 yılında Çevre Kanunu yürürlüğe girmiş, 10. maddesinde ÇED gündeme gelmiş ve bir yıl içerisinde ÇED Yönetmeliğinin çıkarılması zorunlu koşulmuştur. ÇED Yönetmeliği 10 yıl gecikme ile (07.02.1993 tarihinde) çıkana kadar 6 adet taslak hazırlanmıştır. Hem ilk taslakta (1986), hem de daha sonrakilerin bazılarında o zamanki "Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü'nde çalışan Şehir Plancısı Aynur Öznur Özer'in emeği çoktur. Ben de bu taslaklara yurtdışından mektupla, daha sonra da yurt içerisinde bizzat komisyonlara katılarak destek verdim.

İlk yönetmelik çıktıktan sonra ÇED Yönetmelikleri ya kısmen ya da tamamen 18 kez değiştirildi, hatta ÇED 3 kez de kanun ile delindi ve 1 kez de delinmeye teşebbüs edildi ve son anda delinmekten kurtuldu.

İşte tam da bu aşamada ben bu çalışmaya başlık arıyordum ve ilk aklıma gelenler de şuydu. "ÇED'e Gerek Var mı?", "Türkiye'de ÇED'in Başına Gelenler", "ÇED Yönetmeliğinin Uygulanması Örneğinde Madencilik Faaliyetleri", "ÇED Yönetmeliğinin Uygulanmasında Gerçekten Samimi miyiz?", "ÇED'dir Git!" Neden mi bu kadar karamsar düşünüyorum? ÇED ile ilk tanışmamdan bu yana 44 yıl geçmiş ve sayısız çalışma yapmışım, herkes gibi ÇED Raporlarının yapılmasında ve uygulanmasında yarar görmüşüm ve görüyorum, diğer taraftan da bazı faaliyetlerin ÇED'den kaçırılmaya çalışılmasını anlayamıyorum.

Hakikaten, doğaya en fazla zarar veren madencilik faaliyetini ÇED'in dışında tutmak için elimizden gelen her türlü yolu denedik ve denemeye de devam ediyoruz. Örnek mi? 27.9.2017 tarihinde Başbakanlık tarafından TBMM Başkanlığına gereği için gönderilen "Bazı Vergi Kanunları ile Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı"nın 54. maddesi.

Bu çalışmada da ÇED'in önemi belirtildikten sonra, ÇED'in uygulama alanlarını neden daraltmaya çalıştığımız konuları ele alınmış ve ÇED'in daha etkin bir şekilde uygulanabilmesi için öneriler geliştirilmiştir.

2. ÇED ÇOK ÖNEMLİ

Dünyadaki çok hızlı endüstrileşmeye, hızlı nüfus artışına, çarpık kentleşmeye ve bunların sonucu oluşan ve bazen tehlikeli boyutlara ulaşan çevre kirliliğine karşı yeterli önlemler ya çok geç alınmakta, ya da hiç alınmamaktadır. Çevre sorunlarına karşı önlem almanın iki yolu vardır.

1. Sorunlar oluşuktan sonra, onları ortadan kaldırmak (**onarımcı politikalar**),
2. Sorunlar oluşmadan, onların oluşmasını önlemek (**önleyici politikalar**).

Günümüzde endüstride gelişmiş ülkeler önceleri birinci yolu seçtikleri için bugün çevre sorunları ile yoğun bir şekilde mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunun zorluğunu anlayan başta ABD olmak üzere birçok Avrupa ülkeleri 1970'li yıllardan sonra ikinci yolu seçmeye başlamışlardır.

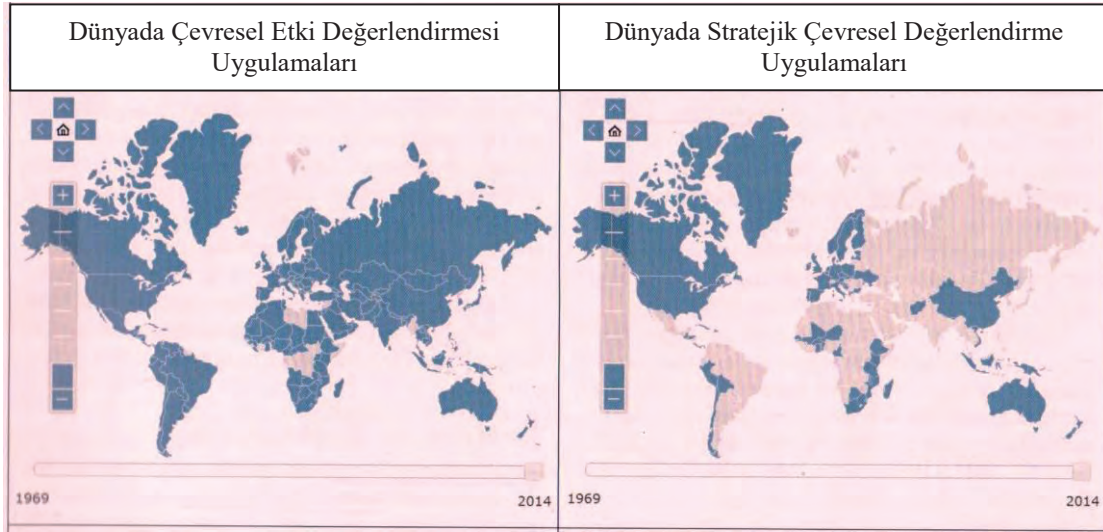
Çevresel Etki Değerlendirmesi dünyada ilk defa ABD'de, artan çevre sorunlarına karşı, ilk yasal önlemler arasında 10 yıllık politik tartışmalar sonucunda 1 Ocak 1970 tarihinde **Ulusal Çevre Politikası Yasası**'nın (National Environmental Policy Act-NEPA) 102. maddesi ile yürürlüğe girmiştir.

Çevre korumasını amaçlayan ve tüm insanlığı kapsayan uluslararası düzeyde ilk ve önemli adım, Birleşmiş Milletler tarafından 1972'de Stockholm'de toplanan "**İnsan ve Çevre Konferansı**" (Birinci Dünya Çevre Konferansı)dır. Bu konferansa Türkiye ile birlikte 113 ülke katılmıştır ve dünyada çevre duyarlılığının oluşumunda önemli bir adım atılmıştır. 1960'lı yılların sonunda İsveç'in önerisiyle gündeme gelen ve 5-12 Haziran 1972 tarihleri arasında yapılan Stockholm Konferansı'nın sonunda yayınlanan Stockholm Bildirgesi ile "**Çevre Hakkı**" ilk defa tanımlanmıştır. Buna göre "**insan, kendisine onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve tatmin edici yaşam koşulları temel hakkına sahiptir**". Çevre hakkının uygulamaya konulması ile üç yeni ve temel hak da gündeme gelmiştir. Bunlar 1. Bilgilendirme Hakkı, 2. Katılma Hakkı, 3. Başvuru Hakkı'dır. Buradan hareketle söz konusu haklar demokratik bir ortamda ÇED süreci içerisinde yaşanmaktadır.

İnsan ve Çevre Konferansı'nın sonuç bildirisine göre merkezi Nairobi'de bulunan ve kısa adı UNEP (United Nations Environmental Program) olan **Birleşmiş Milletler Çevre Programı** adı altında bir organizasyon kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Bu program çerçevesinde, çevre konusunda tüm dünyada yürütülen çalışmalar koordine edilmekte ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir. UNEP'in kuruluşundan bu yana birinci derecede önem verdiği çalışma alanlarından biri, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ÇED uygulamaları için etkili yöntemlerin geliştirilmesi olmuştur (Uslu, 1993).

Birinci Dünya Çevre Konferansı'nın 20. yılında, hem geçen 20 yılın bir değerlendirmesini yapmak, hem de geleceğe yönelik politikalar üretmek üzere 3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Brezilya'nın başkenti Rio de Janeiro'da 175 ülkenin devlet ve hükümet başkanı ve temsilcilerinin katılımı ile "**İkinci Dünya Çevre Konferansı**" gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın sonunda yayınlanan Rio Deklarasyonu'nun 17. ilkesi ÇED ile ilgilidir. Bu ilkede "**Ulusal bir araç olarak çevresel etki değerlendirmesi çevreye önemli derecede zarar verici nitelikteki ve uzman ulusal otoritenin kararına bağlı olan faaliyetler için yapılacaktır**" denilmektedir. Dünyada uygulaması en hızlı yayılan araçlardan biri olan ÇED 2014 yılı itibarıyla Güney Amerika'da Surinam, Afrika'da Gabon, Kongo, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Libya ve Somali, Asya'da Myanmar, Kuzey Kore, İsrail ve Filistin ile

Avrupa'da sadece Norveç'e bağlı Svalbard Adaları gibi bazı ülkeler hariç, tüm dünyada uygulanmaktadır (Şekil 1). Buna karşın SÇD uygulayan ülkelerin sayısı daha da azdır.

Şekil 1. Dünyada ÇED ve SÇD uygulayan ülkeler (2014) (Koch, 2016)

Ülkemizde ise çevre koruma ile ilgili doğrudan bir hükme ise 18.10.1982 tarih ve 2709 sayılı Kanun'un yani "**Anayasa**"nın 56. maddesinde yer verilmiştir. Buna göre; **"Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir"**. Böylece, çevre korumada önemli yol almış birçok batılı gelişmiş ülkelerin Anayasalarında olmayan bu madde ile ülkemizde çevre korumanın ilk temel taşı atılmış ve vatandaşlara "çevre hakkı" tanınmıştır.

1982 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinin üzerinden bir yıldan daha az bir zaman geçtikten sonra, Türkiye'nin çevre politikalarının belirlenmesi ve yönlendirilmesinde çok önemli bir yeri olan, çevresel konuların tümünü içine alan ve kapsamlı çözüm önerilerinin alınmasını zorunlu kılan 9.8.1983 tarih ve 2872 sayılı "**Çevre Kanunu**" kabul edilmiş ve 11.8.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. ÇED ise, Türkiye'de yasal sistemin içine ilk kez Çevre Kanunu'nun 10. maddesi ile girmiştir. Bu maddede ifade edilen;

"Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler bir "Çevresel Etki Değerlendirme Raporu" hazırlarlar" Bu raporda çevreye yapılabilecek tüm etkiler göz önünde bulundurularak çevre kirlenmesine sebep olabilecek atık ve artıkların ne şekilde zararsız hale getirebileceği ve bu hususta alınacak önlemler belirtilir. Çevresel Etki Değerlendirme Raporu'nun, hangi tip projelerden isteneceği, ihtiva edeceği hususlar ve hangi makamca onaylanacağına dair esaslar yönetmelikle belirlenir" hükmü ile Türkiye'de ÇED hukuksal bir zemin kazanmıştır.

Çevre Kanunu *"bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için*

yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre" düzenleme amacıyla çıkartılmıştır (Madde 1).

Burada dikkat edilmesi gereken çok önemli bir konu vardır. O günkü koşullarda çevre sorunlarının varlığı kabul edilmiş ve sorunlara karşı alınacak önlemlerin gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak bunun yanında "ekonomik ve sosyal kalkınma", çevre korumanın önüne geçmiştir. Bugün ise bu anlayış hem dünyada hem de ülkemizde (belli kesimlerde bile olsa) değişmiş, çevre sorunlarından doğacak zararların ekonomik boyutlarının büyüklüğü ve sosyal kalkınmayı da olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle çevre koruma, ekonomik ve sosyal kalkınmanın bir gerekliliği olarak görülmektedir. Bu ve buna benzer çelişkileri gidermek için 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun önemli bir kısmı ise, 26.04.2006 tarih ve 5491 sayılı "**Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**" ile değiştirilerek, Kanunun amacı, daha genel bir ifade ile "*bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır*" olarak belirlenmiştir.

Çevre Kanunu'nun ÇED ile ilgili 10. maddesinde yapılan değişiklik biri olumlu, diğeri olumsuz iki yeni hüküm getirmiştir. Olumlu olan plân ve programlara **Stratejik Çevresel Değerlendirme** yapılmasının zorunlu hale getirilmesidir. Olumsuz olan ise, daha sonra Anayasa Mahkemesi'nin de iptal ettiği petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetlerinin ÇED kapsamı dışında tutulmasıdır. Kanuna göre 10. madde şöyle düzenlenmiştir:

"Gerçekleştirmeyi plânladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya proje tanıtım dosyası hazırlamakla yükümlüdürler.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez; proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez.

Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır¹.

Çevresel Etki Değerlendirmesine tâbi projeler ve Stratejik Çevresel Değerlendirmeye tâbi plân ve programlar ve konuya ilişkin usûl ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir."

Söz konusu maddede hem ÇED, hem de SÇD için yönetmelik çıkarılması hükmü vardır. Çevre Kanunu'ndaki bu değişiklikten sonra zaten var olan ÇED Yönetmeliği en son 25.11.2014 tarihinde yenilenerek bugünkü şeklini almıştır. SÇD Yönetmeliği ise, ilgili Kanunun yayımlanmasından 11 yıl sonra 08.04.2017 tarih ve 30032 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Günümüzde ortaya çıkan küresel ve yerel sorunların giderilmesi, yatırım kararlarına izin verilirken sadece karlılık ve alan kullanım kararlarına uygunluğun dikkate alınmasını yeterli görmemektedir. Çevresel sorunların önlenmesi için ikinci bir elek olarak biyolojik, toplumsal, ekonomik ve ekosistemlere zarar vermeyen kararların üretilmesi zorunlu görülmektedir. Bunun için de çevresel sorunlara neden olmayan, olabilecek etkileri önleyici veya azaltıcı önlemler alınarak yatırım kararlarına izin verilebilmelidir.

¹ "Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır." hükmü 08.07.2009 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi Kararı (Esas Sayısı: 2006/99, Karar Sayısı: 2009/9, Karar Günü: 15.01.2009) ile iptal edilmiştir.

Bu kararların olumlu olması ise aşağıda belirtilen üç temel koşulun öngördüğü gereksinimlerin tam anlamı ile karşılanmasına bağlıdır (Yaşamış, 1997).

- Yatırımın yol açabileceği çevresel riskleri önceden görebilmek, kestirebilmek, algılayabilmek, anlayabilmek, irdeleyebilmek, değerlendirmek; bu risklerin neden olabileceği sakıncalı etkileri saptayabilmek; saptanan sakıncalı etkilerin giderilmeleri için gerekli önlemleri planlayabilmek ve planlanmış önlemleri yürütmek ya da yönetmek,
- Yatırımın yaşam kalitesi üzerinde önemli olumsuz etkiler yaratmasını önlemek ve
- Yatırımın içinde yer alacağı toplumsal, ekonomik, biyolojik ve ekolojik sistemlerin taşıma kapasitelerini aşmasını engellemek.

ÇED, yukarıda belirtilen üç temel gereksinimin güvence altına alınmasını amaçlamaktadır.

Ekonomik yönden bölgeye belki de büyük yararlar sağlayacak olan bir faaliyet hakkında, ilerideki çevre sorunlarını saptayıp haber vermek oldukça güç bir görevdir ve büyük bir sorumluluk ister. Ayrıca, ekosistemin karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle, ekolojik planlama çalışmaları çok titizlik istemektedir. ÇED çalışmalarının da ağırlıklı olarak ekolojik verilerin değerlendirilmesine, doğal faktörlerin uygunluk ve duyarlılığın saptanmasına ve çevresel baskıların belirlenmesine yönelik olması nedeniyle, böyle bir çalışmanın çok sistemli ve sağlıklı bir şekilde yapılması gerekmektedir.

3. ÇED NE KADAR ÖNEMLİ?

İlk ÇED Yönetmeliğinin 7 Şubat 1993 tarihinde yayınlanmasından önce bazı çevreler ÇED'in ekonomik büyümeyi engelleyeceğini öne sürmüştü, bazı çevreler de ona çok ümit bağlamış ve çevresel baskıların azalacağı, hatta bazı durumlarda önlenebileceğini beklemiştir. Yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile aradan geçen 25 yılın üzerindeki bir zamanda iki tarafın da beklentilerinin gerçekleşmediği görülmektedir. ÇED raporlarının yapılması ile ne ekonomik büyüme engellenmiş, ne de çevresel baskılar önlenmiş veya istenilen düzeyde azalmıştır. Yine de yönetmeliğin doğru, gerçekçi ve kararlı bir şekilde uygulanması ile çevre üzerindeki olası baskıların azalacağı, hatta bazı durumlarda önlenebileceği beklentisi devam etmektedir. Yönetmeliğin uygulanması ve ÇED raporları ile ilgili bazı eleştiriler her zaman vardır ve var olmaya da devam edecektir. ÇED ile ilgili esas sorun ise, ÇED'in amacına ve tanımına aykırı olarak geçici maddelerle veya kanunlarla başta madencilik olmak üzere bazı yatırımların/faaliyetlerin/projelerin ÇED kapsamı dışına çıkarılmaya çalışılmasıdır. Bu "çaba" çoğu zaman yargıya taşınmış ve ilgili maddeler Danıştay veya Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. İlk ÇED Yönetmeliğinin yayımlanmasından günümüze kadar geçen süre içerisindeki tüm ÇED Yönetmelikleri ve Yönetmelik Değişiklikleri ile ilgili yasal düzenlemelerdeki "ÇED'i delmeye" yönelik gelişmeler aşağıda özetlenmiştir.

Ülkemizde bu konuyla ilgili bazı yasal düzenlemeler ve ilgili yargı kararları **Çizelge 1.**'de verilmiştir.

Çizelge 1. ÇED Süreci Dışında Tutulan Değişik Faaliyetlerle İlgili Bazı Yasal Düzenlemeler ve Yargı Kararları (Yücel, 2016'den geliştirilerek).

Yasal Düzenlemeler (Resmi Gazete tarihleri)	Gelişmeler ve Yargı Kararları
<p><u>07 Şubat 1993, ÇED Yönetmeliği</u> Geçici Madde 1- Bu Yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önce, çevre mevzuatı ve diğer ilgili mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin ve/veya onay alınmış faaliyetlere bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.</p>	
<p><u>23 Haziran 1997 ÇED Yönetmeliği</u> Geçici Madde 2- Bu Yönetmeliğin yayımından önce güzergah belirlenmesini gerektiren faaliyetlerden, ilgili mevzuat gereğince güzergahı belirlenen veya yatırım programına alınan petrol ve gaz boru hatları, enerji nakil hatları, otoyollar, ekspres yollar, devlet yolları ve il yolları faaliyetlerine bu yönetmelik hükümleri uygulanmaz.</p>	
<p><u>29 Eylül 2000 ÇED Yönetmeliğine Geçici Madde Eklenmesine İlişkin Yönetmelik</u> "Geçici Madde 6 — Mobil ve yüzer elektrik santralleri ve bu santrallerin enterkonnekte şebekeye bağlantısını sağlayacak enerji iletim hatları, santrallerde kullanılacak petrol, petrokimyasal veya kimyasal ürün depoları ile limanlar, iskeleler ve rıhtımlara ilişkin faaliyetlere bu Yönetmelik hükümleri 31/12/2002 tarihine kadar uygulanmaz."</p>	
<p><u>06 Haziran 2002 ÇED Yönetmeliği</u> Geçici Madde 4- - 7/2/1993 tarihinden önce uygulama projeleri uygulanmış veya çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış projelere ve bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen faaliyetlere bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz. Geçici Madde 5- 23/06/1997 tarihinden önce ilgili mevzuatı gereğince güzergahı belirlenen veya yatırım programına alınan petrol ve gaz boru hatları, enerji nakil hatları, otoyollar, ekspres yollar, devlet yolları ve il yolları projelerine bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz. Geçici Madde 6- Mobil ve yüzer elektrik santralleri ve bu santrallerin enterkonnekte şebekeye bağlantısını sağlayacak enerji iletim hatları, santrallerde kullanılacak petrol, petrokimyasal veya kimyasal ürün depoları ile limanlar, iskeleler ve rıhtımlara ilişkin faaliyetlere 31/12/2002 tarihine kadar bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.</p>	
<p><u>16 Aralık 2003 ÇED Yönetmeliği</u> Geçici Madde 3- 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce uygulama projeleri onaylanmış veya çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış projelere ve bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen faaliyetlere bu Yönetmelik</p>	

<p>hükümleri uygulanmaz.</p> <p>Geçici Madde 4- 23/6/1997 tarihli ve 23028 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce ilgili mevzuatı gereğince güzergahı belirlenen veya yatırım programına alınan petrol ve gaz boru hatları, enerji nakil hatları, otoyollar, duble yollar, ekspres yollar, demir yolları,devlet yolları ve il yolları projelerine bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.</p>	
<p><u>16 Aralık 2004 Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik</u></p> <p>"Geçici Madde 3 — 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce uygulama projeleri onaylanmış, çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış, yatırım programına alınmış, mevzi imar planları onaylanmış projelere, bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen faaliyetlere 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu ve ilgili diğer yönetmeliklerde alınması gereken izinler saklı kalmak kaydıyla bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz."</p>	
<p><u>13 Mayıs 2006 Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (5491 Nolu Kanun)</u></p> <p>"MADDE 10 – Gerçekleştirmeyi plânladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya proje tanıtım dosyası hazırlamakla yükümlüdürler.</p> <p>Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez; proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez.</p> <p><u>Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.</u></p> <p>Çevresel Etki Değerlendirmesine tâbi projeler ve Stratejik Çevresel Değerlendirmeye tâbi plân ve programlar ve konuya ilişkin usûl ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir."</p>	<p><u>“Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır” hükmü Anayasa Mahkemesi’nin (Esas Sayısı: 2006/99 Karar Sayısı: 2009/9 Karar Günü: 15.1.2009) 08.07.2009 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan kararı ile yürürlükten kaldırılmıştır.</u></p>
<p><u>17 Temmuz 2008, CED Yönetmeliği</u></p> <p>Geçici Madde 3 – (1) 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce uygulama projeleri onaylanmış veya çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış projelere veya <u>bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projelere</u> Çevre Kanunu ve ilgili diğer yönetmeliklerde alınması gereken izinler saklı kalmak kaydıyla bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.</p>	<p>Danıştay 6. Dairesi’nin 02.02.2011 tarihinde E. 2008/8999 ve K. 2011/165 sayılı Kararı ile reddedilmiştir. “bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projelere” hükmü yürürlükte kalmıştır.</p>
<p><u>8. Aralık 2010 Genelge Konu : Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu, GENELGE: 2010/24</u></p> <p>9- Proje ve projenin gerçekleştirilmesi için gerekli olan malzeme</p>	<p>Danıştay 14. Dairesi’nin 28/1/2011 tarihinde</p>

ocakları, bağlantı yolları, enerji nakil hatları, depo alanları, hazır beton tesisleri, asfalt plenti ile alt ve üst yapı imalatları için gereken üretim tesisleri v.b. diğer tesislerin çevresel etki değerlendirmeleri yapılırken projenin 7 Şubat 1993 tarihinden önce yatırım programına alınmış olması durumu dikkate alınacak ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden muafiyet hususu buna göre değerlendirilecektir.	E., 2011/15826 sayılı Kararı ile yürürlükten kaldırılmıştır.
<p><u>14 Nisan 2011 CED Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik</u></p> <p>“Geçici Madde 3 – (1) 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce;</p> <p><u>a) Üretime ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projelere.</u></p> <p>b) Uygulama projeleri onaylanmış veya çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış projelerden</p> <p>1) Bu Yönetmeliğin EK-I Listesinde yer alan projeler için 17/7/2015 tarihine,</p> <p>2) EK-II Listesinde yer alan projeler için 17/7/2013 tarihine kadar yatırımına başlanmış projelere,</p> <p>Çevre Kanunu ve ilgili diğer yönetmeliklerde alınması gereken izinler saklı kalmak kaydıyla bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.”</p>	<p>Danıştay 14. Dairesi’nin 10/01/2013 tarihinde E., 2011/13522 ve K. 2013/4 sayılı Kararı ile reddedilmiştir</p> <p><u>“a) Üretime ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projelere,”</u> hükmü yürürlükte kalmıştır.</p>
<p><u>04. Nisan 2012 Genelge Konu :İhsu Barajı ve HES Projesi, GENELGE: 2012/10</u></p> <p>7. Projenin gerçekleştirilmesi için gerekli olan bütün altyapı ve üstyapı inşaatları için gereken tesislerin çevresel etki değerlendirmeleri yapılırken projenin, 7 Şubat 1993 tarihinden önce yatırım programına alınmış olması durumu dikkate alınacak ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden muafiyet hususu buna göre değerlendirilecektir. Proje için çevre mevzuatı uyarınca alınması gereken izinlere ilişkin talepler ile bu taleplere dayanılarak gerçekleştirilecek işlemler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile bu hususta görevli diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca ivedilikle sonuçlandırılacaktır.</p>	<p>Danıştay 14. Dairesi’nin 18.10.2012 tarihinde E., 2012/3269 sayılı Kararı ile yürürlükten kaldırılmıştır.</p>
<p><u>05 Nisan 2013 CED Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik</u></p> <p>“Geçici Madde 3 – (1) 23/6/1997 tarihinden önce yatırım programına alınmış olup 5/4/2013 tarihi itibarıyla planlama aşaması geçmiş olan veya ihalesi yapılmış olan veya üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesislere, Çevre Kanunu ve ilgili diğer yönetmeliklerde alınması gereken izinler saklı kalmak kaydıyla bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.”</p>	<p>Bu madde Danıştay tarafından 1.4.2014 tarihinde iptal edilmiştir.</p>
<p><u>29 Mayıs 2013, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Kanun No. 6486 Kabul Tarihi: 21/5/2013</u></p> <p>MADDE 12 – 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanununa</p>	<p>Anayasa Mahkemesi (Esas Sayısı: 2013/89,</p>

<p>aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.</p> <p>“GEÇİCİ MADDE 3 – 23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla (29.05.2013) planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.”</p>	<p>Karar Sayısı: 2014/116, Karar Tarihi: 3.7.2014) kararı ile ... planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya.... hükmü yürürlükten kaldırılmıştır.</p>
<p><u>03 Ekim 2013 CED Yönetmeliği</u></p> <p>Kanuni kapsam dışı projeler</p> <p>GEÇİCİ MADDE 2 – (1) 23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup; 29/5/2013 tarihi itibarıyla planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.</p> <p>Diğer kapsam dışı projeler</p> <p>GEÇİCİ MADDE 3 – (1) Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin ilk yayım tarihi olan 7/2/1993 tarihinden önce üretime ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projeler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.</p>	<p>Danıştay 14. Dairesi'nin 13.04.2016 tarihli, 2013/10651 E., 2016/2826 K. sayılı ilamı ile; dava konusu yönetmeliğin Geçici 3. maddesi yönünden davanın reddine, Geçici 2. maddesinin iptaline karar verilmesi karar verildi.</p>
<p><u>25 Kasım 2014 CED Yönetmeliği</u></p> <p>Kapsam dışı projeler</p> <p>GEÇİCİ MADDE 2 – (1) Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin ilk yayım tarihi olan 7/2/1993 tarihinden önce üretime ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projeler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.</p> <p>Kanuni kapsam dışı projeler</p> <p>GEÇİCİ MADDE 3 – (1) 23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup, 29/5/2013 tarihi itibarıyla üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır.</p>	
<p>27.9.2017 tarihinde Başbakanlık tarafından TBMM Başkanlığına gereği için gönderilen "Bazı Vergi Kanunları ile Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı"</p> <p>Madde 54- 4/6/1885 tarih ve 3213 sayılı Maden Kanununun 7 nci maddesinin onbirinci fıkrasının birinci cümlesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.</p> <p>"Çevresel etki değerlendirmesi işlemleri Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından, diğer izinlere ilişkin işlemler de ilgili bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca çevresel etki değerlendirmesi sürecinde en geç üç ay içinde bitirilir, aksi takdirde çevresel etki değerlendirmesi ve diğer izin başvuruları ile ilgili olumlu karar verilmiş sayılır ve Genel Müdürlük tarafından buna göre işlem yapılır."</p>	<p>Plan ve Bütçe Komisyonu'nun 26.10.2017 tarihli Raporunda Kanun Tasarısından çıkarılmıştır.</p>

Yukarıdaki çizelgeye bakıldığında, daha çok bazı faaliyetlerin/projelerin ÇED kapsamı dışına çıkarılmasına yönelik hükümleri içerdiği görülmektedir. Ülkemizde ÇED'in ilk gündeme geldiği 1983 tarihli Çevre Kanunu ve 1993 tarihli ilk ÇED Yönetmeliği dışında ÇED Yönetmeliği 18 kez kısmen veya tamamen değiştirilmiştir ve bunların çoğunda da bazı faaliyetlerin ÇED süreci dışında tutulması çabası vardır. Aynı çaba 3 kez kanunlarla (13.05. 2006 tarih ve 5491 nolu Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3. paragrafı, 29.05.2013 tarih ve 6486 nolu Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 12. maddesi ve 05.06.2004 tarih ve 25483 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5177 sayılı Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'un 28. maddesi) uygulanmış, 1 kez de (27.9.2017 tarihinde Başbakanlık tarafından TBMM Başkanlığına gereği için gönderilen "Bazı Vergi Kanunları ile Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" Madde 54) uygulanmaya çalışılmıştır. Özellikle ÇED Yönetmeliklerinin yenilenmesinde Avrupa Birliği ÇED Yönergesine uyum vurgulanmıştır. Avrupa Birliği ise, temelde 1985 tarih ve 85/337/EG sayılı ÇED Yönergesine bağlı kalarak, ama Birlik içindeki ve tüm dünyadaki gelişmeleri de dikkate alarak ÇED güvenilirliğini arttırmak ve çevre değerlerini daha iyi koruyabilmek amacıyla aşağıda görüldüğü şekilde ilk çıkardığı ÇED Yönergesini 3 kez revize etmiştir (Yücel, 2016).

<u>Sıra</u>	<u>Yönerge No</u>	<u>Resmi Gazete tarihi</u>	<u>Resmi Gazete Sayısı</u>
1	85/337/EG	05.07.1985	L 175/40
2	97/11/EG	14.03.1997	L 73/5
3	2011/92/EU	28.01.2012	L 26/1
4	2014/52/EU	25.04.2014	L 124/1

Çizelge 1'deki örneklerde görüldüğü gibi, yargı kararları iki farklı yüksek mahkemeyi ilgilendiren konuda yoğunlaşmaktadır. Birincisi yönetmelikler ve genelgelerle ilgili başvuruları karara bağlayan Danıştay, ikincisi ise kanunlarla ilgili başvuruları karara bağlayan Anayasa Mahkemesidir.

Danıştay'ın ÇED Yönetmeliklerindeki geçici maddelerle ilgili verdiği yargı kararları ÇED'i yeniden tanımlayıp, bu konuyu bilmeyenlere veya bilmek istemeyenlere ya da bilip de bazı faaliyetlere uygulayıp bazılarını da uygulamak istemeyenlere önemli uyarılarda bulunmaktadır. Örnek olarak da, Danıştay Ondördüncü Daire'sinin (Esas No: 2011/13522, Karar No: 2013/4) aşağıdaki kararı bu konuda ders niteliğindedir. "2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesinde belirtilen ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi); gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları kapsar.

2872 sayılı Çevre Yasası gereğince, 07.02.1993 tarihinde yayımlanan ve daha sonra birkaç kez değişikliğe uğrayan "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği", ÇED sürecini tanımlayan önemli bir belgedir. Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler ÇED Yönetmeliği'nde belirtildiği üzere bir Proje Tanıtım Dosyası (PTD) veya ÇED Raporu hazırlarlar. ÇED raporunda çevreye yapılabilecek tüm etkiler göz önünde

bulundurulacak, çevre kirlenmesine neden olabilecek atık ve artıkların ne şekilde zararsız hale getirilebileceği ve bu hususta alınacak önlemler belirtilir.

ÇED Yönetmeliğinin belirlediği ilkeler kapsamında; Çevre Bakanlığı, diğer yatırımcı ve planlayıcı bakanlık ve kurumlar, özel sektör, üniversiteler ve meslek odaları, mühendislik ve müşavirlik büroları, çevre mühendisliği alanında hizmet veren özel firma/kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve toplumun değişik kesimleri ÇED Süreci'nin tarafları ve bileşenleridir. Bu anlamı ile ÇED Süreci demokratik katılımın öne çıktığı bir ortamdır.

2872 sayılı Kanun'un 1983 yılında yürürlüğe girmiş olmasına ve Kanununun 31. maddesinde, bu Kanun'un uygulanmasıyla ilgili olarak çıkarılacak Yönetmeliklerin Kanun'un yürürlüğe girmesinden başlayarak en geç altı ay içinde çıkarılmasının kurala bağlanmış olmasına karşın, 2872 sayılı Kanundan sonra bu konuda yapılan ilk düzenleme 7.2.1993 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği"dir.

Dolayısıyla Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uygulanacak kriterler ilk kez bu Yönetmelik ile belirlenmiştir. Daha önce bu konuda çıkarılmış bir yönetmeliğin olmaması, başka bir anlatımla, Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecindeki kriterlerin ilk kez bu yönetmelikle belirlenmiş olması nedeniyle, ÇED raporu hazırlanmadan uygulanmasına başlanmış faaliyet ve yatırımlar anılan Yönetmeliğin geçici 4. maddesi ile Yönetmelik kapsamı dışında bırakılmıştır.

Ancak, bu istisna hükmüne daha sonra 1997, 2002, 2003 ve 2008 tarihli Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliklerinde de yer verilmiştir. 17.7.2008 günlü, 26939 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmeliğin geçici 3. maddesine karşı açılan davada; Danıştay Altıncı Dairesince verilen yürütmenin durdurulması isteminin reddine ilişkin karara karşı yapılan itiraz üzerine, Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun 7.10.2010 günlü, YD. İtiraz No:2010/968 sayılı kararıyla; "...ÇED süreci izlenilmesi zorunlu olan projeler yönünden dahi anılan Yönetmeliklerde yatırıma başlanması için belirli bir süre öngörülmekte iken, 7.2.1993 tarihinden önce uygulama projeleri onaylanmış veya çevre mevzuatı ile ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış projelere, yatırıma başlanması için belirli bir süre öngörülmeksizin aradan geçen bunca zamana rağmen, ÇED sürecinden muafiyet sağlayan düzenlemede, çevrenin korunması ilkesi açısından hukuka uyarlık görülmediği..." gerekçesiyle itirazın kabulüne ve anılan geçici 3. maddenin yürütmesinin durdurulmasına karar verilmiş ve kararda, ÇED sürecinin planlama aşamasında yer alan projelere uygulanması gerekliliği karşısında, planlama aşaması geçmiş olan, diğer bir anlatımla, üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projelere anılan madde hükmüyle muafiyet tanınmasında mevzuata aykırılık bulunmadığı da belirtilmiş, bu karar üzerine Danıştay Altıncı Dairesince aynı gerekçeyle anılan geçici 3. maddenin " 7.2.1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce uygulama projeleri onaylanmış veya çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı almış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış projelere..." kısmının iptaline, " bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projelere" kısmına yönelik davanın reddine karar verilmiştir.

17.7.2008 günlü, 26939 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yönetmeliğin geçici 3. maddesine yönelik olarak verilen yargı kararı; yatırımına başlanmamış projelere 2008 yılından sonrası için, yani yürütmesi durdurulan ve esastan iptal edilen anılan maddeden sonrası için ÇED sürecinden muafiyet tanınması gerektiği yönünde ileriye dönük bir süre verilmesini öngörmemekte olup, davalı idarenin dava konusu düzenlemenin yargı kararının gereklerinin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla yapıldığı iddiası bu nedenle yerinde bulunmamıştır.

Bu durumda, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 1983 yılında yürürlüğe girmesine karşın, Çevresel Etki Değerlendirmesi kriterlerinin on yıl boyunca belirlenmemiş olması, ardından 1993 yılında yayımlanan Yönetmeliğin geçici 1. maddesiyle; 1993’ten önce yatırım programına alınmış projelere Yönetmelikten muafiyet tanıyan düzenleme getirilmesi ve bu muafiyetin sonraki yönetmeliklerde de devam ettirilerek 2008 yılına kadar anılan projelerin, 2872 sayılı Kanuna rağmen ÇED süreci dışında tutulmuş olması ve 17.7.2008 tarihli Yönetmeliğin geçici 3. maddesine karşı açılan davada verilen yargı kararının gerekçesi göz önüne alındığında, 7.2.1993 tarihinden önce yatırım programına alınmış, ancak yatırımına başlanmamış projeler için ileriye dönük olarak tekrar ÇED sürecinden muafiyet sağlayan Yönetmeliğin dava konusu 1. maddesinin (b) bendinde yer alan düzenlemenin, Anayasa’nın 56. maddesine, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 10. maddesine, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nin amacına ve yargı kararında yer verilen gerekçelere aykırı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Kaldı ki; 2872 sayılı Kanunu’nun yürürlüğe girmesinin üzerinden yaklaşık otuz yıl, ilk yönetmeliğin yürürlük tarihinin üzerinden ise yirmi yıl gibi çok uzun bir süre geçmiş ve aradan geçen süre içinde yatırıma başlanmamış projelere yeniden ve tekrar ÇED sürecinden belli süreyle muafiyet sağlayan düzenlemenin çevrenin korunması ilkesi açısından hukuki bir dayanağı da bulunmamaktadır.”

Danıştay sadece bu kararda değil, konu ile ilgili tüm kararlarında bu yöndeki "geçici maddelerin" artık olmamasını istemektedir. Alica (2011)'nin belirttiği gibi, Danıştayın 2008 ÇED Yönetmeliği ile ilgili verdiği kararda, "Yüksek Mahkeme, dava konusu ÇED Yönetmeliği'nin 14. maddesinin 3. fıkrasında "Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı" verilen proje için 7 yıl içerisinde yatırıma başlanılmaması durumunda "ÇED Olumlu Kararı"nın geçersiz sayılacağı, 17. maddesinin 3. fıkrasında ise "ÇED Gerekli Değildir Kararı" verilen projenin 5 yıl içerisinde başlanılmaması durumunda bu kararın geçersiz sayılacağı kuralının düzenlendiğini belirtmiştir. Danıştay’a göre; ÇED süreci izlenilmesi zorunlu olan projeler yönünden dahi anılan maddelerde yatırıma başlanılması için belirli bir süre öngörülmekte iken, 07.02.1993 tarihinden önce uygulama projeleri onaylanmış ve çevre mevzuatı ile diğer ilgili mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, onay, ruhsat ya da kamulaştırma kararı alınmış veya yatırım programına alınmış veya mevzii imar planları onaylanmış projelere, yatırıma başlanması için belirli bir süre öngörülmeksizin aradan geçen bunca zamana rağmen ÇED sürecinden muafiyet sağlayan düzenleme, çevrenin korunması açısından hukuka uygun değildir."

Çizelgede söz konusu olan üç kanunun ÇED ile ilgili maddeleri ise diğer bir Yüksek Mahkeme olan Anayasa Mahkemesi tarafından karara bağlanmıştır.

İlkinde 13.05.2006 tarih ve 5491 nolu Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3. paragrafındaki "Petrol, jeotermal kaynaklar ve maden arama faaliyetleri, Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır." hükmü Anayasa aykırılığı nedeniyle Anayasa Mahkemesine taşınmıştır. Anayasa Mahkemesi de (Esas Sayısı:

2006/99, Karar Sayısı: 2009/9, Karar Günü: 15.1.2009) kararını şu şekilde vermiştir: "Anayasa'nın 56. maddesinin birinci ve ikinci fıkrasında "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir." hükmü yer almaktadır.

Anayasa'nın 56. maddesinin gerekçesinde, vatandaşın korunmuş çevre şartlarında, beden ve ruh sağlığı içinde yaşamını sürdürmesini sağlamanın Devletin ödevi olduğu, Devletin hem kirlenmenin önlemesi hem de tabii çevrenin korunması ve geliştirilmesi için gereken tedbirleri alması gerektiği belirtilmiştir.

Yasa'nın değiştirilen 10. maddesinde belirtilen çevresel etki değerlendirmesi, aynı Yasa'nın değiştirilen 2. maddesine göre gerçekleştirilmesi plânlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları ifade eder.

Günümüzde çevrenin kirlendikten veya bozulduktan sonra eski hale getirilmesinin çok külfetli olması, hatta kimi durumlarda olanaksız bulunması nedeniyle, kirlenen çevreyi temizleme veya bozulan çevreyi onarma yerine, olumsuz etkileri baştan önlemenin yöntemleri aranmaktadır. ÇED, kalkınma ve ekonomik gelişme için yapılacak yatırım ve faaliyetlerin, doğayı tahrip etmeden ve çevreyi kirletmeden gerçekleştirilmesinde kullanılan yöntemlerden birisidir. ÇED ile korunmaya çalışılan temel unsur, çevre ve bu çevre içerisindeki varlıklardır.

ÇED kapsamı dışında tutulan arama faaliyetlerinin, biyolojik çeşitlilik üzerinde ya da doğada değişiklikler meydana getirebileceği, bu değişikliklerin uzun dönemli etkilerinin olabileceği, bu nedenle çevre için riskler taşıdığı açıktır. Bu açıdan kural kapsamındaki arama faaliyetinde, mevcut risklerin ortadan kaldırılabilmesi ve önlenbilmesi için ÇED'in öngörülmesi, Anayasa'nın 56. maddesinde Devlete verilen çevrenin korunması yükümlülüğünün bir gereğidir." denilerek ilgili paragraf Anayasa'nın 56. maddesine aykırı bulunmuş ve iptal edilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin ÇED ile ilgili karara bağladığı ikinci kanun maddesi ise; 29.05.2013 tarih ve 6486 nolu **Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun**'un 12. maddesidir. Bu Kanunun ilgili maddesi şu şekilde düzenlenmiştir. MADDE 12 – 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanununa aşağıdaki geçici madde eklenmiştir.

"GEÇİCİ MADDE 3 – 23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır."

Bu madde hem yürürlüğe girmeden Türkiye Büyük Millet Meclisi Çevre Komisyonu Raporu ve Muhalefet Şerhlerinde (*Türkiye Büyük Millet Meclisi, Çevre Komisyonu, Esas No: 1/77, Karar No: 30. Tarih: 8.5.2013 Komisyon Raporunda*); Komisyon üyelerince; hem de yürürlüğe girdikten sonra Anayasa Mahkemesine sunulan iptal ve yürürlüğün durdurulması istemlerinin gerekçesinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Komisyon üyelerine göre kanunun bu maddesindeki sorunlar şu şekildedir (Yücel, 2013).

- Torba kanun uygulamasının yasa yapım tekniğine uygun olmadığı, çevre ile ilgili önemli düzenlemelerin genellikle torba kanunların içine konulduğu, böylelikle Çevre Komisyonunun alanı ile ilgili konularda esas komisyon olarak görüşme yapamadığı,
- Yapılan düzenleme ile yönetmelik hükmünün kanuna taşındığı ve mahkeme kararının etkisiz kılınmak istendiği,
- Büyük projelerin ÇED süreci dışında bırakılmaya çalışıldığı,
- Özel sektör yatırımlarının da istisnadan yararlanıp yararlanmayacağını belirsiz olduğu, konularında görüş, eleştiri ve öneriler beyan edilmiştir.

Söz alan hükümet temsilcisi ise;

- Getirilen istisnanın sadece 23.6.1997 tarihinden önce yatırım programına alınan projeler için geçerli olacağını,
- Özel sektöre yönelik bir istisna olmadığını,
- Devlet yatırımlarında kamu yararı ilkesi gözetildiği için böyle bir düzenlemeye gidildiğini, belirtmiştir.” ifadeleri yer almaktadır.

Aynı raporda muhalefet şerhi bölümlerinde ise, “Madde gerekçesinde, "2872 sayılı Çevre Kanununun 10 uncu maddesine dayanılarak bugüne kadar yürürlüğe konulan ikincil düzenlemelerle (yani yönetmeliklerle) kazanılan hakların korunması ve başlamış olan kamu yatırımlarının kısa sürede tamamlanması amaçlanmaktadır" denilmektedir.

Oysa Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) raporu, tanımından da anlaşılacağı üzere bizatihi kamu yararının 1. Koşuludur. Kamu yararı için çıkartılan bir düzenlemenin yine kamu yararı adına üstelik kamu yatırımları için bypass edilmesi durumu söz konusudur.

Topluma örnek olması gereken devlet, kendi koyduğu kurala uymayarak, hukuksuzluğa ön ayak edilmeye çalışılmaktadır.

Bu madde, planlanmış olan projelerin dışında üretim veya işletmeye başlamış olan projeler için de ÇED açısından "Af" hükmü anlamına gelmektedir.”

6486 nolu Kanun yürürlüğe girdikten sonra Anayasa Mahkemesine sunulan iptal ve yürürlüğün durdurulması istemlerinin gerekçesinde ise daha ayrıntılı bir şekilde şu saptamalar yapılmıştır.

"Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Kavramı, 09/08/1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesi ile çevre mevzuatımıza girmiş ancak Kanunun 31. Maddesi uyarınca, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç 5 ay içerisinde çıkarılmasını emrettiği ÇED Yönetmeliği, ihmal ve gecikmeler sonucu ancak 07/02/1993 tarihinde, bir diğer ifade ile yaklaşık 10 yıl sonra yayınlanabilmiştir. Yayınlanan ilk Yönetmeliğin Geçici 3. maddesi ile, 07/02/1993 tarihli ÇED Yönetmeliği yürürlüğe girmeden önce onay, ruhsat, izin, kamulaştırma kararı alınmış projeler ÇED sürecinden muaf tutularak bu 10 yıllık gecikmeden kaynaklanan ihmale yasal kılıf uydurularak 07 Şubat 1993 tarihinden önce uygulama projeleri onaylanmış veya Çevre Mevzuatı ve diğer ilgili mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamulaştırma kararı alınmış veya ilgili mevzuat gereğince yer seçimi yapılmış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış faaliyetler çevresel etki değerlendirmesi sürecinden muaf tutulmuştur.

Oysaki, 1993 senesinden 2013 senesine kadar sürekli değiştirilen ÇED Yönetmeliği'nin geçici maddelerine “Kapsam Dışı Projelerin" eklenmesi, Çevre Yasası'nın 10. maddesinin lafzına ve ruhuna, Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) sürecinden beklenen hedef ve amaçlarına aykırı olduğu gerekçesi ile eleştirilmiş, gerek uygulamada

gerekse akademide birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu Yönetmelik düzenlemeleri ile 1983 yılında çıkarılan ve ÇED düzenlemesi getiren Çevre Kanununun amir hükümleri, aradan 30 yıl geçmesine karşın Yönetmelik hükümleri ile sayısız kez bertaraf edilmeye çalışılmış, ancak Yönetmelik hükümleri ile ilgili Danıştay'ın verdiği iptal kararları aşılamayıp projelerin muafiyeti ortadan kaldırılınca Danıştay 14. Dairesi'nin 10/01/2013 tarihli 2011/13522 E., 2013/4 K. sayılı kararının tebliğ alındığı tarihte davanın davacıları Ekoloji Kolektifi Derneği ile Tarım Orman Çevre ve Hayvancılık Hizmet Kolu Emekçileri Sendikası tarafından kamuoyuna duyurulması ile harekete geçilmiştir. Bakanlık, konunun kamuoyunda tartışılması ile birlikte yayınlamak üzere elde hazır bekletilen yeni Yönetmelik değişikliğini Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü'ne göndermiş ve yeni değişikliğin 05/04/2013 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmasını sağlamıştır. 05/04/2013 tarihinde yayınlanan Yönetmelik hükmü bu konuda verilen Yüksek Yargı kararlarına aykırı şekilde yürürlüğe konulmuştur.

Bu Yönetmelik hükmüne de daha önce dava açan meslek örgütleri ile sivil toplum kuruluşları tarafından aynı gün dava açılması üzerine bu kez Yönetmeliği yasa metni haline getirerek koruma sağlama düşüncesi ile 05/04/2013 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Yönetmelik hükmü ile getirilen düzenleme, 29/05/2013 tarihli ve 28661 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 12. Maddesi ile 09/08/1983 tarihli ve 2872 sayılı "Çevre Kanunu"na Geçici 3 üncü maddesi olarak eklenmiş ve düzenlemeye kanun gücü ile yeni bir zırh kazandırılarak yargısal denetimin önüne geçilmek istenilmiştir".

Anayasa Mahkemesi ise 6486 sayılı Kanunun "Çevre Kanunu"na eklenen Geçici 3 üncü maddesi ile ilgili olarak konuyu 03.07.2014 tarihinde karar bağlamış (Esas Sayısı: 2013/89, Karar Sayısı: 2014/116) ve 04.07.2015 tarih ve 29406 sayılı Resmi Gazete'de de gerekçeli kararını yayınlamıştır. Yüksek Mahkeme kararında, Anayasa'nın 56. maddesini gerekçe göstererek "...planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya ..." ibaresini iptal etmiştir. Diğer taraftan, bu ibarenin dışında kalan "23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih (29.05.2013) itibarıyla üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır" ibaresinin iptal isteminin reddine karar vermiştir. Bu konuda Yüksek Mahkeme, üretime veya işletme aşamasına geçmiş yatırımların önemli çevresel etkileri bulunduğu kanaatine ulaşılsa dahi, çevrenin eski haline döndürülmesinin çoğu zaman mümkün olamayacağı, yapılan masrafların boşa gideceği, kamu kaynaklarının heba olacağı, projenin çevreye olumsuz etkisi var ise, Devletin denetim yapma ve denetim sonucunda yaptırım uygulama yükümlülüğü bulunduğu gibi gerekçelerle iptal istemini reddetmiştir.

Buraya kadarki ayrıntılı mahkeme kararlarında bazı projeleri ÇED kapsamı dışına çıkarmak için gösterilen çabalar açıklanmaya çalışılmıştır. Son örnek ise, "madencilik faaliyetlerinde izinler" ile ilgili Maden Kanunu'ndaki değişikliklerdir. Buradaki ilginç gelişme de şöyledir. 04.06.1985 tarihli ve 3213 sayılı Maden Kanunu 15.06.1985 tarihli ve 18785 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanır ve yürürlüğe girer ve bu Kanunda ÇED ile ilgili bir hüküm yoktur. Yukarıdaki çizelgede de görüldüğü gibi, bazı faaliyetleri ÇED kapsamı dışına çıkarma ve ÇED'i "yumuşatma" girişimleri madencilik faaliyetlerinde daha çok görülmüş ve hatta sonraki yıllarda madencilik faaliyetleri ile ÇED uygulamaları arasındaki düzenlemeler Maden Kanunlarına girmiştir. İlk önce

05.06.2004 tarih ve 25483 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5177 sayılı **Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun**'un 3. maddesi ile Maden Kanununun 7 nci maddesi değiştirilmiştir. Değişikliğin 3. paragrafında "Çevresel etki değerlendirmesi işlemleri Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından, diğer izinlere ilişkin işlemler de ilgili bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca çevresel etki değerlendirmesi sürecinde en geç üç ay içinde bitirilir. Bakanlık ve diğer bakanlıkların mevzuatının gerektirdiği maddî yükümlülükler ruhsat sahibi tarafından karşılanır." hükmü getirilmiştir. Kanunun 28 maddesi ile de 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanununun 10 uncu maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir. "Petrol, jeotermal kaynak ve maden arama faaliyetleri, çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) kapsamı dışındadır." Maden Kanunu ile Çevre Kanunu'na eklenen bu fıkra daha sonra 13.05.2006 tarihinde doğrudan Çevre Kanunu'na da eklenmiştir ve Anayasa Mahkemesi (15.01.2009 tarihinde) tarafından yürürlükten kaldırılmıştır.

Diğer taraftan 5177 sayılı Kanun'un 3. maddesi ile Maden Kanununun 7 nci maddesinin 3. paragrafında değiştirilen "Çevresel etki değerlendirmesi işlemleri .... en geç üç ay içinde bitirilir" ile ilgili paragraf 27.09.2017 tarihinde Başbakanlık tarafından TBMM Başkanlığına gereği için gönderilen "**Bazı Vergi Kanunları ile Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı**"nda yeniden ele alınmıştır. Torba bir Kanun olan Tasarının ÇED ile ilgili maddesi şöyledir.

Madde 54- 4/6/1885 tarih ve 3213 sayılı Maden Kanununun 7 nci maddesinin onbirinci fıkrasının birinci cümlesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Çevresel etki değerlendirmesi işlemleri Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından, diğer izinlere ilişkin işlemler de ilgili bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca çevresel etki değerlendirmesi sürecinde en geç üç ay içinde bitirilir, aksi takdirde çevresel etki değerlendirmesi ve diğer izin başvuruları ile ilgili olumlu karar verilmiş sayılır ve Genel Müdürlük tarafından buna göre işlem yapılır."

Mevcut Maden Kanunu'nda madencilik faaliyetlerinde izinler kapsamında ÇED'i 3 aylık bir süreye sıkıştırıp "bypass" eden bir madde varken, Kanun Tasarısı ile diğer bakanlıkların mevzuatının gerektirdiği maddî yükümlülüklerin ruhsat sahibi tarafından karşılanacağına dair hüküm de yürürlükten kaldırılmaya çalışılmıştır. Açıkçası, ÇED madencilik faaliyetlerinde bir engel gibi görülmüştür.

ÇED konusunda çalışanlar, ÇED raporları hazırlayanlar ve hatta komisyonlarda görev alanlar bilirler ki, "üç ay içinde" çevresel değerleri gözeten, çevre sağlığını koruyan, alandaki tüm doğal, kültürel ve sosyal faktörleri araştırarak olumsuz etkilere karşı önlemler üreten objektif ve sağlıklı bir şekilde "ÇED Raporu" hazırlanamaz. Zira, gerçekten çevre değerlerine saygılı bir ÇED Raporu hazırlanmak isteniyorsa, en azından sadece floristik çalışmalar için faaliyet yapılacak bir alanda en az bir kez dört mevsim gözlem yapılmak zorundadır. Bunun tersini iddia etmek ÇED'i bilmemektir veya ÇED'i formalite olarak görmektir.

Söz konusu Kanun Tasarısının Plan ve Bütçe Komisyonunda tartışıldığı dönemde hem kamuoyunun ve sivil toplum kuruluşlarının eleştirileri, hem de bazı komisyon üyelerinin itirazları sonucu bu madde Komisyonu'nun 26.10.2017 tarihli Raporunda Kanun Tasarısından çıkarılmıştır.

Yücel ve Çolakkadıoğlu (2017) ilk ÇED Yönetmeliğinin yürürlüğe girdiği 07.02.21993 tarihinden 20.11.2016 tarihine (çalışmanın yapıldığı tarihe) kadar geçen sürede

arşivlerinde bulunan ÇED ile ilgili yazılı ve son yıllarda sanal basında çıkan 184 adet haberi değerlendirilmeye almışlardır.

ÇED süreci ile ilgili olarak en çok haber olan konu, ÇED raporu ve ÇED Yönetmelikleri ile ilgili mahkeme kararları/süreçleri ile ilgilidir. Arşivde bulunan 184 adet ÇED haberlerinin 50 adedini, yani haberlerin % 27,17'ini mahkeme kararları ve süreci oluşturmaktadır. Bu konuyu % 25,54 oranı ile (47 adet) halkın/sivil toplum kuruluşlarının (STK) ÇED raporu kararlarına olan itirazları izlemektedir. Bu haberlerin çoğunluğu da 2009 yılından sonra yazılı ve sanal basında yer almıştır. Mahkeme kararları ve süreçleri ile ilgili haberler ÇED Yönetmeliği'ndeki maddelere ve ÇED Raporu kararlarına yönelik açılan davalara ilişkin konulardan oluşmaktadır. Halkın/STK'ların itirazları ile ilgili haberler kapsamında ise halk tarafından yapılması planlanan projelere ilişkin eylemler ve halkın katılım toplantılarında gösterdikleri itirazlar yer almaktadır. Basındaki ÇED ile ilgili haberler toptan değerlendirildiğinde, STK'ların ve halkın yarısından fazlasının (% 52,71) ÇED Yönetmeliklerinden, uygulamalardan ve ÇED Raporlarından memnun olmadıkları ortaya çıkmaktadır.

Burada örnekleri ile anlatılan tüm bu uygulamalar ve bazı önemli projeleri veya madencilik faaliyetlerini ÇED kapsamı dışına çıkarma girişimleri akla şu soruyu getirmektedir. Mademki bu girişimleri her fırsatta yasa ve yönetmelik yapıyorlar, acaba ÇED'in uygulanmasına, diğer bir deyimle ÇED Yönetmeliğine artık gerek yok mu? Ya da ÇED ne kadar önemlidir, hatta ÇED önemsiz midir?

4. SONUÇ

Ülkemizde, geçmişte ve günümüzde geçerli olan planlama ve proje değerlendirme yaklaşımı, projelerin genellikle teknik, ekonomik ve politik yönlerine ağırlık vermektedir. Herhangi bir projenin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkabilecek çevresel ve sosyal sorunlar ve sorunlara karşı alınacak önlemler çoğu zaman dikkate alınmamaktadır. Bunun sonucunda tarım alanlarımız yok olmakta, orman varlığımız giderek azalmakta, içme suyu kaynaklarımız kirlenmektedir. Kısacası geri kazanımı mümkün olmayan doğal kaynaklarımız ya tükenmekte ya da kirlenmektedir.

2000'li yıllarda toplumlar, artan nüfuslarının refah düzeyini koruyabilmek ve arttırabilmek için bugünkünden daha fazla üretmek ve çok daha fazla tüketmek durumundadır. İşte artan bu üretim ve tüketim, ileriki yıllarda, çevre ve doğa üzerine bugünkü durumla karşılaştırılamayacak derecede büyük baskılar getirecektir. Eğer gerekli önlemler zamanında alınmazsa, kirlenme önemli boyutlara ulaşacaktır. Bu konuların fark edilmesiyle, ekonomik göstergeler açısından iyileşmiş gibi görünen, sağlıklı bir çevreden yoksun insan toplumları için "yaşam ve çevre kalitesi" birinci derecede öncelikli bir hedef haline gelmiştir. İnsanlığın ve dünyamızın geleceği açısından bu son derece tehlikeli gelişmeleri önleyici bir araç olarak, çevre sorunlarına yol açabilecek her faaliyet için ÇED Raporu hazırlama yükümlülüğünün getirilmiş olması önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bu uygulamanın birçok ülkede devam etmesi, bireysel faaliyetlerin çevresel etkilerini önlemede önemli bir paya sahiptir ve olmaya da devam etmektedir.

Ülkemizde de 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden itibaren 35 yılın üzerinde ve ÇED raporlarının yapılmasından itibaren 25 yılın üzerinde bir geçmişi olan ÇED sürecinin etkin uygulanabilirliğini engelleyen, önlem alma ilkesi kapsamında özüne aykırı olan ve çevrenin korunması ile ilgili diğer düzenlemelerle çelişen tüm yasal düzenleme hükümlerinin yürürlüğe girmesine son verilmelidir. Diğer bir

anlatımla, bundan sonra çevreye etkisi olan veya beklenen hiç bir faaliyet ÇED kapsamı dışına çıkarılmamalı ve Yönetmelikteki ilgili geçici madde/maddeler yürürlükten kaldırılmalıdır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın gerçekleştirdiği eğitim çalışmaları, ÇED sürecinin öğrenilmesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Ancak gelişimin devamı ve yukarıda belirtilen tüm sorunların tartışılarak ülkemizde ÇED'in uygulamasını kolaylaştıracak önerileri geliştirmek için Bakanlık tarafından 8-10 Kasım 2013 tarihinde gerçekleştirilen Uluslararası ÇED Kongresi, ulusal düzeyde her yıl düzenli olarak yapılmalıdır. Kongrelerde elde edilen katkılar, tüm katılımcılar ve ilgili kurumlarca paylaşılmalı ve uygulamaya yansıtılmalıdır.

Plan, program ve projelerin çevresel etkilerinin belirlenmesini amaçlayan Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD), ÇED'e göre daha geniş kapsamlı bir değerlendirme sistemi olarak geliştirilmiştir. Farklı avantajlara sahiptir ve sürdürülebilir gelişmeye yönelik daha entegre bir yaklaşım sağlar. Özellikle alan kullanımlarının ve diğer planlamaların SÇD'si, daha sonraki zamanlarda ÇED kapsamındaki projeler için uygun alanların belirlenmesinde de yardımcı olabilecektir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından "çevrenin korunmasını sağlamak üzere sürdürülebilir kalkınma ilkesi doğrultusunda, çevre üzerinde önemli etkiler yapması beklenen plan/programların hazırlanması ve onayı sürecine çevresel unsurların entegre edilmesi için uygulanan Stratejik Çevresel Değerlendirme sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları düzenlemek" amacıyla SÇD Yönetmeliği 08.04.2017 tarih ve 30032 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

SÇD'nin yürürlüğe girmesi ile SÇD sürecinin program ve planlara uygulanmaya başlaması, ilgili program ve plan kapsamında gerçekleştirilecek projelerin çevreye olan olumsuz etkilerinin oluşmadan önce giderilmesinde önemli bir adım olacaktır. Bu önemli adıma bir adım daha ÇED sürecinin uygulanacağı projeleri belirten ÇED Yönetmelik eklerinin hazırlanmasında çevre ve doğa koruma odaklı yaklaşım da eklenince, ÇED ve SÇD'nin özünü oluşturan bütüncül çevre yaklaşımı, ülkemizde planlamadan proje uygulama düzeyine kadar hiyerarşik düzende sağlanmış olacaktır.

ÇED ve SÇD, yatırımları köstekleyen, zora sokan ve engelleyen bir araç değil, tam tersine çevresel değerleri korumanın yanında, yatırımcının önceden görmediği bazı sorunları zamanında saptayan, uyarıcı bir görevi üstlenmektedir/üstlenmelidir.

Son söz olarak, ÇED ile ilgili yasal düzenlemelerin yapımında ve ÇED'in uygulanmasında ÇED'in özünden ödün vermeden daha titiz, daha etkili, daha samimi ve daha özenli davranılmalıdır.

5. KAYNAKLAR

Alıca, S. S., 2011. Çevresel Etki Değerlendirmesinin Yargı Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XV, Y. 2011, Sa. 3, sayfa 97-130. http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/15_3_tam.pdf Erişim Tarihi.11.12.2017.*

Koch, M., 2016. Implementation der Umweltprüfung im internationalen Vergleich. In: UVP-report 30 (1): 6-14, 2016, Almanya

Uslu, O., 1993. Çevresel Etki Değerlemesi. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Önder Matbaa, Ankara.

Yaşamış, F.D., 1997. Çevresel Etki Değerlendirmesi. Kuram, Teknik ve Yöntemler. Takav Matbaacılık ve Yayıncılık, Ankara.

Yücel, M., D. Çolakkadıoğlu, 2017. Basında ÇED. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, Uluslararası Katılımlı 6. Peyzaj Mimarlığı Kongresi (8-11 Aralık 2016, Antalya), Bildiriler Kitabı I. Cilt, 285-302, Ankara. ISBN: 978-605-01-1040-1.

Yücel, M., 1989. Grundlagen und praktische Durchführung einer systematischen Umweltverträglichkeitsprüfung in der Türkei. Dissertation vom Fachbereich Landespflege der Universität Hannover, Hannover.

Yücel, M., 2013. “6486 Nolu Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası...Kanun”u Ne Demek İstiyor? Uluslararası Çevresel Etki Değerlendirmesi Kongresi 2013, 8-10 Kasım 2013 İstanbul, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Yayın No. 21, Bildiriler Kitabı. Sayfa:129-139. ISBN: 978-605-5294-27-4.

Yücel, M., 2016. Çevresel Etki Değerlendirmesi. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Genel Yayın No: 310, Ders Kitapları Yayın No: A-94, Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Ofset Atölyesi, Adana.

KUŞADASI PEYZAJ DEĞERLERİ

Özlem SAROHAN*

* Peyzaj Y. Mimarı PMO Aydın İl Temsilcisi
Kuşadası Belediyesi Park Bahçeler Müdürlüğü

ozlemyzc@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmada; doğal, kültürel ve tarihi özellikleriyle ve içerdiği çok çeşitli alan kullanımlarıyla ön plana çıkan, Türkiye'nin en önemli turizm yerleşimlerinden biri olan Aydın ili Kuşadası ilçesinin peyzaj değerleri irdelenmiştir. Kuşadası'nın özgün nitelikleri göz önünde bulundurularak, doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin korunarak geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış, yerel yönetimlere bu konuda önemli görevler düştüğü belirtilmiştir. Çalışmanın amacı; Kuşadası'nın sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin sürdürülebilir yönetimini sağlamak için belirlenen stratejilere göre; Kuşadası Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği peyzaj uygulamalarını, örnekler sunarak aktarmaktır. Bu doğrultuda; öncelikle Kuşadası'nın sahip olduğu, ön plana çıkan doğal ve kültürel peyzaj değerleri anlatılmış, Kuşadası'nın peyzaj değerlerini gelecek kuşaklara taşımayı ve Kuşadası'nda yaşama ayrıcalığını hissettirmeyi hedefleyerek 2016-2018 yılları arasında, Kuşadası Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen uygulamalar aktarılmıştır. Sonuç bölümünde ise, Kuşadası'nın gerek tarihi, gerek doğal ve kültürel özellikleriyle değerler bütünü olduğu, sahip olduğu bu özelliklerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerektiği, bu doğrultuda da yerel yönetimlere ve peyzaj mimarlarına çok önemli görevler düştüğü vurgulanmıştır.

ANAHTAR KELİMELER: Kuşadası, Peyzaj Değerleri, Kuşadası Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü

LANDSCAPE VALUES OF KUŞADASI

ABSTRACT

The landscape values of Kuşadası, a province of Aydın city, which is one of the most important tourism settlements of Turkey prominent with its natural, cultural and historical characteristics as well as various land use types have been examined within this study. Considering the unique characteristics of Kuşadası the need to protect and develop the natural and cultural landscape values of the province was emphasized and it was declared that the major role here belongs to the local management authorities. The purpose of the study was to declare the landscape applications done by Municipality of Kuşadası Directorate of Parks and Gardens with the aim of enabling the sustainable management of natural and cultural landscape values of Kuşadası. Accordingly, prominent natural and cultural landscape values of Kuşadası were first described and then the landscape applications that were done by Municipality of Kuşadası Directorate of Parks and Gardens between 2016-2018 years with the aim of carrying these values to the next generations and enabling the local people to have the exclusive sense for living in Kuşadası. As a result of the study it was emphasized that Kuşadası is a set of values with either historical or natural and cultural values it has and that those values must be protected and sustained and in this direction the local management authorities and the landscape architects must assume very important tasks.

KEYWORDS: Kuşadası, Landscape values, Municipality of Kuşadası Directorate of Parks and Gardens

1. GİRİŞ

Anadolu toprakları birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır ve bugün o medeniyetlerin bıraktığı kültürel peyzajların izlerini taşımaktadır. Bu kültürel peyzaj zenginliğine ek

olarak, ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması; birçok göl ve akarsuyun bulunması çok değişik bir topoğrafik yapıya sahip olmamız, üç farklı fito coğrafik bölgenin Türkiye’de bulunması, gibi etkenler sonucu olarak ülkemiz zengin doğal peyzajlara sahiptir. Nitekim Türkiye’de yetişen doğal bitki türü sayısı, tüm Avrupa kıtasında yetişen doğal bitki türü sayısına yakındır. Sulak alanlar bakımından ülkemiz Avrupa ve Ortadoğu’da en geniş sulak alana sahip ülke konumundadır. Avrupa kıtasında en fazla sayıda milli park ülkemizde yer almaktadır (Ortaçeşme, 2007). Birçok doğal ve kültürel zenginliği barındıran ülkemizin peyzaj değerlerinin korunması, planlanması, tasarlanması ve yönetilmesi; uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte sağlıklı politikalar oluşturmaya bağlıdır (Perçin, 2007).

Farklı fiziksel ve doğal özellikleriyle yerleşim, endüstri, ticaret, tarım, balıkçılık, savunma ulaşım, enerji, sağlık, turizm gibi kullanımlara olanak veren kıyıları ise (Ketchum, 1972) koruma kullanma dengesinin çok hassas olduğu ekosistemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıçaslan, 2006).

Ülkemizin Ege Denizi Kıyısında yer alan Kuşadası, doğal ve kültürel özellikleriyle ve içerdiği çok çeşitli alan kullanımlarıyla ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında, özellikle 1960’lı yıllardan itibaren turizme yönelik faaliyetler giderek artan bir şekilde gelişmiş ve Kuşadası ülkemizin en önemli turizm merkezlerinden biri olmuştur (Kahraman, 2012). Bu durum, Kuşadası’nın doğal ve kültürel peyzaj alanları üzerinde baskı oluşturmaktadır (Yıldırım ve ark., 2000).

Kuşadası yerelinde de, Kuşadası’nın kent kimliği göz ardı edilmeden, toplumun istekleri ve yaşam kalitesini yükseltme hedefi de göz önünde bulundurularak, doğal ve kültürel peyzaj değerlerinin gelecek nesiller için korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de, yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir.

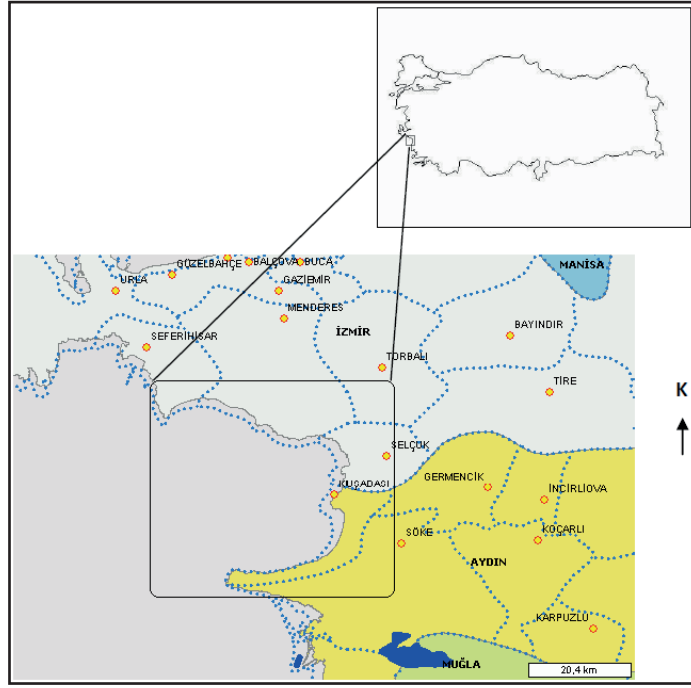
Bu çalışmanın amacı; Kuşadası’nda, koruma kullanım dengesi esas alınarak, doğal ve kültürel peyzajların planlama, koruma, tasarım ve yönetimine yönelik belirlenen stratejilere göre; Kuşadası Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü’nün gerçekleştirdiği peyzaj uygulamalarını, örnekler sunarak aktarmaktır. Bu doğrultuda; 2016-2018 yılları arasında Kuşadası’nda gerçekleştirilen ve öne çıkan çalışmalar aktarılmıştır.

2. KUŞADASI’NIN PEYZAJ DEĞERLERİ

2.1 Kuşadası’nın Konumu, Tarihi Gelişimi

Aydın ilinin kuzey batısında bulunan Kuşadası, Aydın il merkezine 71 km, İzmir il merkezine 95 km uzaklıktadır. Kuzeyinde Selçuk ve Pamucak, güneyinde Dilek Yarımadası Milli Parkı’nın bulunduğu ilçe merkezi; İzmir, Efes, Meryemana, Milet, Didim, Pamukkale, Marmaris, Bodrum gibi önemli turistik merkezlerin odağında bulunmaktadır (www.kusadasi.bel.tr/Tarihten-Bugüne-Kusadasi).

Şekil 1. Çalışma alanının konumu (Kahraman, 2011)

Kuşadası yerleşik İlçe nüfusu (kış aylarında) 107.000 kişidir. Aydın nüfusunun % 9,3'ünün yaşadığı Kuşadası, ilçe nüfus sıralamasında dördüncü sırada yer almaktadır. Turizm sezonunun en hareketli dönemi olan yaz aylarında ilçe nüfusu 1.000.000 kişiye ulaşmaktadır. Türkiye ortalamasının üzerinde bir nüfus yoğunluğuna sahip ilçede yıllar itibariyle nüfus yoğunluğu sürekli artmıştır (www.kusadasirotalari.com.tr/kusadasi-dunbugun-yarin). Kuşadası'nın turizmle beraber canlanan ve standartların çok üzerinde gelir sağlayan ekonomisi aynı zamanda büyük şehirlere göçü durdurmuş ve hatta Türkiye'nin diğer bölgelerinden kente yoğun göçe neden olmuştur (Yıldırım ve ark., 2000).

Kuşadası'nın Yılancı Burnu denilen yerde, Efes'e bağlı 'Neopolis' ismi ile İyonlar tarafından kurulduğu sanılmaktadır. Şehir daha önce, Pilavtepe eteklerinde, Andız Kulesi denilen yerde kurulmuştur. Bir müddet sonra Bizanslılara ait olan bu kıyılara Venedik ve Cenevizliler, ekonomik bakımdan egemen olmuşlardır. Ulaşım güçlükleri nedeniyle Kuşadası; Andız Kulesi mevkiinden alınarak bugünkü yerinde Yeni İskele (Scala Nuova) adı ile kurulmuştur.

Kuşadası'nın adını verdiği Kuşadası Körfezi ve yakın çevresi, sanat ve kültür merkezleri olarak bilinmektedir ve ilk çağlardan beri birçok farklı medeniyet barındırmıştır (tr.wikipedia.org/wiki/Kusadasi).

2.2. Kuşadası'nın Kültürel Değerleri

- **Neopolis (Yılancı Burnu):** Güvercinada'nın biraz ilerisinde, denize uzanan ikinci bir yarımada halindedir. Antik Neopolis'in Kuşadası'nda ilk yerleşme yeri olduğu ve İyonlar tarafından kurulduğu sanılmaktadır. Görünürde birkaç duvar kalıntısı mevcuttur (www.kusadasi.bel.tr/Tarihten-Bugüne-Kusadasi).
- **Panionion:** Kuşadası'na bağlı Güzelçamlı Mahallesi sınırları içinde, Davutlar-Güzelçamlı yolu kenarında, yoldan birkaç yüz metre içeridedir. Tarihte İyon Konfederasyonuna bağlı 12 İyon şehrinin merkezidir. Ayınların ve törenlerin yapıldığı yer burasıdır (www.kusadasi.bel.tr/Tarihten-Bugüne-Kusadasi).

- **Pygale:** Kuşadası'nın 3km. kadar kuzeyinde küçük bir yerleşim yeridir. Agamemnon tarafından inşa edilmiştir. Dikkate değer bir kalıntıya rastlanmamaktadır(www.kusadasi.bel.tr/Tarihten-Bugüne-Kusadasi) .
- **Kaleiçi Cami:** Kuşadası Çarşısı içindedir. 1618 yılında Sadrazam Öküz Mehmet Paşa (ölümü 1619) tarafından yaptırılmıştır. Bu nedenle “Öküz Mehmet Paşa Camii” adı ile de anılmaktadır. 1830 yılında onarılmıştır. Son cemaat yeri ağaçtan yapılmıştır. Tek şerefeli minaresi sağdadır. Caminin giriş kapısının kanatları geometrik geçmeler ve sedef kakmalarla süslenmiştir. Camiyi 12 kenarlı ve 16 pencereci kasnak üzerine bir kubbe örtmektedir (www.kusadasi.bel.tr/Tarihten-Bugüne-Kusadasi).
- **Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı:** Kuşadası iskelesi yakınındadır. 1618 yılında Sadrazam Öküz Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1966 yılında restore edilmiştir. Deniz ticareti için yaptırılan bir Osmanlı Kalesi olup, avlunun etrafını, iki katlı revaklı bir kapalı mekan çevrelemektedir. Kuzeybatı ve Güneydoğudaki köşelerde, üst kata çıkılan iki merdiven vardır. Kervansarayın girişi kuzeydedir. 2.96m. enindeki mermer kapı boşluğu, basık bir kemerle örülmüştür. Kapının sadece bir görünümü vardır. Girişin sağ ve sol tarafında birer kemerle orta mekâna bağlanan iki bölüm mevcuttur. Soldakinin, arkaya küçük bir kapı ile bağlandığına bakılarak, eşyaların içeri alındığı emanet bölümü olduğu saptanmıştır. Sağdaki girintinin ise Han'ın giriş ve çıkışını sağlayan görevlilerin yeri olduğu düşünülmüştür. Avlunun ortasında kazı ile açığa çıkartılan şadırvan, bugün havuz haline getirilmiştir(www.kusadasi.bel.tr/Tarihten-Bugüne-Kusadasi).
- **Kadıkalesi:** Kuşadası-Davutlar yolunun 10'uncu kilometresinde, dar bir yol üzerinde bulunmaktadır. Venedik ve Bizanslılar tarafından kullanılan bu kalenin bir bölümü 1976 yılında restore edilmiştir(www.kusadasi.bel.tr/Tarihten-Bugüne-Kusadasi) .

2.3. Kuşadası'nın Doğal Kaynak Değerleri

Kuşadası Körfezi'nin doğu kenarını çevreleyen ilçenin karşısında Sisam Adası bulunmaktadır. Kuşadası'nın toplam yüzölçümü 340 km² olup, deniz seviyesinde 1 metre olan yüksekliğin, uç kısımlara doğru gidildikçe 300 metreye kadar çıktığı görülmektedir (www.kusadasi.bel.tr/uploads/KUSADASI_SP_2015-2019_bask_2.pdf).

İlçenin doğusunda Pilav Dağı ile Kalafat Dağı, batısında ise Kilise Dağı bulunmaktadır. Söke asfaltının batısında bulunan ve asfalta bakan alanda Kara Ova yer alır. Güney yönünde Büyük Menderes Havzası'na komşu olmasına rağmen ilçe su kaynakları açısından zayıf konumdadır (www.kusadasi.bel.tr/uploads/KUSADASI_SP_2015-2019_bask_2.pdf).

Ege Bölgesi'nin orta kıyı kesiminde yer alan Kuşadası'nda tipik Akdeniz iklimi hakimdir. İlçede yıllık ortalama sıcaklık 16,8 derecedir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise yağmurludur (www.kusadasi.bel.tr/uploads/KUSADASI_SP_2015-2019_bask_2.pdf).

Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Parkı: Milli Park, Dilek Yarımadası ve Menderes Deltası olmak üzere iki farklı coğrafi oluşumu içinde barındıran, zengin, doğal, kültürel ve arkeolojik kaynakları ile türünün tek örneği olma özelliğine sahiptir. Milli Parkın toplam alanı 27.675 ha'dır. Bu alanın 10.985 hektarı Dilek Yarımadasına, 16.690 hektarı ise Menderes Deltasına aittir. Dilek Yarımadası Büyük Menderes Deltası Milli Park florasında, 95 familyaya ait tür, alttür ve varyete düzeyinde 804 çeşit bitki saptanmıştır. Milli Park alanında Akdeniz, Doğu Akdeniz, Avrupa Sibiryaya ve İran- Turan flora elemanlarını görmek mümkündür (www.dilekyarimadasi.com/cografi-konumu).

Samsun dağlarının Ege Denizine uzantısı olan Dilek yarımadasındaki ormanlık alan, 1966 yılında Milli Park olarak korunmaya alınmıştır. Milli Park 11.000 hektarlık bir alanı kapsamaktadır ve Kuşadası ilçesinin sınırları içinde ve ilçe merkezinin güneyinde yer alır. İlginç jeolojik ve jeomorfolojik yapısı yanında, Akdeniz bölgesinde ender görülen bir bitki örtüsüne sahiptir. Bu özelliğinden dolayı, botanikçilerce yapılan araştırmalarla

bilimsel bir değer kazanmıştır. Milli Parkın sahip olduğu doğal çevre, yakın zamanlara kadar kara yolunun bulunmamasının da katkısıyla, kimi yaban hayvanlarının da korunduğu bir alan olagelmıştır. Bu arada soyu yeryüzünde hemen hemen tükenmek üzere olan türlere de rast gelinmektedir. Bunun en tipik örneği Anadolu Parsıdır. Milli Parkta, çok sayıda sürüngen, memeli hayvan ve kuş türü bulunduğu gibi, bu alanın kıyılarında da Akdeniz'e özgü hemen hemen bütün balık çeşitleri ile deniz kaplumbağaları yaşama ve çoğalma olanağı bulmuşlardır (www.dilekyarimadasi.com).

Akdeniz ülkelerinde korunmaya alınan Akdeniz foku, yüzgeçayaklılar (Pinnipedia) alt takımına ait bir deniz memelisidir. Yüzgeçayaklılar içinde gerçek foklar familyasındandır. Keşiş fokları (Monachus) cinsinden bir gerçek fok türüdür ve yeryüzünde sadece doğu Akdeniz sahilleri ile Batı Afrika'nın bir tek sahilinde yaşamaktadır. Yeryüzündeki toplam 34 yüzgeçayaklı fok türünden Karayip Keşiş Foku, en son 1952 yılında görülmek kaydı ile yeryüzünden yok olmuştur. Dolayısıyla dünyada şu anda 33 yüzgeçayak türü vardır (www.dilekyarimadasi.com)

Milli Park alanı içinde bulunan plajlar ve piknik yerleri, ziyaretçiler tarafından Nisan ve Ekim ayları arasında büyük ilgi çekmektedir. Park, ayrıca doğayı sevenler için orman içi patikalarda yürüme ve tırmanma olanakları da sağlamaktadır.

3. KUŞADASI PEYZAJ DEĞERLERİNİN SÜREKLİLİĞİNE İLİŞKİN KUŞADASI BELEDİYESİ TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN PEYZAJ UYGULAMALARI

Kuşadası'nı, kentleşme sonucu ortaya çıkan olumsuz koşullardan uzaklaştırıp, özlemi duyulan, yaşanabilir ve yaşatılabilir, çevreye ve doğaya saygılı, sürdürülebilir çevre anlayışı ile yöneten, Kuşadası'nda yaşama ayrıcalığını hissettirmeyi hedefleyen ve çalışmalarını bu misyonda yürüten Kuşadası Belediyesi Park Bahçeler Müdürlüğü tarafından 2016-2018 yılları arasında gerçekleştirilen peyzaj uygulamalarına yönelik örnekler sunulmuştur:

- Adagöl Peyzaj Uygulama Çalışmaları: Piknik alanı, kros pisti, çocuk oyun alanı, spor alanları
- Anıt ağaç statüsünde bulunan ağaçların bakım çalışmaları
- Park yenileme çalışmaları: Efe Suphi Parkı, Altın Güvercin Parkı, Değirmen Park, Turgumures Parkı vb....
- Sulama sistemleri yenileme çalışmaları
- Cephane Sokak Peyzaj projesi uygulama çalışmaları
- Sakura (Süs kirazı) - Dostluk Yolu Peyzaj proje ve uygulama çalışması
- Yeni Park yapım çalışmaları: Aksoy Parkı, Kardeşşehir şehir parkı, Şehit Yarbay Songül Yakut Tan Parkı vb.

3.1 Adagöl Peyzaj Uygulama Çalışmaları

Kuşadası'nın kuzeyinde yer alan Adagöl'ü; günübirlik turizme kazandırılmak üzere peyzaj proje ve uygulama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çocuk oyun alanları, sokak sporlarına yönelik spor alanları, piknik alanları, kros pisti ve yürüyüş alanları, otopark ve yeşil alanlar projelendirilmiş ve uygulanmıştır.

Alanın doğal bitki örtüsünü belirlemek için Kuşadası Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü ve Ekodos Derneği ortaklaşa kapsamlı bir çalışma yürütmüş, bitki listeleri oluşturulmuş, doğal bitki örtüsüne en yakın bitkilendirme yapılarak doğala en yakın peyzaj oluşturulması -hedeflenmiştir.

Adagöl peyzajında, Kuşadası'nın endemik bitkilerinden biri olan *Rhaponticoides mykalea* (Tüllüşah), bölgemizin yaygın türlerinden olan *Platanus orientalis* (çınar), *Morus platanooides* (çınar yapraklı dut), *Liquidambar orientalis* (sığla), *Laurus nobilis* (defne), *Myrtus communis* (mersin), *Tamarix hispida* (ılgın) gibi türler kullanılmıştır.

3.2 Anıt Ağaç Statüsünde Bulunan Ağaçlara Yönelik Bakım Çalışmaları

Kuşadası ve çevresinde anıtsal nitelik taşıyan 16 ağacın Kuşadası Belediyesi – EKODOSD Derneği ve Ekododsd Derneği Bilim Danışmanı Prof. Dr. Hüseyin Cahit ŞAT işbirliğiyle, anıtsallık kriterleri arazide ölçülmüş ve bu ölçme ve tespitlerin değerlendirilmesi sonucunda ağaçların her birinin yaşı belirlenmiştir.

Anıtsal nitelik taşıyan ağaçların bakım-onarım-destekleme ve yaşam koşullarının iyileştirme çalışmaları, EKODOSD bilim danışmanı Prof. Dr. Hüseyin Cahit Şat'ın öncülüğünde, Kuşadası Belediyesi Park Bahçe Müdürlüğü peyzaj mimarları ve personelleriyle birlikte başlatılmıştır.

Kuşadası ilçesi sınırları içinde tespitleri yapılan 16 adet anıtsal ağaç niteliğinde bulunan ağaçlar aşağıda belirtilmiştir:

- ***Platanus Orientalis* (Doğu Çınarı)** Davutlar yolu üzerinde bulunmaktadır. 667 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Ana gövde ve bazı yan dallar çürük ve içi kovuk durumdadır. Beslenme zorlukları olup gövde ve kök sürgünleri gözlenmektedir. Ağaç hasta durumdadır. Gerekli bakım onarım ve rehabilitasyon önlemleri alınmalıdır.
- ***Platanus orientalis* (Doğu çınarı)**: Murat Sitesi mevkiinde bulunmaktadır. 782 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Ağacın ~~eivarı~~ 30 yıllık bir site içindeki binalar ile çevrili durumdadır. Ağacın kök ve gövde sürgünleri, beslenme yetersizliği nedeniyle dikkati çekmektedir. Üst dal ve yapraklara özsuyu iletememe durumu olup, ağaç hasta durumdadır. Gerekli bakım onarım ve rehabilitasyon önlemleri alınmalıdır.
- ***Platanus orientalis* (Doğu çınarı)**: Değirmen karşıtı Saray Damları mevkiinde bulunmaktadır. Bu ağaç daha önce YAK Kurulunca Anıt Ağaç olarak tespit edilmiş olup, bugünkü haliyle, ağacın doğal durumu, insan kaynaklı olarak değiştirilmiştir.
- ***Platanus Acerifolia* Wild. (Londra Çamı)**: Deli İbrahim Çiftliği mevkiinde yer almaktadır. 598 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Bazı dalların hastalık nedeniyle kuruyarak gövdeden ayrıldığı gözlenmektedir.
- ***Fraxinus angustifolia* (Dişbudak)**: Kocagöl yolu Meşeli Kuyu mevkiinde yer almaktadır. 201 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Ağacın güneydoğusundan 4-5 yıl önce bir yol geçirilmiş ve kuzeydoğusunda da bir çiftlik damı yapılmıştır. Özel mülkiyete ait bir tarla içerisindeki bu ağacın 10 m kadar kuzeyinde bir artezyen kuyusu da bulunmaktadır. Belirtilen bu uygulamalar ağacın yaşamını olumsuz etkilemiştir. Ağaç sağlıklı değildir.
- ***Morus nigra* (Kara Dut)**: Apostol çiftliği mevkiinde yer almaktadır. 717 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Toprak üzerine çıkan köklerin sağlıklı olduğu görülmektedir. Gövde üzerinde yer yer yaşlanma nedeniyle oyuklar meydana gelmiştir.
- ***Castanea Sativa* (Anadolu Kestanesi)**: Kurşunlu Manastırı mevkiinde yer almaktadır. 667 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Ağaç orman içinde yer almakta olup, sağlıklı değildir.
- ***Quercus cerris* (Saçlı meşe)**: Faik Alp çiftliği mevkiinde yer almaktadır. 893 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Ana gövdeye yan dallar hakim durumdadır. Ağaç gövdesi binaya 3m uzaklıkta bulunmaktadır.—Ağaç gövdesinin etrafında zemin taşlar ile kaplı durumdadır. Binanın yapılması ve zemin toprağının taşlar ile kaplanması sonucunda ağacın beslenmesi uzun zamandan beri sekteye uğramıştır.
- ***Quercus pubescens* (Tüylü meşe)**: Sarı Konaklar mevkiinde bulunmaktadır. 1409 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Yapılaşmalar sonucu ağacın 1.30 m yüksekliği toprak altında kalmıştır. Kuzey yöndeki yapılaşmalar da ağacın fotosentez yapmasını engel olmaktadır. Ağacın doğusunda otoyolu, güneybatısında yaya yolu yer almaktadır.

Belirtilen bu yapay etkiler ağacın beslenmesine engel olmuştur. Bu nedenle dallarda çürüme ve kurumalar gözlenmektedir.

▪ ***Pistacia terebinthus* (Menengeç):** Saz değirmeni mevkiinde yer almaktadır. 832 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Anıtsal tarihi taşlar ile inşa edilmiş bir mezar yakınında yer alan bu ağaç hastalık belirtileri içermektedir. Mezar duvarlarının ayrılması ile ağacın köküne yakın oyukların oluşmasına neden olmuştur.

Kuşadası Belediyesi Park Bahçeler Müdürlüğü olarak; bu ağacın gövde merkez alınarak zemin üzerinde 4-4.5 m çapında daire şeklinde toprak çapalanarak, gübrelili toprak ilavesi yapılmıştır. Kuru dallar ve gövde üzerinde bulunan hastalıklı kesimler temizlenerek macunlanmıştır.

▪ ***Pistacia terebinthus* (Menengeç):** Kadınlar Denizi Lunapark arkasında bulunmaktadır. 617 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Bu ağaç epey bir zaman önce korunmak için taş duvarlar ile etrafı çevrilirken, bilinçsizce duvar, köklerin üzerine inşa edilmiştir. Toprak seviyesinden 80 cm yukarıya doğru duvar içi toprak ile doldurulmuştur. Gövdenin batısında oyuk açılarak burası şömine olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ağaç gövdesinde çiviler çakılmış ve gövde üzerinde yazılar yazılmıştır.

Kuşadası Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü olarak; bu ağacın oyuk içinde yakılan yerin gövde temizlikleri yapılmıştır, oyuk içi hazırlanan dolgu materyali ile (kil, toprak, saman, sönmüş kireçli harç karışım) doldurulmuştur. Daha sonra ağaç gövdesine çakılmış çiviler çıkartılmış yerleri aşı macunu ile kapatılmıştır. Kuru dallar budama yapılmış, yaralı yüzeyler aşı macunu ile macunlanmıştır. Yapılmış olan taş duvar kırılıp toprağı alındıktan sonra, zemin toprağı çapalanarak havalandırılmış, gübrelili toprak ilave yapılmıştır.

▪ ***Pistacia terebinthus* (Menengeç):** Kuşadası Ada Kültür Merkezi bahçesinde yer almaktadır. 824 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Arazi yapılan Turban tesisleri ve arazi düzenlemeleri sonucu yapılan beton duvarlarla Batıya bakan yamaçta set oluşumları ile ağacın normal dengesi bozulmuştur. 30-40 yıl önce yapılan bu yapılaşmalar nedeniyle hastalık başlamıştır. Bu durum, ağacın kendini çeşitli tehlikelere karşı kendini savunması için gövde ve yan dallardan eterik yağları salgılanması ve renk bozuklarından kolayca anlaşılabilir.

Kuşadası Belediyesi Park Bahçeler Müdürlüğü olarak; gövde ve yan dallar üzerinde kuru ve hastalıklı dalların budamaları yapıp aşı macunu ile macunlanmıştır. Uzun olan yan dallar yapılan ayak destek ile desteklenmiştir.

Olea europaea (zeytin), Engelliler Köyü yolu üzerinde yer almaktadır. 1192 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Gövde zeminden 2.8 m yükseklikten itibaren 4 yan dala ayrılmıştır. Bu yan dallar, tahminen 8-10 yıl kadar önce, bazıları daha da önce çatallanmış olarak çürümeleri sonucu budanmıştır. Gövde oldukça fazla yumrulu olup iri ve ufak çürüme gözlenmektedir.

▪ ***Olea europaea* (zeytin):** Kirazlı su kemerleri karşısında yer almaktadır. 1043 yaşında oldu tespit edilmiştir. Bu ağaç oldukça hastalıklar geçirmiş ve yıpranmış durumdadır.

▪ ***Olea europaea* (zeytin):** Değirmendere mevki Yeni Arıtma Tesisleri yanında yer almaktadır. 1018 yaşında oldu tespit edilmiştir. Gövdenin içi çürük ve oyuk durumdadır. Kök ve gövde sürgünleri bulunmaktadır.

▪ ***Olea europaea* (zeytin):** Faik Yaran çöplük yolu üzerinde bulunmaktadır. 1751 yaşında olduğu tespit edilmiştir. Gövde üstten çürüyerek kesilmiştir. Doğu ve kuzeydoğu yönüne giden ve güneybatı yönündeki 6 adet ana dal, gövdeyi oluşturmaktadır. Ağacın gövdesi çürük durumdadır (Şat H., Şat Güngör B., 2017).

3.3 Mevcut Parklar ve Diğer Açık Alanların Yenilenmesi

İlçe genelinde bulunan yaklaşık 120 adet park ve diğer yeşil alanların bakım, onarım ve peyzaj yenileme çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalarda, “Akan çiçek saksı” ; “Dikey bahçe saksı” ve “Hayvan figürlü saksı” gibi donatılar kullanılarak yeşil alan miktarlarının artırılması hedeflenmiştir. Çocuk oyun gruplarında farklı yaş grupları ve kullanım sıklığı göz önünde bulundurularak tasarım yapılmıştır. Parklarda bulunan çocuk oyun gruplarının zeminine çocuklara daha konforlu ve hijyenik bir ortamda oynayabilmelerini sağlamak amacıyla kauçuk zemin kaplama çalışmaları başlatılmıştır. Spor alanları ve aletlerinin dağılımı için, kullanım amaçları ve yerleri incelenerek uygulamaya gidilmiştir. 155,096 metrekare olan park alanlarını 180,000 metrekareye çıkarabilmek için çalışmalar hızla devam etmektedir.

Park alanlarımızda yapılan bitkisel peyzaj projelerinde, *Olea europea* (Zeytin), *Platanus orientalis* (Çınar), *Ceratonia siliqua* (Keçi boynuzu), *Pinus pinea* (Fıstık çamı), *Morus alba platanoides* (Dut), *Citrus aurantium* (Turunç) vb. ağaç grupları, *Laurus nobilis* (Defne), *Myrtus communis* (Mersin), *Juniperus sp.* (Ardıç) *Nerium oleander* (Zakkum), *Viburnum sp.* (Kartopu) *Pittosporum tobira nana* (Bodur pitos) vb. çalı grupları gibi Kuşadası peyzajına uygun bitkilerin kullanımına özen gösterilmiştir.

3.4 Yeşil Alanlarda Otomatik Sulama Sistemine Yönelik Çalışmalar

Günümüzde iklim değişikliği, küresel ısınma ve endüstriyel gelişim sonucu suya olan talebin artması ile su kaynakları giderek azalmaktadır. Suyun etkin kullanımı bakımından peyzaj mimarlığı uygulama alanlarında otomatik sulama sistemlerine geçilmiştir. Daha önce tankerle sulama yapılan park ve yeşil alanlarda, bitkisel kullanım ve su gereksinimlerine uygun olarak projelendirme yapılıp, damlama sulama ve yağmurlama sulama sistemleri kurulumları yapılmıştır.

Bitkilendirme çalışmalarında da özellikle *Nerium oleander* (Zakkum), *Cortaderia sellona* (pampa sazı), *Laurus nobilis* (Defne), *Agave americana* (Agav) gibi kuraklığa dayanıklı bitkilere öncelik verilmiştir.

3.5. Cephane Sokak Peyzaj Tasarım ve Uygulama Çalışmaları

Tarihi Kaleiçi’nde bulunan Cephane Sokakta geçtiğimiz yıllarda yapılan çalışmaların devamı olarak, yenilemeler yapılmıştır. Kuşadası’na ve bölgemize özgü bitkilendirme çalışmalarına yer verilerek tarihi dokusunun korunması hedeflenmiştir.

Şekil 2. Cephane sokak

▪ *Prunus cerrulata* Kanzan (Sakura) Ağaçlarına Yönelik Çalışmalar

Sakura ağacı, Japon kültüründe büyük bir öneme sahip olup Japonya'nın ulusal simgelerinden biridir. Japonya'nın Hokkaido şehrinden gelen Yönetim Direktörü Takeshi Sadahiro tarafından Kuşadası Belediyesine hediye edilen 100 adet *Prunus serrulata* Kanzan (Japon süs kirazı-Sakura) ağacı, bölge özellikleri de dikkate alınarak, parklara dikilmiştir. Sakura ağaçları ile Japonya / Sopporo kenti ile de "Kardeş şehir" olma yolunda ilk adımlar atılmıştır.

Sakura ağaçları ile Adagöl'de yapılan çalışmada bir "dostluk yolu" oluşturulmaya çalışılmıştır.

4. SONUÇ

Kuşadası gerek tarihi, gerek doğal ve kültürel özellikleriyle değerler bütünü olarak ön plana çıkmakta, özellikle kıyı turizminin gelişmesi açısından ise ülkemiz tarihi için önemli bir mihenk taşı olarak görülmektedir. Bununla birlikte, özellikle turizmin etkisiyle Kuşadası kıyıları kentleşme baskısı altında kalmış, bunun sonucunda da Kuşadası'nın kendine özgü peyzaj değerleri zarar görmüştür.

1960'lı yıllardan itibaren artan turizm talebi nedeniyle aşırı bir şekilde nüfuslanan Kuşadası'nda, turizm tesisleri ve ikinci konutlar kıyı kuşağı boyunca gelişme göstermiştir. Günümüzde kıyı gerisindeki çok verimli tarım alanları ile ormanlık sahaların bir bölümü de turizm amaçlı kullanıma açılmıştır. Turizm faaliyetleri karşısında kırsal faaliyetler gün geçtikçe azalmaktadır. Bu durum, kıyı alanlarındaki doğal dengenin bozulması riskini de beraberinde getirmiştir. Kuşadası ve çevresi hızla şehirleşmektedir. Hatta son yıllarda büyük metropollere özgü çok katlı uydu şehirler inşa edilmeye başlanmıştır. Aşırı yapılaşmanın, bölgedeki doğal peyzajı tahrip etmenin yanında, çarpık bir görüntünün ortaya çıkmasına da neden olduğu görülmektedir (Kahraman, 2012).

Kuşadası'nın gerek tarihi, gerek doğal ve kültürel özellikleriyle değerler bütünü olduğu, sahip olduğu bu özelliklerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerektiği unutulmamalıdır. Bunun için yerel yönetimlere ve peyzaj mimarlarına çok önemli görevler düşmektedir.

Yerel yönetimler; kıyı alanında planlı turizm faaliyetlerini sürdürmek için gerekli çalışmalar yapmalı, kıyı yönetim ilkeleri kapsamında tüm kıyı şeridinde doğal alanların korunması için geniş kapsamlı kararlar almalı, yerel halkın rahatsızlık ya da memnuniyetlerini iyi analiz ederek, planlamaların içine yerel halkı da dahil etmeli, yanlış arazi kullanımının önüne geçmek için yapılaşmaya uygun olmayan verimli tarım ya da ormanlık arazileri koruma altına almalı, yasal düzenlemeler yapılmalıdır (Dal, 2008).

Kuşadası Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü tarafından yürütülen çalışmalar, Kuşadası'nın peyzaj değerlerine sahip çıkmaya ve gelecek nesillere aktarmaya yöneliktir.

KAYNAKLAR

Dal, N., 2008. Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı ve Turizmin Çevresel Etkileri Üzerine Yerel Halkın Tutumları, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilimler Öğretmenliği Yüksek Lisans Tezi, 173s.

Dilek Yarımadası internet sitesi, www.dilekyarimadasi.com/cografi-konumu

Kahraman C., 2011 Kuşadası Körfezi Kıyı Alanları Kullanımı ve Sorunları, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Doktora Tezi, 412s.

Kahraman C., 2012. Kuşadası'nda Arazi Kullanımı, Coğrafya Dergisi, Sayı 22, Sayfa 27-44, İstanbul.

Ketchum BH., 1972. The Water's Edge, MIT Press, Boston.

Kılıçaslan Ç., 2006. İkinci Konutların Deniz Kıyılarına Etkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, Sayı: 1, Yıl: 2006, ISSN: 1302-7085, Sayfa: 147-156.

Kuşadası Belediyesi Resmi internet sitesi, www.kusadasi.bel.tr/uploads/KUSADASI_SP_2015-2019_bask_2.pdf

Kuşadası Belediyesi Resmi internet sitesi, www.kusadasi.bel.tr/Tarihten-Bugüne-Kusadasi

Kuşadası Kültür Rotaları, www.kusadasirotalari.com.tr/kusadasi-dun-bugun-yarin

Ortaçşme V., 2007. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi Bağlamında Peyzaj Planlama, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Uygulanması Yolunda Türkiye Uluslar arası Katılımlı Toplantı Bildiri Kitabı, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayın No: 2008/3.

Perçin H., 2007. Açılış Konuşmaları, Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Uygulanması Yolunda Türkiye Uluslar arası Katılımlı Toplantı Bildiri Kitabı, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayın No: 2008/3.

Tr.wikipedia.org/wiki/Kusadasi

Şat H., Şat Güngör B., 2017. Kuşadası Çevresindeki Bazı Ağaçların Anıtsallık Kriterlerinin Belirlenmesi ve Yaşam Koşullarının iyileştirilmesi Olanakları Sayfa 47-62 Kuşadası.

Yıldırım, Birişçi T., Kaptan, A. ve Çakmak, S., 2000. Aşırı Yapılaşmanın Yeşil Alanlar Üzerindeki Etkilerinin Kuşadası Örneğinde irdelenmesi. Geçmişten Geleceği Kuşadası Sempozyumu, Editör: Dr. Ayşe Şerifoğlu, 23-26 Mart 2000, Kuşadası Belediyesi, S: 427-432.